

Lénárd Ödön

Mécs. Keresztény magatartás

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Lénárd Ödön

Mécs. Keresztény magatartás

A mai keresztény közösségi gondjai

Bár a háromrészes *Só és mécs* nem került szokványosan és előzetesen az egyházi illetékesek véleményezése elé, az író minden állítását abban a jóhiszemben fogalmazta meg, hogy azok teljesen megegyeznek a Római Katolikus Anyaszentegyház tanításával, és nem is esetlegesen, hanem tudatosan. Ha valahol ebben tévedett volna, azt mindig kész revideálni.

A trilógia kötetei:

1. *Só* (1994)
2. *Mécs* (1996)
3. *Só és Mécs* (1997)

Borító: Sr. M. Veronika O. Cist., Érd

Készült a római Szent István Alapítvány támogatásával

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv második kiadásának elektronikus változata. A könyv második kiadása 1996-ban jelent meg a Márton Áron Kiadó gondozásában, az ISBN 963 9011 05 3 azonosítóval. (Az első, szamizdat kiadás 1982-ben jelent meg.) Az elektronikus változat Arató László, a Márton Áron Kiadó igazgatójának engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Márton Áron Kiadó tulajdonában van.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Motto.....	6
Bevezetés	7
Mécs: út vagy kátyú?	8
A só a mécs képébe vált át.....	8
A mécs az emberek között	8
A közéleti állásfoglalás elkerülhetetlensége	9
A közélet csapdái a keresztény lába alatt.....	10
A közélet: eszköz	11
És ha több?.....	11
Legalább őszinte humanizmus kellene	12
A közélet nem természetfeletti.....	12
... de nem is áll kívül az erkölcsön	13
Félszemmel az Istenre figyelni	14
...de a másikkal a talpunk alá nézni	15
Az önrendelkezés szűkül.....	15
Hol tart a demokrácia?	16
Feloldó társadalmi rend?.....	17
Már a fogalmak is?.....	18
S ebből lesz az ideológia!	19
De a keresztények miért veszik ezt komolyan?	19
A hatalom helye	19
Az erő, a hatalom önmagában véve nem bűnös!	20
Az Isten teremt – az ember használ	20
Erőszakmentesség.....	21
Erőfelhasználás	21
Az állam: erőszakszervezet?	23
Valójában mi az állam?.....	23
És mi az állam – valójában?.....	24
Akkor – szembefordulni?.....	25
Az idők jelei: a közélet mai tényezői.....	25
Az ellenség: a szekularizáció (Mt 14,24).....	26
Vagyontárgyak.....	26
Munkaterületek	26
Tudásanyag	27
Társadalmi aktivizálódás	27
Az Egyház és az állam szétválása	28
A hit megcsappanása.....	29
A szellem kiüresedése.....	30
Az ember szekularizációja	31
A szekularizáció kiteljesedése	32
Tisztán látni és szembenézni.....	33
Mécs: hívó vagy báb? (A ringben maradni?).....	34
A szélben hajladozó nád (Mt 11,7)	34
Az Egyház három kísértése.....	34

Belerúgni csak a döglött oroszlánba szabad...	35
Nem jók a határozott, elvi álláspontok	36
Nem jók a tiszta fogalmak!	36
Mi egy katolikus lap feladata?	37
Gravamenek	37
Mit vár el egy vallási vezető a híveitől?	39
Nem ütközésszerűen	39
A fák királyt választanak...	40
Aki államférfit játszik...	41
A magatartás iskolát csinál...	42
Az elaljasodás mélyén	43
Nádfajták	44
Gobel-szindróma	45
Új sarjak régi torzsokon	46
Mécs a véka alatt: láng vagy látszat? (A társadalmi manipulálás)	48
A hatalom és a hívő	48
A vallásszabadság	48
A humanizmus	50
Emberi jogok	51
Mi a dialógus?	53
A dialógus előfeltételei	54
A vallás és a közélet dialógusa	55
A kereszténység közéleti szerepben	58
A keresztény közéleti szerep formái	59
Elvárások velünk szemben	61
Mire jók a vatikáni múzeumok?	62
Van egyáltalán értelmük a misszióknak?	65
Gyalázatos is...	65
Gyarmatosok és missziók	66
De elvették a kultúrájukat...	67
A gyarmatosítás haszna	67
Identitás-zavarból sem lesz történet szemlélet	68
Társadalmi manipulálás	68
Mécs: hívő vagy teknős?	71
A felállás	71
A Lefèbre-szindróma	71
A Küng-szindróma	72
Pepita hétköznapiak	73
Hol a templomtető?	74
Teknős-típusok	75
A kisközösségek dicsősége és nyomora	76
Anathema sit?	78
Mécs az ágy alatt: fény vagy lidérc? (Mi is manipulálunk)	80
Manipulálni???	80
Ó, az a nagyszerű Én.	81
Isten veled, tanulékonyság	82
Miért manipulál mégis, aki manipulál?	83
Az „őrállók”	84
Együttműködés	85
Belzebubbal üzni ördögöt... (Mt 12,24)	89

Próféták a ringen kívül.....	92
Represszív tolerancia	93
Az írástudók árulása.....	95
Elidegenedés	96
Kinek az arcába köpik a rágógumit?.....	97
Mécs: hívő, tehát gerinces!	99
Assermenté? Insertermenté?	99
Mit mentetek ki a pusztába látni? (Mt 11,7).....	99
Sanguis martyrum	101
Törvényen kívül	103
Cyprián-szindróma.....	105
A legdöntőbb kérdés	107
Böll-szindróma.....	108
Elgázósított keresztények.....	109
Mécs a tartón: gettó vagy hűség?	111
A harmadik erő	111
A harmadik erő: harmadik arc!	113
A harmadik arc: a Megfeszített árnyéka	114
Arc, nem ködgomoly!	116
„Ne tégy hamis tanúságot embertársad ellen.” (Kiv 20,16).....	118
A belső azonosulás jeltelensége.....	121
Számadás – bánat – elégtétel	124
...csupa kisbetűvel... ..	127
„...a nemzetek világosságává tettek...” (Iz 49,6).....	128

Motto

„Ti vagytok a világ világossága.” (Mt 5,14)

„Talán azért gyújtanak világosságot,
hogy véka alá, vagy ágy alá rejtsek,
nem pedig azért, hogy tartóra tegyék?” (Mk 4,21)

Bevezetés

Az úton együtt járó és együtt gondolkodó barátok és testvérek szerint is rendkívül nehéz ennek a tanulmánynak a szövege. Az oldási és könnyítési kísérletek pedig kilátástalanok. Ennek egyik oka az a már sok éve tartó, és a legkülönbözőbb gyökerekre támaszkodó manipulációs, ködösítő gyakorlat, ami áttekinthetetlen dzsungellé kavart össze látszatot és valóságot, ábrándot és átejtést, tájékoztatást és öngazolást. A másik ok, hogy az időközben felnőtt nemzedék az arisztotelészi logika helyett ezt az áporodott levegőt szívta magába, s az ilyesféle gondolatmenet kilátástalanul száraznak és zártnak tűnik előtte, és rendkívül fárasztja is, mert nem ad teret az olvasó hangulati kilengéseinek. És harmadszor, mivel mindennek az író is tudatában van, kényszerítve érezte magát a tisztánlátás érdekében eleve elhárítani a gondolati kibicsaklás, vagy ösztönös félrehúzás olyan lehetőségeit, amikbe a mai ember észrevétlenül is belecsúszhatnak, hiszen ezek a keresztény társadalomban is már régtől fogva mindennaposak.

Mindezért megértést és elnézést kell kérnem, de segíteni, változtatni nem tudok rajta.

Azt tudom ajánlani, hogy türelmesen, ismételten nekikezdve kell átdolgozni a nehezebben hozzáférhető részeket. Az eleinte idegen látásmód, vagy fogalmak a tanulmány folyamán lassanként egymást is megvilágítják, és végül is közérthetővé teszik a mondanivaló egészét. Aki gyorsan leteszi, mert számára egészen idegen – értsd: egészen új! – az megfelelnek arról, hogy minden téren és témában csak az tud gazdagodni, aki nyitva marad az egészen új mondanivalók számára is. Egyébként nem lehet beszélni semmiféle tanulásról sem, ha újra és újra csak azzal vagyok hajlandó ismerkedni, amit már ismerek. Amennyire könnyű, kényelmes vagy hízelgő munka ez, legalább annyira meddő.

Mécs: út vagy kátyú?

A só a mécs képébe vált át

Minden jel, hasonlat, példabeszéd természete szerint az egyik oldalon többet és mélyebben tudatosít, mint a racionális magyarázat. De vannak határai. Ezért nemegyszer Krisztus is több képet használ, ha valami bonyolultabb dolgot akar közelebb hozni hozzánk. Az Isten Országáról például csak Máté 13. fejezetében a magvető, a konkoly, a mustármag, a kovász, a kincs, a gyöngykereskedő és a háló képein keresztül részletezi a témát. Ugyanígy Mt 5,13-ban ezzel kezd: „ti vagytok a föld sója”, de a következő versben már így beszél: „ti vagytok a világ világossága – ha világosságot gyújtanak, nem teszik a véka alá (vagy az ágy alá: Mk 4,21; Lk 8,16), hanem a tartóra, hogy világítson a ház minden lakójának”.

A só képe ugyanis azt jól kifejezi ugyan, hogy az elsődleges dolog a lélek rendje, íze. Ha ez nincs meg, „nem való már egyébre, mint hogy kidobja és szétapossa az ember” (Mt 5,13). De ez még nem elég, mert „a ház minden lakójának is” szolgálnia kell önmagával. A só akkor szolgál, amikor sóznak vele. De évekig is elállhat a polcon, megmaradva sónak, anélkül hogy felhasználnák. Az ember egyénisége és közösségisége azonban sokkal jobban egymásba folyik és egységet alkot, mintsem hogy ilyesmi nála elképzelhető lenne. Ezért folytatja Krisztus a só képét a mécsesével. Iz 42,3 nyomán Mt 12,20 a Megváltó jellemzékei közt sorolja fel: a füstölő mécsbelet nem oltja ki. Nem megalapozatlan tehát, ha Krisztus tanítványai a tárgyias só mellett a maguk jellemzésére az elvont világosság helyett, inkább a szintén tárgyias mécs képét használják. Ennek nincsen olyan, a tevékenységen kívüli állapotban is megmaradó tartalma, mint a sónak az íze, de kifelé, amíg egyáltalán létezik, hat is, mert világít.

Arra képtelen, hogy zártan, önmagában létezzék: égjen ugyan, de úgy magába visszafogva, hogy világosságot ne adjon.

Ezzel a két összefonódó képpel érzékelteti Krisztus a keresztény nagyon jellegzetes, minden mástól elkülönülő, de mindnyájunkat jellemezni is alkalmas belső tartalmát, és ennek a tartalomnak – ahol ilyen keresztény tartalom tényleg van! – spontán kisugárzását.

A keresztények kereszténysége nem társadalmi program ugyan, de mégis valamiképpen érzékeli azt a „ház minden lakója”, az egész társadalom. És ha ez a hatás a maga valóságában nem is függetleníthető a keresztények egész benső tartalmától, mégis a bonyodalmaknak, a tájékozódásnak és kibontakozásnak új színeit jelenti. A továbbiakban tehát már nem az egyes keresztény életszentségén, vagy elcsúszásain van a hangsúly, hanem azon a benyomáson, hatáson, amit a keresztények összessége, a kereszténység, mint maga is társadalmi jelenség, tesz a társadalom egészére, a világra. Amellett tömegünk nagysága, a számszerűségeink itt mellékesek: egy kereszténységen kívüli környezet egyetlen köztük élő valóban keresztény viselkedése alapján sem ítélt tartózkodóbban, mint mikor félmillió hívőt lát együtt egy pápai misén!

A mécs az emberek között

A krisztusi képnek azonban egyéb mondanivalói is vannak.

A mécs természetes helye a tartó, hogy világítson a ház minden lakójának. De juthat neveléses helyzetbe is: edény, fazék, véka alá – sőt méltatlanba és megalázóba is: az ágy alá.

A mécs mindenkori tényleges helyzete, és az oda való jutása: ténykérdés. Mint ilyen, minden vonatkozásában a történelmi folyamat része. Evolutív jellegű és az időbeliség

koordinátái között helyezkedik el. A valósága nem elvileg közelíthető meg, hanem az időbeliség adatai adnak róla felvilágosítást: ekkor, itt, ilyen, ekkora volt, s ebbe a helyzetbe ilyen alapállásból, ilyen és ilyen behatások alatt jutott.

A mécs helyzete tehát nem egy eleve biztosított, kiemelkedő, krisztusi hely, hanem történelmi létünk esendőségei és esetlegességei határozzák meg. S a helyek és helyzetek egyike sem végleges: a legméltóságosabból is kieshet, de a legocsmányabból is kikapaszkozhat. Mert a történelem esendőségei: a mi – mindnyájunk – gyengeségei vagy iparkodása.

Paul Valéry ezt úgy fogalmazta meg, hogy a francia nemzet nem ennyi és ennyi millió embert felölelő, zárt képződmény, hanem egy minden perces népszavazás. Minden pillanatban csak annyi a francia, amennyien épp francia módon gondolkoznak, énekelnek, dolgoznak, vitáznak, esznek, szeretnek vagy akár alszanak. Némely időben tizede sincs, mint máskor.

A kereszténység is csak jogi, adminisztratív, statisztikai rubrikákban fix adat. De csak Isten tudja, hogy „lélekben és igazságban” (Jn 4,24) pillanatnyilag kik tartoznak hozzá, és hol a helye az emberek között.

De hogy hol mindenütt lehet a helye, azt a krisztusi példabeszéd elmondja.

A közéleti állásfoglalás elkerülhetetlensége

Mielőtt a kereszténység lehetséges társadalmi helyzeteit mérlegelnénk, szembe kell nézni azzal a feltételezéssel is, hogy mi lenne, ha a mécs a lehetséges helyzetek egyikét sem foglalná el, hanem ha a kereszténység elvileg távol akarná tartani magát minden közéleti, társadalmi állásfoglalástól?

A közélettől való teljes és tényleges elzárkózás a társadalomban peremjelenség. Ide tartozhatnak egyik oldalról pl. a csak az anyagiakat összekaparó hörcsögtípusok. Más ösztönterületeknek, alkoholizmusnak, kábítószerességnek, még bizonyos külön politikai íze is lehet. A másik oldalról példa lehet a teljesen a maga elvont világában élő, és az ebben való öntudatos mozgását naivul és irreálisan az élet egészére általánosító tudós, művész stb. Az ilyet még szívesen meg is manipulálják valami közéleti szereplésre, amibe zárt életvitelük felett kelt büntudattal – és rövidlátással – hajszolódni bele. Ezek a számtalan helyzetek csak a teremtményi korlátoltság csúnya kihasználásai.

Más a helyzet a kereszténységgel. Az Evangélium transzcendentális programja miatt a társadalom, de esetenként maguk a keresztények is, a közélettől való elzárkózást érzik helyesebbnek. Viszont az Evangélium hirdetésének a kötelezettsége magával hozza a társadalmi viszonyokba való bonyolódás kényszerűségét is. Amellett a társadalom mozgását, életét pusztán földi létünk tényével, akarva, nem akarva valamiképpen a keresztény tömegek is befolyásolják, és mi más a közélet, mint a társadalmi lét befolyásolása? Az eszes emberhez pedig, és még inkább a keresztény erkölcsi magatartásához az illik, hogy ami történik vele és körülötte, az minél kevésbé történjék öntudatlanul, vagy mellékesen, hanem akkor már minél teljesebb erkölcsi hozzáállással.

Másrészt viszont a tudatos közélet a történelmi gyakorlat szerint a magára zárt (transzcendentális kifutásától elvonatkoztatott) földi létnek erőhatalommal való lazább vagy szorosabb irányítása. Itt a cél is (a pusztán földi lét), az eszköz is (az erőhatalom) az Evangéliummal egy az egyben nem hozható közös nevezőre. Az emberiség mai erkölcsi szintjén a hatalom és annak érdekei szinte kizárólagos közéleti döntő erők. Ahol valami erkölcsi szempont érvényesül, az alig történik a maga erejéből, hanem a mögötte álló, vagy őt hordozó közéleti erőkéből, melyek ezt a látszólagos, vagy valóságos szimbiózist a maguk számára pillanatnyilag előnyösnek tartják. A különböző alsóbb vagy magasabb szintű tárgyalások sem a jobb és helyesebb megtalálásáért vívott fair sportmérkőzések, hanem csak

a nyers erő leplezettebb formái. „A béke a háború folytatása más eszközökkel” – ezt a tételt mindenki elítéli, de a gyakorlatban szinte kizárólagosan ezt követi!

A helyzet ilyen volta aligha alkalmas arra, hogy hívő keresztényeket szólítson a közélet élvonalába, még kevésbé, hogy abba a kereszténység mint ilyen, kapcsolódjék bele.

Elképzelhető ugyan, hogy akad olyan részterület, mely nem hordoz magában elsősorban közéleti feszültségeket, és erkölcsi, emberi, szellemi vonatkozásai révén, keresztények számára is kínál lehetőségeket.

De még így sem feledkezhetnek meg a keresztények arról, hogy mivel egész lényünk közösségi is, minden cselekedetünknek, a közösségi, vagy tömeges jellegűeknek hatványozottan, akár akarjuk, akár nem, mindig van közéleti súlya is. Mennél kevésbé számolunk ezzel a súllyal, és így mennél kevésbé irányítjuk azt, annál inkább adunk módot félreérthető, vagy megmanipulálható, és így félrevezető látszatok felmerülésére.

Így a kereszténység a maga közéleti szerepét korlátozhatja, irányíthatja, de hogy abszolút módon elzárkózzék előle, az ő számára épp oly képtelenség, mint a földi lét bármelyik más részese számára. Ebbe az összképbe tartozik, hogy a jelenleg érvényes egyházi jogi rendelkezések szerint klerikusok ne töltsenek be joghatósággal, vagy igazgatási hatalommal járó közhivatalt (CIC 285. kánon 3,4 és 287. kánon 2.), ne vállaljanak anyagi felelősséggel járó gondnokságot, jogi képviseletet, büntető perben semmi szerepük ne legyen, még tanúságot is csak szükségből tegyenek, a megfelelő egyházi hatóság engedélye nélkül képviselői, vagy szenátori (felsőházi, második kamarai stb.) megbízást ne fogadjanak el. S mivel mindez a maga valójában nem papi feladat, a kért engedélyt tetszés szerint és indokolás nélkül is meg lehet tagadni, vagy az egyszer megadottat bármikor ugyanígy visszavonni, mert lehet, hogy egy különleges helyzet érthetővé és elfogadhatóvá tesz egy kérést, de az evangéliumi munka számára elkötelezett pap a legcsekélyebb jogot sem formálhatja az ilyesmihez. (Lásd még: [119. oldaltól](#))

A világi keresztényt persze ezek a rendelkezések nem érintik. Az azonban előfordulhat, hogy egy általuk vezetett és kifejezetten kereszténynek minősített párttal, szervezettel, mozgalommal, egyesülettel stb. kapcsolatban az illetékes egyházi hatóság hivatalosan kijelenti, hogy működésük, vagy állásfoglalásaik alapján esetleges megjelölésük ellenére sem tekinthetők katolikusnak, kereszténynek vagy vallásosnak.

Ilyen nyílt, közéleti jellegű döntés a társadalmi viszonyok bonyolultsága révén rendszerint csak szélsőséges esetekben történik meg. De enélkül is minden felnőtt kereszténynek számolnia kell azzal, hogy egy papiros – akár csak maga az ember! – nem attól keresztény, vagy katolikus, hogy szóval vagy nyomdafestékkal ezt mondja magáról. Az a kérdés, hogy az Evangélium Krisztusáról tesz-e tanúságot, vagy a saját ösztöneiről, gazdáinak akaratáról, pszichés görcseiről... Nem mindenki, aki azt mondja: Uram, Uram, jut be már pusztán csak ezen az alapon a mennyek országába... (Mt 7,21)

A közélet csapdái a keresztény lába alatt

Ha azonban a közéleti állásfoglalás nem kerülhető el, akkor a kereszténységnek hozzá való viszonyából – ha az tisztázatlan, félreérthető, és félremagyarázható – szükségképpen olyan bizonytalanságok állnak elő, amik csapdává válnak mindannyiunk számára.

A nem eléggé öntudatos és elszánt keresztény naiv jószándékában nem veszi észre, hogy a piacok törzsökösei másfélék, mint akikkel ő a templom körül találkozik. Még kevésbé azt, hogy ezek szívesen és mélyrehatóan manipulálják is a világot. Sőt esetleg még azt sem, hogy megszokva a világ gondolkodás- és eljárás módját, ő maga is lassan-lassan becsúszik, beáll azok sorába, és maga is kezd manipulálni. A világ fiai persze okosabbak a maguk

nemében (Lk 16,8), úgy hogy azok körül nem sokra megy, de önmagát és övéit azok példája és tanítása szerint szédítheti, – és ennek a csapdának, sajnos, bőven vannak áldozata!

A közélet: eszköz

Az emberi lét értelmét, végcélját mindenki maga ismeri fel és fogadja el. Ennek külső-belső forrásait is maga választja ki önmaga számára. Ez végső fokon egyéni feladat, és nem közösségi, bár mint minden más egyéni feladathoz is, a közösség gátlólag, vagy támogatólag, de többé-kevésbé hozzászólhat. A közélet viszont olyan erőjáték, melyben eszközökről vagy legfeljebb részcélokról döntenek a benne részt vevők.

És itt a legelső csapda mindjárt az a szédületes naivitás, járatlanság, távlatok hiánya, közéleti alapfogalmak és alaprealitások nem ismerése, amiknek következtében a természetfelettire beállított keresztény mécske egykettőre az ágy alá kerülhet.

És ha több?

Mert ha a közélet ezen túlmegy, és maga akarja mindenki számára meghatározni a végcél, megmondani az emberi lét értelmét, az abszolút igazságot, és így berendezni az emberek lelkiismeretét is – Locke szerint ez a totalitarizmus, az önkényuralom lényege. Ez a közéletet egyetlen teljes értékű résztvevőre redukálja, és így ki is zárja a valódi közélet lehetőségét. Rövidlátó államférfiak mindig szívesen fordultak feléje, mert rövid távra viszonylag kényelmes kormányforma is. De mivel embertelen, szükségképpen csődbe visz.

Más megközelítésből Lendvai Ferenc szerint „a fasizmus igazi jellemvonása” „a kizsákmányoló társadalmi rendnek” „demagóg módon és erőszakosan való védelmezése”. (Világosság, 1982. július, 463. old.). Mindkét megfogalmazás ennek a közéleti jelenségnek gyökerére vonatkozik. Azok az egyedi elnevezések, melyeket az egyes idevágó konkrét közéleti jelenségek adnak önmaguknak, vagy amikkel mások illetik őket (totalitarizmus, fasizmus, náciizmus stb.), vagy amelyekkel ellenséges indulattal egymást ruházzák fel, nem perdöntőek. Csak az előadás, a színész és a kosztüm más, a szerep ugyanaz!

A produkcióhoz azonban szükséges a széles társadalom tunyasága, önzése, gyávasága, ostobasága, vagy egyéb jellegű felkészületlensége. A sci-fik korában elképzelhetők mesés technikai felkészültségű úr-kommandók, akik akár egész bolygókat leigáznak. A római császárok önkényuralmát azonban az tette lehetségessé, hogy előtte a két rivalizáló párt kölcsönös vérengzésekben kiirtotta azt a réteget, amelyik képes lett volna a birodalmat korának megfelelő nivójú közélet keretében kormányozni, mint tette addig is. Mert a rabszolgatartók ócsárlása ugyan jogos dolog, de ne feledkezzünk el róla, hogy rabszolgatartók csak azért létezhetnek, mert náluk sokkal nagyobb számban hajlandók mások a rabszolgaságra. A közélet erkölcsi értéklistáján a zsarnok nem foglal el ugyan valami előkelő helyet, de még mindig csak az utolsó előtti. Mert az utolsó a gyáva, gerinctelen, szolgálékú lakáj, aki önmagából teremti meg a zsarnokság számára nélkülözhetetlen életteret.

Aki ilyesmibe keveredik bele, az olyan mértékben lesz csapdává a számára, amilyen mértékben belekeveredett. És közben, akár öntudatlanul is, de csak marionette-szerepet játszhat benne, akkor is a másik fél érdekeit szolgálva, amikor azt hiszi, hogy eredményeket ér el. Azt sem veszi észre, hogy mindehhez csak azért jutott hozzá, mert a másíknak a saját céljai érdekében éppen így jött jól.

Legalább őszinte humanizmus kellene

Ahhoz, hogy a keresztényeknek valóságos és őszinte közük lehessen valahol a közülethez, a többiek részéről is legalább az az őszinte humanista magatartás szükséges, melyben az erógócok egymás végcéljait, igazságait, lelkiismeretét kölcsönös megbecsülő és segítő készséggel hordozzák.

Ez persze az Evangélium levegőjében egyszerűbb feladat, ahol egyrészt mindnyájan tudatában vagyunk mindegyikünk egyformán istengyermeki méltóságának, de más oldalról, annak a páratlan egyszerűségnek is, amit teremtett voltunk ugyancsak jelent. Minden lélek olyan, mint ugyanannak a zseniális festőművésznek egyedi alkotása, a többi hasonló közt. Csak az önmagából eredő bűnei utasítandók el, de a tiszta mássága az Atya teremtő gondolata, amit a maga egyszerűségében csak becsülnünk lehet és kell. És ha a humanista ezt a szemléletet nem is tudja végigkísérni a gyökeréig, de ha becsületes, a magatartási szintet gyökerei nélkül is megközelítheti. (Lásd még: [101. oldalt: A humanizmus](#))

Krisztus küldése nyomán az Egyház célja, feladata, irányultsága a világ. De ha ez a célosság egyoldalú marad, ha a világnak a maga módján sem célja az Egyház, mint ezt Lubac az őskereszténységtől napjainkig ívelve igényli (Szabó F.: Henri de Lubac az Egyházzól, 162–163. old.), akkor a kereszténység a közélet által való egyoldalú kizsákmányolás csapdájába esik bele.

Nagy eredményként hangoztatnak például ilyesmiket: „...a vallásos emberek meggyőződéssel szolgálhatják a haladás ügyét, miközben a hitükhöz is hűek maradnak...” De ha ez nem állítható a fentiek értelmében kölcsönösen, tehát megfordítva úgy is, hogy a haladó emberek is meggyőződéssel szolgálhatják a vallás ügyét, miközben... stb., akkor a viszonylatok nem demokratikusan egyenlő értékűek, és a kereszténység csak a fent jelzett csapdában vergődik!

A közélet nem természetfeletti

Csapda lehet a keresztény ember számára, hogy az itt nélkülözhetetlen reális, gyakorlati látás helyett, a hite területén megszokott, természetfeletti fogással közeledik az eszközszerű földi közülethez is. A tiszta és mély hit izolálhatja is az embert a társadalomtól, ahogy István, az első vértanú hányja a zsidók szemére: melyik prófétát nem üldözték atyáitok? (ApCsel 7,52)

Az is megtörténhet, hogy a meghirdetett eszményt pusztán a hirdetés ténye által a keresztény már valóságnak is veszi, vagy pedig az eszményt harsonázó erőt, hatalmat már a hangja alapján erkölcsösnek, kötelezőnek, és az eszmény felé elkötelezettnek véli. Nincs fogása, látása ahhoz, hogy egy közéleti szöveg (beszéd, cikk, törvény, egyezmény stb.) akár egy pap szájában is, más mint a misekánon, és nem feltétlenül felel meg neki valami reális keresztény valóság!

De fordítva, a közéletet sem lehet természetfeletti szintre emelni!

A politika dolgai lehetnek hasznosak, vagy károsak, reálisak, vagy elhibázottak, mint pl. az iparosítás ilyen vagy olyan iránya, mértéke, vagy ehhez, vagy ahhoz a gazdasági, vagy politikai csoportosuláshoz való csatlakozás, vagy távolmaradás, de ezek önmagukban nem etikai kérdések, tehát nem sorolhatók be a jó és a rossz kategóriáiba. Persze, ha ennek érdekében tényleges etikai bűnöket követnek el (pl. gyilkosságokat), az ugyan bűn, de mégsem tehető át a gyakorlati gazdasági élet síkjára, és ez nem minősíthető meg vele.

Ha azonban egy államférfi abból indul ki, hogy a maga gazdasági tervével csak jót akar, és hogy ha az nem lenne jó, akkor ő nem is akarná, és úgy következtet tovább, hogy aki így mást akar, aki nem helyesel neki, nem támogatja, az szükségképpen rosszat akar, az tehát

gonosz, akkor már eljutott a totalitarizmus Locke-i körképéhez, meghatározni akarva a társadalom lelkiismeretét is (l. [18. old.](#)).

A közélet természetfelettivé való hamis átmázolásának egy másik formája a kollektív minősítés, felelősségre vonás bármilyen alakja. A felsőbb- és alsóbb rendű, reakciós és haladó, művelt és barbár fajok, népek, osztályok vonzó-taszító felcédulázása az egocentrizmus egyik legkiáltóbb és legalaptalanabb közösségi formája, s az Evangéliumtól teljesen idegen. A személyes, egyéni felelősséget már Ezekiel 14. és 18. fejezete részletesen kifejtette. Az Újszövetség sorozatos felszólításai megtérésre, bűnbánatra (pl. Lk 13,3 vagy 15,7-10; Mt 18,3; Jak 5,19-20 stb.) ezt teljes lélekközébe hozták. De semmiféle társadalmi formációhoz sincsen a legkisebb közülük sem!

Közéleti véleménycsere közben hangzik el: az Asztória-pincében szörnyű dolgok történtek! Valaki közbeszól: Bár a kereszténység semmiféle vérengzést nem igazol, a történelmi tárgyilagosság kedvéért azt is meg kell mondani, hogy időbelileg az Asztória-pincét megelőzte az Országház pincéje! Mire a válasz: Az minket nem érdekel, ott nem a mieinkről volt szó! De éppen ez a kérdés döntő mozzanata! Göbbels ajkán ugyanis így hangzott: „Az igazságot csak saját népünk iránt ismerjük, az ellenséget csupán gyűlöletünk és megsemmisítési akaratumk illeti”. (Kemény Simon háborús naplójából idézi a Kritika 1982. augusztusi száma.) Afrikában viszont a törzsi gyűlölködések nyomán, a tömeg körülveszi egy szeminárium épületét, felszólítva az előjárókat, hogy adják ki nekik az egyik meghatározott törzshöz tartozó kispapokat, mert meg akarják ölni azokat. Nem gondolnak ők vallás-, vagy keresztényüldözésre, csak azokat a gyűlölt más törzsbelieket akarják elintézni!

És tényleg nem gondolnak keresztényüldözésre?

Mert valójában a kollektív minősítés vagy felelősségre vonás a ragadozó-csorda magatartása az áldozatokkal szemben. És épp az emberek alapvető istengyermeki egyenlőségét és személyes felelősségét valló kereszténység nem ismeri az eleve történő és kollektív megkülönböztetéseket és megminősítéseket ember és ember között.

Közéleti pozíciójából, vagy gondolkodásából senki nem alkothat, a kereszténység nevében sem, valami önmaga körül forgó „közéleti erkölccsönt”!

... de nem is áll kívül az erkölcsön

Csapdává válhat a keresztény számára a közélet akkor is, ha valami területen kívüliséget tulajdonít neki az erkölcs világában. Az itt elkövetett hazugságait ügyességnek, taktikának tartja. Gyávaságát, kényelemszeretetét, anyagiasságát, áldozat-nemvállalását, stréberségét, megalkuvását okosságnak. Lépésenkénti meghátrálását, amit ellenfelei szalámszeletelésnek neveznek, ő mentésnek tünteti fel. Az árvízből kirángatott gerendákat jövőépítésnek. Buzgón félremagyarázgat néhány evangéliumi helyet, így a hamis sáfárról (Lk 16,1-8), vagy a kígyóokosságról (Mt 10,16) szólót.

Kulcsfogalmi kívül esnek az Evangéliumon. A Szentírásban pl. a mentés fogalma csak mint isteni tevékenység és a lelkek megmentése szerepel. A közélet csapdájában vergődő keresztény viszont mindezt anyagi és földi, személyes vagy intézményes vonatkozásban használja, amiről pedig csak az hangzott el, hogy ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak (Mt 24,9; Jn 15,20).

Ezekben a körökben hasonlóan népszerű az „óvatosan” fogalma. A Szentírásban ez mindössze háromszor szerepel (caute). Tóbiás óvatosan temette el a meggyilkolt zsidókat (Tób 2,4). Júdás mondta a Jézust elfogó pribékeknek: vezessétek óvatosan (Mk 14,44). És Pál biztat bennünket a saját ösztönvilágunkkal szemben való óvatosságra (Ef 5,1-21), ahol a 15. vers tartalmazza ezt a szót. Ezek a helyek aligha teszik a szánkban közéletileg otthonossá ezt a fogalmat. A nyárspolgár vagy az evilági ember szokta ezt a fogalmat használni gyávasága, megalkuvása szepítésére. Pedig egyszerű megkülönböztetni a kettőt. Ha valami nehézség

merül fel egy tervezett eljárással kapcsolatban, az óvatos ember megfelelő biztosítékokkal él, vagy új és megfelelőbb utat és megoldást keres terve megvalósítására. A gyáva egyszerűen ejti magát a dolgot. Az óvatosság tehát új formában való megközelítést jelent, a gyávaság: lemondást.

A közéletben a nem-keresztény aránylag könnyűszerrel választhatja a csalást, erőszakot vagy más erkölcsileg megkérdőjelezhető magatartásokat. De a keresztény ilyenkor csak a farizeusi jellemtelenség csapdájába zuhan bele. S a világtörténelemnek talán legjellemtelenebb szereplője épp Talleyrand, autuni püspök volt!

S a helyzet csak rosszabb lesz, ha a csapdát valaki úgy akarja megkerülni, hogy filozófiai-etikai tételt csinál belőle, s ha tán szóval nem is, magatartásával annál inkább állítja, hogy a cél szentesíti az eszközt! Egykor macchiavellizmusnak is hívták, de ha államérdekre, nemzeti biztonságra, a társadalom érdekére hivatkoznak is, az erkölcsi helyzet ugyanaz. Az eszköz, amihez nyúl valaki, hamarabb és biztosan kerül a kezébe, hisz ahhoz nyúl. Egy politikai gyilkosság megtörtént. A cselekmény lezárt és érett: gyilkosság. Az utána következő eseménysor, ha előnyös, ha nem, már egy másik, egy újabb erkölcsi helyzetet, helyzeteket jelent. Nem lehet elnézni afölött, hogy „az Úr gyűlöl mindent, ami rossz...” (Sir 15,13), és csak akkor tartozunk hozzá, „ha mindvégig állhatatosan kitartunk...” (Zsid 3,6).

Félszemmel az Istenre figyelni

A mai keresztények egzisztenciális bizonytalansága (Só: 68. old. Elbizonytalanodás) közéleti magatartásukban érezhető csak igazán. Hitük, öntudatuk, belső nyugalmuk ingatag lábakon áll. Az ember kézbe vesz egy komoly és mély teológiai gondolatmenetet, például a teremtésről, és csodálkozik, hogy az szerző újra és újra félbeszakítja tulajdon önmagát egy-egy kitekintés kedvéért – az ateizmusra. Igaz, hogy ez korunk világnézeti forró pontja, hogy alapos tekintetbevételt igényel, de hogy az Istennel való foglalkozáshoz is az istentelenség körítése kell, az csak a belső bizonytalanság, nyugtalanság, és az önmaga felé való bizonykodás jele és levezetése. Legjobb esetben a hithirdetés balkezes ügyetlensége.

A kereszténység kiteljesedése bennünk az Istennel való harmóniát, a Hozzá való hasonulásunkat jelenti: úgy iparkodni látni, eljárni, mint Ő, mint a gyermeke, aki az Ő képére és hasonlatosságára született (Ter 1,26; Bölcs 2,23; Jak 3,9). Őrá kellene elsősorban figyelni, és nem kizárólagosan az emberi társadalommal bajlódni. Mt 22,37-38: Szeresd Uradat, Istenedet... ez a legfőbb, az első parancs! Csak a második: szeresd felebarátodat... Mi pedig a sajátos, keresztény szempontú fogalmak, analízisek, gondolkodási formák elhanyagolásával, humanista szociológiai, pszichológiai, sőt ateista jellegű koordinátarendszereket használunk, ha pedig még ezeket se, akkor megelégszünk valami érzélgősen jámbor típus-magatartással, vagy felszínes, megalapozatlan benyomásokkal.

Mi számoljunk vele, hogy a másik nem számol az Istennel. Mi ne tévesszük szem elől, hogy a másik a fejlődést nem Teilharddal, hanem kizárólagosan az osztályharccal értelmezi. De pontos állásfoglalást, vagy valami meggyőződésszerűséget se érezzenek rajtunk, mert az triumfalista, paternalista stb. dolog. Az ateista ideológia nem küszködik ilyen lelkiismereti érzékenységgel, pedig magabiztossága és erőszaka nemegyszer a legmerevebb vallásos társadalmakéval is vetekszik.

Ennek a mindenki másra, csak az Istenre nem eléggé figyelésnek és támaszkodásnak egyik kifejezője, ahogyan meg akarjuk nyugtatni a társadalmat (vagy magunkat?) a kereszténységen kívüliek természetfeletti helyzetéről és sorsáról. Pedig aki megél – ha keresztény, ha nem – végső soron mindenképpen az Isten irgalmából él csak meg (Tit 3,5). Ennek mindenre és mindenkire kiterjedő részletes hogyanját nem adták ugyan a tudunkra, de Pálnál például nyoma sincs annak, hogy ilyesféle kérdések őt nyugtalanították volna, pedig a pogányság arányai körötte mégiscsak nagyobbak voltak, mint mikörülöttünk. És őt nem

támogathatta 2000 év kereszténységének élménye sem. Viszont csak a két korinthusi levél olyan Istenbe kapaszkodásról tanúskodik, amihez hasonlóan birtokában korunk keresztényei épp oly magabiztosak lehetnének hitükben és azt tükröző közéleti mozgásukban is, amely egyszerű természetességgel mozognak a tömegvonzás, a relativitás, vagy az átöröklés tételei között. S legfeljebb megbocsátó szánalommal mennének el azok mellett, akik ezeknek csökönyösen hátat fordítanak.

...de a másikkal a talpunk alá nézni

A közülethez mindig is hozzátartozott, az információrobbanás idején még inkább hozzátartozik, a bőségesen áradó szövegmenyiség. Ez azonban csak taktika, harceszköz, aminek a valósághoz való viszonya mindig külön, objektív elemzést igényel. Ezt a keresztények szinte sosem végzik el. Vagy „bedőlnek”, ha a szöveg barátságosnak, vagy legalább mértéktartónak tűnik, vagy minden további nélkül elutasítják, mert a másik oldalról származik – természetesen csak akkor, ha az elutasítással az elutasító nem érzi magát fenyegetett helyzetben. Mutatóba érdemes elemezni például az alábbi elterjedt állítást:

A mai európai társadalmak döntő tendenciái:

- a) az önrendelkezésem felépülő szorosabb nemzetközi egység;
- b) a személyes uralmat felváltó demokrácia;
- c) a születésrendi társadalmat feloldó új társadalmi rend.

Első pillantásra mindez rokonszenves. Első megfogalmazói is nyilván úgy és azért állították össze mindezt, hogy az összképet legalább is részben saját személyes érdemüknek is tüntessék fel, s így learathassák ennek a hiedelemnek közéleti termését.

Az önrendelkezés szűkül

A nyitott szemű ember azonban látja, hogy az egyre szorosabb nemzetközi egység a dolog természeténél fogva, egyre szűkülőbb önrendelkezésre épül. A középkori feudális területek, vagy önálló városállamok döntően a XVII–XVIII. századok folyamán szerveződtek össze nemzeti államokká, és persze vesztették el ennek során önrendelkezésüket. Ez ugyanakkor sok emberi szenvedés árán történt, de a nagyobb egységesülést a technikai és szellemi fejlődés egészségesen hozta magával. Az így kialakult nemzeti önrendelkezés csúcsa a XIX. század volt. Azóta ez az egységesülés – szintén természetesen – kontinentális méretek felé tart. Ez a folyamat persze nem ismétli egyszerűen az előzőt, mint mások és máskor sem, de a gazdasági integráció, az átfogó szellemi információcsere stb. révén a nemzeti önrendelkezés lassan gyakorlatilag valami olyan lokálpatriotizmus-féleség irányába zsugorodik, amit Franciaországban pl. Provence vagy Normandia emlegetése asszociál, és ami az ott élőket bizonyos mértékig ma is meghatározza.

Egy rövid idézet annak az igazolására, hogy ez a perspektíva nem légből kapott: „A nemzeti szuverenitás fogalma mellett mind gyakrabban felmerül a földrajzi térségek regionális szuverenitásának (pl. gazdasági integrációkra, uniókra), valamint funkcionális szuverenitásának (pl. a tengerek igazgatására) a megfogalmazási igénye”. (Korán Imre: Világmodellek, 141. old.)

Az emberiség valamiféle ilyen egységesülésének ez a folyamata természetes és kívánatos. Nemzeti értékeinkből önmagában semmit sem vesz el, csak egy újabb, átfogóbb boltozatot emel fölénk. Egyáltalán nincs még eleve eldöntve, hogy a hatalmi ösztönök nem kapcsolnak majd ehhez is olyan rettenetes emberi szenvedéseket, mint amelyek a folyamat fent említett előző szakaszát megszínezték. De ezek nem szükségképpeniek, és próbálhatunk optimisták is lenni. De éppen most, az egységesülésnek mostani forrongása idején csak úgy nagy általánosságban emlegetni a nemzeti önrendelkezést: nagy gyerekek esti meséje a rádióban!

Hol tart a demokrácia?

A közélet minden formája – ha demokrácia, ha egyéb – természetes önkéntelenséggel fakad az adott társadalom érettségi fokából, adott helyzete viszonylatában. Megfelelő erőszakkal persze akár létében is megszüntethető egy társadalom, nemhogy csonkítani ne lehetne bárminő vonatkozásában. Többnek viszont, mint amennyi a valóságban, csak maszkírozni lehet.

Már szó esett róla, hogy az antik római császárság egyszemélyi uralma szükségszerűen következett be, (l. [18. old.](#)), miután az előző pártharcok fizikailag kiirtották azt a réteget, amelyik emberi, erkölcsi és szellemi nivójával az akkori demokrácia követelményeit még hordozni és megvalósítani képes lehetett. Nevezni bárki bárminek nevezheti magát, de a demokrácia mértéke mindig csak hordozói valóságos demokratizmusával lesz arányos. Így érthető az a vélemény is a mai közéleti gondolkodásban, hogy a korunkbeli társadalmak jórésze – a használt nevektől és formáktól függetlenül – a valóságban oligarchikus vezetés alatt áll, egy-egy viszonylag kis létszámú, szervesen együttműködő, juntaszerű csoport kezében.

A mai társadalmak ugyanis jól hasonlíthatók egy-egy nagy és bonyolult komputerhez, amit egyetlen ember már képtelen üzemben tartani. A szó szerinti egyszemélyi uralom ma már fizikai képtelenség. De egy ilyen komputer akkor is percek alatt tönkremegy, ha az utcáról mindenki odamehet és kapcsolgathat rajta. A széles társadalom, a nép, a démosz ma még távolról sem felkészült ahhoz – látókörben, fegyelemben, szellemi, erkölcsi, emberi érettségben –, hogy a mai társadalmi komputert valóságosan is kezelje. Nyugtatják azzal, hogy megrendezett és reprezentatív protokoll-szertartásokkal kísérheti a komputer működését, de a gépezet tényleges működésének irányához, vagy intenzitásához ezeknek alig van közük. Viszont azon kevesekből, akik erre személyükben és helyzetükben fogva tényleg képesek, áll össze a junta. Az újsütetű, puccsok között hanyódó államok vergődésének is sokszor az az egyik forrása, hogy társadalmukból valóban még nem hozható össze egy ilyen átfogóan felkészült junta. Mert egy géppisztolyt ugyan bárki kézbe kaphat, de ez önmagában pusztán ösztönkítő is lehet, s nem feltétlenül nivós, önfeláldozó közösségszolgálat. És analfabétákat leszavaztatni a szavazólapokra nyomott jelképek segítségével lehet a társadalmat megtisztelő és nevelő – és ennek folytán helyén levő – aktus, de ettől magától még döntő, irányító, szervező és alkotó felkészültsége senkinek sem lesz.

A hitleri népszavaztatások 99%-os eredményeivel kapcsolatban hangzott el egyszer az az angolszász állásfoglalás, hogy az emberi természet ismeretében egy ilyen szavazási eredmény az érvényesülő totalitarizmuson kívül egyébről nem tanúskodik. A világnak nem egy részén azonban ma is, a náciizmus pusztulása után is, vannak ilyen eredmények, tanúsítva azt, hogy az illető társadalom nem képes még egyébre, mint hogy igent mondjon az éppen elébe tett egyetlen dologra, vagy személyre. Ez azonban aligha felel meg a demokrácia szó szótári értelmének.

Más oldalról az sem igazi demokrácia, ahol a díszpáholyban ülők ugyan cserélődnek, de mögöttük a tényleges munkát változatlanul ugyanazok végzik. Ilyen esetben a társadalmi érettségből egy juntára már telik, de még csak egyre.

A legtöbb, ami itt-ott a földünkön pillanatnyilag reális közéleti valóság, hogy a társadalom két ténylegesen kormányzóképes juntával rendelkezik. Az ilyen kétpárti rendszerben élő társadalom azt már valóságosan eldöntheti, hogy a kettő közül melyik kormányozza, s a győztes junta ténylegesen lecseréli elődjének egész garnitúráját. De maguknak az egyes problémáknak a megoldásába a társadalom itt is képtelen – mert a maga egészében annak a valóságához még éretlen – beleszólni. Csak az áll a módjában – ez viszont reálisan –, hogy általános elégedetlensége esetén visszahívja az előző juntát.

S mindez nem alkotmány, szabadság, döntés és akarat kérdése, hanem a társadalom tényleges, nem látszólagos átfogó jellegű fejlettségének spontán következménye. Aki elő akarja mozdítani a demokráciát, annak ezen a fejlődésen kell dolgoznia. Amily mértékben egy társadalom érett és felnőtt, olyan arányban lesz önkéntelenül is demokratikusabb. Hiszen a demokrácia az érettség közéleti formájának kifejeződése. A terebélyesedő fa is önkéntelenül nagyobb árnyékot vet, hacsak le nem törik az ágait.

Mert a civilizált társadalmakban ma az egyszemélyi uralom már ténylegesen lehetetlenség, azért azt hinni, hogy már demokrácia van – és méghozzá ilyen megszorítás nélküli értelemben – az csak látókörihiányban szenvedő primitivitásra és naivitásra vall.

Maguk az oligarchikus csoportok, junták – legalább is az emberiség történetének eddigi felében – hatalmi: a közhatalmat megszerezni, vagy megtartani akaró együttesek. Még azonos zászlók alatt is ezért birkóznak, ahol mindenki szidja saját csoportja árulóit, de szívesen látja a másik renegátjait. A meghirdetett programok és ideológiák nem célok és hitek, hanem csak eszközök a hatalom birtoklása érdekében. A birtokolt hatalom viszont nemegyszer alig szolgál egyébre, mint ösztönök és dühök kiélésére, a hatalmi lebukástól való állandó félelemben, hisz a pusztá „hitük” és „meggyőződésük” egy nyugodtan átaludt éjszaka békéjét sem lenne képes megadni nekik.

A második világháború ideje körüli hatalmi cserék sorozatban mutatják azt, hogy ezt mindig mindenki így látja a történelem hullámaiban már elmerült juntákkal kapcsolatosan. A hatalmuk teljében lévőkről majd a szemlélők utódai fogják ugyanezt elmondhatni.

Feloldó társadalmi rend?

Mint a fenti második, úgy a harmadik tételnek is az első fele biztos valóság. A társadalom egyre bonyolultabb mivolta és szükségletei megállíthatatlanul kinőttek egy szűk születésrend kereteiből. S ami a szükségletnek megfelelően a helyébe jött, az természetesen sokkal mozgékonyabb, alakulóképesebb is, mint az elődje volt. Ha egy különleges történelmi pillanatban, pl. forradalomban, az új társadalmi rend a maga egészében viszonylag egyszerre születik is meg, ekkor még szükségképpen friss és nyitott, különben nem is tudná az elődjét felváltani.

A helyek és szükségletek azonban viszonylag bonyolultabb és számosabb változatukban is – végesek. Az irányítás a rend egyik legérettebb formája, s a rend bizonyos mértékű zártságot feltétlenül jelent. De abban, ami ha kezdetben lényegesen frissebb is volt, mint elődje, csak „feloldást” látni, mintha már megszűnt volna mindenféle rend és zártság, és csak valami mesebeli áradó szabadság jellemezné ezentúl a létet – az csak közéleti romantika.

Arról nem is szólva, hogy az előrelépés sohasem automatikus és biztosított, és az új rend és új formák között is minden újra megcsontosodhatik, akár sokkal merevebbé is, mint felváltott elődje volt.

Mussoliniék hencegtek azzal, hogy 28 éves miniszterei is voltak, és olyanok, akik az ő forradalmuk nélkül sose lettek volna azok. Ez lehetséges, de csak egy-egy átmeneti történelmi pillanatban. Mert a miniszterek a legjobb esetben is jól képzett szakemberek; emberismerettel, szervezőkészséggel, munkabírással rendelkeznek, de nem zsenik. A zsenikből – mint egy Kodály – kevés van, és azok sem szoktak miniszterek lenni. Minisztereknek alkalmas szakemberekből viszont általában van egy pár ezer, pedig csak egy-két tucat szükséges. S ahogy minden kisüzemet is a családjában szeret továbbörökíteni a tulajdonosa, minden forradalomban született új rend is, ha állandósulni tud, az emberi dolgok természete szerint előbb-utóbb maga is zárttá lesz. Ez önmagában véve nem lenne baj, hiszen a hatalmi funkciók gyakorlásának viszonylagos egyszerűsége miatt mindig is sokkal több alkalmas ember adódik erre, mint amennyi szükséges. A hatalom gyakorlásában való ilyen

részvétel pedig nem tartozik az alapvető emberi jogok közé, és a tapasztalatok szerint az illető kiteljesedését is jóval kevesebb esetben szolgálja, mint az elembertelenedését.

Akkor lesz a helyzet nehéz, mikor kiugróan alkalmasak sem jöhetnek számításba függetlenségük miatt, vagy kiugróan alkalmatlanok is kiugró pozíciókba kerülnek pusztán a brancsba való tartozásuk révén. Mert a társadalmi csoportok, rétegek, osztályok léte benne van az ember szerves közösségi természetében. Ha az idők folyamán valamelyik megszűnik, feloldódik, akkor is csak egy másik lép a helyére. És minden csoport, osztály közül mindig a vezetőké a legzártabb, mert a legtöbb előnyt és a legtöbb kockázatot jelentve, tagjai mindenki másnál jobban vetik egymásnak a hátukat.

Azért az emberi természet és a közélet tényeinek ismeretében az ilyen kifejezéseket, mint feloldó társadalmi rend, csak illő szerénységgel szabadna használni!

Már a fogalmak is?

Mint a mai egyéni keresztény életben is a fogalmak tisztázatlansága súlyosan esik latba (Só: 50. old.), a közéleti gondolkodásnak is legtöbbet használt összetevői sokszor már fogalmi szinten kicsúsznak a tárgyilagos megközelítés alól.

A korábbi, történetileg kialakult mértékegységeket évszázadnyi erőfeszítéssel és százmilliók ráfordításával végül is az egységes, nemzetközi SI mértékrendszerre hozták össze. Ma a kilopond stb. fogalmakon az egész földön, aki érti, hajszálpontosan ugyanazt érti. Lehet, hogy nem érti, hogy nem hajlandó elfogadni, de amennyiben érti, ugyanazt érti. A térképjelek ugyanígy mindenki számára egyértelmű topográfiai tájékozódást adnak.

A Kresz-táblák, a vásárolt fehérneműbe varrt, és annak helyes tisztítására utaló ábrák, egyértelmű cselekvési utasításokat tartalmaznak.

A poétikában körülhatároltak az eposz, a szonett, a regény stb. fogalmait, a zenében a szonátát sem cseréli össze senki az operával, a közgazdaságban bárhogyan nézem is az inflációt, azért sosem lesz belőle defláció, stb.

De mi a pontos és egyetemes meghatározása és mértékegysége a konzervatívnak és haladónak, a jobb- és baloldalinak, a reakciónak és polgárinak, a szabadgondolkodónak, a humanistának, a kapitalistának, a szocialistának stb.?

Némi megfigyelés után arra jön rá az ember, hogy a közélet szereplői jórészt kizárólag saját álláspontjukat tartják helyesnek és elfogadhatónak. Ennek olyan nevet adnak, ami előnyösnek tűnik fel előttük, s innen kiindulva minősítik tovább a sakktáblán álló többi bábót. Így azt, amit, vagy akit valaki jobboldalinak mond, a szomszédja baloldalinak vélheti, s amit az egyik humanizmusként kérne számon, azt a másik reakciónak minősíti. Az állításait alátámasztani láthatólag mindenki feleslegesnek tartja. Magából kiindulva minősít ki-ki, a saját léptékével, és az sem zavarja, ha az ő mértékegységei is változnak, még a saját kezében is.

S mindez kiterjed az élet egészére. Hallhat az ember haladó képekről és szobrokról, és konzervatív liturgiáról. Bal- és jobboldali teológiáról, ami körülbelül úgy fest, mintha Newton törvényeit gömbölyűeknek, vagy sárgáknak mondanám. Hisz, alapjában a teológiánál sem lehet másról szó, mint a fizikánál, ti., hogy állításai megfelelnek-e annak a sajátos valóságnak, amelyre vonatkoznak. Eszerint lesznek helyesek, vagy helytelenek. De az olyan kérdés, hogy sárgák, vagy baloldaliak-e – a pszichiátria területére tartozik.

Ennek azonban a keresztények sem látszanak mindig a tudatában lenni. Mert pl. a szabadulással kapcsolatban már az Ószövetségben a rossz (Bölcs 16,8), a szorongatások (Zsolt 80,8), az egyiptomiak keze (Kiv 18,10), és hasonló témák bőven előfordulnak. Az Újszövetségben – hasonló példák hosszú felsorolásától eltekintve – a Miatyánk is a rossztól való szabadulást kéri. Az embervilágnak ezt az erkölcsi megközelítését egyszerűen átjátszani gazdasági, társadalmi, közéleti területre: játék a szavakkal. De ha ez után még a „büntudat”

alól is fel akarnak szabadítani, mert hisz az is „pszichés diszkrimináció”, akkor ez már a fogalmakkal való teljes visszaélésre vall, még akkor is, ha lelkes gerillák hangoztatnák mindezt, és védenék meg azzal, hogy itt „nem az Evangéliumot politizálják át, hanem a politikát evangelizálják!”

Forradalmi beavatkozásra készülő portugál katonák így jellemezték a maguk terveit: „hozzá akarunk járulni ahhoz, hogy jobban megértsék az emberek a fegyveres erők szerepét egy demokratikus társadalomban!” Maguk a keresztények ritkán agyalnak ki ilyesféle megfogalmazásokat, de üzembiztosan be szoktak dőlni mások ilyen jellegű szövegeinek!

S ebből lesz az ideológia!

Ezek a csúsztatások egy lehetséges romboló tendenciára is vetnek némi fényt. A közéleti célok szolgálatára ugyanis nemegyszer felépül az ideológia. Ezt az elterjedt megjelölést is általában laza pongyolasággal használják.

Az ideológia szorosan véve olyan szövegkonstrukciókból áll, melyek célja és feladata a nagy tömegek előtt minél egyszerűbben, találóbban, minél kevesebb szellemi erőt véve igénybe, akár felületesen vagy igaztalanul, de igazolni egy fennálló uralom létét, gyakorlatát, céljait, megnyerni őket a maga számára. A nagy tömegek nem észérvek után mennek, tehát az ideológia sem. Ösztönreakcióik vannak: rajonganak, eltűnnek, meglapulnak, gyűlölnek. Ezt csinálja a közéleti ideológia szó-, fogalom-, és gondolatfűzése is. Ha a veszekedő családtagok részeges csavargónak szidják egymást, a kocsmatöltelékek naplopónak, a brigádtagok üzemi szarkának, úgy a közéletben az előzőkben felsorolt kifejezések tetszés szerinti használatával dicsérik az emberek magukat, és gyalázzák a másikat.

De a keresztények miért veszik ezt komolyan?

Viszont miért nem látják meg az egész egyvelegnek nagy-nagy veszedelmét, a lefoglaló tendenciát? A közélet átfogó méreteinél fogva maga is alkalmas arra, hogy észrevétlenül is betöltse az egész embert, hát még ha ideológiával is fertőződik, ami semlegesíti a kritikát, s az önellenőrzést is! Alkalmas, és hajlamos arra, hogy levesse eszközjellegét. Hogy céljá váljék, abszolútummá, a lét értelmévé, vallás- és Evangéliumpótlékká. Beléfeledkezett hívei már csak azért sem elemzik ezeket a gondolati csúsztatásokat, mert ők valamiért már korábban elkötelezték magukat neki. Az elemzés legfeljebb ennek jogosultságát kérdőjelezhetné meg, de hát ezt ki akarja? Ezért lehet aztán szédíteni őket. Viszont szédülő fejjel nem lehet egy keskeny úton járni (Mt 7,13-14).

A hatalom helye

A hívő ember minden tettét, gondolatát Istenből vezeti le és vissza, Vele igazolja, értelmezi. Magát az Istent, a végső Okot és Célt, már nem lehet semmi mással értelmezni, Ő maga a Végső Értelmelem.

Aki elutasítja Isten létét, annak számára ezt a végső logikai zárókövet nem jelentheti az Ő személye. A gondolkodó és érző véges psziché ezt azonban természetesen igényli, és ha eddig a fókig nem engedi magát eljutni, akkor a logikai sor alsóbb lépcsői közül ruházza fel valamelyiket ezzel az abszolút cél- és értelemszerűséggel, ahol a további okadatolás megáll. Így ez a lépcsőfok fogja, a szellemi vagy erkölcsi abszolútum helyét betöltve, a rátámaszkodó gondolatmeneteket megkérdőjelezhetetlenné tenni. Így jutunk el a fogalmilag legkiemelkedőbb és legátfogóbb bálványképekhez.

Közülük három forma jut szóhoz a legsűrűbben: az egyén, a közösség és a közéleti hatalom bálványarculatai. A közélet porondján forgó nem-hívő pszichéjében így a hatalom is

elfoglalhatja, észrevétlenül is, az Istennek kijáró logikai helyet, amikor tehát a szempontjai már önmagukat állítják, és további igazolásra nem szorulnak. Régebben államrezonnak nevezték ezt, de a nemzeti biztonság elve, a rendszer, a párt, vagy a közbiztonság védelme, vagy bármi újonnan felmerülő divatos megfogalmazás ugyanezt jelentheti. Így ezek már nem szorulnak magyarázatra, viszont velük mindent – de ténylegesen minden elgondolható és elgondolhatatlant – magyarázni és igazolni lehet.

A hívő vagy átveszi ezt a gondolatmenetet, akár csak önkéntelenül is, – és akkor már nem hívő! – vagy nem veszi át, és akkor eleve vesztesnek, kiszolgáltatottnak érzi magát a harcban, mint egy olyan ország katonája, amelyik szegénysége vagy elmaradottsága miatt, épp a leghatásosabb fegyvernemet nem tudja övéi rendelkezésére bocsátani.

A keresztény már csak ezért is topoghat zavartan a közélet színe előtt!

Az erő, a hatalom önmagában véve nem bűnös!

Amit csak teremtett az Isten, az mind jó (Ter 1) – minden létezővel szemben a mi magatartásunknak is csak ez lehet az első lépése.

A rossz mindig és csak az embertől származhatik (Mt 15,18-19).

Feltétlenül csak az Isten jó (Lk 18,19), de megfelelő hozzáállással persze az ember is tud jót tenni. Ekkor az Isten kezéből elsődlegesen jóként kikerült teremtmény emberi viszonyaink között sem deformálódik. Amikor a Szentírás Krisztusról azt mondja, hogy úgy tanított, mint akinek hatalma van, s nem úgy, mint az írástudók (Mt 7,29), a hatalmat nyilvánvalóan mint valami továbbra is jót, és nem bűnös dolgot szerepelteti.

A magyar nyelv különböztet erő és erőszak között. Az első szó pusztán ténymegállapító, a második erkölcsi megminősítést tartalmaz, a jogtalanul használt erőt jelöli meg. Az újszövetségi Szentírás nem ismeri ezt a megkülönböztető megjelölést: ugyanaz a görög szó (bia) hol a magyar erőnek, hol az erőszaknak felel meg, csak az összszövegből, az egész helyzetből tűnik ki, hogy helyesen melyikre kell gondolnunk. Így Mt 11,12-ben nyilván nem jelent helytelenítést, hogy a mennyek országát az „erőszakosak” szerzik meg maguknak, és éppén úgy Lk 16,16 sem megminősítően mondja, hogy senki sem jut el oda „erőfeszítés” (bia) nélkül.

De ugyanez a Lukács már erőszak értelemben használja a szót a 24,29-ben, az ApCselben pedig az 5,26; 16,15; 21,35; 24,7 helyeken, míg a 2,2 és a 27,41-ben nem emberi erőszakot, hanem természeti erőt jelöl ezzel a szóval.

Ha egy ilyen árnyalt szóhasználatot bármilyen egyértelműségre viszek is vissza, a legkülönbözőbb tévedésekbe csúszhatok bele.

Az Isten teremt – az ember használ

Ezt a kettőt: az Isten teremtő munkáját, és ahogyan aztán az ember ezt felhasználja, erkölcsileg gondosan szét kell választani.

Századunk önkényuralmai alatt nyögő, éretlen keresztényeknek sok gondot okozott a Róm 13,1-7: Mindenki vesse alá magát a fölöttes hatalomnak. Nincs ugyanis hatalom, csak Istentől. Ahol hatalom van, azt Isten rendelte. Aki tehát szembenáll a hatalommal, Isten rendelésének szegül ellene! – És akadtak olyan naivul jámbor keresztények is, akik erre hivatkozva akartak még a légerek lehetetlen és embertelen utasításainak is lelkiismeretesen engedelmessé válni, mintha az Isten Országáé Hitlernek és kollégáinak a szolgálatában állna!

XXIII. János Pacem in terris enciklikája Aranyszájú szt. Jánost idézve teszi a helyére ebben a kérdésben a keresztények viselkedését, az idézett szöveg korával azt is igazolva, hogy ez nem csupán modern taktika, hanem ősi keresztény felfogás: „Mit mondasz? Hogy talán minden kormányzót Isten állított oda? Nem, nem ezt mondom; itt nem az egyes

kormányzókról van szó, hanem magáról a kormányzásról. Az a tény azonban, hogy van tekintély, van, aki parancsoljon, s aki engedelmeskedjék, nem a véletlen műve, hanem az isteni Gondviselés rendelkezése.”

Vagyis az erő, hatalom, tekintély tényeit elvileg és önmagukban is elvetni, az Isten teremtésének elvetését jelenti, és az anarchia mellett való állásfoglalást. Amit azonban az Isten jól teremtett meg, azt az ember mind tudja gonoszul is használni. Isten teremtette a szőlőt, a bort, az ember a részegséget. Az Isten-teremtette bortól a részegség nem lesz erkölcsileg jó. S a szégyenletes részegségekre hivatkozva nem lehet átkozottnak hinni a szőlőt.

Így önmagában véve az erőt, hatalmat sem lehet ördöginek tekinteni, még akkor sem, ha korunk mindennapos eseményei láttán épp az érző emberi lélek hajlanék erre.

Erőszakmentesség

Hogy korunk mérhetetlen terrorhullámai között nemhogy keresztények, de még egyszerűen csak humanisták nyelvén is hódító jelszó lett az erőszakmentesség, az csak az emberi lélek alapján tiszta vágyódásait tükrözi. De abból is zavar lesz ha tiszta érzéseket tisztulatlan fogalmi kategóriákba öntünk.

Az előzőket röviden összefoglalva: a magyar nyelv természete szerint az „erő” szó még tiszta, el nem kötelezett energiát jelent, úgy, ahogy az Isten megteremtette, s amit azután az ember jól is, rosszul is használhat. Az „erőszak” szó már a rosszul, törvénytelenül, erkölcstelenül, bűnösen használt energiát, erőt jelenti. Ettől persze mindnyájunknak mentesítenünk kell magunkat, de az erőszakmentesség alá öntudatlanul és magától értetődően nem foglalható be maga az erő, minden erő, mert ha ezektől mindtől elvileg tartózkodni akarnék, ezzel rossznak minősítenék egy teremtményt, ami pedig maga is az Isten kezéből került ki!

Erőfelhasználás

Erőm használata tárgyakkal szemben, pl. valaminek a felemelése, továbbjuttatása, önmagában nem okoz gondot.

A probléma ott kezdődik, ha az erőt emberrel, tehát egy másik, erkölcsileg velem egyenrangú és szabad lényel szemben alkalmaznám.

Van keresztény, aki ezt – újra csak századunk ilyen irányú szédületes bűnhalmazata idején – elvileg helyteleníti. De a saját erkölcsi magatartásunk helytelenségét, vagy zavarosságát semmiféle büntömeggel nem lehet sem alátámasztani, sem menteni.

Az egyes ember (és az emberi közösségek) szabadsága nem abszolút a fogalom elgondolható, vagy isteni méretű teljessége szerint. Mert a szabadság is analóg fogalom, vagyis minden létezőre a maga keretei közt vonatkozik. Az embernek a szabadsága is csak emberi lehet, tehát korlátolt és evolutív. Így más a csecsemőé, a kamaszé, a felnőtté, más a zsenié és az analfabétáé, az egészségesé és az örülté, a becsületese vagy a züllötté, más ma pl. a skandináv államokban, mint volt 3000 évvel ezelőtt Kis-Ázsiában.

Konkrétan kell megállapítani és megokolni, hogy az itt és itt alkalmazott katonai erő: agresszió, és bűnös erőszak. És van is ilyen, bőven. De azért, ha délkelet-ázsiai halászok védekeznek az őket fegyveresen támadó kalózok ellen (ma is!), és ha a parti őrség a segítségükre siet, egyikük akciója sem ítélnél el, s a kereszténynek sem kötelessége, hogy kivonja magát alóluk.

Továbbá, aki ezt elítélné, a fegyveres belső rendfenntartást is el kell hogy utasítsa. De vajon lenyeli az ilyen, ha egy huligán-banda a családjával együtt kiveri a lakásából, hogy menjen, amerre a szeme lát, ezentúl övé a lakás! Mert ha minden erőhasználatot elítél valaki, akkor még a rendőrséghez sem fordulhat, hiszen az is erőt fog alkalmazni! És ha én nem

rablom ki a bankot, mert az bűnös dolog, másokat sem használhatok fel arra, hogy számomra kirabolják!

Amellett az erő nemcsak fizikai lehet, hanem pszichés is. És nemcsak a szuggerálás az, hanem bizony minden utasítás, amit kiadnak iskolában, kórházban, boltban (itt a bejárat – ott a kijárat!), közlekedésben – ez mind-mind erőalkalmazás. Emberi találkozásoknál, társadalmi együtteseknél nem is lehetne boldogulni pszichés erőalkalmazás nélkül, mert az evolutív jellegű emberi egyéniségek a legkülönbözőbb fejlettségi fokokon találkoznak egymással, s egészséges erőalkalmazás nélkül anarchia és dzsungelállapot állna elő.

Amíg teljes élességgel kell elítélnem minden olyan erőalkalmazást, mely az adott történelmi, földrajzi, társadalmi és egyéni pszichés körülmények közt alaptalan, jogtalan, tehát erkölcstelen, és erőszak is, millió és millió ilyen eset után is újra és külön-külön meg kell vizsgálnom minden következőt, mert az előzők ellenére is elvileg mindegyikről lehetséges, hogy az igazolt erőfelhasználás erkölcsileg tiszta esetének fog bizonyulni.

Ugyanis hiba és irrealitás, ha az emberi teremtmény bármily vonatkozásában elhalványodik bennünk evolutív jellegének tudata. Kellő megokolással könnyen elfogadható akár az, hogy ezért a hibáért elhibázott dolog lenne ezt a gyereket testileg büntetni, akár az, hogy egy meghatározott társadalom a maga konkrét körülményei között eléggé kiérett ahhoz, hogy mellőzze a halálbüntetést. És mondható, hogy fejletlenebb emberi körülményekre utal a Sirák fia 30,1, és más ehhez hasonló ószövetségi helyek, ami szerint: ki szereti a fiát, kéznél tartja pálcáját. S ugyanúgy primitívebb társadalomban van helye például a MTörv 13. fejezetének (ismét mások mellett), ami a bálványimádásra szab halálbüntetést, még tömegeset is!

Csak az nem mondható, hogy akár a testi büntetés, akár a halálos ítélet elvileg és mindig erőszakos, szeretetlen, Isten ellen való véték, mert akkor a kinyilatkoztatásnak olyan egyetemes tilalmat kellene velük kapcsolatban hangoztatnia, mint amilyenek a Tízparancsolat tilalmai. A Második Törvénykönyvből az is nyilvánvaló, hogy a halálos ítélet nem tartozik az 5. parancs „ne ölj” rendelkezése alá, hisz nemhogy a Szentírás, de még emberi mű sem enged meg magának olyan ellentmondást, hogy 5. fejezetében tiltsa azt, amit a 13.-ban előír!

És azzal kell még szembenéznünk, hogy az ember nemcsak evolutív jellegű teremtmény, de személyében és közösségileg, pillanatnyi lehetőségei szerint, tehát analóg módon, de mégiscsak szabad! Fejlődése ennek megfelelően sohasem töretlen, egyenes vonalban felfelé ívelő. Ha egyszer ki is alakult a finomabb emberkezelés lehetősége, s ha valamikor egy társadalom túl is jut azon, hogy halálos ítéletekkel tartsa fenn a maga belső rendjét, ez az egyszer elért nível semmi biztosítékot sem jelent arra nézve, hogy az esendő emberi és történelmi sors nem löki vissza a korábbi kezdetlegesebb és keményebb helyzetbe. Ezért az elméleti magatartások itt is utópisztikus jellegűek. Mindig konkrétan kell megokolni az idő- és térkoordináták közé helyezett reális emberi helyzettel kapcsolatos magatartásunkat, akár elmarasztaló az, akár nem, az erőfelhasználás eseteit illetően.

A sok szemléleti naivitásra jellemző az is, hogy a halálbüntetés eltörlését önmagában már haladásnak vélik. Pedig legalábbis ma a helyébe lépő életfogytig szóló börtön azokban az államokban és esetekben is, ahol ez a valóságban mégsem tart az elítélt haláláig, hanem csak 15–20 évig, a realitásokat ismerők megítélése szerint, típusosan embertelenebb, mint a kivégzés.

Csak a reménykedés jobb itt, hogy hátha történik valami, valójában azonban a legtöbbjünkkel nem történik semmi. Sokat lehetne vitatkozni azon, hogy van-e olyan börtön, s az is legfeljebb meddig tarthatna, ami nem károsítja pszichésen és súlyosan az elítéltet. De az bizonyos, hogy amit ma kaphat valaki kivégzés helyett a földön, az általában sokkal mélyebben és sokkal embertelenebbül teszi tönkre, mint ahogy az akasztófa tenné. A legtöbb halál megalázó, de a börtönben lassan belülről elembertelenedni, sőt sokszor el is aljasodni, vagy pszichésen megrokkanni, és szabadulás után a belső kiúttalanságot öngyilkossággal

lezárni – ami még hűségesnek megmaradt hívő keresztényekkel is megtörtént! – ez aligha mondható a kivégzéssel összevetve előnyösnek, emberségesnek és kívánatosnak.

Ebben az összefüggésben árnyaltabb képem lesz Krisztus magatartásáról is. Őt általában nem szokták agresszivitással vádolni. Pedig nemcsak a kereskedőket űzte ki a templomból, és pedig korbáccsal (Jn 2,15), hanem olyan pszichés erőalkalmazások esetei is fűződnek hozzá, mint a természetlen fügefá megátkozása és kiszárítása (Mk 11), a tanítványait be nem fogadókkal szemben a pornak is lerázása a lábaikról (Mk 6,11). Példabeszédbeli királya is kivézényli a hadseregét, a gyilkosokat fölkoncoltatja, a városukat fölégeti (Mt 22,7). Keresztelő szt. Jánost csak dicséri Krisztus (Mt 11,7-14). Annak semmi tanítását sem helyesbíti, mint megteszi az ószövetségi törvénnyel: hallottátok a régieknek szóló parancsot – én pedig azt mondom nektek... (Mt 5,21-22). Pedig mikor a katonák azzal a kérdéssel fordultak Jánoshoz: hát mi mit tegyünk? – csak ennyit mondott nekik: senkit se bántsatok, és meg ne zsaroljatok, s elégedjete meg a zsoldotokkal (Lk 3,14). Itt is csak az erőszak elítélését látjuk, de fel sem merül magának az erőnek, az erő használatának, a katonaságnak mint olyannak elvi elítélése!

Az anarchia ellenkező előjelű pogányság, mint az erőszak, de – pogányság!

Az állam: erőszakszervezet?

Van, aki a történelemre, s van, aki elméleti megfontolásokra hivatkozva állítja, hogy az állam lényegileg erőszakszervezet. Az anarchia felé tendálók ezzel megminősítik, és lehetőségeik szerinti mértékben el is utasítják maguktól magát az államiséget is. A cinikusok viszont ezzel utasítják vissza a törvénytelenégeket hangoztató vádakat.

Más társadalmi szervezetekkel összehasonlítva, a keresztény filozófiai gondolkodás is az államiség egyik legsajátosabb jegyét abban látja ugyan, hogy akaratainak erőhatalommal is képes érvényt szerezni, de ez a magában véve helyes meghatározás egyáltalán nem tartalmazza a képesség megállapításán túl azt is, hogy más eszközei nincsenek is az államnak akarata végrehajtására, és azt sem, hogy ezért az erőhatalommal szükségképpen kell élnie, és így csak erőszakszervezet lehet!

A témához csatlakoztatható történelmi adatok – mint minden más erkölcsi jellegű kérdés esetében is – az emberiség múltját és tényleges fejlődését megfelelően illusztrálhatják, de semmiféle eszményt, parancsot, utasítást, értéket nem kezd ki, és nem erősít meg az, hogy mennyire követik és tartják, vagy tagadják és szegik meg őket. Ez a lét és az értékek rendjében való tökéletes járatlanságra vall. A lopással vádolt is hiába védekezne azzal, hogy mennyit loptak már és lopnak ma is a világon, ettől egyetlen további lopás sem lesz sem megengedhető, sem természetes.

Valójában mi az állam?

Csak másodlagos jelenség. A primér valóság: egy valamennyire együttélő kisebb-nagyobb embercsoport, a társadalom. Ez azonban az adott emberi természet következtében minden együttélése és lényegében azonos természete mellett is nehézkes és széteső. Konkrét közösségi akarat megformálására és végrehajtására az eddigi történelmi tapasztalatok szerint alig képes. S ez a képtelenség az adott embercsoport számbeli és térbeli kiterjedésével, közéleti külső és pszichés belső körülményeinek bonyolódásával exponenciálisan nő. Ezért a társadalmak már ősidők óta kénytelenek voltak:

1. a maguk mozgásképtelen bonyolultságát valami viszonylag egyszerűbb akcióképes alakzattal behelyettesíteni, és
2. erre bízni saját szükséges döntéseik kialakítását és végrehajtását.

Ebből látszik, hogy az állam nem valami önálló és öncélú, saját lábán álló és saját jogú, független valóság. Az állam, mint olyan, a társadalomtól függetlenül, elvontan, lehet egy értekezés tárgya, de semmiképpen sem érzékelhető, vagy megközelíthető valóság. Másodlagos, a társadalom kivetítése, árnyéka, vagy kivonata lévén, nem lehet saját, külön, a társadalométól eltérő, és attól elvonatkoztatott, vagy azzal szembenálló akarata. Csak tükrözheti, reprodukálhatja a társadalomét!

És mi az állam – valójában?

Akikre a társadalom rábízta magát, azok éppúgy emberek, éppúgy a társadalom tagjai, mint a többiek. Ők sem külön, kiemelt és megkülönböztetett fajtája a létezőknek! Ők is ki vannak téve minden emberi gyöngeségnek, – az egocentrizmusnak is! S aki ebbe belecsúszik, az teheti a lét központjába egyéni önmagát, de tehet egy kiválasztott embercsoportot is faji leszármazás, társadalmi osztály, rang, végzettség, vagyon stb. alapján. S a történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy a választás mindig olyan kategóriára esik, melynek a választást megejtő maga is tagja. Többször elhangzott már, hogy bármely embercsoport eleve való magasabbrendűségének a tételével csak akkor lesz érdemes foglalkozni, ha fellép valaki egy olyan elmélettel, melynek értelmében ő maga, az elmélet megalkotója, a társadalom legértéktelebbrésztéhez tartoznék. De mivel mindeddig még csak olyan állítások láttak napvilágot, melyek megfogalmazójukat és hirdetőiket a társadalom krémjéhez sorolták, azért ezt a gondolatot csak az emberi gőg egyik primitív megnyilvánulásának tarthatjuk.

Végül nem ritka eset az sem, mikor azok, akikre a társadalom bármilyen módon, de az előzők szerint rábízta magát, a maguk, hatalmi eszközökkel is rendelkező, együttesét kiáltják ki a legfőbb értéknek. S ez lesz az „állam”. Egymás között valamiféle véd- és dacsövetséget alakítva, a személyi változásokat a lehető minimumra szorítva, a kirakatban mindig csak az „államot” szerepeltetik (a szóhasználat esetenként lehet: nemzet, nép, közérdek, közjó stb. is), de az elvont fogalom mögött valóban a hatalmat birtokló juntaszerű együttes áll (l. [28. old.](#)). Amikor például egy új miniszterelnök a programjában így beszél: „...azt kívánjuk, hogy az állam magának biztosítsa az ipar kulcspozícióinak kézben tartását, amelyekből irányíthatja a lendületes beruházási és foglalkoztatási politikát” – körül kell néznünk, hogy hol az az „állam”, aminek így kezére akar járnai a miniszterelnök? És akkor rájövünk, hogy az ilyesféle kijelentések reálisan és őszintén megfogalmazva így hangoznának: ...magunknak kívánjuk biztosítani az ipar kulcspozícióinak kézben tartását, hogy... ezt és ezt... irányíthassuk! Hisz a miniszterelnök és társai fognak itt kizárólag kézben tartani és irányítani. Rajtuk kívül nincs sehol valami külön „állam”, amely ezt tehesse. De akkor mire a személytelen beszéd és egy elvont fogalom félrevezető szerepeltetése? Hogy a naivak, csalódottak, vagy reménykedők szemében idealizálja a junta tényleges szerepét!

Hazai vonatkozásban nemegyszer lehet lekicsinylő hangokat hallani pl. a magyar szent korona tanáról, mint a régi, történelmi Magyarország alapvető államtanáról. Eszerint a korona volt az ország földjének és a kormányzó hatalomnak elsődleges birtokosa, s a király a koronázással csak megbízást kap ennek a gyakorlására stb. De hisz ez mese, nem realitás! – mondják. Biztos, hogy meghaladott közgondolkodási forma, de hát ez a sorsa minden történelmi (időbeli) tényezőnek. És lássuk be, hogy a ma világszerte használt köztársaság megjelölés gyakorlatilag semmivel sem reálisabb, éppen csak még élő megjelölés, kép.

Az állam kifejezésének van egészséges helye is a közgondolkodásban. Nem kétséges viszont, hogy a fenti idézetben csak ködösítésre szolgál. S hányszor esnek csapdába keresztények is, mikor az állam szó elhangzásakor azt hiszik, hogy egy vitathatatlanul magas és kötelező erkölcsi tényezővel állnak szemben. Pedig itt is mindig meg kell vizsgálni a lelkeket, hogy Istentől való-e (1Jn 4,1), vagy csak díszes fátyolt jelentenek juntaérdekek faragatlan tömbjén?

Akkor – szembefordulni?

Az ilyesmiből érthetőek meg azok az ún. alternatív ifjúsági megmozdulások, melyek állami keretekről nem véve tudomást, rendeznék be az életüket. De ami pszichésen érthető, az még nem igazolható racionálisan és nem is fogadható el! Amíg az ilyenek viszonylag kis csoportokat jelentenek, addig a nélkülük is működő közéleti szervezet zökkenő nélkül elhordja őket is. De a jelenleginél sokkalta kisebb létszámú, és sokkalta kevésbé bonyolult emberi közösség sem lenne életképes megfelelő szervezettség nélkül. Lehet, hogy ennek mai hatékonysága messze nem kielégítő, még olyan mértékben sem, aminő könnyen lehetne, mert különböző okokból például sokan túl korán halnak meg, vagy mások nem fejlődnek ki megfelelően értelmileg vagy emberileg stb. Ezért dolgozni lehet és kell azon, hogy a szervezet hatásfoka emelkedjék. De az előre vivő irányban! Mert ha félre akarnám tenni, attól az alacsony hatásfok még nem nő meg, sőt gyorsan a nulla közelébe zuhan vissza. A háborúban is jól lehetett látni, hogy ahol egy összecsukló államszervezet után (bármilyen államszervezet után) átmenetileg légtüres tér támad, ott csak a széthullás terjed, méghozzá rohamlépésben... A megoldás módja sohasem az, hogy a fürdővízzel kiöntsük a gyereket is!

Az idők jelei: a közélet mai tényezői

Evolutív jellegüknek megfelelően az egyes emberek is változnak, a belőlük álló közösségek pedig hatványozottan. Közmondásos ezeknek a változásoknak mai gyorsasága is, s így a közélet általános természete mellett, szemügyre kell vennünk annak legmaibb tényezőit is, nehogy Krisztus nekünk is a szemünkre hányhassa: „...az idők jeleit azonban nem ismeritek” (Mt 16,3).

A zsinaton is „sok szó esett arról, hogy értelmeznünk kell az idők jeleit, vagyis ki kell olvasnunk az emberek szükségleteiből Isten felszólításait. – De az is kötelességünk, hogy felfedezzük és megértsük azokat a jeleket, amelyeket megszokott társadalmi környezetünkön kívül Isten maga ír az égre...” (Suenens).

Az Egyház és a mai világ viszonyáról szóló zsinati konstitúció 4. pontja is így emlegeti az idők jeleit. A 11. pont pedig Isten jelenlétének és szándékainak jeleit említi „a kortársakkal együtt átélt eseményekben, igényekben és vágyakozásokban”.

Az alább, a szekularizáció fogalmával megjelölt eseménysorozatban kétségtelenül vannak olyan vonások, melyek a fejlődés természetéből, míg mások az emberek nem-helytelen szükségleteiből, igényeiből és vágyakozásaiból fakadnak. De még a ringben maradni akarás görce mélyén is (l. [67. oldaltól](#)), legalább itt-ott felfedezhető az igazsághoz való tapadni akarás ösztönös hűsége.

Másrészt az „idők jelei” fogalommal sokszor vissza is élnek. sokan ezen a címen a legkülönbözőbb feladatokat osztják ki – másoknak. Az Egyháznak is. Hogy mit kell tennie azért, hogy megfeleljen az ő elvárásainak. De az ilyesmi nem az idők jele, hanem Goethe szavaival:

Amit a múlt szellemének mondanak,
az az urak saját szelleme csak,
s bennük tükröznek az idők jelei is.
(Faust: I. 110. old., Jékey Z. ford.)

Mert az idők legigazibb jele maga Krisztus, az ő folytatása: az Egyház, és tanítása: az Evangélium. És nekünk, az Isten népének, ezt kell emberileg elérhető tisztán hordoznunk, a mécs tartója lennünk. Az idők jelei apró felvillanásokban köröttünk sokfelé észrevehetőek, de a végső, átfogó, a napkelettől napnyugatig látszó Jel csak az Emberfiáé (Mt 24,27-30), a

többi, külön, önmagában véve, és önmagában értelmezve, legfeljebb csak tévedésbe ejti, ha lehet, a választottakat is (Mt 24,24).

Ezt a biztosan elirányító jelet keresi ösztönösen is mindenki. De mert az egész világnak szüksége lenne rá, azért még nem lehet se primitív jószándékkal, se gyáván, nekünk magunknak és magunkból ki-, vagy összemaniplulálnunk azt. Nem szabad megzavarodnunk (Mt 24,6) se a bajoktól, se a bajok miatti kapkodásoktól, akár testvéreink, akár mások ügyetlenkednek azokban. Csak magát az Evangéliumot kell „bizonyoságul” – vagyis ugyanígy: jelül – hirdetni „az egész világon”, nemcsak földrajzi értelemben véve azt, hanem a földi lét legszélesebb emberi, szellemi, erkölcsi dimenzióiban, és akkor „aki állhatatos marad mindvégig, az üdvözülni fog” (Mt 24,13-14).

Az ellenszél: a szekularizáció (Mt 14,24)

A föld sok társadalmának a magatartását napjainkban nemcsak a kereszténység, hanem általában a vallások felé egységesen a szekularizáció fogalmával magyarázhatjuk. Önmagában, fogalmilag és történelmileg nem föltétlenül negatív értelmű, de legtöbbször ilyen ízzel használják. Szóelemzési, és történelmi szóhasználati értelmezés alapján azt jelenti, hogy valamilyen, korábban természetfölötti eredetű, ihletésű, rendeltetésű tárgyat, szervezetet, rendszert, gondolatot, intézményt stb. kivonunk ebből a keretből, és profán, evilági, földi, emberi vonatkozásokba állítjuk. A lét motivációiból a szakrális folyamatosan kiszorul. A fogalom dinamizmusát pedig átfogóan úgy értelmezzük, hogy az igazolja a modern élet hangsúlyának fokozódó gyorsaságú áttolódását a profán területekre, s ezzel együtt a vallás életerének állandó beszűkülését.

A fogalomnak azonban több, egymástól lényegesen eltérő, bár mindenképpen rokon változata használatos.

Vagyontárgyak

A szekularizáció először is jelentheti vallási, egyházi birtokok, vagy bármilyen más konkrét, anyagi javak egyházi tulajdonból állami, társadalmi tulajdonba való átvételét.

Bár ez legtöbb eddigi konkrét, történelmi megvalósulásában egyház- és vallásellenes jelleggel bírt, ennek nem kell feltétlenül így lennie. A reformáció korában – eltekintve a kísérő társadalmi momentumoktól – ez ugyan az egyik vallási magatartás ellen szólt, de egy másik szolgálatában is állt. Ami viszont a történelmi helyzet velejárója akár államközi, akár belpolitikai szinten, mint a vallási intézmények eltűnése az Alföldről a török hódoltság idején, nem tekinthető ilyen értelmű szekularizációnak. És ha a birtokviszonyok átrendezése társadalmi szükségesség, és ez ellenséges érzelmek nélkül történik, ott a jelenség természetes és pozitív értelmű folyamat is lehet, minthogy például már a római birodalomban is voltak ilyen irányú egészséges megmozdulások.

Munkaterületek

Szekularizációként emlegetik azt a történelmi folyamatot is, mikor a társadalmi munka jelentős területei, melyek korábban több-kevesebb kizárólagossággal a papság kezében voltak, később elvesznek számára. Az egykori kormányzati góccok (királyi udvarok stb.) adminisztratív munkásai, a tudományok művelői, nevelők stb. olyan mértékben kerültek ki az európai történelem korábbi századaiban a papság soraiból, amily mértékben vannak ma mások a helyükön.

Ez azonban természetes, és vallási szempontból is pozitív jelenség. Bizonyos, hogy az ide tartozó feladatok legnagyobb része egyáltalán nem papi, vagy vallási jellegű. A tőlük való

megszabadulás csak javára lehet minden vallási formációnak. Maga a folyamat pedig az általános kultúrtörténetből jól ismert. Minden kultúrában a papság az első értelmiségi osztály, amely kialakul, s ezért először ő lát el minden értelmiségi feladatot. A primitív törzsek értelmisége a sámánjuk, s ez az egyiptomi, maja stb. kultúrák kezdetén is jórészt így van. Ahogy azonban valahol lépésről lépésre kialakul az értelmiség, úgy át is veszi a papságtól az értelmiségi jellegű feladatokat. A papság földi hatalma így valóban csökken, de csökken ennek a hatalomnak züllesztő hatása is. Azok az egyéniségek, akik ebben a folyamatban esetleg elsodródnak a vallási keretektől, a vallásnak magának ezzel csak használnak. Ez a folyamat önmagában véve csak természetes és egészséges, s az Egyháznak magának is javára válhatik. Káros mozzanata lehet azonban, ha a közbenső feszültségekből esetleg valamiféle antiklerikalizmus is születik.

A polarizált szemlélet irreális mesterkéltségére rávilágíthat az a meglátás is, hogy a széles társadalmi tömegek lelki vezetése mindmáig többségében nem kizárólagosan vallási, lelkiéleti feladatokat jelent csak, hanem általános humán jellegű, fegyelmezett magatartásra való nevelést, ami földi, szociális jellegű, amihez embernek már igen, de kereszténynek még nem feltétlenül kell lenni. Szokratesz, Winnetou is úgy csinálná. És ez mégsem „szekularizált”, „nem-papi” munka, mert a kereszténységre készít fel, az alá dolgozik, mint a természet mindig is a természetfeletti alá és elé.

A többé-kevésbé humán jellegű területek sem egyformán fontosak. Az anyag is az Isten teremtése, s az azzal bánni tanító gyakorlati ipari oktatás is közel vihet a Teremtőhöz. De a humán jellegű még közvetlenebbül. A hetilap sűrítettebben világnézeti mondanivalójú, mint a napilap. Így más-más az evangéliumi súlyuk is, de az elvi kiszorítás, akár a legfelületesebb területről is nemcsak vallásilag üldöző jellegű, hanem az emberi jogok megsértését is jelenti. Hogy valaki nem él azzal a jogával, hogy akár országgyűlési képviselő legyen (l. [14. oldal](#)), az rendben van, senki nem is élhet minden jogával, fizikai képtelenség lenne. De egy olyan szabályozás, ami kizárja a keresztényeket, vagy az egyháziakat mások előtt nyitva álló munkaterületekről, jogsérelem lenne, és üldöző jellegű.

Tudásanyag

Ennek a folyamatnak szellemi megfelelőjeként, a tudásanyag természetes kiterelvényesedése révén, azok a stúdiumok, amelyek évszázadokkal ezelőtt a teológia, vagy a filozófia részeként, segédtudományaiként szerepeltek, ma önállóak. Ezt a folyamatot, és a mai helyzetet szintén szokták úgy feltüntetni, mint az Egyház nagy szellemi tévesztését. Pedig, ha a gyerek felnőtt a családban, és önálló életet kezd, az nem csődje a családnak. A specializálódással ez a folyamat még tovább is lépett, de senki sem látja, pl. az onkológus, a szülész, az orthopéd-, vagy szívspecialisták létében az általános orvostudomány csődjét.

Negatív jelenség azonban, ha a „felszabadult” tudományok teológiaellenességet tanúsítanak. A szemészeknek sem ellensége az átfogó orvostudomány, aminek a rabsága alól végül is szerencsésen „felszabadult”!

Társadalmi aktivizálódás

Az Egyház keretein belül szekularizációnak lehet mondani a felnövekvő társadalmak, vagy társadalmi rétegek kilépését eddigi passzivitásukból, és az érettségüknek megfelelő aktív szerep elvállalását. A folyamat magában véve fejlődés eredménye, s így jó és természetes. Lehet azonban olyan tendenciája is, hogy akik előzőleg bíralták a papság vélt, vagy valóságos kizárólagosságát a kérdéses területen (amelynek történelmi gyökereiről fentebb esett szó), most maguk törekszenek egy hasonlóan meg sem indokolható, s ezért csak romboló kizárólagosságra. Ennek formája, hogy mindent, végül a szentségkiszolgáltatás

lehetőségét is, maguknak követelik, úgy hogy végül a papság egyenesen feleslegesnek is érzi, mint ilyen, önmagát.

Voltak ilyen megokolással induló laicizálási kérések, ami utal a kérelmező identitászavarára is, de a közgondolkodására is, ami megbontotta az ő benső egyensúlyát!

Az összkép pedig már a tényleges és teljes elvilágiasodás felé mutat!

Az Egyház és az állam szétválása

Leglényegesebb és legteljesebb értelemben talán akkor beszélhetünk szekularizációról, ha az egyházi és állami szervezetek valamiféle összenövésének a felszámolásáról van szó. Köztudott, hogy Nagy Károly az általa teremtett (és nagyvonalakban majdnem Európával azonosítható) birodalom benső erejét az egyháznagyoknak a birodalmi szervezetbe való bevonásával akarta fokozni. Ez a helyzet csak kormányzati vonalon való visszacsengése mindannak, ami fentebb a papság adminisztratív vagy szellemi szerepéről hangzott el a primitívebb társadalmak vonatkozásában. Azonos helyzetükben Európa más részei a Nagy Károly-i szervezésnek ezt a pontját épp úgy átvették, mint a többit. Minden intézmény megmaradási tendenciája révén ez a szerkezet is erősen túlélte magát. Az államnak mindenesetre több biztonságot jelentett, mert az egyháziak típusosan kevesebb önérdékű, széthúzó tendenciát képviseltek, mint mások. Az egyháziaknak a közhatalom előnyei személyesen hízelelhettek, külső intézmények (templomok, iskolák) létesítését is elősegíthették, de a lelkeséget magát a közhatalom legfeljebb csak áttételesen támogathatta, lévén az belső természetű. Így érthető, hogy hívő, katolikus történettudósok is elutasítják azt az állítást, hogy egyes korokat kiemelten kereszténynek tartunk a mienkénél kiterjedtebb külső intézményességük alapján, mert ez még a lelkeséget, az igazi vallásosságot nem garantálja. Másrészt bizonyítatlan állítás lenne az is, ha hiányolnók a vallásosságot más korokban, pusztán az intézmények számának csökkenésére hivatkozva.

Amíg az Egyháznak az állami szerkezettel való összenövésége fenn is állott, a közügyekbe való beleszólásának mértéke sokkal kevésbé volt az egyházi jelleg, mint a pillanatnyi történelmi szereplők egyéniségének a függvénye. Ez különben a közélet minden területén és minden korban ugyanígy van, amint erre a „bábkirály”, vagy a „szürke eminenciás” és hasonló képek és fogalmak utalnak is.

Ahol azonban a múltban ez a történelmi összenövés felbomlott, ott sohasem csak az államszervezet olyan átvilágiasodásáról volt szó, ami önmagában az általános fejlődésbe egészségesen és természetesen is beleilleszkedhetnék. Ilyen értelmű egészségesen laikus államszervezetet a kereszténység kultúrterületén belül csak olyan újkori államoknál (pl. az USA) találunk, ahol a korábbi összenövés egész történelmi helyzete is hiányzik, s az állam és az Egyház szervezetei külön-külön, egyidőben, de egymástól mégis függetlenül alakultak ki. Ahol azonban eddig egy ilyesféle szekularizációs folyamat ténylegesen lefolyt, azt az állam mindig éppen arra próbálta kihasználni, hogy többé-kevésbé kiterjessze hatalmát az Egyházra. Mert ha például bizonyos egyházi pozíciók betöltését a maga beleegyezéséhez köti, ez minden esetben lehetőséget nyújt neki, hogy a beleegyezés fejében ő is kérjen valamit – olyasmiről, ami valóban az Egyház és a vallás belső ügye, s amely beleszólásért ő semmiféle reális ellenértéket a vallásnak nem nyújt, és természeténél fogva nem is nyújthat! Kivétel pl. az Ausztria-típusú helyzet, ahol az Egyház ezen a ponton is teljesen független az államtól.

A szekularizáció nem feltétlenül akadályozza meg az államot az Egyház anyagi támogatásában. A befolyásolásnak azonban ez is eszköze lehet: ha anyagi támogatást ad, csak kötelessége ellenőrizni a közpénzek felhasználását?!

Ha pedig a törvényhozás száz és száz tagja közé állásuknál fogva odaereszt néhány egyházit – csak meg kell előzőleg néznie, hogy kiknek enged beleszólást az ország dolgaiba?!

A nemzeti múlt megbecsülése, az értékek megmentése címén a társadalom akárhányszor a maga kezébe vesz műemlékeket, múzeumi tárgyakat, könyvtárakat, levéltárakat stb. Ezek megőrzése, kezelése ténylegesen óriási szellemi és anyagi energiát emészthet fel, amit, ha rendelkezésre is állna, az Egyháznak inkább lelkiekre kellene fordítania. S a civil szakembereknek nem kell rosszindulatúaknak lenniük, elég ha csak szűk látókörrrel a maguk szakmai keretein belül mozognak. Már ennek eredményeképp, a kulturális értékek mentésének összképéből egy olyan ragyogóan laikus társadalmi múlt kerekedhet ki, ami valójában délibáb, mert a kérdéses kultúra még vallásos volt, és legfeljebb ringatta magában egy későbbi laikus társadalom kultúrájának a csíráit. De az egész anyag egyoldalú (vagy átfogalmazott) elrendezésével bemutathatnak egy olyan kizárólag nemzetinek tűnő kultúrát, amely a valóságban, lényegében, szerkezetében elsősorban mélyen vallásos volt.

Ha az önmagukban természetesen állami feladatokat valami magától értetődő szekularizáltsággal hajtják végre, adott esetben annak az eredménye is lehet ellenséges jellegű az Egyházzal, vallással szemben.

Maigrage, svájci ciszterci női kolostor. A XIII. századig visszamenően folyamatosan éli a maga életét. Érthető, hogy szinte minden sarka „műemlék”. Hivatalos szakemberek járnak-kelelnek, restaurálnak benne, hiszen „nemzeti érték”. Nem rossz szándékúak, nem is ateisták, human polgárok, akiknek azonban nincs különösebb érzékük az ottani élethez, és nemzeti értékelésük közben bele-belebotlanak. Minden, amit ők értékelnek, ebből az életből fakad, ami azonban Istentől indult, és Őrá irányult, és semmi kapcsolatban sem volt társadalmi, művészeti, vagy turisztikai szempontokkal. De ők most a patakot megtisztítják minden idegen anyagtól, még a forrásától is! Hisz az is csak forrás, és nem patak! És persze nem értik, mikor a főnöknő kitör és felkiált, hogy itt hagyják az egészet, elmennek valahová „élni”, s utána az urak falaznak és mázolnak, ahogyan akarnak!

S a mi oldalunkról ennek az egész problémakomplexumnak van még egy kényes része. Az előző korok államférfiai is lehettek bűnösök, szemben állhattak érdekeik szolgálatában az Egyház kívánalmaival, akár gyilkosságoktól sem visszariadó ösztönösséggel, de alapjában véve mégis hittek Istenben is, vallásukban is. Korunkban azonban akár a totalitárius, akár a parlamenti választások alapján összeállt rendszerek képviselőiről hol lehetne ezt eleve feltételezni? Hányszor vindikálnak maguknak jogot helyi egyházi vezetők kiválasztásához olyanok, akik valójában az Egyház külső-belső leépülését óhajtják, s tőlük telhetőleg dolgoznak is azon! Ez a helyzet azonban csak a történelmi jelenkorban állt elő!

A hit megcsappanása

A szekularizációs formák egyik leglényegesebbje, mikor a magukat még hívőknek mondók hite kezd mind kevésbé megfelelni ennek a fogalomnak. Maguk sem tudnak róla, s nem is érzékelik, hogy amit ők ilyenként jelölnek meg, sokkal inkább forog saját maguknak, az embernek sajátosságai és problémái, semmint az Isten körül. A Szentírás értelmezésének tudományos feszegetésére a megfelelő fórumokon az Isten Országa épülésének is szüksége van. De ha az igehirdetés – akár a legmodernebb eszközökkel is – nem az Isten felé segíti a lelkeket, hanem megemésztetlen olvasmányjaiból tart bemutatót, az azt jelenti, hogy a pap is maga körül forog, de ebből senki sem tanulja meg az Isten felé vezető utat. Szélesre tágítva, vesszőparipaszerűen találkozhatik az ember egy-egy olyasvalamivel, hogy az Evangéliumok nem magát a történelmi Krisztus-valóságot rögzítik, hisz nem Krisztus életében, működése idején írták őket, hanem a húsvét utáni Egyháznak Róla való hitét! – És a húsvét utáni Egyház mást akart hinni, mint a tényleges, történelmi Krisztus-valóságot? Húsvét után a Szentlélektől megszállt, az Evangéliumok megírásakor nem egy esetben már vértanúvá is lett apostolokról sem csak ezt a fönséges képet őrzik, hanem korábbi gyerekes éretlenségeiket is (Mt 18,1-5; Mt 20,20-28)! A húsvéti idő élményei nem törölhették a korábbiakat, mikor ezek

tették egyáltalán lehetővé, alapozták meg és értelmezték Húsvét és Pünkösd minden mondanivalóját! Egy következő nemzedék a nácizmusról a háború befejezése után írt könyveket megkérdőjelezheti azzal, hogy ez csak a győztesek hite a győzelem után, és a nácik korábbi propaganda-kiadványait kell az igazság hordozóiként néznie?

Az angol Lewis, századunk egyik legintelligensebb katolikus írója, bizonyos értelemben a chestertoni vonal folytatója, mondja, hogy a száz év előtti hívő azt titkolta a papja előtt, hogy ő mi mindenben nem hisz már, a mai azt titkolja, hogy mi mindenben hisz még! – a fenti jellegű igehirdetéssel szemben. Az ilyen nagyon okos modernkedésekkel kapcsolatban írja ugyanő, hogy a mai teológusok az 50 évvel ezelőtti természettudományok előtt akarnak jó fiúk lenni – amin az már régen túl van.

De ha a hitünk – mégha kereső jószándékkal is – folyton csak ezt a levegőt kapja és szívja, s nem olyat, ami a Mennyei Atyánk világa felé segít és ragad magával – csoda-e, ha bizonytalan, erőtlen lesz, probléma, nem támaszték, nem Isten jele (Lk 2,12; Mt 12,39; Mt 24,30; Jel 12,1), hanem emberi kérdőjel!?

Bár a hit megcsappanása szekularizációs tömegjelenség is, de azért nem egyértelműen ez minden megnyilatkozásában. Ahol nyílt, vagy leplezett vallásüldözés folyik, ott félelem és gyávaság van, nem szekularizáció. A szektásodás pedig, ha a helyi egyháziak nívtansága a gyökere, épp az emberek vallási éhségéről, és nem szekularizációról tanúskodik. Ahol viszont a helyi egyházi szervek áruló formában szolgálnak ki földi érdekeket és hatalmakat, és a hívek csalódottságukban fordulnak el a vallási magatartástól, sőt ha keserűségükben akár az ateizmusig mennek is el, az sem szekularizáció, hanem az Isten Országáa kicsinyeinek, értetlenjeinek olyan súlyos megbotrántoztatása, amit leghelyesebb talán belső, egyházi jellegű vallásüldözésnek nevezni.

Ugyanakkor fel kell rá hívni a figyelmet, hogy a hit szekularizációs jellegű megcsappanása sokkal szélesebb területekre hat ki, mint első közelítésben bárki is gondolná: pl. a környezetszennyeződés válságjelenségei nagy mértékben vezethetők vissza arra, hogy a hit átfogó, elirányító szerepe elhalványul az emberiség gondolkodásában.

Ahogy az emberrel, a társadalommal szemben sem tesz fel a kérdést, hogy mi a Teremtő Isten elgondolása velük, ugyanúgy a természettel szemben sem. A teremtés feletti „uralom” tétele egyoldalúan telítődött a kiaknázás és felhasználás fogalmaival, kizárva a megőrzés és gondozás oldalait (Ter 1,26-28). Pedig a társadalommal kapcsolatban is a vezetőktől épp ezt kéri számon az Isten (Ez 34,1-10), természeti képek és hasonlatok segítségével, ami mindjárt azt is mutatja, hogy Előtte az anyagi természet sem esik más jellegű elbírálás alá. Viszont ma csak a pillanatnyi érdekek szerinti korlátlan kiaknázás szempontjai irányítanak mindenkit, hiszen ezen a területen még emberi jogokkal, szakszervezettel stb. sem kell számolnia senkinek. Mindent a pillanatra koncentrálnak, ami mindig az önző érdeket jelenti, míg a hosszú kifutás inkább közelítheti a Teremtő szándékait. Szabályozások eddig legfeljebb olyan „humanista” szinten történtek csak, ahol a már ütköző önzések kölcsönösen korlátozzák és tartják egyensúlyban egymást.

A hívő gondolkodó előtt, amely természetes, épp oly megrázó is, hogy az emberiség hitének megfakulása az Isten létének központi problémájából kiindulva nemcsak az egyén és a közösség létét kezdi ki, de végső fokon a zacskós ivóvizet szállító teherautók ugyanennek a sötét felhőnek az árnyéka alól gördülnek elő.

A szellem kiüresedése

A tudásanyag és társadalom önállósodása önmagukban pozitív és előremutató jelenségek, (Gaudium et Spes – Az Egyház és a mai világ viszonyáról szóló zsinati konstitúció: 36. pont), de már kezdetben is lehetnek nemkívánatos mellékszöngéik. Ezek felerősödése és

továbbgyűrűzése a hit megcsappanása után magával hozhatja az egész szellemi élet kiüttlanságát, majd végső kiüresedését.

A művészet szépségével táplálná a lelket, mint az étel a testet. De ha az anyag gusztustalansága, a tálalás elhanyagoltsága elfordít az ennivalótól, akkor mi értelme van a főzésnek? A művész gyorsan felháborodik, hogy ő nem giccset akar festeni nyárspolgári hálósobák számára, hanem magát fejezi ki. De olyan ez a „maga”, hogy érdemes kifejezni? És kifejezni mások előtt, és mások számára, szociális keretekben, mert elgondolkodtat, nőttet és útra segít embert és társadalmat! De amitől csak lúdbőrzik a néző háta? Persze közterületre minden eladható, ez nem művészet, hanem kapcsolat kérdése. Mert azokat senki sem kérdezi meg, akik majd fejcsóválva mennek el a „műtárgy” mellett!

Egy költői antológia előszava a kötet értelmetlenségeit mentegetve, hivatkozik az írókat másokhoz hasonlóan eltöltő „metafizikai szorongásra”. Az előző nemzedékek egészséges „transzcendentális éhsége”, valami végső, földöntúli, igazi felé való vágyódása, ami sokszor volt a hit felé való tájékozódás első motorja, átváltott a szorongásba, a kiüttlanság, romboló céltalanság-érzésbe.

A szellemi szekularizálódás valójában mindennek elveszi az értelmét. A fiatal lelkesedését a rövid lejáratú célok még lobogásban tartják. Az orvos szívét is megdobogtatja minden gyógyultan távozó, vagy minden új, hatékonyabb technika, különösen, ha még neki is része van a lábraállításában. De idősödve csak azt látja, hogy a kórházból az egyik oldalon távoznak ugyan a gyógyultak az élet további nagy ismeretlenjébe, de a másik oldalról ugyanúgy, nem csökkenő áradatban jönnek az új betegek. Közben, a maga zárt épületében ő is csinál mindig egyet-mást, de mire? Mi ennek a sziszifuszi munkának kilátása, értelme? És ebben a perspektívában melyik munka nem sziszifuszi? Mert a rövid lejáratú célok ízét végül is elveszi fogyhatatlan és elfásító tömegük. És a nagy, a végső cél, ami mindezeket hordozhatná? Hát azt elvitte a szellem szekularizációja!

Mikor a VI–VII. század fordulóján Anglia kereszténnyé lett, Northumberland népgyűlésén egy öreg ember szavai nyomán döntöttek a kereszténység mellett. Beda Venerabilis angliai egyháztörténetében feljegyezte ezeket. „Halljad, király, hogyan képzelem el az ember életét itt a földön az örökkévalóságához hasonlítva, mely előttünk ismeretlen. Mikor télen lakománál ülsz néped vezéreivel és szolgálóiddal, a terem közepén tűz lángol és kellemes meleg uralkodik, míg künn eső, vagy hóvihár tombol. Ilyenkor néha egy veréb repül gyorsan a termen keresztül, bejövén az egyik ajtón, és eltűnvn a másikon. Ezen rövid idő alatt meg van védve a vihar ellen, de ez csak egy pillanatig tart, mint a villám, és hamar eltűnvn szemeid elől, a télből a télbe jut. Ilyen az emberi élet: egy pillanatig ragyog, de nem tudjuk, mi volt előtte, és mi jön utána. Ha az új tanítás egy kissé több bizonyosságot nyújt, megérdemli, hogy elfogadjuk.”

Ma is verebkként repülünk át kórházakon és az egész életen, csak a szemléletnek ezt a bölcsességét váltotta fel a metafizikai szorongás.

Az ember szekularizációja

S akit a szekularizáció még tovább hajt a szellemi kiüresedésben, az kiköt a tv-nél, a focinál, az italnál, a kábítószernél, mint az a körzeti orvosnő, aki minden este 7 deci konyakkal altatja el magát.

Az autósok öncélú, agresszív bravúrjai, amik minden hét végén tömeges emberáldozatokkal „szentelik meg” az Úr napjait!

Házfalaknak és autóbuszszüléseknek, minden közhasználatú tárgynak esztelen és öncélú rongálása, ami mind csak a tettesek kivagyiságát, hatalmi öntudatát szolgálja!

Az emberi közösséggel való nemtörődés bizonyítéka, hogy mikor kísérletképpen kihúznak egy szemetes kukát az út közepére, félésszáz autó lassít előtte, kikerüli, de csak ennyi

után akad egy, amelyik megáll, és kihúzza az út szélére a kukát, nem törődve a kerek félpercnyi idővesztéssel!

Az ember szekularizációját legátfogóbban úgy kell megfogalmazni, hogy ez transzcendentális gyökerei és kapcsolatai elvágását jelenti. De ennek következtében szűnik meg minden egészséges kapcsolata a közösséggel, az anyagvilággal és saját személyiségének szerves és egészséges teljességével is. Csak a reklám és propaganda marad kifelé, és az önmegnyugtató autoszugesztiók befelé. Ezeknek felel meg a sokat használt elidegenedés fogalma. Gazdag emberségéből kikopva, belezsugorodik a fogyasztásba, a birtoklásba, a hatalomba, hazugságaiba, sodródásába, manipuláltságába!

Egy párizsi sekrestyében egy 15 éves fiú a nagymamája kíséretében gyónni jelentkezik. A pap azzal fogadja: tudom, hogy csak a nagymamád kedvéért jössz, de kedved nincs hozzá, és nekem se! Ugyanakkor, ugyanabban a Párizsban több mint harmincezeren fizetnek jövedelmi adót az üzletszerűen üzött horoszkópfelállítás, jóslás, pszichoanalízis után! Ez a vallásos ember szekularizációjának, elidegenedésének, elembertelenedésének, szálnalmassá és neveltségessé válásának a képe!

Társadalmi szinten pedig a végső fokon az ember szekularizációja teszi lehetővé a zsarnokok, diktátorok megszületését, parthadseregek, hóhéraik és kiszolgálóik összeszerveződését, a kizsákmányolást, önkény, terror, elnyomás futótűzként való elterjedését. Minden bűnt ismert eddig is az emberiség. De szekularizációs termékként eláradt a bűnök megideologizálása is, az állambiztonság, vagy haladás, vagy bármilyen más címszavak szerint, miknek szemében az ember nem Teremtőjének gondoskodó szeretetében él (Jón 4,10-11), hanem mindennek és mindenkinek kényére-kedvére kiszolgáltató lény evilág dzsungelében.

És mindez még bőségesen és sokoldalúan folytatható lenne! A vallási szempontok minden oldalról való kikapcsolása, sőt kipusztulása az emberből, magának az embernek a szekularizálását jelentik, amit naiv, papiros ízű utópisták akár felszabadulásnak is mondhatnak, de aki ennek a folyamatnak az áldozataival találkozik, az csak elembertelenedettnek fogja találni őket.

Ha azonban az ember az Istentől indul és Feléje kellene tartania, akkor nem csodálatos az, hogy szekularizációjának kiteljesedése, tehát magára az emberi személyre való kiterjesztése, csak az igazi emberségből való kivetkőződést, az elembertelenedést jelentheti.

A szekularizáció kiteljesedése

A folyamat teljessé lesz, amikor a szekularizáció úgy előnti az emberi világ egészét, hogy szekularizálja annak Isten felé fordulását, Hozzá való viszonyulását is.

A filozófia művelőit régen sérti annak keresztény megjelölése: ancilla teologiae – a teológia szolgálóleánya. Pedig ebben nincsen semmi lealázó, mert csak azt a hívő, keresztény látást fejezi ki, hogy minden ideigvaló dolog, bármily értékes és önálló is legyen önmagában, sohasem végcél, hanem a Mennyei Atya felé vezető út egyik lépcsőfoka, más fokokkal maga előtt, és másokkal utána. Hogy a teológia maga is csak egy további lépcső, további ancilla az Isten Országá felé (1Kor 1,22-23!), az a filozófusokat nem vigasztalta meg.

A szekularizáció továbbgördülésével azonban a teológia ma már sokszor ugyanezzel az öntudattal utasítja vissza a maga szolgálói feladatát. Méltatlan, és az emberi szabadságot sértő, ha a hierarchia véleményt alkot egy teológus könyvéről. Hogy a teológus a könyvében véleményt alkot a hierarchiáról az természetes és magától értetődő. A hierarchia szempontjainak érvényesülése a teológusokéi fölött sérti az emberi jogokat. A teológusok szempontjainak érvényesülése a hierarchiáé fölött nem sértené. Az apostoli hierarchia helyét így végső kifutásában egy racionalista emberi rend foglalná el. A teológia, Isten dolgai helyett, a politikai, társadalmi, gazdasági igazságtalanságok ügyeibe kerülhetne el, és –

elveszítve a valódi teológia irányító fényét – még szaporíthatná is azokat. A liturgia pedig elláthatná a kilátástalan birkózásokban kimerültek pszichés kezelését és megnyugtatót, úgy, ahogy az Huxley Szép új világában a dal-dómokban történik is.

Mikor a teológia „felfrissítését” és „modernizálását” az antropológiában látják, és ha folytatólagosan és következményszerűen Isten helyett a templom is az embert fogja szolgálni, akkor a folyamat körbeér, és a szekularizáció kiteljesedik!

Tisztán látni és szembenézni

A szekularizációnak tehát sok formája lehetséges, különböző pozitív, negatív, vagy a kettő keverékéből előálló színezettel. Sokszor a bensőséges hívők is tisztázatlanul használják ezt a fogalmat, és szinte kizárólagosan negatív értelemben. Így aztán megoldhatatlan látszatproblémákkal is kínozzhatják magukat. Mire gondolhat az, és mit kellene neki felelni, aki ezt kérdezi: Keresztül kell-e mennie Lengyelországnak is a szekularizáción? A „kell” szó egy társadalmi folyamatra esetleg még vonatkoztatható lenne, de ez minket csak másodlagosan érint. Már a történeti fejlődésben sincs: Kell! A hívő tömegek belső, lelki szekularizációját pedig sok minden elősegítheti ugyan, de ez mégiscsak erkölcsi jellegű egyéni tettekből előálló folyamat, s így a „kell” kifejezés bajosan használható rá.

A társadalom nem elhanyagolható része szerte a világon tőle telhető súllyal ad negatív irányt ennek a folyamatnak. Gyarmati népek vezetői saját élményeik alapján jól tudják, hogy a missziós iskola, ahol felnőttek, nemcsak tanulásukat tette lehetővé, de akárhányszor emberi életüket is, és anélkül, hogy ezért elkötelezettségeket kívánt volna meg. Hatalomhoz jutva viszont kisajátítják ezeket az iskolákat, mert ők viszont tudnak és akarnak is abból egyoldalúan elkötelező hatalmi gócot csinálni.

A szekularizáció tehát korunk társadalmának jellegzetes mozgás- és magatartásformája az Egyház, a kereszténység, a vallás, a mécs felé. Mozgató rugója igen sokszor egyenesen vagy áttételesen az egyéni és közösségi anyagi vagy hatalmi érdek, önzés, egocentrizmus. Mértéke erősen függ az egyes társadalmak konkrét erőhelyzetétől, ezért a vele való birkózás egyáltalán nem eleve reménytelen. És ha naiv rövidlátás is lenne, nem ismerni fel benne a korszerű jellegzetességet, épp oly irreális tévedés lenne azt hinni, hogy ez korunk társadalmának kizárólagos mozgásformája a kereszténység felé.

Mécs: hívő vagy báb? (A ringben maradni?)

„...gyermeket adok nekik
fejedelmül...” (Iz 3,4)

A szélben hajladozó nád (Mt 11,7)

A közéletből magukat kiszorolni látó polgárok, parasztok, vallásosak stb. jelszava, amivel a megalkuvásaikat, csúsztatásaikat vélik mentegethetni, mikor azt állítják, hogy a főfeladat akármilyen áron, de ott maradni a közélet porondján, hátraszorítva, leteperve, de jelen lenni. A legszerényebb helyezésben is még számít az ember, és reménye is van, hogy előbbre kerül a listán, de aki kiesett, az kiesett, nem számít többé, leírták. Széles vallásos rétegeknek ez az általános válasz-magatartása a szekularizációra. Ennek konkrét megnyilvánulásai a helyzetek nyomása alatt kapkodva mutatnak a legkülönbözőbb irányok felé, mint a szélben hajladozó nád (Mt 11,7), és csak ehhez az egy ponthoz tapadnak, mint a nád a talajhoz: a ringben maradni! A szekularizáció kiszorító tendenciájával szemben ezzel a bennmaradást jelölik meg feladatnak. A nád hajladozásai felett szuverénül elnéznek. Így ha törekvésük sikerül is, kezükben az Evangélium biztosan nem lesz szilárd, elirányító fárosz, hanem különböző tenyerek között ide-oda püfölt, lökődött nád, rosta, rongylabda, akármi!

„Két tenyere között a rosta
szállt-röpködött, ahogy pofozta,
nem tartotta egyik tenyér se,
csak a kettő között verődve,
mint a szél hátán lengő vércse,
kapaszkodott a levegőbe;
az egyik tenyér megtaszítva
lökte el, a másik meg vissza
ütemesen csattant, ütött
a kéregsárga, finom rostra,
s lendülettel szinte, a rosta
magától szállt ég s föld között.”
(Simon István: Száll a rosta)

S a közélet tenyereinek száma sokkal több kettőnél!

A szilárdan megalapozott saját magatartás hiányát Krisztus a homokra épült ház példájával érzékelteti (Mt 7,26-27). A tenyerek szerepére pedig úgy kérdez rá, hogy a sátán kiüzi-e a sátánt (Mt 12,26)? A társadalmi szekularizációval szemben harcolhatunk-e azzal, hogy magunk is beleállunk a folyamatba? Harcolhatunk-e a magunk szekularizációjával? A mindig, mindenhez való minél gyorsabb alkalmazkodással? Az utánfutó szerepével? A lengő nád jelenthet-e prófétai szót? Az ide-oda csapó tenyerek között evangéliumi mécs világol-e, vagy csak egy szerencsétlen rosta vergődik?

Az Egyház három kísértése

A második világháború után jelent meg a francia Duméry mély könyve Krisztus megkísértéséről (Mt 4,1-11). Szerinte ez a színes történet azért kerülhetett be az Evangéliumba, mert a mondanivalója a kereszténység egész történetére szól. Az Egyház

Krisztus folytatása, és ilyenképp minden pillanatban maga is ki van téve Krisztus megkísértéseinek.

Változtasd a köveket kenyérré – az az állandó kísértés, hogy ha jószándékkal, az Evangélium terjesztésének érdekében is, de az Egyház tevékenységének a java szociális munkába vesszen bele. Ami ugyan egyáltalán nem idegen a felebaráti szeretettől, de „nem volna rendjén”, hogy „közben elhanyagoljuk az Isten ígését” (ApCsel 6,2). A probléma tehát már az apostoli időkben is ütközött.

A templomtető – mondja Duméry – a produkció, a teljesítmény, a szervező, a mozgalmi munka kísértése. A gyáva sarokbabúzás, és az önző kényelmesség mulasztásait nem oldja meg, ha elfeledkezünk arról, hogy „nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket” (Jn 15,16), és a saját – eszköznek különben megfelelő – szervezeti extenzitásunkon magának az Evangéliumnak köztünk való súlyát és sorsát akarjuk lemérni.

A hegycsúcs a hatalom kísértése, a közéleti kereszténységé, a „ringben maradásé” is, amiről az emberi lelket és a földet nem ismerők hajlandók azt gondolni, hogy evangelizálhatja a világot.

Az első két kísértés is átválthat a „ringben maradás” formáiba, a harmadik azonban kiemelten és típusosan az. Akkor is, ha csak a lelki élet lehetőségeit keressük is, de „társadalmi szinten”! Érthető, ha azok, akik a materializmusból tapogatóznak kifelé (mint például a francia Garaudy) a „primauté de l’acte politique”, a politikai tett elsőségéről beszélnek. De a keresztényeknek tudniuk kell, hogy ez a vélemény nem az Evangéliumban, hanem épp az illetők még fel nem dolgozott materialista szellemi múltjában gyökeredzik. Magában az Evangéliumban minden ilyesminek az ellenkezője hangzik el: „ti keressétek elsősorban Isten országát, s annak igazságát...” (Mt 6,33).

Belérúgni csak a döglött oroszlánba szabad...

Ez a ringben maradhatás egyik legelső alapelve. Ez a fajta keresztény a ring pillanatnyi szereplőivel sosem birkózik. Éppen azokat a pontjaikat keresi, ahol tapsolhat nekik, hogy ne lássanak benne ellenséget. Az ütközéseit velük önmaga előtt is elködösíti. Kritikája mindig csak a tegnapnak (vagy a térbelileg távolinak) szól, hogy az itt és most ezen keresztül is szövetségest lásson benne. Az élő és jelenlévő erővel szemben hallgat, vagy kimagyarázza azt, csak akkor jön meg a hangja, amikor az gyengül.

A nicaraguai érsek például szép, tiszta, evangéliumi módon nyilatkozik sajátos helyzetéről: „A nicaraguai püspökök készséggel ismerik el mindazt a jót, amit a forradalom az országnak hozott, de a forradalmat sohasem fogják bálványozni. – Az Egyház nem engedheti meg, hogy a hatalmon lévők, mint valami politikai erőt a szekerük elé fogják, mivel az Egyház küldetéséből következik, hogy kritikai funkciót is be kell töltenie” (Új Ember, 1981. júl. 12.).

Csak az a sajnálatos, hogy mindez – Olaszországban hangzott el! Nálunk is könnyen (és felelőtlenül) lehetne nyilatkozni Afrika, Ázsia, Amerika legtávolabbi sarkairól, amiknek helyzetét távolságuk és teljesen más viszonyaik miatt a szakértők is csak nagyjából ismerik. És ez nem is fenyeget olyan következményekkel, amikkel Krisztusnak kellett szembenéznie, mert a vele vitázó farizeusokról és írástudókról mondta el a kritikáját, és ha nyilatkozott, annak és arról nyilatkozott, aki megmondta neki, hogy hatalma van arra, hogy keresztre feszítse (Jn 19,10).

Hol lenne a kereszténység ma, ha Krisztus Pilátus előtt – Nicaraguáról beszélt volna?

A (keresztény) felnőttek esti iskolája egy újságkarikatúrában. A tanár szövege: ...a legérdekesebb íge, amelynek csak többes száma és múlt ideje van! És a táblán felírva ez a szó: tévedtünk!

Nem jók a határozott, elvi álláspontok

A dolgok belső logikája szerint, aki egocentrizmusában önmagát, mint végső értéket mindig, feltétlenül átmenti, ennek érdekében közéleti keretek közt kaméleon lesz, letesz minden jellegzetes, állandóan megmaradó egyedi vonást, és ezt várja az Egyháztól is. Századunk szellemi forgatagában több olyan közéleti szereplő ismerős, aki idők folyamán két változatban adta ki önéletrajzát. Az elsőben korábbi magatartásukat ifjúkori eltévedésnek minősítve, amiből azonban gyorsan kigyógyultak. A második változatban azonban ez úgy jelenik meg, hogy ő már akkor felismerte az igazságot... Egy ifjúkori tévedés nem is csodálatos. Az pedig csak tiszteletreméltó, ha valakinek van ereje tévedéseinek helyreigazítására. De ha a tévedések és helyreigazítások mindig pontosan „szélirányban” történnek, vagyis ha mindkét esetben az éppen hatalmon lévők tapsait váltják ki, akkor nem felelős erkölcsi-szellemi magatartásról van szó, hanem csak megfizetett lakájlelkületről, amelyik nem az igazságot keresi, hanem a maga zsebéét, vagy székét. S ilyen magatartással századunkban tömegesen lehetett találkozni olyanoknál is, akik önéletrajzával éppen nem foglalkoztak.

Más oldalról típusos annak a francia újságírónak az álláspontja is, aki a német püspökök pontos állásfoglalásokat tartalmazó egyik körlevelén hördült fel. Mert – úgymond – neki „szerető” Egyház kell, amelyik „nem merül ki fegyelmi okoskodásokban”, „hanem megbízik a felnőtt keresztényekben, hogy azok majd felépítenek a hitetlenek mellett egy nagylelkű és teremtő társadalmat”. Még az országúti közlekedés sem boldogul „fegyelmi okoskodások” nélkül, KRESZ helyett bizalommal és nagylelkűséggel, nemhogy az egész esendő társadalom! De az ilyesmi alaktalanságába senki se ütközik bele, és így alkalmas minden és mindenki kiszolgálására. Ezért lehet még népszerű is. De éppen ezért nem is több tartalmatlan, hangulati romantikánál!

Ebben van minden keleti vallási irányzat népszerűségének a gyökere is: meleg hangulatok, bárminő kötelező magatartás, elvárás nélkül.

A Máté evangélium utolsó verse viszont arról tanúskodik, hogy nekünk megtartandó parancsaink vannak!

Nem jók a tiszta fogalmak!

Ennek a magatartásnak a logikája visszahat a gondolkodás alapjaira. A pontos, tiszta fogalmak, elhatárolások, logikus következtetések népszerűtlenné lesznek. Értetlennek, agresszívnek minősítik őket. Az a kívánatos, hogy szükség esetén a fogalom szélsőségesen tágítható legyen, a zárt vonalú logika tetszőleges számú és jellegű sugárköteggé módosuljon. Ez a folyamat odáig megy, hogy például egyházművészeti kiállításon egy tárlóba, egymás mellé tesznek katolikus miseruhát, görögkeleti palástot, zsidó tóraszekrényfüggönyt, pedig a korábbi századok társadalmi körülményei között ezek a darabok nem hathattak egymásra, hanem szorosan a saját fejlődésvonalukon mozogtak. Az ötvösmunkák tárlói ugyanígy ömlesztve tartalmazzák a katolikus ereklyetartót, a református kelyhet, és a zsidó tóradíszot. És a katolikus (!) szakember-rendező szerint, az anyag „eszmeileg is megengedi a különböző egyházak liturgikus anyagának összekapcsolását”, „amit nem választhat szét a tanbeli különbözőség”. Pedig az ilyen tárgyak mindegyike konkrét, egyedi és egymástól messzemenően különböző liturgikus felfogás szolgálatára készült, és csak annak teljességéből érthető meg. Így viszont pusztá kuriózzummá lesz, ami a szekularizáció malmára hajtja a vizet – és ezért kaphat polgárjogot.

Ennek a magatartásnak egy további részletét a bejárat mellett kifüggesztett, rajzos magyarázatok összeállítása mutatta be. A főcsoportokat a tárgyak alapanyagai szerint határozták meg, textil, fa stb. Az egyes csoportokon belül pedig a tárgyak vad

összevisszasága a tájékozódást nemhogy segítette volna, csak nehezítette. S az egészen áttetszett az a ki nem mondott óhaj, nehogy az esztétikumon elindulva, valaki ráfeledkezhessek egy vallási világra. A mesterségesen létrehozott perzsa vásár, amiből az egyes műtárgyak felmerültek, eltakarta azok egész természetes életkeretét. S a kiállítást egy „katolikus” szakember rendezte, aki még a teológiai oktatásban is részt vesz ezzel az egész rendezetlen szemléletével!

A keresztény szakember ezen az áron és módon csak ködösít, s közben azt hiszi, hogy amíg ő – így meghamisítva – keresztény tárgyakat állíthat ki, elfogadottá teszi a kereszténységet, publicitást szerez neki, és természetesen vele együtt ő maga is benn marad a ringben!

S ha ezt történelmi, tehát halott jellegű közéleti területeken is érdemes megcsinálni, még sokkal inkább a közélet eleven hatalmi gócain!

Mi egy katolikus lap feladata?

Azt mindenki természetesnek veszi, hogy egy magát materialistának valló lap a materializmust hirdesse. Ez adja meg a létjogosultságát. Ismer ugyan a szellemi élet Látóhatár- vagy Mérleg-szerű, áttekintő információs szemléket is, amiknek a feladata bizonyos nívót elért szellemi jelenségekről ismertetéssel, utánnomással beszámolni. Ezek a jelenségek akár egymással ellentétesek, vagy vitatkozók is lehetnek: a referencia-szemle inkább bemutat, mintsem hogy határozott álláspontot képviselne.

Az azonban kétségkívül furcsa, ha egy társadalomnak egyetlen, címében és küllemében katolikus folyóirat áll a rendelkezésére, de ez a programjában nem a katolicizmus hirdetését és képviseletét tartja feladatának, hanem „közvetítő szerepre” vállalkozik. „Különböző világnézetű írók, művészek, tudósok között” „a párbeszéd szellemi fóruma” akar lenni. Az elkötelezettségét a progresszivitás és a baloldaliság felé hangsúlyozza, az Evangélium felé – ? a katolicitást „szélesebben” értelmezi – de hogy fogalmi pontossággal mit képviselnek mindezek a kifejezések, az tisztázatlan marad. De gátolná is a kaméleoni magatartást!

A birkózósportban „zsák” a neve annak a másodrendű versenyzőnek, akin és akivel az elsőrendűek treníroznak. Biztosan verik, hiszen csak másodrendű, de mert másodrendű, mégis van, a szükséges munkát is igényli a partner részéről. Viszont egy elsőrendű partnerért kár lenne, hiszen az edzéseken sérülések is adódhatnak. Ezért aztán minden zsák is hajlott, ferde és megviselt, mire kivénül. De azért ez is pénz és megélhetés!

És kétségkívül a zsák is mindig a ringben van!

Gravamenek

A szó annyit jelent, mint sérelmek, nehézségek. Az újkori magyar országgyűlések történetében bőségesen találkozunk ezzel a fogalommal: azokat az alkotmány-sérelmeket jelenti, amiket a nemzeti érzésű követek felpanaszoltak, és amiknek orvoslását követelték az uralkodóktól. Az uralkodóházhoz húzóak viszont mindig csitítgatták őket, bagatellizálták ezeket a gravameneket. Emlegetésüket, a gravaminális politikát, kicsinyesnek és meddőnek mondták. Viszont ez még mindig jelentett egy fájó nemzeti öntudatot mások Bécshez kötöttségével szemben.

Hogy a vallásos embernek ma is lehetnek gravamenjei, arra jellemző Butrosz Ghali helyzete, aki e sorok írásakor az egyiptomi külügyek élén áll ugyan, de a külügyminiszteri megjelölés nem illeti meg. Hazája ugyanis iszlám ország, ahol ilyen pozícióban csak mohamedán lehet. Az ő értelmét és tehetségét azonban nem akarják nélkülözni, bár kopt keresztény. Így aztán ugyanazt a munkát végzi, de a megfelelő cím és rang nélkül.

Másutt is számos szakterületen használhatják ugyancsak jól a keresztény szakemberek munkáját. De ha hivatalosan külföldre mennek, akkor kötelezvényt íratnak velük alá, hogy ott semmiféle vallási szertartáson nem vesznek részt, templomba sem mennek, legfeljebb csak műemléknézésre. Az emberek vállat vonnak, aláírják, hiszen ki tudja ezt ellenőrizni! Valaki kicsinyességnek is gondolhatja ezt felhánytorgatni. De miért nem az ilyen rendelkezést véli kicsinyesnek? Hisz a probléma ott indul el! – Mert akkor esetleg nem mehetne hivatalos (ingyenes) külföldi útra, ami pedig a ringben-lét látványos bizonyítéka önmaga és mások előtt! S az ilyen elkenéseken az sem változtat, ha azt a másik oldalról nem kevésbé csinálják. Vezető ateista családtagja morogja meg így a társasutazás programját: ha még egy rohadt templomba megyünk... de azért – megy! Két sumákból sem lesz egy árva hit vagy meggyőződés sem!

A legtöbb országban napi politikai megfontolásokból a magasabb vallási vezetőkkel viszonylag udvariasan bánnak. De azokat a hívőket és papokat, akik a társadalomban ténylegesen végzik a vallási munkát, sokszor többé-kevésbé akadályozzák, mert hisz ott szorít a csizma valójában. S ezek panaszait hányszor hallgattatják el saját rövidlátó vallási vezetőik, a nehézségeket egyszerűen „helyi visszaéléseknek” minősítve: holott éppen ezek szövedékéből áll a társadalom reális vallási helyzete, ami mellett vallási szempontból akárhányszor teljesen lényegtelen, vagy akár káros is az a reprezentáció, amiben a rövidlátó vezető jár el. De neki is csak annak az érzékelése fontos, hogy személyében belül van a ringen!

Előfordult már, hogy egy államvezetés azzal kezdte, hogy ő csak a feudális és reakciós főpapsággal áll szemben, de a nép között és a néppel együtt élő alsópapsággal semmi baja. De csakhamar rájött, hogy sokkal egyszerűbb dolog cukrot és ostort mutatva egy maréknyi vezetőt kézben tartani, mint az alsópapság ezreit, és akkor azok százával merültek el különböző süllyesztőkben, míg vallási feletteseik tovább tüsténkedtek a ringben.

Amikor naiv széplelkek (ha nem rosszabbak) nehezményezik, hogy hol van már a náciizmus, és még mindig írnak könyveket ellene, a józan emberismerők helyesen mondják: így van jól, mert ennek nem szabad elfelejtődnie. De a vallásüldözésekről hallgassunk. Örüljünk, hogy elmúltak. Ne irritáljunk másokat: ti. az üldözöket. Az üldözöttek legyenek csendben. Legyen nekik elég, hogy túléltek (már aki). Így aztán megtörténhetik, hogy egy világháború zürzavarai utáni hibás elmarasztalásokat sorra rehabilitálnak – egyedül a vallásiakat kivéve. Hiszen a keresztényeknek így is jó.

„...a rendszer ellenzékéhez tartozó írók művei Egyiptomban nem kaphatók, ők odahaza nem publikálhatnak.” (Reflektor, 1982/1. 123. old.) A Széchenyi Könyvtárban viszont a zárolt folyóiratok jegyzékén van pl. a régi protestáns Magyar Út, amelyik nem a rendszer ellenzéke, hanem bizonyos mértékig és értelemben előkészítője volt, és amiről illetékesek állapítják meg, hogy „történelmileg helyére kellene tenni ezt az egész dolgot”, csak ezek az illetékesek ezúttal Darvas József és Gyórfy Sándor, a Valóság 1982. évfolyama áprilisi számának 29–30. oldalán, és véletlenül sem egyháziak.

Az „ötvenes évek” kérdéskörével kapcsolatosan „a történelmi tények feltárásának nincs elvi akadálya”. Ezt „a nemzetközi kommunista mozgalom több megnyilatkozása leszögezte, magyar vonatkozásban pedig legutóbb a Népszabadság és a Társadalmi Szemle (1956-ra és annak előzményeire ill. tanulságaira emlékező) cikksorozata jelezte világosan”. És ennek a feltárásnak a tendenciája, hogy „nem lehet a részben máig kiható tényeket, s a személyes (politikai és morális) felelősséget pusztán azzal elintézni, hogy közben épült a szocializmus”.

Ez azonban ismét nem a keresztények felszólítása, hanem a Világosság meglátása 1982 júniusában, Lendvai Ferenc tollából, a 390–392. oldalakon. Pedig a vallást, kereszténységet érintő üldözésekre, embertelenségekre, törvénytelenésekre és visszaélésekre hányszor hangozott el típusosan egy vállrándítással ugyanez, hogy „akkor is a szocializmust építettük”! És hányan szajkóznak változatlanul ma is tovább minden régi brosúraszöveget tökéletesen

változatlanul (Kardosné, dr. Kaponyi Erzsébet: a magyar állam és az egyházak viszonyának fejlődése és jelenlegi helyzete, Reflektor, 1981/1. 194–215. old.).

A keresztények azonban csak félrefordulva topognak, mint a leckéjét nem tudó kisdíák. Sőt, van ennek a kommunista szlogennek keresztény megfelelője is, ha valakit közülünk a csődjeiért kárpáltak? „De mit mentettünk meg!” – nem véve észre, hogy ennek a kiszólásnak a logikája pontosan megfelel a kommunistákénak.

A katekézisiről tartott római püspöki színóduson minden felszólaló elmondta otthoni gondjait, hisz ezért jöttek össze a püspökök. Egyetlen olyan felszólaló volt (Lékai bíboros), aki azt bizonygatta, hogy nála – hála az állami segítségnek – minden a legnagyobb rendben van. Akárcsak a régi, aulikus, bécsi főurak. A történelmi, földrajzi helyzetek változhatnak, az emberi gyöngeségek örökéletűek? Elvégre, azok a főurak is általában katolikusok voltak!

Mit vár el egy vallási vezető a híveitől?

Megfelelő civil és egyházi lapokban párhuzamosan jelent meg egy kitétel: „az egyházak kötelességüknek érzik, hogy számon kérjék híveiktől azokat az erkölcsi normákat, amelyek (az ilyen és ilyen) társadalmi rendszerű (ilyen és ilyen ország) sajátjai”. Szándékosan marad el a pontos megjelölés, nehogy félreértésre adjon okot, mert nem „ilyen és ilyen” esetre szól a kifogás, hanem bármilyenre. Nekünk, mint keresztényeknek azt, és csak azt, kötelességünk hirdetni, amit a Krisztus, és csak a Krisztus bízott ránk (Mt 28,20). Lelkesedhetünk más erkölcsi, vagy egyéb normákért is, ha azok összeegyeztethetők az Evangéliummal, de bármilyen egyház, vallás elveszíti azonosságát és feloldódik, ha nem a saját normáit kéri számon a híveitől, és nem hagyja a szóban forgó társadalomra, hogy törődjön a maga normáival.

A régi vulgáris materializmus mindig azzal vádolta a papokat, egyházat, vallást, hogy az uralkodó osztály csendőrségét képezik. Komolyabb fórumok ezt az általánosítást ma már nem teszik magukévá. De a ringben maradási törekvések tetőpontját jelenti, ha a vallási vezetők maguk jelentkeznek ilyesféle programmal!

S a folyamat kigyója itt logikusan a saját farkába harap. A ringben maradni akarás görcse még a szekularizáció kivédésére születik meg. Ezzel a céllal merülnek el egyes keresztények az Evangélium helyett a közéleti birkózásba. Belemerülésük sem képes azonban legyőzni az ellenfelet, de az Evangélium hitelvesztését minden oldalon tovább mélyíti, s ezzel végső fokon maga is a szekularizációnak dolgozik.

Nem ütközésszerűen...

Annak idején a sok láger közül az egyikben elbocsátottak egy papot. A parancsnok ezzel a tájékoztatással eresztette szélnek: Mi többé ilyen ütközésszerűen nem fogunk találkozni. Egy történelmi korszak véget ért. Ha valamelyik pappal bajunk van, megszorogatjuk a püspöke nyakát, hogy: Püspök úr, mi van a maga területén? Akkor majd a püspök barmolja le a papját, aki attól, hogy a püspöke is ellene van, legfeljebb szívinfarktust kap, míg ha mi járunk el ellene, még vértanúnak érzi magát, és kihúzza a mellét. Hát nekünk ez így sokkal jobb!

Ez a magatartás ateista részről teljesen logikus és világos. Nem az üldözés, hanem az ütközés megszűnését jelenti. Az ember elismerheti az őskeresztények tételének: sanguis martyrum semen christianorum – a vértanúk vére a kereszténység vetőmagja – mély, elvi igazságát, ez azonban nem takarhatja el az üldözések nem kevésbé mély emberi szenvedéseit. Ennyiben örvendetes minden csendesülés is. De azért a hangtompító fegyverről sem lehet elfeledkezni!

Kivéve persze, ha valaki mindenképpen – a ringben akar maradni! Mert akkor ez lesz amiért „mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel” (1Kor 13,7), így kerül a véka alá, ahol azt hiszi magáról, hogy világít, mert a véka fala visszaveri a fényt, de ez csak látszat. Egyszerűen a társadalom manipulál vele.

A fák királyt választanak...

Ha egy anyagdarab ütközés nélkül akar egy másikat hátrébb szorítani, ez csak úgy történhetik, ha a másik puha, lágy, nem alaktartó, s így simán enged minden külső behatásnak.

Emberi viszonylatokban ez azt jelenti, hogy akik ennek a magatartásnak a profilját adják, azoknak valósítaniuk kell az ószövetségi mesét a fák királyválasztásáról, amit Jotam mondott el a sichemieknél, mikor azok a sokszoros testvérgyilkos Abimeleket választották királyukká (Bír 9,8-15): „Egyszer útra keltek a fák, hogy királyt kenjenek föl... így szóltak az olajfához: légy a királyunk! De az olajfa azt felelte: elhagyhatnám-e olajomat... hogy a többi fa között járjak-keljek? Akkor a fák így szóltak a fügefához: gyere és légy a királyunk! De a fügefa így válaszolt nekik: elhagyhatnám-e édes csemegémet és pompás gyümölcsömet, hogy a többi fa között járjak-keljek? A fák erre a szőlőtőnek mondták: gyere és uralkodjál rajtunk! A szőlőtő így felelt nekik: elhagyhatnám-e boromat, amely megvidámítja az isteneket és embereket, hogy a többi fa között járjak-keljek? Most a fák mind a tövisbokorhoz fordultak: gyere és légy királyunk! A túskebokor így válaszolt a fáknak: ha valóban királlyá akartok tenni, hogy uralkodjam rajtatok, gyertek és pihenjete meg árnyékomban. Ha nem, akkor tűz csap ki a tövisbokorból, és megemészti a Libanon cédrusait.”

Az antiszelekció fogalmát régen is ismerték, következményeivel együtt!

Ilyen körülmények között történik, hogy mikor az egyik elaggott egyházfő – akit éppen szenilitása miatt tartanak erőnek erejével még mindig a helyén – szorongva mondja a másíknak: én úgy látom, hogy mi itt csak bábok vagyunk! Erre a társától azt a választ kapja: No és, rossz az neked?

Van, aki társaságban, nyíltan meséli, hogy „ma nem úgy lesz az ember püspök, mint a barokk korban, hogy jámbor, imádkozik, meg templomot épít, hanem hogy jó pofát mutat erre is, meg arra is!”

A professzor cinikusan meséli az egész tantestületről: „Miért? Mit gondoltál, miért vagyunk itt? Ki gögből, ki hatalomvágyból, ki pénzért!”

Nyugdíj előtt álló, családos, civil munkatárs, akit azért dobnak ki az állásából, mert a hivatalos egyházi iratokat nem hajlandó a megbízó szájaizének megfelelő, kényelmes és hízelgő pontatlansággal fordítani.

Az általános paphiány mellett vannak, akiket idő előtt nyugdíjba küldenek, akiket mondva csinált hivatalokba raknak, akiket civil munkaterületekre szorítanak.

Viszont felvesznek teológusnak az Evangélium hirdetésére, dadogó neurotikusokat, vagy olyan anyagokat, akiket más hallgatók elől eldugva vizsgáztatnak, hogy ne derüljön ki, milyen botrányos semmiségekkel eresztik át őket a vizsgáikon, hogy azután esetleg évekre menjenek külföldre, ahol egyetlen vizsgát le nem tesznek ugyan, de ez otthoni kiemelt beosztásukat nem zavarja.

Mindezeket kívülről is szívesen ellátják fontosság nélküli, pusztán reprezentatív protokoll-feladatokkal. Utazhatnak, tárgyalhatnak, képviselhetnek, nyilatkozhatnak, mert úgyse fordul ezen semmi. De legalább a papi munkára sincs idejük – állapítják meg mosolygó megbízóik.

Humoros lenne még végig elemezni azokat a politikai szövegeket, melyeket némely Rómával semmi kapcsolatot nem tartó egzotikus társadalom erőltet bele magába a pap-, és

püspökszentelés liturgiájába is, a maga szolgálatára és megnyugtatóására, kérdésessé téve még az egész szentelés érvényességét is.

Hasonló adatok felsorolásával oldalak tucatjait lehetne megtölteni.

Egy világháborús anekdota szerint Németországban Mórckának a papája világtérképen mutatja a fiának Németországot, szövetségeseivel és ellenfeleivel. A gyerek gondterhelten nézi egy darabig, majd azt mondja: meg kellene mutatni ezt a térképet a Hitler bácsinak!

Úgy tetszik, hogy sokszor a keresztények nem a világtérképet, de a saját magukat és helyzetüket feltűntető vázlatrajzokat sem ismerik.

Vagy ez nem is érdekli őket, csak azt a jelet akarják viselni, ami nélkül senki sem adhat és vehet (Jel 13,17), azzal sem törődve, hogy a Jelenések tovább pörögnek a 19. fejezet 20–21. verséig?

A sok hasonló között egy megrázó eset. Egy tiszta lelkű, intelligens, egyenes és jellemes fiatal pap, aki éppen ezért került rövidesen szentelése után kiszorítva papságából a társadalom peremére. Bemocskoló meghurcoltatások után laicizáltatja magát, de belső egyensúlyát soha nem nyeri vissza. Nem tud megbirkózni azzal a kérdéssel, hogy „én, a kis senki, tartozom hűnek lenni, de az Egyházam vezetői dezertálhatnak?”

Egy öreg szerzetes mondotta elgondolkozva: a noviciátusban arra megtanítottak bennünket, hogy mi minden következménye van annak, ha a szerzetes hűtlen lesz. Az a lehetőség nem merült fel, mi van, ha a rend lesz árulóvá?

Bizonyos, hogy mindenféle üldöztetés és elnyomás messzemenően a kezére jár a pusztító folyamatoknak. Az is, hogy a világegyház történelmének egyetlen fázisában sem bírt még olyan nagyszámú vértanúval, hitvallóval, egyszerű hűséges lélekkel, mint napjainkban, de annyi széteső, málladozó, pusztuló lélekkel sem. Olyanokkal, kik kizárólagosan belső okokból esnek szét. De mi lenne, ha nem adnánk rá lehetőséget?

Ha nem akarnánk a ringben maradni?

Aki államférfit játszik...

Köztudomású, hogy a nemzetközi diplomácia – nemzetközi vásár. Egyes hatalmak adásvételi ügyleteket bonyolítanak le a maguk gazdasági, katonai, befolyásbeli lehetőségeik segítségével. Minden nemzetközi tárgyalás adok-veszek kérdése, kéz kezet mos, valamit valamiért. Az Egyház itt eleve hátrányosabb helyzetben van, minthogy nem tud gabonát, fegyvert szállítani, nemzetközi hitelakciókat lebonyolítani, hadosztályokat kölcsönözni, sőt, nem lévén tagja az ENSZ-nek, még csak a szavazatát sem tudja cserébe felajánlani. Az egész világra kiterjedő erkölcsi súlya ad neki jelentőséget, ami ellen ugyan propagandával mindig lehet harcolni, de azért azt senki sem tudja egyszerre az egész világra kiterjeszteni. Ez az erkölcsi súly a közélet piacán messzemenően könnyebb fajsúlyú, mint a többiek hitelei és szállításai, de a Vatikán kezében még mindig reális súly.

Egészen más a helyzet a helyi egyházak vezetőivel. Otthon ők épp olyan alárendelt állampolgárok, mint bárki más, s ennek megfelelően kell külföldön is viselkedniük. Propagandával, hatalmi eszközökkel a legtisztábban evangéliumi álláspontok területén is ellensúlyozni lehet őket.

Amellett a helyi egyházi vezetők nem diplomaták (szemben a vatikániakkal), nincs tárgyalási iskolázottságuk és rutinjuk, nincs átfogó tájékozottságuk és információs anyaguk, hiszen nem ez a feladatuk, csak a helyi egyházi és lelkipásztori helyzettel ismerősök, ha ismerősök.

Aki erre az útra lép, az folyton államférfit fog játszani. Ünnepeken, fogadásokon, koszorúzásokon és emléktábla-leleplezéseken „emeli a dísz megjelenésével”! Nyilatkozik politikai helyzetekről és eseményekről, pedig a dolog természete szerint semmiféle politikai üttöerő nincs mögötte. Nyilatkozatainak önmagára támaszkodó részei rendszerint naivak, a

többi meg sugalmazott, vagy szolgálaián átvett, és másnak utána mondott. Társadalmi szempontból olyan propaganda, ami nem sokan ér ugyan, alig lévén saját politikai háttere, de azért jól jön, mert lényegében ingyen van. A kisebbségben és szorongatott helyzetben lévő helyi egyházakból kerül be időnként valaki ebbe a zsákutcába.

S aki beleszédül ebbe az üresjáratba, elveszíti még az érzékét is sajátos papi feladatai iránt. Határmenti városban egy külföldi egyházi küldöttség tiszteletére reprezentatív liturgiát tartanak. Két és félszáz pap koncelebrál. Liturgia előtt kihirdetik, hogy az ünnepre való tekintettel általános feloldozást adnak, egy éven belül mindenki tartozik elvégezni a szentgyónást. Eszükbe se jut – pedig ott kellene a lelkipásztori helyzetet ismerni és számontartani –, hogy a határon túlról most is, mint más jelentős ünnepeken is, éppen gyónni jönnek át sokan, mert otthon már régebben és nagyobb területen nincs erre módjuk. Ezek mind hoppon maradnak. Az ünnep nem lenne elég nagy, ha pl. csak 200-an koncelebrálnának és 50 pap leülne gyóntatni?

Csak az ember egy belső egység, s akit államférfiúi gondok töltenek el csurig, attól nem lehet még lelkipásztori szolgálatot is várni!

A magatartás iskolát csinál...

Így kezdődött...

A lágerudvarban egy újonnan odakerült papra lesz az ör figyelmes, mert még reverendában van. Magához hívja: No, milyen a hangulat az osztályon? – kérdi. A másik ránéz, és azt feleli: Kérem, ilyen feladatokra én nem vagyok alkalmas. Akkor lépjen vissza – rekeszti be az ör a rövidre sikerült tárgyalást.

A nagyok magatartása azonban lassan iskolát csinál, és típusossá lehet egy-egy egész helyi keresztény társadalmon belül. Lesz, aki még kispap korában önként jelentkezik valami egyéb szervbe is szolgálattételre, és bizalmas körben még meg is magyarázza: ott a hatalom, gyakorlatilag csak így lehet az Evangéliumot szolgálni!

A másik éppen nem szolgálhat, de egy jámbor öreg néninek megesik rajta a szíve, és szól az érdekében a fiának, aki ugyan sajnós, nem vallásos, de a keze messze elér. Az édesanyjára való tekintettel segít is, de ugye érthető, hogy ő is viszontsegítséget vár. És az illető még hosszú évek után is kerüli a paptársait, hogy valahogyan kibújhasson a viszontszolgálat sűrű feladatai alól.

Akár kamaszos fontoskodásból, akár stréberkedésből, mások példája nyomán, saját ösztöneitől sodorva indul el az ember a széles úton (Mt 7,13), de az mindig valamiféle pusztulásba visz. Élesebb helyzetben sor kerülhet a legjobb barátok elleni hamis tanúvallomásra, ami egy életen keresztül megnyomoríthatja az illetőt, vagy meg sem nyomorítja, s akkor ez a legnagyobb nyomor.

Van olyan is, aki sok áldozat és szenvedés után, egyre hátrányosabb helyzetből fanyalodik rá valami megegyezésem alkura. Nyolcgyerekes mezőgazdasági munkáscsaládnak volt igen értelmes gyereke. Egyházi segítséggel jutott el a diplomához. Változó politikai széljárások közt vezető állásban, magát el nem adva dolgozott az egyszerű emberekért. Amikor így már nem tehetette, visszavonult, és egyszerű parasztként, munkásként élt volna tovább, de el nem kötelezett személye így is útban volt. Aztán vagy egy tucatnyi évig nem rendelkezett magával. És akkor már úgy vágyódott a családja után, hogy egy egész élet hűségét félredobva, elkötelezte magát.

S az ember a bűnnel nemcsak egyszerűen könnyíteni akar magán, a bűn után még nyugodtan akar aludni is. Azért mindezek mindig megmagyarázzák a bizonyítványukat. Hogy ő tulajdonképpen kényszerhelyzetben volt, nem is felelős érte, hogy ez volt a kisebb rossz, hogy a helyében mindenki úgy csinálta volna, hogy ő tulajdonképpen feláldozta magát mások, mindnyájunk érdekéért stb. Hiszen van olyan német regény, amelyik szerint Júdás

látta, hogy az ő szerepe nélkülözhetetlen a megváltáshoz, s ennek érdekében vállalta az örök időkre szóló megbélyegzést Krisztus megváltói dicsőségével szemben, azért az ő áldozata nagyobb, mint Krisztusé, és valójában neki köszönhető a megváltás, ő az igazi megváltó...

Az erkölcsileg sérült emberi lélek hajmeresztő bakugrásokra képes. Ez a regény magában álló jelenség ugyan, de a keresztények között nem egy helyen ez a következtetéstípusos lett és elterjedt. Nem az egyes hibák magukban jelentik a tragédiát, hanem hogy a mentegetőzések, magyarázatok és mosakodások révén, az elnézés, mellébeszélés és egymás menekítése révén ebből a puha, megalkuvó, hazug és áruló magatartásból itt-ott elfogadott társadalmi magatartás lett, amelynek színe előtt éppen a hűség, és a jellem kerül a meggondolatlan, forrófejű, felelőtlen, hóbörgő és kalandor magaviselet gyanújába. A társadalom levegője válik erkölcsileg miazmássá, melyben a fiatal már maga jelentkezik arra a jellemtelen szolgálattételre, amit az előző generációnál lát, s az eladottság szinte már automatikusan termelődik újra...

Ezen a szinten a folyamat lényegi változáson megy már át. Ismert pszichológiai adat, hogy az embereket legjobban saját magukon keresztül lehet kordában tartani. A belső félelem jobban fog, mint a külső üldözés, a cenzúránál is mindig szigorúbb a belső önkontroll. Ennek a helyzetnek két társadalmi főformája van: a nyuszi és a lakáj.

A nyuszi az olyan mértékben félelemben élő keresztény, akinek már tulajdonképpen teljesen felesleges félnie, mert elemi félelme olyan szoros kordában tartja, hogy soha nem juthat olyan helyzetbe, hogy bármiféle reális oka lehessen a félelemre.

Az elmúlt évtizedek egyháztörténetéből iskolapéldaként említhető egy katolikus újság munkatársi garnitúrájának esete. A lapjukat kiadó egyházi szervvel csak úgy voltak hajlandók munkaviszonyban maradni, ha az egy félévi fizetésüket kinek-kinek a nevére takarékbetét-könyvbe teszi, s a takarékbetét-könyveket a szerkesztőség páncélszekrényében tárolják, hogy ha valami „baj lenne”, azt könnyen mindenki magához vehesse. Hiszen meg kell érteni, hogy ők egy egyházi lapnál végzett munka után nagyon nehezen jutnak majd valamiféle más munkához... A kérésnek ugyan eleget tettek, de alkalmazására soha nem került sor. Az ilyen mértékben féltőknek már semmi okuk sincs a félelemre! A kiadó egyházi szerv tagjai merültek el sorban a sülyesztőben, nekik viszont nem volt ilyen takarékkönyvük.

Egy katolikus folyóiratban jelent meg: „Nyomatékosan hangsúlyozni kívánom, hogy a papi utánpótlás csökkenése világjelenség, nem vezethető vissza hazánk társadalmi berendezkedésére”. A következtetés formailag hibás, mert egy világjelenségnek, épp mert világjelenség, többféle oka is lehet, helyenként más is, úgy hogy a világjelenség ténye magában még nem hártja el a mondat második felének a tartalmát. Sokkal inkább azonban az, hogy az író maga sem tud hivatkozni bármiféle ellenkező állításra, így a nyomatékos hangsúlyozás nyitott kapukat dönget. De akkor miért döngeti? Miért cáfol olyasmit, amit nem állítottak? Mert előre le akarja fedezni magát, hogy ő senkinek sem adott alkalmat ilyen gondolatokra, hogy ő „jó fiú”, pedig csak lakáj!

Az elaljasodás mélyén

Az idők folyamán a társadalmi megmanipuláltságnak bejárt idegpályái alakulnak ki.

Öreg paraszt haldoklik. Magához kéri a plébánosát, mert rendbe akarja tenni a dolgát Istennel. Meggyónik, és elmondja, hogy 30 év előtt meggyilkolta a feleségét, és elásta a trágyadomb alá. A holttestet nem találták ugyan, de a falu azt hitte, hogy a határukat keresztező erős sodrú folyóba veszett az asszony. Most azonban ezt a terhet is le akarja tenni az öreg. Megkapja a feloldozást, de két óra múlva egy rendőri és egy mentőautó áll meg a háza előtt. A rendőrök felássák a trágyadombot, ami alól kikerül egy emberi csontváz. Az öreget letartóztatják, és mentőautó viszi a rabkórházba, ahol most megpróbálják megmenteni – a vádlottak padja számára. Ha ez nem is sikerül, de a mellette lévő ateista huligán

szabadulásakor felháborodva meséli el a dolgot, mert ha ő nem is hisz, egyáltalán hogyan lehetséges az ilyesmi? Hisz itt semmi veszély, haszon, jogi kötelezettség nem nehezedett a papra! A kívülállót is felháborítja az öncélúnak tűnő aljasság, pedig csak arról van szó, hogy a bejárat idegpályák spontánul működnek már!

Az is tévedés lenne, ha ennek a spontaneitásnak ilyen kiugró példájára helyeznénk a hangsúlyt. Ritka az értelmetlen öncélúságnak ilyen szélsőséges példája. De azok az apró, hétköznapi moccanások, melyek a maguk módján a mindennapokban kódolják át az Evangéliumot valami egészen mássá...

A sajtóban támadnak egy papot. Illetékes egyházi felsőbbbsége a lap szerkesztőségénél tiltakozik, hogy nem érzékeltették, hogy az illető pillanatnyilag nem dolgozik egyházi beosztásban, s ez ugye jogtalanul népszerűtlenné teheti egyházi beosztásban dolgozó társait! A tárgyi kérdésben óvatosan persze nem foglal állást. Sőt e helyreigazítási kérését is bizalmasan teszi: erre ne történjék hivatkozás. Elhatárolja magát a természetfeletti rendben hozzá tartozótól, szemben Krisztussal: Mt 12,48-50; de még magát az elhatárolást sem vállalja. És Krisztus főpapi imájának az egységért való könyörgése (Jn 17)? És miért beszélünk akkor ökumenéről?

A világ egy másik pontjának egyházi illetékese már azon elmélkedik, hogy érdemes-e neki egy olyat egyáltalán felszentelnie, aki esetleg majd nem működhet, és csak őt hozza egy ilyen, a fentihez hasonló kellemetlen helyzetbe? Nem kellene előre megkérdezni, tájékozódni? Nem kényszeríti őt pillanatnyilag semmi külső erőszak, de ő magától is elibe akar menni minden elgondolható kifogásnak... Krisztus is így gondolta ezt? (Mt 10,16-23; Mk 13,9-13; Lk 21,12-17)

Hűséges, becsületes pap kér útlevelet, aminek sikere azonban épp a hűsége miatt kétséges. Aztán egyszerre csak megjelenik a sekrestyéjében egy soha nem látott fiatalember, aki lelkiismereti problémáiban kér tőle tanácsot, amely problémák azonban egyértelműen kapcsolódnak éles és aktuális politikai kérdésekhez. A pap, felismerve a helyzetet, kihoz a szobájából a fiatalembernek egy hivatalos brosúrát, beírja a nevét, és kölcsönbe adja azzal, hogy „ebben minden kérdésre megtalálja a választ”, no meg ő az útlevelet, amit most már napokon belül meg is kap. Azt hiszi, hogy ügyes volt, s hogy a dolog jelentéktelen. Pedig az eljárás erkölcsileg ugyanolyan fajtájú, mint az előzőek. Csak a méretek, az élethelyzet jelentéktelenebb. Az ilyeneken gyakorolják be magukat a becsületesnek lenni szándékozó keresztények arra, hogy jóakarataik ellenére is, majd kiemelt és letagadhatatlan helyzetekben is ugyanúgy járjanak el, mint gyanútlanul tették korábbi „jelentéktelen” dolgaikban.

Nádfajták

Mik a belső okai annak, hogy valaki a ringben akar maradni?

Válaszul felelendül (1Jn 2,16-ból): minden, ami a világon van: a test kívánsága, a szemek kívánsága, és az élet kevélysége, nem az Atyától származik, hanem a világtól. – Amikor a plébánosnak eladottsága következtében módjában áll egyházközségi tanácstermét úgy mutatni be, hogy „különb, mint a püspöki kar tanácskozó terme”, és ezt a fordulatot nem is mulasztja el, akkor nyilvánvaló, hogy honnan fúj a szél. S az apostol által felsorolt három ösztönterület (érzékiség, anyagiak, hatalom) mindegyikével kapcsolatban a múltból és napjainkból és a földkerekség minden pontjáról bőséges illusztrációs anyagot lehetne összeszedni a szélben hajladozó nádak eme fajtájáról.

Az emberi részvét sokkal nagyobb mértéke jár ki azoknak, akik a hatalom és az erőszak áldozataiként különböző meghurcoltatások, megkínóztatások, megfélemlítések, idegi-pszichikai elfáradások és elsötétülések, vagy korábbi hibáikkal való méltatlan fenyegetettség hatása alatt jutottak egy olyan területre, amelyen már csak gurultak, gurultak addig, ameddig gurították őket. Belőlük áll korunk tragikus szerencsétlenjeinek legnagyobb létszámú tömege.

A harmadik csoport, akiket korlátoltságuk, ostobaságuk, rövidlátásuk csúsztat el. Kizárólagos magabiztosságuk teszi őket felismerhetővé. Minél kevesebbet lát valaki a sakkasztól, annál könnyebben tud lépni. Ennek egyik sűrűn előforduló változata, hogy valaki becsülettel helytáll az egyik tévedéssel szemben, és így teljes odaadással fordul a másik felé, mikor az kiszorítja az előzőt. Pedig az önmagában véve ugyanolyan tévedés, és ha ez jelentkezik először, ezzel ugyanúgy szembefordult volna. Szellemi csőléléssel rögzült az egyik formációra, s azon kívül nem lát semmit.

A rövidlátás másik formája, mikor valaki tudatosan két úrnak akar szolgálni (Mt 6,24), míg rá nem jön, hogy a földi hatalmasságok ezért a maguk módján fogják nyakon, az Isten pedig valamilyen formában visszavonul tőle, s ő ott marad kiüresedve és tönkremenve mind a kettő nélkül. Még azok a szerencsések, akiknek csak a vegetatív idegrendszerük őrlődött fel ebben a maguk rendezte kötélhúzásban, de az Isten kezét nem engedték el.

S végül az utolsó csoport, akiket a rossz lelkiismeret logikája arra hajt, hogy a kisebb rossz feletti lelkiismeret-furdalásukat azzal csitítsák el, hogy egy nagyobbat tesznek, ezzel akarva meggyőzni magukat arról, hogy előbb nem történt semmi. S az utóbbit, megint egy újabb, még nagyobbbal paralizálják. A szalámszeletelés taktikájának megfelelője, amit azonban a lélek önmagán és önmaga ellen végez.

Gobel-szindróma

A historikusok egyik keserű tétele, hogy a történelem egyetlen tanulsága, hogy az emberek semmit sem tanulnak a történelemből. Mindez a keresztényekre és az egyháztörténelemre nem kevésbé áll.

Igaz, a történelem nem egyszerű illusztrációs anyag az egyéni, vagy közösségi hűség és hűtlenség eseteihez. Rendszerint csak ha hosszabb fejlődést tekintünk át és evangéliumi szemmel, akkor tárulnak fel előttünk az összefüggések, a csapdák, önámítások és zsákutcák logikus önmagukra zárulásai.

De megtörténik az is, hogy egyetlen jelenség keretén belül, néhány év alatt teljesen kifutja magát az a logikai sor, mely talán észrevétlenül, de azért a maga teljes intenzitásban jelen volt már a magban az első mozdulásban.

Ratzingernek Milyen lesz az Egyház 2000-ben című tanulmányából idézek egy bekezdést (A mustármag reménye, 135. old.):

„Hogy megfelelhessünk arra a kérdésre: mi jelent valamit a jövőre nézve és mi nem, azt gondolom, legtanulságosabb szemügyre venni a kor (a felvilágosodásról van szó) személyiségeit és a bennük tükröződő helyzeteket. Természetesen csak néhány jellemző típust ragadhatunk ki, amelyekben kifejezésre jut az akkori lehetőségek tág terjedelme és egyszersmind az elképesztő analógia a mával (kiemelés tőlem). Megvan a szélső progresszista, például Gobel párizsi érsek szomorú alakjában. Ő merészen részt vett kora haladásának minden lépésében. Először az alkotmányos nemzeti egyházhoz csatlakozott; mikor már az sem volt elég, ünnepélyesen letette papságát azzal az indokolással, hogy a forradalom szerencsés kimenetele óta nincs szüksége a nemzetnek másra, mint a szabadság és egyenlőség kultuszára. Részt vett a Notre Dame-ban az értelem istennőjének a tiszteletében, de végül a haladás lendülete őt is elsöpörte. Robespierre alatt az ateizmus egyszerre ismét bűncselekménynek számított, és az egykori érseket, mint ateistát a guillotine alatt kivégezték.”

Gobel esete iskolapéldája a görcsös ringben maradni akarás teljes értelmetlenségének. A fennmaradás krisztusi ígérete az Egyház egészének szól; mindig és minden részét nem tudjuk kivonni a történelem tragédiáiból, mint még Pál és Ágoston kisázsiai és afrikai egyházait sem tudtuk. De Gobelen látszik, hogy a nagy menteni akarókat, magukat is elviszi az ár.

De nem is ez a legfontosabb tanulság. Mert ha Gobel Talleyrandnak szimatával és hajlékonyságával rendelkezik, talán ő is évtizedekkel később és saját ágyában hal meg, mint a jellemtelenségben őt messze lefőző autuni püspök. Ez azonban csak az egyedi sors. De a francia egyház és katolicizmus XIX. és XX. századi útjához és arcához egyikük sem járult hozzá egyetlen vonással sem! Csak negatív példának maradtak meg.

Az Egyházat végső fokon mindig a Szentlélek vezeti, a maga útjain, amihez hűségesek is csak vajmi keveset tudnak hozzátenni. A beképzelt lélek evilági okossággal futhat egy darabig, a rendezőség egy ideig még a tapsokról is gondoskodik, csak azt ne higgye senki, hogy az Egyház is a sarkukban topog. Másként hívják Azt, akit az Egyház ismer el Útnak! (Jn 14,6)

Új sarjak régi torzsokon

Az egyének és közösségek a világ végéig fognak hibázni. Ez már benne van az emberi egzisztencia törekénységében és korlátoltságában. Sőt mindezt ugyancsak mindnyájan, egyének és közösségek, maradandó károsodás nélkül még ki is bírhatjuk, amikor az árokba csúszást mindenki annak is gondolja, és a közelben lévők mindjárt összeszaladnak segíteni, mert hisz az árokból ki kell és ki lehet jönni. Más a helyzet, ha ezt valaki elkerülhetetlennek, ezért természetesnek, sőt állapotszerűnek kezeli, és hozzászoktatván magát az árokhoz – csőlakó lesz.

S a következő nemzedék csőlakóként nő fel, és azt hiszi, hogy legalább is az ő idő- és térbeli koordinátái között az a természetes, hogy az ember erkölcsi, szellemi (és idegi!) csövekben üti fel a tanyáját.

Teljesen jogos és helytálló az a kritika, mely sok mindent megkérdőjelezett magából a kereszténységből is, amikor az valahol „kurzussá” vált.

De ha az eladottság és lakájszellem különböző formái és önigazolásai, egymást is keresztelve és átfedve válnak „kurzussá”?

S azok a fiatalok, akik ebben úgy nőnek fel, mint a barlangi rákok a sötétben, fehéren és vakon, a napfényről még csak nem is tudva? Vagy két évtizeddel ezelőtt történt, hogy egy szemináriumban kispapokkal beszélget egy közéleti szerepet betöltő idősebb és magasabb rangú pap, akit barátainak épp abban az időben sikerült az egyházi kiközösítés alól mentesíteniük. A kispapok érdeklődtek, hogy hogyan tudja a maga életének mindennapi problémáit a kereszténységgel összeegyeztetni? S a válasz ez volt: aliter in theoria, et aliter in praxi – más az elmélet és más a gyakorlat! Ő azonban csak a saját gyengeségéből és idős korára jutott el idáig. De akik hallgatják, azokban már ez a kezdeti, első csíra is! Bennük már az elmélet sem lesz más, ez a farizeusi gyakorlat önt el mindent. Legfeljebb még egy hivatalos alkalmakkor hangoztatott felületes propagandamáz marad, melynek vivő és ható ereje a régi idők röpgyűléseivel azonos.

Aki ilyen helyzetben helyt akar állni, annak semmi csábításnak nem engedő, kérlelhetetlen következetességgel kell a Krisztusához is, és a lelkiismeretéhez is ragaszkodnia. Ehhez gyakorlatban rendszerint arra van szüksége, hogy legyen valami el nem kötelezett, biztos támpontja, egy megfelelő lelkiatya, kisközösség stb. Számoljon azzal, hogy Atyja szőlejében, a kapát az izzasztó napsütésben senki sem fogja a kezéből kivenni, de a kiemelt helyekért, a munkátlan munkákért, címekért és rangokért – még a Pál utcai fiúk sarzsijaiért is – fizetni kell. S a dörzsöltebb eladók esetleg csak utólag hajtják be a naiv vevőkön bizsuik és játékszereik árát, de behajtják!

„Aki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye föl keresztjét mindennap és kövessen engem” (Lk 9,23). Igaz, hogy Mt és Mk párhuzamos helyein a kijelentést gyakorlati életközelségre hozó „mindennap” szó hiányzik, de manapság bizony, ha valaki valamelyik napjában nem tudja konkrétan meghatározni keresztthordozása adatait, az aznap nem is járt a

Krisztusa nyomában! Hát ha valakinek egész élete: napjai és szavai, gondolatai, tettei és imátlan imái „puha ruhákba öltözöttek”? (Mt 11,8)

És a békésebb körülmények között felnőtt idősebbeknek még valahol és valamikor, de csúsztatniuk kellett jobb és becsületesebb önmagukból. A fiatalok jórészt szellemi és erkölcsi nivótlansági kátyúban nőnek fel, néha egyenesen zseninek és szentnek kellene lenniük ahhoz, hogy emberi szemmel nézve megállhassák a helyüket. Nekik sokszor már az a természetes, amit maguk körül szinte kizárólagosan látnak, tapasztalnak, akár teológiai oktatásuk mindennapos cinikus kiszólásait, aljasító vicceit! Züllő keresztény társadalmakban a züllés lesz a természetes levegő, amiben a felnövő fiatalok olyan magától értetődően züllenek tovább, hogy már eszükbe sem jut, hogy ők züllenek! Vígan mennek tönkre!

S a hazai vonatkozások is ugyancsak elgondolkoztatóak. A Világosság 1982. júliusi sz. 400–405. oldalain hozza Kocsis Elemér cikkét Új fejlemény a marxista-keresztény párbeszédben címen. Ebben ismerteti a Lutheránus Világszövetség aarhusi, 1977-ben tartott konferenciájának egyes megállapításait.

A konferencia keresztény részről „a marxizmussal való találkozásnak négy fő típusát különbözteti meg: visszavonulás, opozíció, konformitás, kritikai viszonyulás... A magyar egyházak dialógusát az aarhusi jelentés a Konformitát címszó alá sorolja be.”

Ezeket a megállapításokat sem a cikk szerzője, sem a lap nem kritizálja.

A Magyar Értelmező Szótár szerint: konformizmus = az uralkodó felfogáshoz való elvtelen ragaszkodás. Keresztényeknek azt is érdemes tudatosítaniuk, hogy ez a kifejezés szentírási gyökerű: nolite conformari huic saeculo (Róm 12,2) – ne szabjátok magatokat a világhoz. Tehát Dániából, és egyáltalán nem ellenséges szemmel nézve, tűnik a magatartásunk „elvtelen alkalmazkodásnak”. Az ilyesmi a dolog természete szerint lépésről lépésre való azonosulással, asszimilálódással ér véget. Aminek csak az a tanulsága, hogy a halál nem feltétlenül csak egy gobeli lefejezésen keresztül következhetik be. Sőt, a lefejezés egy embert érint, és ezen egyesek száma kellemetlen feltűnés nélkül vég nélkül nem szaporítható. De lassú asszimilálással népek és gondolatok egyképp átköltöztethetők a történelem múzeumába.

Mécs a véka alatt: láng vagy látszat? (A társadalmi manipulálás)

A hatalom és a hívő

A társadalmasodással, az emberi közösség személyi összeszerveződésével, és ennek anyagi segédeszközével, a technikai civilizációval, a mai hatalom korábban elképzelhetetlen intenzitással és részletességben tudja átjárni, átítatni és megmanipulálni az emberi életet. Annál kiáltóbban jelentkezik az egész társadalom és önmaga előtt is a fatörzsnek az a csomója, ami külön gócként, ezen a helyzeten többé-kevésbé kívül tud maradni. A közhatalom a hívő ilyen függetlenségét és önállóságát általában kihívó szeparatizmusnak fogja fel. A hívő pedig, akit nemegyszer hasonló gondolkodási formák fertőznek meg, marginalizálnak, félreszorítottnak érzi magát. Ezért mind a ketten, ha nem vetemednek többre, legalább a helyzetüket akarják folyton igazolni. A hatalom a hívőktől kért, kapott, kicsikart újabb és újabb hűségnyilatkozatokkal nyugtatgatja a saját táborát is, és gondolja a hívőkbe is belesulykolhatni talán mégsem egészen biztos hűségüket. A hívő pedig az anyagi vagy közéleti együttműködés adataival illusztrálná önmaga előtt is a közhatalomnak esetleg éppen úgy nem minden vita és kétely felett álló barátságát.

A tájékozódást kereső pedig nem tudja, hogy amit látni vél maga előtt, az valójában élő láng-e, vagy csak üres látszat?

A vallásszabadság

A hívő oldaláról a hatalom felé nyilván a vallásszabadság az egyik legátfogóbb igény. Ennek léte, nem-léte, vagy korlátozott léte nemcsak kettejük vitatémája, hanem különböző szempontokkal és felfogással, de beleszól a kérdésbe mindkettőjük minden barátja és ellenfele. A 60-as évek első felében az ENSZ-közgyűlés egy indiait bízott meg azzal, hogy vizsgálja meg a vallásszabadság helyzetét az egész világon, és terjesszen átfogó beszámolót a közgyűlés elé. A beszámoló azonban csak hiányosan készülhetett el, mert egy csomó állam be sem engedte az illetőt a területére, mondván, hogy ez a belügyeikbe való beavatkozást jelent. Csak írásban közölték vele alkotmányuknak és törvényeiknek ide vonatkozó passzusait, amiket az illető helyzetéből kifolyóan úgyis ismert, vagy bármely komolyabb közkönyvtár anyagából megismerhetett volna.

Az első pillanatban teljesen egyszerűnek látszó vallásszabadság fogalmát – mint minden más szabadságét is – ködössé és bizonytalaná teszi, ha a hatalom elutasítja az Istent, ami legtöbbször az objektív humanizmus elutasítását is jelenti (l. [36. old.](#)), mert csak önmagát fogadja el kizárólagos irányító szempontul. Így oly távolra nyújtja ki a maga hatalmi karját, ameddig gyakorlatilag egyáltalán csak képes, és amin túl valamilyen szempontból ezt már nem látja a maga számára lehetségesnek, vagy hasznosnak, azt a területet engedi át mintegy fájó szívvel és prédául a szabadságnak.

A fenti esetben a vallásszabadság egyenlő volt a vonatkozó törvényekkel. Máskor kizárólagosan egyéni igényként kezelik, elutasítva közösségi vonatkozásait, pedig éppen napjaink mennyire hangsúlyozzák az ember közösségiségét is! „Az ember társas természete... igényli azt, hogy belső vallási aktusait külsőleg kifejezze, vallási téren másokkal közösségben legyen, és vallását közösségi formában élje. Ezért jogsérelem éri a személyt, s magát... a rendet... ha megtagadják az embertől, hogy a társadalomban szabadon gyakorolhassa vallását...” (A vallásszabadságról szóló zsinati dokumentum 3. pontja.) Az

elutasítás egyik oldala, hogy kizárják a vallás élethelehetőségeiből annak szervezeti, mozgalmi, közösségi jellegű oldalait. Van, ahol vallásszabadságon csak meghatározott szertartások, kultuszok szabadságát értik. Másutt az életkort is meghatározzák, mint az ezeken való részvétel előfeltételét. Van, ahol előre leszögezett külső, számszerű korlátokkal olyan szabadságnak és életnek keltenék a látszatát, aminek a meghatározó korlátok fogalmilag is a cáfolatát jelentik. Mindenképpen az a gyakorlati tapasztalat, hogy minél több bizonykodás, rendelkezés, nyilatkozat, hivatal tüsténkedik valahol a vallásszabadság körül, ott annál kevésbé van igazi szabadság. És mindenfajta korlátozás az antropológia alapjaival való szembefordulás. Az ember egységes, teljes, oszthatatlanul egész lényével zenél, ha zenél, szeret, ha szeret, és züllik, ha züllik. Az Istent sem tudja egy részével imádni, mert vagy hazug, vagy aljas, vagy neurotikus lesz tőle. Ahol a vallásszabadság sérül, ott az emberi szabadság egészét, magát az Embert bántják!

Az ilyen nehézségek nem mindig származnak sűrített gyűlöletből. Például a harmadik világ történelmi múlttal nem mindig rendelkező államképletei között típusos az önmagán túl nem látó, faji ízű állam-ateizmus, ami nem mindig jelent véres üldözést, de attól a függönyök mögött lassú fojtogatás, ha szándékos, ha ösztönös, állandó lehet. Másutt egy-két nemzedékkel előbb lezajlott az igazi üldözés. A fiak rühellenék is apáik módjára bemocskolni a kezüket, de Warrenné lánya példájára jól élnek azok bűne jóvoltából. Eszükbe sem jut tudatos engesztelődéssel, jóvátétellel rendezni a történeteket, sőt „feddhetetlenségükben” magukra nézve sértőnek is találnák magát ezt az elvárást is.

A hitviták korának kifejezésbeli durvaságai a másik féllel szemben ma már csak emberileg is meghaladottaknak tekintődnek. De ha a közéleti hatalom árnyékában virágzó tömegkommunikációs eszközök akár csak ügyetlenségből, figyelmetlenségből, vagy tájékozatlanságból megengedik maguknak szóban, versben, szövegben, rajzban, képben ilyenek közlését, a másik fél szükségképpen az üldözöttség és kiszolgáltatottság pszichés állapotába fog kerülni.

Kétségtelen, hogy az államvallás fogalma egy korábbi történelmi fejlődési fázishoz tartozik. De az ateisták által ma szabályozott vallásszabadság valójában a legtöbbször az ateizmus „államvallássá” való növelését jelenti, ami mellett a valódi vallások csak többé-kevésbé megtűrték lesznek. Ez a helyzet pl. amikor az ateista világnézetéről hivatalos fórum jelenti ki, hogy az „a közgondolkodás meghatározó tényezője”. Az államvallás fogalma egy, a mienkénél sokkal lassúbb mozgású, és alapjában sokkal egyöntetűbb társadalmi képlettípus idejéből való. Ennek mozaikképpé alakulása és belső mozgásának felgyorsulása lehagyta az államvallás minden emberi esendőségnek egyébként annak idején is kitett képét. Ahol azonban a megváltozott társadalmi és civilizációs helyzetben az államilag előírt, garantált és kedvezményezett ateizmus jelentkezik ugyanebben a szerepkörben, az a retrográd helyzet miatt sokkal pusztítóbb jelenség.

Maga az a tény, hogy magukat ateistáknak valló politikusok írják körül a vallásos ember számára a vallás szabadságát, annyit tesz, mintha botfűlűek szabnák meg a zene törvényszerűségeit. És felesleges is. Két mondatban elvileg meghatározható az egész kérdés.

1. Vallási élet címén minden egyén és közösség bármiféle külső beavatkozás nélkül élhet a maga sajátosságai szerint addig a határig, amin túl már ő zavarna másokat.

2. A vallásnak és a vallásos embernek rendelkezésére áll mindaz a lehetőség, ami ugyanazon körülmények között az ateizmusnak és a vallástalan embernek áll rendelkezésére.

Ahol a helyzet nem ennek megfelelő, akár a rendelkezések hiányosságai, akár végrehajtásuk hibái miatt, ott a szó teljes értelmében vett vallásszabadságról nem lehet szó, és ott a vallásos ember többé-kevésbé szükségképpen vagy üldözött, vagy legalábbis másodrendű állampolgár.

A humanizmus

Ha a pszichében az Isten képe, mint legfőbb érték, elmerül, az azt követő fok automatikusan és szükségképpen „legfőbbé” minősül (l. [36. old.](#)). Ez lehet az egyén, vagy valamilyen közösségi forma: faj, osztály, állam stb. A különböző állam-, vagy nemzetbiztonsági szolgálatok minden fölé növekvő hatalma jól mutatja, hogy állameszméjük olyan szerepet tölt be a tudatukban, mint másutt az Istené. A teremtmény értelme és akarata szabad: becsukhatja szemét az Isten előtt. A psziché azonban a függőség ténye elől épp úgy nem tud elzárkózni, mint a test a tömegvonzásáé elől. Legfeljebb téves pontra vonatkoztatja a függőségét, de meghajlását nem tudja megszüntetni. Az ilyen társadalmak vezetőit körülvevő védelem és hírverés pl. a maga módján az egykori teokráciák levegőjét idézi. Alattuk és mögöttük társadalmuknak csak a visszhang szerepe jut, ami viszont többé-kevésbé kötelező is. Éppen azért képtelenség is, hogy reálisan legyen mellettük valamiféle különállás, nemhogy ellenzék, vagy ellenőrzés (pl. független alkotmánybíróság, számvevőség stb.), hanem csak tőlük valóságosan független társadalmi erőgóc. Az így kialakuló istenségek és teokráciák világa vezetőik egyénisége, és az őket érő külső befolyások természete szerint a túrhetőtől a szélsőségesen embertelenig nyúlhat (pl. a közelmúlt nem egy afrikai államvezetése stb.), nem elvi elkötelezettség, hanem a pillanatnyi helyzet mindig változó és billenékeny elbírálása szerint, ami nemhogy az állandóság, de még a következő pillanat garanciáját sem hordja magában. Ennek ellenére – különböző értelmező, megszorító stb. jelzőkkel, vagy azok nélkül – de általában a humanizmus megjelölést szokták magukra alkalmazni.

Ez a szóhasználat annyiban reális, hogy fogalmilag vertikálisan az ember fölé eső szempontokkal tényleg nem élnek. Annyiban viszont megtévesztő, hogy az ember-fogalom átfogó, horizontális kiterjedését sem ölelik fel, szóhasználatuk ellenére sem, hanem a mögé csak sajátosan szűk kereteiket vetítik fel (faj, osztály, párt, törzs stb.), aminek a kereteiken belüli kisszámúak éppúgy tapsolnak, mint ahogy tiltakoznak ellene a kívülrekedtek. S az ilyesféle vitákban a hatalomé a döntő szó, ami ismét azt igazolja, hogy az összképnek esetleges előnyös vonásai ellenére sem beszélhetünk itt fogalmi zűrzavar nélkül humanizmusról. Ha az itt-ott cirádaként érvényesül is, nem jelenti a végső rendező elvet.

Ha bármi módon is, de beszűkítik a szó alapértelmét, az embert, irracionális önellentmondás áll elő. Humanizmusnak nem nevezhető az, amiből valami egészséges és lényeges emberi ki van zárva. És mivel ki-ki – egyén és közösség – önmagáról természetszerűen gondoskodni szokott, a humanizmus valójában éppen a másiknak, a másik életének, természetes fejlődésének a maga sajátos és egészséges másságában való vállalása, segítése, hordozása, „... olyan lelkiület, mely mások szükségleteit és követelményeit mint a sajátját tudja érezni...” (XXIII. János: Pacem in terris enciklika, I. fejezet.) A nyílt fizikai, vagy adminisztratív erőszak kerülése mellett, az észrevétlen fojtogatás és kiváras, a megszüntetve megőrizni, és más hasonló tételek és technikák csak az éppen alkalmasnak ítélt eszközt jelentik az antihumanizmusnak, de a valódi humanizmushoz semmi közük. Ahol a másfajtanak ez az elfogulatlan támogatása hiányzik, ott humanizmusról nem lehet szó.

Ez a humanizmus-fogalom leglogikusabban akkor alakulhat ki, ha hiszek az Istenben, és abban, hogy mindnyájan Általa megálmodott teremtmények, és így egymás közt testvérek vagyunk. Ugy különbözhetünk, mint egyazon művész halhatatlan alkotásai egymástól, akiknek ugyanazon zseni keze munkája ad azonos páratlan értéket. „...miután ez az abszolút rend a józan ész világánál ...nem eredhet máshonnan, mint egy személyes Istentől... következik, hogy a politikai tekintély méltósága abból ered, hogy részesedik Isten tekintélyének méltóságában.” (Uo. II. fejezet) (l. 19. old. is)

Tapasztalatból jól tudjuk, hogy az ösztönvilág szennyes lázadása hányszor törte és tőri össze még ezt a fogalmilag tiszta képet is az élő egyéneken és emberi közösségeken. Nem

csoda, hogy ha ez alól még az Isten-hit ereje és pecsétje is hiányzik, akkor realitása alig emelkedik az utópiáké, a társadalmi tündérmeséké fölé. Ilyenkor csak egy-egy ponton érvényesül pár szegényes vonás a képből, azok és addig, amelyeket és amíg a többi hasonló pont vélt vagy valóságos ereje az egész emberiség sokágú libikókáinak billenő összjátékában éppen fenntart. Ezért a közéletben a humanizmus sohasem olyan átfogó elv, vagy fogalom, amire végső érvként, bizonyítékként közérthetően lehet hivatkozni, pl. a tömegvonzás fogalmának egyértelműségével. Az emberiség mai erkölcsi-szellemi fejlettségi nívóján ez csak egy közéleti valuta, mely a föld különböző pontjain sokat változó, és egymástól erősen eltérő árfolyamokkal bír. Pontosítások nélkül, abszolút módon használni a szót és fogalmat, félreértéseknek nyit teret, és a megtévesztés szándékától sem feltétlenül ment.

Emberi jogok

Az újságolvasó ember naponta tapasztalhatja, hogy ha az egyik alkalommal A ország felháborodottan tiltakozik az emberi jogok megsértése ellen, amit a föld valamelyik pontján véleménye szerint elkövettek, a következő héten ugyanő hördül fel a belügyeibe való beavatkozás címén, amit most mások követtek el azzal, hogy neki rótták fel valamivel kapcsolatban az emberi jogok megsértését. Amit ő csinál másutt, az az emberi jogok védelme. Ugyanaz nála: a belügyeibe való beavatkozás.

Ezen a szellemtelen társasjátékon sírni is lehet, nevetni is – csak kiút nem adódik belőle. Hiába vannak különböző nemzetközi konvenciók az emberi jogokról, a teremtő és kinyilatkoztató Isten fogalmának félretételével az elméleti alap és lehetőség is hiányzik már a kiinduló fogalomnak, az embernek, egységes megfogásához is. Másként áll a dologhoz az, aki egyéni, másként, aki közösségi, másként, aki anyagi, másként, aki szellemi oldalról közelít a kérdés felé. Az fogalmilag mindenképpen bizonyos, hogy az „emberi” jogok emberi természetünkben gyökereznek. De ha valaki mégis a saját nagylelkű adományából eredezteti őket, fel fog háborodni, ha bármi hiányra is figyelmeztetik, ahelyett, hogy megköszönnék azt, amivel mégiscsak bír a társadalom. Aki viszont mindezt valóban „jogának” tartja, annak szemében szóra sem érdemes az, ami magától értetődően megvan, de felháborító jogfosztás a legkisebb dolog hiánya is. Az sem mindegy, hogy olyasmit hiányolunk-e a másiknál, amit az esetleg csak olyan befektetésekkel tudna kivitelezni, amikhez nincs meg az anyagi lehetősége. A munkához való jog érvényesítéséhez megfelelő munkaalkalmakat, üzemeket kell létrehozni. A tanuláshoz való jog iskolarendszereket, az egészséghez való kórházakat stb. igényel.

Mindezek időszerűen, kielégítő mértékben csak a föld lényegesen kisebb részén állnak rendelkezésre. S a föld hiánytalan egészének kellene átfogó módon és hosszú időn át tartó következetességgel, valamint komoly áldozatokkal dolgoznia azon, hogy az ilyesmi, akár csak tétova, lassú léptekkel is, de előre induljon. Ismét másként állunk az olyan szabadsággal, amikkel az ember egyszerűen bír, mint vallás-, és más szellemi jellegű (szólás-, gyülekezés-stb.) szabadságok, amiknek épp a megghiúsítása követeli a társadalom anyagi és személyi erőbevetését (hivatalnokok, rendőrök, a felszerelésük stb.). Ha bizonyos jogok átfogó gyakorlattá válásához itt-ott még nem is lennének meg a szükséges előfeltételek, erre támaszkodva nem lehet a ténylegesen rendelkezésre álló lehetőségeket más jogok kiiktatására használni. Azzal is számolnunk kell, hogy az „emberi” jogok az emberrel lévén kapcsolatban, az emberi élet fejlődésével együtt gazdagszanak, szélesednek. Nem jelentenek lezárt rendszert. Kiszélesedésük is az emberi élet természetéből fakad, és ha gazdagodásukat a társadalom tudomásul veszi, ez nem az ő nagylelkűsége, és nem is képezheti alkuk és ellenszolgáltatások tárgyát, mert a társadalom csak egy jogosulatlanul veszélyeztetett másik emberi magatartás védelmében léphetne közbe (l. [98. old.](#))

Ennek megfelelően (a fenti pont keretei között) maga a konkrét ember illetékes annak a megállapítására is, hogy birtokában van-e szabadságának és emberi jogainak, vagy sem. Amíg csak a farkas bizonykodik, hogy ő nem bántja a bárányt, az érdektelen dolog. Ha a bárány mondja, hogy nem bánt engem a farkas bácsi...! Így pl. mindig elgondolkoztató, ha valahol ateista oldalról beszélnek az egyház „autonómiájáról”, „élénk sajtótevékenységéről” stb. Amíg egy társadalom élelmiszer-ellátása zavartalan, addig senki sem beszél róla. Akkor kezdik bizonygatni a hiánytalanságot, amikor be kell vezetni a jegyrendszert.

Ugyanide tartozik, mikor ateisták különbséget tesznek a „jogos” (!) vallásos igény és a tiltott vallási propaganda közt. Tiltott ateista propagandáról sosem ejtenek szót, ami szintén a vallásos ember másodrendű állampolgársága mellett szól. A 98%-ban katolikus Írország katolikus iskoláiban való kötelező hitoktatást kifogásolják, hogy másutt, ahol a társadalom egyáltalán nem 98%-ban ateista, az egész közoktatás kötelező államtalansággal épül az ateizmusra, arról hallgatnak.

Az emberi jogok körül való kötélhúzásnak még számtalan érzékeny pontja van. Az apartheid fogalmát – egy meghatározott népcsoport eleve való távöltartása a társadalmi élet lényeges kereteitől – széles e világon elutasítják. De másutt vallásos hitük miatt elvileg tartják távol akár miniszteri, akár más vezető pozícióktól, vagy egész meghatározott hivatásterületektől (pl. pedagógus) a meggyőződéses és elkötelezett keresztényeket.

A tömegkommunikációs eszközök arányosan egyenlő használata ugyancsak az emberi jogok közé tartoznának, bár ma még szinte kizárólagosan politikai vagy anyagi erőcentrumok birtokában vannak.

XXIII. János pápa a *Pacem in terris* enciklikában oldalakon keresztül sorolja fel az emberi jogokat az I. fejezetben, majd a IV-ben nagy megbecsüléssel említi az ENSZ 1948. dec. 10-i közgyűlésén elfogadott Emberi Jogok egyetemes nyilatkozatát. Az Evangéliumnak megfelelően hangoztatja, hogy ezek a jogok „felbonthatatlanul össze vannak kötve magában az emberi természetben ugyanannyi megfelelő köteleességekkel, és mindkettő ugyanabban a természettörvényben, mely megadja, vagy megköveteli, bírja gyökerét...” (I. fejezet). Ezen a területen épp úgy követhet el hibát, vagy mulasztást az emberi esendőség, vagy rosszakarát, mint másutt. Az elkövetett hiba nem szünteti meg a jogait, másrészt a jogait sem lehet az elkövetett hiba palástolására, vagy megvédésére felhasználni. Egyképpen értelmetlen, ha az emberi jogok sürgetésére nem a konkrét tényeket tisztázzuk és hozzuk jogilag és erkölcsileg rendbe, hanem ha a felszólalóknak azt vetik a szemére (Nyugaton), hogy a kommunizmus malmára hajtják a vizet, vagy (Keleten) hogy kapitalista, reakciós, ellenforradalmi érdekeket szolgálnak.

És az életnek még hány és hány területén szorulnak itt is, ott is háttérbe az emberi jogok. Amikor a kiskatona vasárnapra eltávozást kap, de azt az utasítást is, hogy egyenruhában nem mehet templomba. Tehát ismerőseinél, kinn a városban tart egy civil ruhát, ott átöltözik a liturgiára, utána visszabújik a mundérba, és közben persze tartsa számon, hogy ez a kapkodó és méltatlan bújócska nem az emberi jogait sérti, hanem nyilván csak igénytelenségét jelzi.

Nincs rá igény, mondják, mint pl. a szerzetes életre is ott, ahol tilalmazzák azt. Lehetőségek híján nem is jelentkezhettek az igény. Sőt semmiféle jogát nem köteles az ember gyakorolni. A két fogalom összekeverése csak a társadalmi bizonytalanságot növeli. A jogot nem az teszi joggá, hogy gyakorolják, azért nem-gyakorlása nem igazolhat semmiféle jogfosztást. És mivel igazol valaki egy olyan állítást, hogy a társadalomban nincs igény pl. a szerzetesi életre? Azzal, hogy úgysem engedik?

Egy-egy ateista társadalomvezetés időnként erősen hangsúlyozza azt az anyagi segítséget, amiben a különböző vallási szervezeteket részesíti, és tényleg részesíti. Az ilyen állítás azonban mégsem egyértelmű. A történelem folyamán különböző ateista csoportok óriási értékektől fosztottak meg hívő társadalmakat, mint pl. napjainkban is azok az új afrikai államok, melyek kisajátították pl. az Egyház egészségügyi intézményeit, melyeket pedig nem

annak a társadalomnak az erőiből, hanem a világegyház áldozataiból hoztak létre. Ilyen helyzetekben az sem biztos, hogy a tényleges támogatás egyenértékű-e az elvett vagyontárgyak értékének akárcsak a kamataival is?

De egy ilyen anyagi támogatás megítélése más szempontból sem egyértelmű. Ha egy társadalmi újrafelosztás révén a termelőeszközök elvileg a közösség birtokába kerülnek, egészen más lesz a helyzet, mint a sok és különböző egyéni tulajdonos esetében. Ekkor minden reális és életerős szükségletnek módjában áll magamagáról gondoskodni, s a közösség anyagi támogatása számára nem nélkülözhetetlen. Ahol azonban az államszervezet tart a kezében minden energiaforrást, ott, akiről kifejezetten nem gondoskodik, azt halálra ítélte. Lehet, hogy ez nem lesz személyes gonoszság, de a rendszer természete automatikusan így hozza létre. Itt tehát a támogatás nem érdem, hanem a konstrukcióból magából szükségszerűen adódik, míg a megtagadása üldözést jelenthet. Viszont a megadása ugyanezért nem lehet alku és viszontszolgálat tárgya, és nem válthat ki az általános emberi érintkezés társadalmi formáin túlmenő különleges hálálkodásokat és köszönöket sem.

Ez különben nemcsak a vallással van így, hanem a kulturális, művészi, társadalmi stb. irányzatokkal és kikezdésekkel is. Ha a társadalom energiái szétszórt erőforrásokban buzognak fel, még mondhatom, hogy az életképes művészeti iskola majd ki is verekszi magának a megfelelő életteret. De ha egy erőforrásnak van mindenki kiszolgáltatva, akit ez akárcsak szűk látóköre hibájából elhanyagol, azt meg is fojtotta. És ez nem kis feladat, mert az extravaganciákat még így sem kell ajnároznia, márpedig a holnapot megálmodó zsenit a mai extravaganciától megkülönböztetni – ez is zsenialitás dolga. A zseni pedig üstökös, van, ha van, de esetleg nincs, s azért ne legyünk olyan nagyon biztosak abban, hogy az emberi jogok területén mindig minden rendben van.

Mi a dialógus?

A naivok szemében csodaszor, ráolvasás, amitől évszázados problémák oldódnak meg. A raffináltakéban az ötödik hadoszlop, vagy olyan diverzáns tevékenység, amely saját áldozat nélkül, belülről porlasztja szét a másik felet.

Pedig a dialógus nagyon szép emberi lehetőség, csak reálisan kell közeledni hozzá.

A realitás először is szerénységet jelent.

A dialógus éppen úgy, mint más fogalmak is, az egocentrikus ember szájában két irányban is sérülhet:

Először kap valami vádló hangsúlyt az egész múlt felé, hogy ezt a szép dolgot apáink eddig miért nem kultiválták? Ahhoz azonban, hogy ez átfogó valóságában lehetővé váljék, először ki kellett fejlődnie a mai kommunikációs lehetőségek technikai és adminisztratív alapzatának, valamint korunk társadalmi mobilitásának is. Ez előtt az egyén egyáltalán el se tudta volna képzelni a másik ember szellemi koordináta-rendszeréhez való közeledését, ami nélkül pedig nincs dialógus, csak az amúgy is állandóan együttélők monológ-kórusa. A friss információ-kicserélődés civilizációs eszközei nélkül sincs dialógus, hisz korábban, mire a mondanivaló csak Európa egyik sarkától a másikig elért, aki szólt, tán már életben sem volt, vagy gondolkodásában az elhangzottaktól már tovább is lépett. A mégis lezajló gondolatcserék és közeledések ezért sokkal ritkábbak, kezdetlegesebbek és felületesebbek voltak, mint amikre ma van lehetőség.

Ehhez a hibához kapcsolódik a dialógus következő sérülési lehetősége: mikor valaki úgy érzi, hogy bezzeg mi, milyen rendesek vagyunk, hogy csináljuk! Mert az emberiség mai erkölcsi érettségi fokán ez azért még mindig csak lehetőség. Csak egy szűk, szellemileg és erkölcsileg eléggé érett kis kör dialogizál valóban. S ez nemcsak vallási, világnézeti téren van így, de itt is így van. Ha az anglikán prímás meglátogatja a pápát, attól mindkettőnek csak meghatott, meleg szeretettel telik meg a szíve, de mikor a prímás hazatér, saját hívei azért

tüntethetnek ellene! Vagy milyen felháborodást váltott ki egyes körökben, mikor a lengyel püspöki kar elkezdte a német püspöki karral való kapcsolatfelvételt és barátkozást, pedig a béke emlegetésével ugyanakkor mindenki szája tele volt. És mennyi szépet és jót hozott már mindkét nép számára ez a közeledés! Dehát a faji ellentétek is sokakat csak akkor háborítanak fel, ha nem az ő életüket érintő fajtákról van szó.

A dialógus előfeltételei

A nagyméretű, komoly, átfogó és mélyremenő dialógus tehát a mai generációk számára vált lehetséges feladattá – de csak lehetőséggé és feladattá, s nem magától értetődő természetes adottsággá. S ez a feladat jó részében pszichikai: a lehetséges érintkezés feloldó szeretetében lebontani mindazt a sok külső-belső gátlást, félreértést, tájékoztatatlanságot, amik becsületes, igazságkereső embereket alaptalanul idegenítenek el, és tartanak távol egymástól.

Nem visz előbbre viszont, ha feláldoznók biztos szellemi, erkölcsi igazságainkat, hogy minél szélesebb tömegekkel fonódhassunk össze valami primitív minimális szinten. Naiv szörszálhasogatás, ha azzal a felkiáltással, hogy Isten a szeretet (1Jn 4,16) a végtelen és oszthatatlan Istenben a szeretetet az igazság ellen próbáljuk kijátszani. Krisztus azért jött a világra, hogy az igazságról tegyen tanúságot (Jn 18,37), azt mondja, hogy az igazság szabadít meg minket (Jn 8,32), s hogy az igazi imádók az Atyát lélekben és igazságban imádják (Jn 4,23). A szeretet nem lehet ellentétben az igazsággal, nem lehet közömbös iránta, hanem abban kell gyökereznie.

A II. vatikáni zsinatnak a már nagyon sürgős, gyakorlati, liturgikus reformjai is olyan mértékben bizonytalanítottak el sokakat, hogy meg kell tanulnunk belőle logikusan kiválasztott, jól előkészített és fokozatosan megvalósítható intézkedéseket tenni, ha valóban építeni akarunk. – Egy iparvidéki peremplébánia buzgó papja hívja felnőtt híveit valami ökumenikus megmozdulásra. S van, aki felhorkan: hiszen a magaméval is oly kevésbé vagyok tisztában, mi értelmé akkor másfelé járni? Ha egy plébánián nincs erő vagy lehetőség rendszeres felnőtt-hittanra, bibliaórára, tehát a hitünkben való érett megtapadás biztosítására, akkor tényleg mire egy-egy ilyen világnézeti kirándulás romantikája? Szerves élet kell, amibe belekapaszkodhatik minden egészséges új csíra, nem gyökértelen szenzációk.

Csak ha az ember behatóan átdolgozza VI. Pál pápa – egyébként sokat idézett – *Ecclesiam suam* című enciklikájának a dialógusról szóló fejezetét, lesz világossá és tudatossá előtte, hogy ez tulajdonképpen milyen mély és érett erkölcsiséget kíván meg a benne részt vevőktől.

„A dialógus – hangzik – belső magatartást tételez fel bennünk” – a napi politikai taktika tehát nem az! „Mielőtt valaki csak megszólal, hallgatnia kell az emberek szavára, sőt szívére!”

„A dialógus nem old fel a hitünkkel kapcsolatos kötelességek alól – nem jelent kétértelmű kompromisszumot a gondolkodás és cselekvés elvei vonatkozásában.” Ha „hiányzik a gondolkodás és cselekvés szükséges szabadsága”, ha „a szavakkal dialektikusan visszaélnék”, és ha velük „többé az ember nem az objektív igazságot akarja keresni, hanem a pusztán hasznosság előre megfogalmazott céljai szolgálatába állítja” – akkor megszűnik a dialógus. A dialógusnak „személyes érdek nélkülinek, tárgyilagosságnak és becsületesnek” kell lennie. Kizár minden „álcázást, vetélkedést, csalást és áruást”, és „kölcsonös, őszinte nagybecsülésben” kell történnie.

Hasonló hang a másik oldalról: „...nem lehet eredményes az a világnézeti vita sem... amelyből hiányzik a másik iránti figyelem és tisztelet...” (Lukács József, *Világosság*, 1981. április, 257. oldal). (Hogy ez a magatartás mennyire nem egyszerű, arra bizonyíték ugyanennek az íróknak a *Világosság* 1982. májusi számában „A párbeszéd elveiről” cím alatt megjelent cikke, mely értetlenségek és egyoldalúságok mellett vádaskodásokat is tartalmaz,

és épp olyan kérdésekben, ahol nem mi jövünk lépéssel. Vagy éppen ez magyarázza a vádaskodást?)

Csak egy valóban igazságkereső lélek képes dialogizálni! Ma viszont még legtöbbször és legtöbbször semmiféle igazságot nem keresnek, hanem taktikai eszközt látnak a dialógusban ügyes önérvényesítésükre. Vagy elképzelhető világnézeti dialógus olyan helyen és körülmények között, ahol a vallási élet diszkriminációs rendelkezések keretei közé szorul? Közéleti dialógus a föld azon számos pontján, ahol egypártrendszer van? Kulturális dialógus, mikor cáfolatlanul marad egy ilyen kijelentés: „...a... kultúrpolitika alapelve az, hogy a... számára hegemoniát, uralkodó helyzetet biztosít...” (Szerdahelyi István, Kritika, 1981. március, 28. oldal). A szövegből azért maradt ki a két pontosító szó, hogy világos legyen, hogy az ilyesféle helyzet mond ellene minden dialógusnak stb., és teljesen mindegy, hogy ebben az esetben az „uralkodó helyzet” kinek a javára szolgál. S mindez nem egyszerűen egy korlátoltan bigott vallásos ember jámbor, egyoldalú és elfogult véleménye. Longo, az olasz kommunista párt korábbi főtitkára, az OKP XI. kongresszusán mondta: „...ellene vagyunk annak, hogy az állam bármiféle előnyben részesítsen egy ideológiát, vagy hitvallást, vagy kulturális és művészeti irányzatot mások kárára.” (Santini: Katolikus kérdés – kommunista kérdés, 174. old.)

Pedig mindez nem szükségszerű. Miért mondja egy püspök, hogy „tényként el kell fogadnunk, hogy az iskolákban mindenütt materialista világnézetre nevelik az ifjúságot...” (Cserháti József: Dialógus és egység, Vigilia, 1979. december, 800. oldal; kiemelés csak itt), amikor Longo, az olasz kommunista párt titkára már 1966 januárjában, a XI. kongresszusukon kijelentette: „...ahogy ellenezzük a felekezeti államot, ugyanúgy ellenezzük az állami ateizmust is” (Santini: Katolikus kérdés – kommunista kérdés, 174. oldal). Itt a keresztény még igényelni sem mer annyi világnézeti önállóságot és szabadságot, amennyit a materialista vezető önmagától is megadni természetesnek tart!

Vagy Ben Bella-t, a független Algéria megteremtőjét kérdik: „Nem tartja helyesnek az Algériában alkalmazott egypártrendszert?” Válasz: „Téves elgondolás volt. A felszabadítás időszakában tevékenykedő egyetlen párt sohasem azonos a felszabadulás utáni egyetlen párttal. Az első szakaszban az egyetlen párt mindenek ellenére dialektikus kapcsolatot tart fenn a gyarmattartó hatalommal. Amint hatalomra kerül, semmiféle dialektikus kapcsolata nincs, és ez egyenlő a halállal.” (L'Europeo, 1980. dec. 22. – magyarul: Valóság).

A vallás és a közélet dialógusa

Pedig a dialógus egyéb elcsúszási lehetőségek nélkül is ugyancsak kényes dolog, mihelyt különböző jellegű felek között kerül rá sor, pl. egy fizikai erővel rendelkező közéleti, és egy lelki energiákkal rendelkező vallási tényező közt. Nálunk például az utolsó években ennek a két oldalnak különböző szintű illetékesei megnyilatkozásaiban tájékozódhatunk a probléma felől. Az 1982-ben összeállított anyagot – a teljesség igénye nélkül – 1986-ig folytatva észlelhetjük azt is, hogy a két oldal megnyilatkozásai nem elkülönülten sorakoznak fel, hanem legtöbbször egymásra visszhangoznak, esetleg egy láthatatlan karmester intésére két oldalról egyszerre indulnak azonos irányba. Észrevehető továbbá, hogy ez alatt a tíz évet felölelő időszak alatt valódi továbbfejlődés nincsen. Az 1977 januárjában elmondott Nyitott Kapuk – Új típusú kapcsolatok kettőse, változatlanul hangzik tíz éven keresztül. A szófordulatok megújulhatnak, de a mondanivaló fölött a naptárlapokat a szél se fújja.

Az egyik oldalról:

Lékai László: Egyházunk és hazánk fejlődésének szolgálatában.
– Új Ember, 1976. febr. 29.

- Cserháti József: Nyitott kapuk.
 – Vigilia, 1977. január
 Rónay György: Hol tartunk?
 – Vigilia, 1977. december
 Cserháti József: Dialógus és egység.
 – Vigilia, 1979. december
 Cserháti József: Tovább a nyitott utakon.
 – Vigilia, 1980. október
 A dialógus értelme és gyakorlata. Beszélgetés dr. Cserháti József, pécsi püspökkel.
 – Kritika, 1983. 9. szám
 Cserháti József: A Vatikán és a magyar állam közötti megegyezés 20. évfordulójára.
 – Vigilia, 1984. szeptember
 Cserháti József: Keresztények és marxisták.
 – Világosság, 1986. január

A másik oldalról:

- Miklós Imre: Új típusú kapcsolatok.
 – Világosság, 1977. január
 Lukács József: Történelem, filozófia, vallásosság 1979.
 Lukács József: Egyházak és vallásosság a szocialista Magyarországon, 1979.
 Kádár János országgyűlési beszéde.
 – Magyar Nemzet, 1980. szept. 27. Kerekasztal-beszélgetés az egyházi sajtó képviselőivel.
 – Kritika, 1980. szeptember
 Bíró Imre: Harminc esztendő a párbeszéd útján.
 – Vigilia, 1980. október
 Miklós Imre: Harminc esztendővel a megállapodás után.
 – Vigilia, 1980. október
 Kádár-, Kállai-, Sarlós beszédek a Hazafias Népfront VII. kongresszusán.
 – Magyar Nemzet, 1981. március 15.
 A Püspöki Kar párhuzamos állásfoglalása.
 – Új Ember, 1981. március 22.
 Lukács József: Szövetség, világnézeti vita, dialógus.
 – Világosság, 1981. április
 Lukács József: Párbeszéd a dialógusról.
 – Világosság, 1981. július, 459. old.
 Lukács József: A párbeszéd elveiről.
 – Világosság, 1982. május, 265–271. old.
 Kocsis Elemér: Új fejlemény a marxista-keresztény párbeszédben.
 – Világosság, 1982. július, 400–405. old.
 Interjú Miklós Imrével az államegyházi helyzetről.
 – Népszabadság, 1982. február 20.
 Miklós Imre: A magyar népköztársaság egyházpolitikájának négy évtizedéről.
 – Külpolitika, 1985. 4. szám
 – Reflektor, 1986. 2. szám
 Egyházak a mai világban.
 – A Világosság 1985. évi augusztus–szeptemberi dupla számának egésze.
 Lukács József: A párbeszéd tanulása közben.
 – Világosság, 1986. április

Megemlítendő önálló kötetek még:

Gergely Jenő: A katolikus Egyház Magyarországon, 1944–1971. (Kossuth, 1985)

és az előzményei:

Gergely Jenő: A politikai katolicizmus Magyarországon, 1890–1950. (Kossuth, 1977.)

Orbán Sándor: Egyház és állam, 1945–1950. (Kossuth, 1962.)

Az egyházi megnyilatkozások újra és újra történeti jellegűnek szánt visszatekintéssel kezdik, szélesen elmarasztalva háború utáni saját magunkat, szerényen célozva a sztálinizmusra, lelkesedve a közelmúlthoz kapcsolt fejlődésen, annak megemlítése nélkül, hogy a fejlődés hozta széles körű rehabilitációk az egyetlen egyházi területet hagyták érintetlenül, fejet csóválva a még nem elég lelkeseken és teljes készségüket jelentve a másik félnek.

A másik oldal képviselői elnéznek az elmúlt évtizedek felett, tudomásul veszik az együttműködési készséget, nem-konkretizált általánosságban biztosítanak jóakaraturól és a vallásszabadságról, anélkül, hogy kifejezéseiknek reális tartalmát egyeztetnék az egyházjog, vagy a zsinati dokumentumok felfogásával, és rámutatnak területekre, ahol elvárják teljesítményeinket, mint társadalmi vonatkozásban a munkaerő, a társadalmi fegyelem és segítség területein, nemzetközi síkon pedig a békéért és az általuk meghatározott emberi igazságtalanságok elleni harcban. Hogy azonban itt szó sincs valódi dialógusról megállapítható abból, hogy ezekből, vagy ezekre visszavezethető tisztázódások, fejlődés, változás az adott helyzetben nem jön létre. Eleve adva van egy közéleti helyzet, melynek a szerepeit úgy osztották ki, mint egy középkori misztériumjátékát, ahol már Júdás csókjakor mindenki tudja, hogy Krisztust megfeszítik, de feltámad, Júdás meg kapott harminc ezüstöt, és mégis felakasztja magát. A fenti „dialógusokban” is csak felmondják az illetékesek a jelenlegi közéleti helyzet alapján érvényes szerepeket.

A mi oldalunkon ahogy nem sürgetik a sztálinista idők vallásüldözéseinek és azok következményeinek a felszámolását, holott ez más területeken már régen megtörtént, ugyanúgy nem jelentenek be igényt a vallási élet olyan megnyilatkozási lehetőségeire, melyekre az egyetemes egyház mindenütt számot tart, és amelyeket az ENSZ emberi jogok listája alapján a világ civilizált államainak túlnyomó többsége is magától értetődőnek vesz.

Annak sincs nyoma, hogy kereszténységünk a maga fejével gondolkodnék. Erre nincs is felkészülve, hiszen csak átveszi a problémákról az államilag rendelkezésére bocsátott adatokat, s csatlakozik ezek alapján az államilag óhajtott elhatározásokhoz. Önálló ténymegállapító, feldolgozó és reagáló funkcióknak még csíralehetőségei sem láthatók.

A másik oldalról viszont iparkodnak kerülni, hogy az egyháziakat új, még be nem járatott lelkiismereti konfliktusoknak tegyék ki. Protokoll szinten csiszolt diplomáciai összjáték folyik a társadalom színe előtt, ahol a felek megállapított reverenciákat tesznek egymás felé. Valódi kritikára, adatokkal alátámasztott állításokra, vagy cáfolatokra, új megközelítésekre nem kerül sor, s az emberi természet ismeretében ez sokban megkérdőjelezi a beállítások spontaneitását.

Az átfogó helyzet magától értetődő módon határozza meg az alsóbb szinteket is. A világegyház nagy időszerű vajúdasai mellett egy magunkfajta kis nép érhetően szorult peremhelyzetbe. Az azonban mégsem magától értetődő, hogy egy materialista lap (Világosság) a világnézeti kérdések bemutatásával és kezelésével nemegyszer még mindig több pozitívumot kínál a hívő olvasó belső világa számára, mint hívő elkötelezettségűnek vélt lapok nívótlan, semmitmondó, elkenő és mellébeszélő oldalai.

Ebben a helyzetben az a felismerés lehet vigasztaló, hogy az emberiség egyéb területeken is csak akkor nyúlt az ésszerű megoldás után, mikor már minden egyéb csődöt mondott. Az országúti közlekedés sem a Kresz-szel kezdődött, de amikor már lehetetlenné vált volna, megszületett a racionálisan reális közlekedési rend.

Az emberi egzisztencia gazdag mozgásformáinak zűrzavara lassan már világnézeti téren is kényszerítő erővel utal a racionális rendezés felé, melynek első lépcsője az egészséges dialógus, vagyis annak természetesen spontán és nem manipulált formája. Az már látszik, hogy merrefelé nyúlik el a pálya, de az indulók még legfeljebb csak a startvonalnál topognak! Mert a tényleges megindulás előfeltétele, hogy a jószándékú és elméleti jellegű megfogalmazásokról átlépjünk a széles társadalmi valóságok reális talajára. Nem az a legnagyobb baj, ha az egyik fél nyíltan kimondja, hogy a maga szempontjából ragaszkodik valamilyen vitás ponton ehhez és ehhez a megoldási módhoz, és a másik ugyanolyan határozottan azt, hogy ő azzal szemben ugyan nem tesz, (vagy nem tud tenni) semmit, de azt a maga számára továbbra is hátrányosnak, igazságtalannak és jogtalannak tartja. Amikor azonban néhány jószándékú ember naiv elméleti közelítéssel nyúl olyan kérdésekhez, mik a hétköznapi nyers társadalmi valóságában sokkal kíméletlenebbül jelentkeznek (Világosság, 1981. júl.: Párbeszéd a dialógusról), akkor az csak alkalom arra, hogy néhány szemfüles, az elhangzottaknak tapsolva, a tűzön a maga egyéni hasznú közéleti pecsenyécskáját sütögesse, de nem arra, hogy alapvető ellentétek megtalálják egymással reális kapcsolódási lehetőségeiket. Erre csak reális dialógus vezethet, akármilyen szépen scenirozott és dialogizált bábjáték azonban nem. Akkor sem, ha a bábok egy része becsületesen mozog, és a maga meggyőződése szerint. Nem tudja ugyanis, hogy a komputer-világhoz szokott rendező ezt is belekombinálta a saját játékába, ezzel is alátámasztja annak hitelét, ami azonban így is megmarad az ő játékanak. A jószándékú azonban a maga becsületes gondolkodásával belevisz a darabba egy olyan hatásos tényezőt is – épp a becsületes gondolkodását –, amit a játék rendezője másunnak nem tudott volna beállítani. Ő viszont ezzel – ha akarja, ha nem – nem az igazságot segíti, hanem a bábjáték célzatosságát szolgálja ki.

A kereszténység közéleti szerepben

Bármennyire feladat maga az igazi dialógus is, mint minden beszéd, ez is csak előkészítése a cselekvésnek magának, tehát hogy a kereszténység, mint kereszténység helyet foglalhasson a közéletben. Voltak és vannak, akik ezt hol jószándékkal, hol kevésbé azzal, de elutasítják, olyasféle megokolással, hogy a kereszténység, mint vallás, mint az áldozatot, a szeretetet, a túlvilágra utaló magatartást hangsúlyozó világnézet, nincs helyén a politikai porondon.

Ez az érvelés azonban szembenáll azzal a megkülönböztetés nélküli jogegyenlőséggel, amit korunk mindenki számára és minden téren megkövetel. Ha a munkás, mint és mert az, a szocialista mint és mert az, vagy a néger, az ír, a zsidó, a katalán és a mohamedán ilyen irányú követelését mindenki magától értetődőnek veszi, a keresztényt kirekeszteni semmiféle demokráciával nem fér össze. Hogy valaki, vagy egy közösség nem él ezzel a jogaival, vagy ezt bizonyos helyzetekben, vagy bizonyos tagjai számára nem tartja szerencsésnek – mint az Egyház is típusosan papjai számára a napi politikai elkötelezettséget – ez az ő dolga.

Minthogy egyébként is mindenki maga dönti el, hogy szabad mozgási jogával élve elutazik-e ma, és hová, vagy nem él ezzel, és otthon marad. De hogy kívülálló tagadjanak meg egy ilyen jogot valakitől, az képtelenség. (l. [14. old.](#) is.)

De az is az, ha naiv keresztények úgy néznek a közéletre, mint valami, a kereszténységgel eleve összeegyeztethetetlen, szennyezett területre. #Az Egyház épp ily típusosan tartja távol a papjait a vadászattól, a kocsmárosságtól, a színésztől, az orvosi gyakorlattól, anélkül, hogy megminősítené ezeket. Csak a papsággal nehezen tartja őket összeegyeztethetőkné. És

milyen elenyésző még mindez ahhoz képest, amiket államok írnak elő külképviseleik, fegyveres erők tisztjei, vagy bizonyos hivatalnokaik számára?!

Bizonyos körök újra és újra felhördülnek akkor, ha a katolicizmus részéről valaki egy közéleti kérdésben állást foglal. De természetesen csak akkor, ha az állásfoglalás nem egyezik meg a felhördülőével. Ha bármilyen alkalomból a pápa, egy püspöki kar, vagy egyéni tisztségviselő közli a maga véleményét, mindig akad újságíró, aki ebben hol belügyekbe való bebeszólást, hol lelkiismereti erőszakot lát. Vagyis ő, az újságíró is közli a maga véleményét. Ez természetesen se nem bebeszólás, se nem erőszak. Hisz ő csak a maga újságírói tevékenységét folytatja a rendelkezésére álló keretek közt, és eszközökkel.

A pápa, a püspök, a keresztény a maga keretei közt és a maga eszközeivel ezt miért ne tehetné?

A keresztény közéleti szerep formái

A történelmi múlttal nem foglalkozva, napjainkig a századforduló közéleti hullámverései jutottak el. Ennek formációit az akkori összképben elsősorban a keresztényszocialista pártok (és kisebb jelentőséggel a keresztény szakszervezeti mozgalmak) jelentették – itt és most eltekintve minden egyéb társadalmi, kulturális stb. alakulattól.

A második világháború után, és az akkori szóhasználatban ezek helyére inkább a kereszténydemokrata megjelölés került, a program korszerűsödésével és az alapmagatartás változatlanságával.

Ezen formációk konkrét mozgása az adott közéleti, pártpolitikai összképbe tartozik.

A második világháború idejének különböző ellenállási stb. mozgalmában az ateisták és keresztények nemegy helyen olyan mindennapos közelségbe kerültek egymással, amire korábban alig volt példa. Ez kölcsönös új felismerésekkel járt. Például az ateisták rájöttek, hogy a keresztények közt sincs kevesebb egyszerű és szegény ember, mint köztük, nem kevésbé szolidárisak másokkal, és a szürke hétköznapi egyszerű helytállásaiban ők is a helyükön vannak. Így az ateisták a politikai keretek mellett különböző társadalmi síkokon és mélységben is kezdtek törekedni a keresztényekkel való valamilyen korlátozott együttműködésre. Beszélnek ilyen vonatkozásban pl. „szövetségi politikáról”. Ennek legátfogóbb rajzolata az olasz kommunisták „történelmi kompromisszumként” emlegetett terve a katolikusokkal való együttműködésről. (l. a [175. oldalt](#) is.)

Hogy az ilyen elgondolások alapjait tervezőik szemlélete határozza meg, az érthető. A keresztények reakciói azonban nemegyszer éretlenek és logikátlanok. Megtalálható a steril elzárkózás, de még inkább a végig nem gondolt készség, mely csak a közeledésre és megértésre ügyel, és észre sem veszi, amint lépésről lépésre feladja önmagát.

A „kompromisszum”, „szövetség”, „együttműködés” stb. alapjait tervezők ma is számon tartják (Világosság, 1982. május, 265. old.), hogy XI. Pius 1931-ben azt mondta, hogy „senki sem lehet egyszerre jó katolikus és a szó valódi értelmében jó szocialista”, majd 1937-ben: „a kommunizmus legbelső magjában rossz, és semmilyen téren sem szabad együttműködni vele”.

Azt nem teszik hozzá, hogy ez a sztalinizmus perspektívája előtt hangzott el, amit azóta a kommunisták is félretettek.

Aztán belekívánkozik a mérleg másik serpenyőjébe sok mástól eltekintve pl. az az adat, hogy a Német Demokratikus Köztársaságban 1958-ban az Egyház még „der letzte organisierte Feind” – az utolsó szervezett ellenség – volt, és csak a X. Pártnapon, 1981-ben került a Nemzeti Front rubrikáján belül a „befreundete Parteien”, a „barátságos pártok” közé. Itt már az Egyházzal vagy pozitíve, vagy legalább semleges módon esett szó, bár egy pluralisztikus társadalom lehetőségét határozottan elutasították, mert a vezetési igényben nincs kompromisszum. (Herder-Korrespondenz, 1981. június, 283–284. old.)

Hazai vonatkozásokban eligazító megfogalmazás: „1948 és 1950 között... valamilyen értelemben mindenki állami alkalmazottá, és minden legális szervezet a párt transzmissziós szervévé vált”. (Hanák Péter: Társadalom és politikai kultúra Magyarországon, Magyar Nemzet, 1982. június 26.)

Az elvi alapok lerakhatásához láthatóan nagyon pontosan kellene tisztázni mindkét félnek mindkettőjük irányában a már időszerűtlenné vált és kihúzható, vagy továbbra is érvényes fenntartásait. Ezt pillanatnyilag a másik oldalról is inkább csak mifelénk csinálják, míg a keresztények udvarias (vagy gyáva és álszent?) frázisaikat ropogatják.

A mindennapi társadalmi életnek viszont csakugyan van sok területe, ahol szépen lehetne együttműködni, de azért ezt is minden szempontból gondosan ki kell egyensúlyozni. Egy csatornaépítés egyformán fontos lehet hívőknek és ateistáknak is. Építhetik is együtt, és építsék is, hogy emberileg közel kerüljenek egymáshoz. De ebből nem következik, hogy egyetlen táborban legyenek elhelyezve, ami természetesen ateista szellemű. Gondoskodik a szórakoztatásról, de persze a liturgia nem tartozik a programba. Ha a keresztény fél ugyanolyan érett, öntudatos és határozott lenne, mint az ateista, külön táborban élné a saját életét, mint az ateisták is a magukét, és mindegyik a magáéból járna a közös munkaterületre. Együttesen végeznék azt, amiben egyetértenek, a csatornaépítést, és külön élnék életüknek azt a részét, aminek felfogásában sajátosan és ténylegesen különböznek is. És a következményeiben se lenne diszkriminációs jellegű, hogy ki melyik táborban élt!

És a szövetségi politika magasabb szintjein is ismétlődik ugyanez az alaphelyzet. Nemcsak elvárják, hanem adminisztratív eszközökkel biztosítják is, hogy vezető egyházi állásba a másik oldalnak megfelelő ember kerüljön. Érthető, mondhatja valaki, hisz együtt kell dolgozniuk. De ha az egyházi ügyekkel foglalkozó állami posztokra kerül valaki, kikérik-e az Egyház véleményét a jelölről? Hisz együtt kell dolgozniuk! A középkori német császárok investitúra-gyakorlata attól még kísérthet, ha nem gyűrű, pásztorbot és infula liturgikus átadásával érvényesül is, hanem kevésbé szemet szűrőan. Igaz, hogy ma senki sem erőltet, mint Mátyás felesége, Beatrice az unokaöccsét, egy nyolcéves gyereket az érseki székbe. De egy portált felnőtt még több kárt okozhat, mint egy éretlen gyerek! És ne kérjük számon másoktól azt, hogy a maguk gondolatvilága szerint járnak el a mi ügyeinkben is. Hogy bújjanak ki a bőrükből? De miért nincs sokszor a katolikusoknak ugyanolyan érett, átgondolt és hűségesen megvalósított sajátos világszemléletük, mint másoknak? Vagy erre is áll, hogy a világ fiai a maguk nemében okosabbak a világosság fiaiánál? (Lk 16,8)

Egy valóban szövetségi viszonynak az ilyesmik ellene mondanak, és még magának a szövetségesnek sincsenek hasznára. Mert ahhoz, hogy valaki igazán partner legyen, valamennyi erőt is kell jelentenie. És minden erő első csírája, hogy az ember legalább magában önmaga, egyéniség legyen. Aki nem valaki, vagy a valakiségével nincs tisztában, nem ragaszkodik, nem hű hozzá, az arctalan, jellegtelen, szétfolyó jelenség, segítséget, támaszt biztosan nem jelent senkinek sem, de terhet esetleg igen.

Ahhoz, hogy a kereszténység bárkinek közéleti szövetségese legyen, meghatározott sarkpontokkal kell bírnia. Persze lehetséges, hogy ha egy pontot leszögezünk, azzal az is kiderül, hogy ebben és ebben a kérdésben nem lehet ránk számítani. De az is, hogy miben lehet! Viszont, ha nincs szó pontos határvonalakról, akkor minden bizonytalan. Kétségtelenül lesznek, akik mindig, mindennek és mindenkinek tapsolnak. Ezek azonban nem erőttöbbletet jelentenek a másik félnek, hanem azt a terhet, hogy felszínen tartsa őket. Összes jelentőségük csak a felszínen tartottságból áll, s mert csak önmaguk fontosak maguknak, senkit nem hordoznak, s így senkit sem képviselnek, senki sincs mögöttük. Szövetségeseikhez való hűségüket a pénztári viszony és a félelmi sokk összetevői határozzák meg.

Mindezek összefoglalásaként: a keresztény társadalom a föld sok pontján még magán hordja korábbi idők kényelmes és öntudatlan tömeg-állapotát. S bár erőlehetőségei bőven

lennének, sok helyen még nagyon felkészületlen arra, hogy bárkinek egyenrangú és egyenértékű közéleti szövetségese lehessen.

Elvárások velünk szemben

Nyilvánvaló, hogy a közéletben a kereszténység nem az elektronikai ipar fejlesztéséért fog síkra szállni a vegyiparral szemben, vagy fordítva, hanem az emberi élet olyan alapvető kérdései dolgában, mint a válás, abortusz, iskolázás stb., melyek természetüknél fogva a közhatalom keretei közé is tartoznak, de az emberek emberségét érintve, vallási lehetőségeiket is kikezdhetik.

De éppen ezekben a közéleti és evangéliumi szempontból is igen lényeges kérdésekben sokszor még a hívők sem hallgatják szívesen a hangunkat. Racionálisan ők úgyis tudják mindazt, ami elhangozhatik, akik meg nem hozzánk tartoznak, mért lennének ezekre kíváncsiak? A problémák fészke ugyanis rendszeresen nem a racionális szférákban van; az emberek ösztönösségeiket, kényelmüket, megalkuvásaikat és gyávaságaikat akarják igazolni, s ebben a határozott, elvi megnyilatkozások csak zavarnák. Az ilyesmit azért hajlandók nemegyszer katolikusok is illetéktelen beavatkozásnak, a lelkiismeret megerősökölésének minősíteni. A KRESZ, a KÖJÁL, a személyi igazolványok, a tankötelezettség stb. ki is kényszeríthető és végre is hajtatható rendelkezéseit senki nem tartja erőszaknak, de a kereszténynek lenni akarók számára a konkrét helyes magatartás meghirdetését igen!

És akkor mit lehet ezen a téren várni a társadalomnak az Evangéliumot el nem fogadó résztől? Hisz a szekularizáció következtében (l. [57–62. old.](#)) elveszett a hit és világnézet eligazító szerepe is. Az emberek magabiztosan döntenek olyan problémákban is, mikhez nem is nagyon konyítanak, esetleg megnéznek egy lexikont, meghallgatják a tv kommentátorát, vagy felállítatják a horoszkópjukat. De eszükbe sem jut, hogy őszinte kereséssel forduljanak az Evangélium világa felé, és ha az önállóan megszólal, fogadatlan prókátornak tartják. Általában úgy néznek a kereszténységre, mint egy közepes súlyú közvéleménykutató, vagy reklám- és propagandaszervre. Döntő szerepe nincs, így nem kell mindent megtenni a megnyerésére. De ha külön megfizetni nem kell, mivel némi emberi háttere mégiscsak van, valamit mindig hozhat a konyhára. És ezért ugyanaz a társadalom, mely az egyes embert a maga személyes életvitelében is érintő kérdéseknél többé-kevésbé határozottan, de elutasítja a vallási mérlegeléseket – mint az abortusznál, válásnál stb. – magától értetődőnek venné, hogy a kereszténység valami ráolvasásszerűséggel megoldja számára azokat az átfogó problémakupacokat, miknek pedig a végső gyökerei éppen ezekig a fékezetlen emberi ösztönösségéig nyúlnak vissza.

Ilyen önellentmondó dolgokra persze senki sem képes. De innen adódik, hogy a vallási fórumoktól nyilatkozatokat várnak el különböző emberi nyomorúságok tárgyában, amelyek méghozzá nem is egyszer távoli földrészek bajai, s az ott élők tán tudomást sem vesznek a nyilatkozatról. De ezzel senki sem törődik, mert a nyilatkozat úgyis csak a közéleti sakkjáték egyik parasztja, s tartalmát nem objektív tételek (és még kevésbé maga a báb) határozzák meg, hanem egyesegyedül a tábla előtt ülő játékos érdeke és elgondolása. Ezért aztán, ha valahol az Egyház helyi problémákról szólna, és a valódi gyökerekhez nyúlna, és a számára reálisan hozzáférhető füle hallatára is tenné ezt, akik azokban valóban ludasok is, felháborodva utasítják el a – beavatkozást!

És még egy helyen látja szívesen a társadalom a hívőket: a rögzöbber szociális és humán munkaterületeken, olyan megtúrt és felhasznált – vendégmunkásnak.

Ez sem új ötlet. Az akkori körülményeknek és szükségleteknek megfelelően, de ugyanilyen megközelítéssel válogatott annak idején II. József a feloszlatandó és megtartandó szerzetesrendek közt. Mintha az embereknek nem volna joguk a saját életükhöz, hanem csak arra, hogy azzal az uralkodó ötleteit szolgálják ki. Talán még felháborítóbb a francia Combes

magatartása, aki a század elején államosította a francia hitvallásos iskolákat, de a rendelkezés alól hangsúlyozottan kiemelte az akkori francia gyarmati területek iskoláit. Mert az egzotikus vidékek nehéz és civilizálatlan körülményei közt mégiscsak inkább a misszionáriusok veritékezzenek, mint evilág fiai, akiket az államnak még jól meg is kellene fizetnie.

Azóta viszont felmerült még olyan megoldás is, ami a szerzetes életet csak akkor engedélyezné, de akkor igen, ha elvállalják a legsúlyosabb imbecillek ellátását, vagy – ha éppen Iránban vagyunk – a lepratelepeket.

Annak idején persze azok, akik nem taníthattak Franciaországban, nem adták a sértettet, hanem tovább tanítottak a gyarmatokon a páli „akár alkalmas, akár alkalmatlan” (2Tim 4,2) értelmében. És éppen a bármiféle legelesettebbeket az Egyház mindig kiemelten is kezelte: végig a történelmen lepratelepeken, ragályosok közt, kórházakban, árvaházakban végzett tevékenysége – amit mindenütt tőle tanultak el az állami szervek, és nem fordítva –, a bizonyosság minderre. Arra azonban mért vállalkoznék, hogy kényelmes és önző társadalmak számára végezzen el olyan munkát, amihez azoknak épp úgy nem fűlik a foguk, mint az utcasepréshez és szeméthordáshoz. Nem vállalja tehát azt a szerepet és látszatot, hogy primitív idegen vendégmunkása legyen civilizált és előrehaladott önzéssel rendelkező társadalmaknak! De nem magát ezt a munkát rühelli, hanem csak azt, hogy akár csak hallgatólagos magatartással is hitelesítsen egy olyan minősítést, amelyik a hitet és a hívőt kizárólag a társadalom peremén tűri el, s ott is csak azért, hogy elvégezze azt a „piszkos” munkát, amit egy visszapogányosodott társadalom önmagához méltatlannak is, kényelmetlennek is érez!

Mire jók a vatikáni múzeumok?

Ne gondoljuk azonban, hogy van, vagy lehet olyan méretű szociális tevékenysége az Egyháznak, amivel mindenki meg lenne elégedve.

Nyomatott kiadványban szerepel egy olyan jellegű statisztika, amely szerint a Vatikán arany és deviza tartalékait az egész világon csak az USA-é múlja felül. És sem a kiadó, sem az olvasók nem gondolkoznak el azon az állításon, hogy ez az egy négyzetkilométert sem kitevő országocska hogyan múlhatna felül azt a több tucatnyi államot, amik széles iparral, mezőgazdasággal, ásványi kincsekkel és állampolgáraik millióinak mindennapi termelő erejével rendelkeznek?

A sarokba szorított aztán azt feleli erre: ne feledkezzünk meg a vatikáni múzeumok kincseiről se! S aki előbb közgazdasági keretekben gondolkodott, most a meghökkenéstől elállhat a lélegzete. Mert gondoljuk meg, hogy például a szentistváni korona nyersanyagértéke hazahozatala idején kb. 50 000 Ft körül volt, értve ezen az arany, és a bizony csiszolatlan drágakövek és gyöngyök értékét. És ez nagyjából így van a történelmi műkincsekkel általában: a mi messzemenően fejlettebb termelékenységünk keretei közt az anyagi értékük váratlanul jelentéktelennek bizonyul.

Persze annál jelentősebb történelmi, kulturális, vagy művészi értékük. Itt az elképzelhető legmagasabb ár is mindig kevés. Egy eladásra kerülő múzeumi tárgynak sohasem a meg sem határozható objektív értékét fizetik meg, hanem azt a szubjektívet, amit a vevő még tud és hajlandó is megfizetni.

Mert a dolgok ára általában annyi, amennyiért azt, akár egy doboz konzervet, akár egy családi házat, annak elfogyása, elhasználódása stb. után kb. ugyanolyanként újra elő lehet állítani, fel lehet építeni stb. De a magyar korona, és minden más kulturális vagy művészi érték is, ha elpusztul, legfeljebb másolat készíthető róla, de az eredeti, a maga valójában nem teremhető meg újra, sem 50 000 Ft-ért, sem egy millióért, de akár százért sem. Azért aztán, hogy egy statisztikai összeállításban mennyire értékelem az ilyesmit, és mit hozok ki az

ezebből összeálló múzeumok egészére, az csak papír, ceruza – és szellemi társasjáték kérdése.

De hát, folytatja a vitatkozó fél tovább, vegyük akár a legkisebb értékeket is, a vatikáni múzeumok a maguk összességében akkor is óriási vagyont jelentenek. És ha e sorok írásakor naponta 80 000 gyerek hal éhen a földön, nem beszélve a felnőttekről, betegekről, nyomorékokról, és a nyomorukban tengődőkről, ezeken mégiscsak lehetne segíteni, mint ahogy Teréz anya is csinálja.

Mert a tájékozatlan ember úgy véli, hogy mindezek azért halnak éhen, mert nincs a zsebükben az a pár garas sem, amivel a péknél megvehetnék a friss kenyeret, s a dolog mindjárt meg is oldódik, ha valaki ezt a pénzt a kezükbe nyomja. És ha a világ sok-sok gazdagja ezt nem is csinálja, legalább mi csinálnók! Bár az is furcsa, hogy India, vagy más ázsiai államok a saját pusztuló állampolgáraik érdekében sem nyúlnak az itt emlegetett múzeumi megoldáshoz, holott köztudomású, hogy a történelmi kincsek mindenki máséval vetekedő mennyiségét őrzik.

Úgy látszik, nem Mária Antoinette volt az utolsó, a valóságtól tökéletesen elvonatkozott ember, aki amikor emlegették előtte, hogy a francia parasztnak kenyerere sincs, naiv tájékozatlansággal kérdezte, hogy akkor miért nem esznek kalácsot? Azért érthető Trumann véleménye, hogy ha számára a faji gondolat egyáltalán elfogadható lenne, ő ma csak kétféle emberfajta tudna megkülönböztetni, azt, aki hiteles, és teljes információkkal rendelkezik, és azt, aki nem.

Mert ezzel a kérdéssel kapcsolatban az előző mindjárt tudni fogja, hogy bankót nyomtatni ugyan korlátlanul lehet, de megenni nem. A kérdés gyökere, hogy ma a földön az emberiség kb. 30%-kal termel kevesebbet, mint amennyire szüksége lenne, és ezt a hiányt egy csapásra semmi pénzzel sem lehet áthidalni.

Ehhez mérlegelni kell az olyan adatokat, hogy például Mozambik, bár élelmiszerszükségletének javát maga is importálni kénytelen, művelhető földjeinek mindössze 4,5%-át műveli ténylegesen. Van olyan nagyhatalomnak számító ország, amely a művelhető földjeinek szintén csak 24%-át műveli meg, és így tovább. De hát miért – kérdezi a jámbor lélek? Azért, mert ma még mindenütt csak a viszonylag könnyen megművelhető földeket művelik meg, ami a régi kultúrterületeken ugyan lehet sok, de másutt sokszor igen kevés. A többi művelhetővé tétele is lehetséges ugyan, de csak óriási befektetések árán: folyószabályozások, lecsapolások, talajjavítások segítségével, és mindezekhez út- és vasútépítések, ezekhez viszont gép- és vegyi gyárak tömegei, amikhez viszont a szakemberek sokszoros tömegei, és még mindezek előtt azoknak a szintén tömegei szükségesek, akik mindezt eltervezik, a jövőendő szakember tömegek jövőendő nevelőit kinevelik stb. És mindez még nem lenne lehetetlen, ha nem vinne el ma évi 500 milliárd dollárt a világfegyverkezés, nem esne ki ugyancsak sok milliárdos nagyságrendben mindaz, amit közben ezekkel el is pusztítanak, s az esztelen hobbik, divatok, tömegöszönösségek és pazarlások áradata, mindenféle reklám, tömegpropaganda, a hatalmi szervezetekre fordított számolatlan és méretlen anyagi, energia és emberi mennyiség. Ami ha túlnyomórésztben a kormánykereknél ülőkön szárad is, de messzemenően nem mentesek tőle az átlagemberek tömegei sem, a maguk herdálásaival, ösztöneiknek drága, de fölösleges és mindennapos kiszolgálásával.

De mégis mi történnék akkor, ha az Egyház csak a maga meleg szívére hallgatna, és ezekkel az okos, de száraz adatokkal nem törődve, mégiscsak mozgósítaná azokat a múzeumokat?

Elteltekintve a lebonyolítás nehézségeitől, az arra szükséges időtől, és az eredmény nagyságától, mindenképpen óriási pénzösszeg állna rendelkezésre, amivel vásárlóként lehetne jelentkezni a világ élelmiszerpiacán. De ettől az a bizonyos hiányzó 30% még mindig nem lenne meg, a kiugró kereslet azonban jelentősen megugratná az árakat. Amennyiben azonban

így is vennék, azzal kétségkívül megmenthetünk olyanokat, akik éppen éhen haltak volna, de felvásárlásaink éhhalálba taszítanak a szegénység második lépcsőjén állókat, akik eddig még éppen csak meg tudták venni élelmüket, amit azonban mi most felvásároltunk előlük! Mert azt kell felfognunk, hogy a hiányzó 30% mindenképpen hiányozni fog, ezt semmi felvásárlás meg nem szüntetheti, hanem csak áttolhatja az emberiség egyik részének tragikus sorsát annak a válláról egy másik rétegére. Aki tehát ezután hal így meg, azt már a mi beavatkozásunknak köszönheti! Mert az olyan, világméretűekhez mérve kis akciók, mint egy Teréz anyáé, mindig végezhető, mert ezek csak azt söprik össze, ami a világ raktáraiban hulladék lenne, s ami így nem kerül szemétkébe. Kis méreteinek köszönheti a lehetőségeit. S éppen ezért ezt minden jószándékú lélek, vagy kisebb közösség hatékonyan is végezheti. De azért, mert egy kártyavár első traktusát könnyen össze lehet állítani, nem következik, hogy tetszés szerinti számú rétegeket is tudok egymásra rakni!

De nézzük még tovább a dolgot.

Kik vennék, vehetnék meg a vatikáni múzeumok anyagát? Bensőséges keresztények? Ha ilyeneknek lenne ennyi pénzük, nem adnák azt közvetlenül, vatikáni ellenértékek várása nélkül az éhezőknek? Sokkal valószínűbb, hogy olyanok, akiket inkább a pénz vet fel, mint a jámborság, például spekulánsok, vagy mondjuk az olajsejkek! Dehát a vatikáni anyag egy 2000 éve élő család életének olyan lerakódása, ahogy az egyes ember is örzi felmenőinek gyűrűjét, vagy étkészletét. Szellemi érzékenységű embereknek így is fáj, hogy milyen tengernyi keresztény emlék van közömbös egyének, vagy közületek birtokában, amit azok hol tőkeként kezelnek, hol a saját céljaik szerint kiforgatnak. Egy családra sem vet jó fényt, ha saját élete dokumentumai kicsúsznak a kezéből, akár lumpolás és pazarlás, akár gondatlanság, vagy ügyetlenség és életképtelenség révén. Tegyük tudatosan teljessé azt a történelmi veszteséglistát is, amelynek árán is azonban csak átmenetileg – hiszen a kapható összeg bármily nagy, de mégiscsak véges lenne – és csak azt tudnók meghatározni, hogy az a bizonyos 30% élelem ne ezekből, hanem azokból a szájakból hiányozzék!

Akkor tehát a katolicizmus a szeretetparancs ellenére csak üres tehetetlenséggel bámulhat a világ problémáira? Szó se róla! Vannak nagy, sőt világméretű katolikus segélyszervek is (pl.: Adveniat, Misereor, Secours Catholiques stb.), melyek a keresztény tömegek segítségével tucatmillió nagyságrendben dolgoznak, bár a fenti jellegű támogatást ők is csak másodrendű és átmeneti megoldásnak tartják, épp mert az itt lefestett helyzettel nem kevésbé tisztában vannak. Az élelmezési helyzet megoldását ezek ott látják, hogy a hiányok előteremtéséhez próbálják hozzásegíteni magukat a rászorulókat. Így megszervezik, felszerelik és betanítják egy-egy afrikai falu általuk létrehozott szövetkezetét, hogy a kapott modern felszereléssel és technológiával adott körülményei között meg tudja maga termelni azt, ami a saját szükséglete. Ugyanígy modern eszközökkel látnak el egy tengerparti halásztelepülést, amiknek birtokában az már gondoskodni tud magáról. Ilyen apró, önálló gazdasági vállalkozásokból a katolikus segélyszervek eddig több mint 50000-et állítottak lábra szerte a világon. Nem egyszeri ingyenleves-osztás, ami semmit meg nem oldó tüneti kezelés, hanem képessé tenni az embereket arra, hogy gondoskodjanak magukról.

Persze itt sincsenek végtelen lehetőségek, mert a mindehhez szükséges milliók még mindig sokkal hamarabb összegyűlnek, mint a sokkal fontosabb segítő emberi munkaerő. Hiszen, aki itt ténykedik, jórészt lemond a saját életéről. A helyszínen kell körülnézni, meglátni a szükségletet, megtervezni a segítséget, nemcsak odaszállítani az anyagot, de megbarátkoztatni a gépekkel az embereket, betanítani őket stb. Ez bizony sokkal nehezebb, mint saját otthonunkban ülve a vatikáni múzeumokról elmélkedni, és azért messzemenően nincs is rá annyi jelentkező, mint az előzőre. De a tényeket csak tényszerű módon lehet megváltoztatni, s nem gőzös lelkesedéssel.

És talán sehol sincsenek olyan közéleti erők, melyek megengednék, hogy az emberek jószándékaik szerint mozgósítsák energiáikat, és azokkal nem kizárólag saját elgondolásaik szerint akarjanak manipulálni?

Van egyáltalán értelmük a misszióknak?

A kereszténység közéleti helyzetéről folyó beszélgetésekben ez a kérdés nem is egyszer elhangzik. Van, amikor a legtágabb elvi értelemben, mert valaki félreértve az ökumenét, vagy a pluralizmust, a téves lelkiismeret gyakorlati és átmeneti különállásának elfogadásából (Só: 74–75. old.) végleges elvi helyzetet alakítana, minden igazság relativizálásának következményével is. Mert ha saját hibáján kívül legyőzhetetlen gátolság hatása alatt valaki nem jut el a teljes igazság birtokába, hanem csak a „láthatatlan Egyház” tagja, „anonym keresztény” lesz, abból sem az következik, hogy a teljes igazság birtokosai se ragaszkodjanak ehhez megingathatatlanul, sem az, hogy a krisztusi parancsban gyökerező evangelizálási törekvést (Mt 28,19-20) most már lehet feleslegesnek, sőt értelmetlennek és károsnak mondani. Mert fontoskodó keresztények ajkáról ilyesmit is lehet hallani.

Pedig a vallásszabadságról szóló zsinati dokumentum (Dignitatis humanae) első, bevezető pontja megállapítja már a szabadság minden hangsúlyozása mellett is, hogy „az embereknek és csoportoknak erkölcsi kötelességük keresni az igaz vallást”! Hisz ha a Krisztus a maga tanításáról azt mondja, hogy az nem az övé, hanem az Atyáé, aki őt küldte (Jn 14,24), ki az, aki megelégedhetnék a maga szubjektív véleményével, és nem kellene törekednie az objektívra, az Atyai tanítás elsajátítására?

Nem kevésbé primitív és egyoldalú, mikor különösen a harmadik világból eredők (vagy bajtársaik) a keresztény missziókat egyszerűen a kolonializmus részeként kezelik, és azzal együtt sommásan elítélik. Olyanok vetik a missziók szemére az akkori államisággal való kapcsolatot, akik mai államukkal százszor jobban kapcsolódnak, és a maguk védelmében még állítják is, hogy nem lehet légüres térben élni. A XVIII–XIX. században lehetett? Mit szólnak majd mindehhez a 100–200 év múlva élő utódaik?

De magának a kolonializmusnak egyoldalú és egyértelmű szidása is közéleti divatjaink egyike, ami csak a szidalmazók történetiszemléleti hiányosságairól árulkodik. A valóságban ugyanis nagyon ritkák az ifjúsági regények szikrázóan jó és sötéten gonosz alakjai. A történelmi események is legtöbbször vegyesen hozzák a jót, rosszat, egyik vagy másik lehet valamikor döntő súlyú is, de hogy valami csak szidásra (vagy dicséretre) legyen méltó, ez alig reális. Szerb Antal már így fogalmaz Columbus naplója magyar fordításának bevezetésében: Columbus első útjával a történelem egyik legdicsőségesebb és leggyalázatosabb fejezete kezdődik. Igen, a kettő így, együtt igaz!¹

Gyalázatos is...

Minden történelmi jelenségnek: államalapításnak, forradalomnak, szabadságharcnak bőven megvan a maga véres, szennyes, gyilkos és kifosztó hátoldala. De minden történelmi jelenség alapértékét elsősorban pozitív vonásai szabják meg. A tömegkommunikációs eszközöket magukat sem ítéli el senki, pedig ezerféle világméretű manipulációra használják fel őket. A gyarmatosítást annak idején feladatnak is látták, amit ma lehet hallatlanra venni, miután az, akkor felszámolta a különböző rituális emberáldozatokat, az özvegyek elégetését, az

¹ A missziókat érintő állításokra vonatkozólag lásd az Osservatore Romano német nyelvű hetilap kiadásában 1981. január 2-án Karl Müller tollából megjelent áttekintő cikket, ami az ott idézett tudományos forrásirodalomra is támaszkodik.

emberevést stb. Iskola- és egészségügy, jogrend és közlekedés fogalma, és (bármily primitív) gyakorlata is csak a gyarmatosítás révén honosodtak meg a földnek széles terein.

Kétségkívül a rabszolgakereskedelem, vagy a bennszülöttek munkával való kizsákmányolása messzemenően bemocskolja ezt a történelmi jelenséget. Ez azonban nem pont a gyarmatosítás, hanem az elesett ember örök tragédiája. A francia forradalom jelentőségét sem mossa el az azt körülhullámzó vértenger. És napjainkban az ázsiai államok belső forrongása nem mészárolta-e le a saját állampolgárait nem is tudni hány tucat millióját? A rabszolgavásárokat annak idején is nagymértékben azok a törzsfőnökök tették lehetővé, akik saját népükből töltötték fel a rabszolgapiacot, mint ahogy ma is van olyan független afrikai állam, ahol a saját népükből való rabszolgák – csak papíron nincsenek!

Gyarmatosok és missziók

Az külön derűs dolog, hogy ma jószándékú keresztények is tényleges tárgyi tudás nélkül tovább mondják a legkülönbözőbb közéleti propagandaszervek tételeit a misszióknak a gyarmatosító hatalmakkal való összenöttségéről. S a bizonyítékokat ehhez egy-egy állítólag bennszülött eredetű és pusztán anekdotikus értékű kiszólás jelenti, mint az a Kenyából eredeztetett, miszerint először miénk volt a föld, és a fehéreké az Evangélium, aztán jöttek a misszionáriusok és arra tanítottak bennünket, hogy imádkozzunk és hunyjuk be a szemünket, s közben a fehérek ellopták a földet, s most övük a föld és miénk az Evangélium. Hogy üldözések elől a közrend iparkodott megvédeni a misszionáriusokat – de hát az özvegyeket is iparkodott a rájuk váró máglyától. Nem szokták tudni, hogy a római missziós kongregációhivatal megalapítása is azt célozta, hogy a misszionáriusok megszabaduljanak az egyes államhatalmaktól való függéstől: ezt már az 1659. évi instructio tartalmazza. Az 1845-ös már 15 előző rendelkezést sorol fel, melyekben az Egyház a bennszülött papság megteremtését sürgette. Persze ez feltételezi azért az illető társadalom elégséges fokú lelki-szellemi, emberi érettségét. Hisz még ma is hány, évtizedek óta önálló állam van, amelyik hivatalos nyelvként az angolt, vagy a franciát – az egykori gyarmatosítók nyelvét – használja, mert még ma sem, közigazgatási célokra sem elég fejlett a saját nyelve, nemhogy a teológiára! Vagy másutt van 200 (nem túlzás!) egymásra sem visszavezethető nyelv, amit mind egy-egy völgyben beszélnek (és ahhoz ragaszkodnak!), de egységesen használható saját nyelvük egyszerűen nincsen. A törzsi és a természeti körülményekre visszavezethető zártság következménye, de tény!

Viszont a világ széles terein és nagy számban működő, és a vatikáni vezetői funkciókhoz is eljutott bennszülött papság már XV. Benedek óta fejlődött fel, belsőleg megérve a helyzetre és a feladatokra, mielőtt még ezekről a propagandisztikus naivitásokról egyáltalán szó esett volna.

Az elmúlt évszázadok alatt a misszionáriusok kontinensekre kiterjedő iskola-kórház-árvaház stb. emberbaráti hálózatot hoztak létre, nem a bennszülöttek nemlétező gazdagságából, akiket akárhányszor élelmiszerekkel is elláttak, hanem az európai, amerikai stb. hívők évszázadokon keresztül ömlő adományaiból. Ezek az intézmények önzetlenül csak szolgálták a bennszülötteket, akik mikor önállóak lettek, nagyobb részt azonnal ki is sajátították ezeket az intézményeket, de akkor ki károsította meg, zsákmányolta ki a másikat?

És ezek az anyagi értékek még mind eltörpülnek az évszázadokon keresztül számolatlan százazatokra rúgó misszionáriusok életáldozata mellett, akik a bennszülöttekre fordítva egész szellemi erejüket és emberi életüket, tőlük legfeljebb egy jeltelen sírhelyet kaptak viszonzásul.

De elvették a kultúrájukat...

A vádlók azonban úgy folytatják: igen, de elvették a kultúrájukat, a lelküket! Mert mi értelme volt annak, hogy Afrikában neogót templomokat építettek, ahelyett, hogy a helyi kultúrába gyökerezették volna be a kereszténységet?

Csak hogy ennek a helyi kultúrának a mibenlétéről ők maguk is csak most dolgozzák ki az első hipotéziseket. Hogy tudhatta volna csak 100–150 évvel ezelőtt is az a misszionárius, aki nem volt néprajzi szakember, és nem is annak kellett lennie, hanem misszionáriusnak, azt, ami ma sem lezárt kulturális kérdés? És mikor másfél évezreddel ezelőtt a mai európai népek ősei tértek meg, az ő hittérítőik sem voltak germán vagy szláv filológusok, de ettől ezek a népek a következő évszázadokban még nemcsak egész tisztességes, de sajátosan egyéni kultúrát is hoztak létre, és őriztek meg.

Másrészt köztudomásszerűen ma sem ilyen érzékenyek a harmadik világ népei, ha fegyverekkel, gyógyszerekkel, iparcikkokkal, technológiával, sőt akár pornóval árasztják el őket – pedig mindezek egyetlen gyökérszálacskájukkal sem tapadnak a helyi kultúrához, viszont annál inkább szolgálják a hatalomvágyat és az ösztönvilágot. Akkor sem emlegetik ezeket a nehézségeket, mikor fotókon mutatják a marxista lapokkal telerakott harmadik világbeli újságstandokat, vagy az olajsejkek pénzéből néger földön épülő iszlám mecseteket, amik mind legalább annyira idegenek ott, mint a neogót templomok (l. Só 32. oldal).

Miért fájnak akkor csak az utóbbiak, és ismétlem: még naiv keresztényeknek is?

Pedig mások még nem is hangoztatják úgy az inkulturációt, a helyi kultúra tekintetbevételét, az abba való belegyökerezést, mint például a vonatkozó zsinati dokumentumok is. Ez azonban természetesen csak az illető kultúra emberi oldalára vonatkozhatik. Mert természetfölötti, szentségi (istentiszteleti, házassági stb.) evangéliumi vonatkozásban neki kell a kereszténységbe betagozódnia, akkulturálódnia, különben megmarad sajátos ugyan, de – pogányságában. Értelmező összehasonlításként érdemes ismét szemközt nézni a ténnyel, hogy például anyagi, biológiai téren korántsem ilyen érzékenyek az emberek: járvány, betegség esetén inkább választják a „kulturidegen” védőoltást, mint a sajátos, hazai szellemiségű – ráolvasást!

S ha még azt is tudomásul vesszük, hogy Európa ősi keresztény kultúrterületein felgyűlt mohamedán vendégmunkások, mikor (ugyancsak olajdollárokból) mecsetet akarnak építeni maguknak pl. a párizsi agglomerációban, nem törik a fejüket azon, hogy a tervezett épület ott mennyire „tájidegen”. S ezt a mai európaiak sem nézik kisebb ressentimenttel, mint az afrikaiak Afrikában a neogótot. Mert a dialógus, pluralizmus szavakat leírni könnyű, valóságosan is megközelíteni – izzasztó feladat ma is! Egy évszázaddal visszanyúlva még felelősségre is vonni – csak a történelmi érzék teljes hiánya!

A Romans-ban (Franciaországban) épülő mecset ismeretlen tettesek által történt felrobbantása után a francia püspöki kar tett közzé a mohamedánok felé egy sajnálkozó és együttérző nyilatkozatot. A kereszténység vádlói csöndben maradtak. Lásd: Documentation Catholique, 1982. július 4-i szám, 697. old.)

A gyarmatosítás haszna

A missziókat ugyan csak másodlagosan érinti, de azért magunknak is szembe kell néznünk azzal a téves állítással, hogy a fejlett országok gazdagsága egyszerűen a gyarmatosításból ered, és ezért még valamiféle jóvátétellel is tartoznak azoknak. Tudatosítsuk csak az alábbi közismert tényeket: A legfejlettebb államok közül az USA-nak, Kanadának, Ausztráliának nemcsak hogy gyarmatai nem voltak, hanem maguk is gyarmati sorból küzdöttek fel magukat. Japán is ide tartozik, csak maga nem volt gyarmat.

Ezzel szemben az évszázadokon át legnagyobb gyarmatbirodalommal rendelkező Spanyolország és Portugália egyáltalán nem tartoznak a fejlett országok élvonalába.

A kisebb államok közül a gyarmattal soha nem rendelkezett Svájc, hogyan tudott lépést tartani a gazdag gyarmatokkal bíró Hollandiával, vagy Belgiummal?

A probléma helyes megoldása ott van, hogy a fejlődés elsősorban nem anyag kérdése, hanem az emberi szellem teljesítménye, ahol ez van, és lemaradása, ahol ez sántikál, ha gyarmatról van szó, ha nem arról. A termelő munka nélküli tényleges fosztogatás (ezüstflották) eredménye mindig gyümölcs nélkül folyik szét a harácsolók ujjai közt. A nemesfémek kitermelőit pedig bármily súlyos igazságtalanság érte is egyébként, komoly fejlődést az a kincs az ő kezükben sem hozott volna nekik se – ha csak nem gondolja valaki, hogy a mai nemzetközi nemesfémipiac gazdasági viszonyait és következményeit a tér és idő bármelyik pontjára szabadon extrapolálhatja. De történet szemléleti irrealitással akkor sem lehet történeti valóságokat teremteni!

Identitás-zavarból sem lesz történet szemlélet

Közéleti neurózisa, történelmi kisebbségi érzésre, identitászavarra, vagy egyszerűen naivitásra vezethető vissza, ha valaki úgy gondolja feloszthatni az emberiséget, mint az ártatlan, üldözött és kizsákmányolt harmadik világ, és a történelem minden bűnét hordozó fejlettek. Senki bűnét nem szabad sem mentegetni, sem takargatni. De a fejlődő területek nemegyszer apokaliptikus tragédiájú sorsa (csak egészen gyér, kiragadott illusztrációként említessék meg oly sok megrázó eset közül az ugandai, vagy kambodzsai helyzet) reflektorfényvel világít rá, hogy ott sem található kevesebb népiért, saját népe nyomorán gazdagodó, csak egyéni, vagy klán-érdekekkel számoló színesbőrű, mint a fehér ember történetének legszomorúbb lapjain.

Mindez különben egyszerű és magától értetődő lesz, ha valaki a történelem és társadalom tényeit a maguk tényszerűségének világánál, és nem ideológiák, vagy közéleti érdekek előfeltételei szerint szemléli. Az meg végképp, nemcsak hogy nem kereszténység, de még nem is igazság, hogy divatszólásoknak bedőlve, maguk a keresztények szennyezzék be egyháztörténetünk legszebb lapjai egyikét.

Társadalmi manipulálás

A fentiek során különböző témákkal és területekkel kapcsolatosan volt szó a hatalom és a hívő viszonyáról, a hatalom, vagy a társadalom oldaláról kiindulva. Nyilvánvaló, hogy a megvizsgált területeket lehetne speciálisabb részekre bontani, vagy újabbakat vonni a vizsgálódás körébe, de minek? Az itt jelentkező tendenciák nem lennének semmissé azáltal, hogy egy érdektelenebb ponton esetleg maguk is kevésbé élesek. Újabb kiélezett helyzetek vizsgálata pedig a már így is átfogó képhez csak a halmozódó ressentiment rossz érzését adná hozzá – ez pedig egyetlen probléma megoldását sem viszi előbbre.

Az is nyilvánvaló, hogy a hívő ember felé itt megmutatkozó társadalmi magatartás nem pozitív. Ennek motívuma az a tartózkodó, bizalmatlan alapállás, mely a hívőt idegennek, ezért megbízhatatlannak véli, s többé-kevésbé szemben áll vele. A szekularizációs mozgást elégtétellel veszi tudomásul, reméli ennek teljes kifutását, és várja tőle – esetleges más együttthathókról most nem beszélve – a hit és vallás zavaró jelenlétének a felszámolását.

Régebben az illetők ezt olyan új társadalmi berendezkedésektől várták, melyek felszámolják a társadalmi igazságtalanságokat, és így automatikusan kiváltják a vallás megszűnését is. Hiszen annak létalapja – mondták – a megoldatlan problémák fájdalomának enyhítése, fájóinak vigasztalása. Ahol a társadalmi rendszer változása friss keletű, mint Vietnamban, ott ma is ezt hajtogatják. (Herder-Korrespondenz, 1982/8. szám, 395. old.) De a

föld más tájain az új rendszerek már meggyökereztek, és ha a vallás társadalmi megnyilvánulásainak korábbi formáit meg is nyirbálták, nemcsak hogy egyelőre semmi sem biztat annak a lelkekben való kihalásával, hanem váratlan, új hajtásai is jelentkeznek, és éppen a frissen felnövekvő, a régi helyzetet már nem is ismerő ifjúság körében is. Ennek láttán új vigasz-szerepet osztottak ki a vallásra, amivel további fennmaradását szeretnék megmagyarázni. Igaz – hangzik az újabb fogalmazás –, hogy a kizsákmányolás bajaiért már senkit sem kell megvigasztalni. De az emberi lét típusos pszichés tragédiái kiiktathatatlanok, és ezekben a helyzetekben a társadalom egy része a vallás vigasza után nyúl. Ilyen a neurotikusok, betegek, mindenféle gyógyíthatatlan szerencsétlenek helyzete, no meg a haldoklóké. Csak azt nem mondják meg, hogy a fiataloknak mi szükségük van erre a vigaszra?

De a szekularizációs mozgás így sem tűnik előtte sem elég gyorsnak, sem elég alaposnak. A vallás gyors megszűnését hirdető korábbi próféciák nem váltak be. A föld egyes pontjain fel-fellángolt vallásüldözések, még látványos helyi sikerek esetén is, globálisan nem oldottak meg semmit, sőt áttételesen nemegyszer hátrányosabb helyzetet hoztak létre. Mindez a meglévő bizalmatlanságot nem számolta fel, csak körültekintőbbé tette. A társadalom hosszabb állóharcra próbál berendezkedni, ahol nyílt törések helyett lassú ozmózissal járná át a hit világát, belülről, önmagában hígítaná fel, koptatná el, üresítené ki, és idegenítené el önmagától. Lényegében: megmanipulálná. Ahogy pl. a vallásszabadság, az emberi jogok, a dialógus, a missziós gondolat vonatkozásában egyenként próbálja meg a keresztény szemléletet felcserélni olyan gondolati képletekkel, melyek gyökere ateista, evilági és materialista. Mintha egy gépet nem aknával robbantanánk fel, hanem az acélcsapágyait cserélnénk ki sorra fából valókra. A masina egy kis ideig még fog működni, míg éppen működésének terhe alatt, saját magától, belülről össze nem szakad. A manipuláció ezt végzi, azzal a szándékkal, hogy a szekularizációt felpörgesse, míg a társadalom – ártatlanul a kezét mosva – tanúja nem lesz a vallás megszűnésének.

Csak egy-egy elszólásszerű kitétel vall arra, hogy mennyire magától értetődőnek, természetesnek tartja már a társadalom a manipulálást, csak éppen szelídebb formában iparkodik kifejezni: „...társadalmi fejlődésünk jelenlegi szakaszában, amikor az ember az előző társadalmak lényegében spontán jellegével szemben jóval tudatosabban, az objektív fejlődéstörvények ismeretében formálja az alapot és a felépítményt...” (Reflektor, 1981/2. szám, 429. old.) Az objektív fejlődéstörvények emberi vonatkozásban is természetesek. Az ezeken túl való tudatos formálásból (kiemelés tőlem) lesz a manipulálás!

De nem kell feltételezni, hogy ezt mindig mindenki és minden helyzetben teljes öntudatossággal csinálja. Természetesen vannak, akik nagyon pontos kiszámítottsággal tájolóják be tetteik, szavaik, sőt szótlán gesztusaik hatását errefelé. De a nagy tömeget jelentő szürke kis ember csak öntudatlanul fordul az így kialakított társadalmi széljárás irányába.

És sok zavart okozhatnak még a jószándékú, elméleti koponyák, akik a becsületességben annyira bíznak, hogy emberséges gondolati konstrukcióik birtokában a társadalmi valóságról fel sem tételezik, hogy az nem feltétlenül ugyanilyen, de akiknek tiszta elgondolásaival a dörzsöltek jól elmanipulálhatnak a világnézetek és ideológiák fekete piacain.

A menetrend tehát ez lenne: bizalmatlanság – manipulálás – terebélyesedő szekularizáció – a vallás lényegi és feltűnésmentes kihalása.

S ezt még az is súlyosbítja, hogy a történelem tragikus vonásai közé tartozik, miszerint „a forradalom megeszi saját gyermekeit”. Ez rendszerint több felvonásban történik, de már az első elsodorja azokat az eszmei lelkesedésű, puritán lelkeket, akik azt szültkék és útjára indították. Elgondolkoztató, ahogy Friedmann, az ismert amerikai közgazdász professzor fogalmazza meg ezt a régi történet szemléleti meglátást: „Ha... szabad társadalmunk helyébe kollektivistá társadalom lép, nem azok az értelmiségiek, akiknek oly nagy szerepük volt abban, hogy erre az útra tereljjenek bennünket, fogják irányítani a társadalmat; a börtön, az

ideggyógyintézet vagy a temető lesz a sorsuk.” De a tétel mondanivalójához az is hozzátartozik, hogy a hazai olvasó ezt az idézetet a Reflektor 1982. évi 2. számának 75. oldalán olvashatja, de egy-egy sokat próbált és becsületesnek megmaradt ateista szájából nemegyszer maga is hallhatja.

A naiv keresztény vagy fél-keresztény, aki az Apokalipszis lovaira akar mentő szándékkal felkapaszkodni, ugyanúgy elsodródik, csak esetleg nem a fizikai, hanem az erkölcsi megsemmisülés felé.

Első lépésben talán ő is csak áldozata a társadalmi manipulálásnak. De a ringben akarván maradni, nem utasítja el, tudomásul veszi, magában még tudva, hogy ez csak manipulálás, majd kényszerből, megszokásból, az ezek által is kialakított lakájlelkületből lassanként realitásként kezdi kezelni, továbbadja, sőt továbbbesinálja a maga igazolására, külső-belső alátámasztására, saját kezdeményezéséből, spontánul tovább is építi, pörgeti az első kiindulásában még társadalmi manipulációt. S az sem kelt benne gyanakvást, hogy ehhez már messzemenően megkapja a társadalom anyagi stb. segítségét is!

Észre sem veszi, hogy mikor a szekularizációval való birkózás érdekében akart a ringben benn maradni, immáron maga is a szekularizáció teljes értékű munkásává vált!

A ringben maradni akaró, és ezért a társadalmi manipuláció futószalagjára került keresztényekre is áll a régi tréfa, amivel egyébként a közgazdákat szokták ugratni, hogy Kolumbusz módjára, mikor elindulnak, nem tudják, hová mennek, mikor megérkeznek, nem tudják, hol vannak, és mindezt közpénzen teszik!

Mécs: hívő vagy teknős?

A felállás

Jacques Loew érzékelteti lehetséges helyzetünket alábbi gondolatmenetével:

A szárazföldi állati lét ősi formája volt a puhatestűek, és a hüllők változata. Ennek az alakzatnak azonban az az adódó problémája, hogy minden fizikai erő, test, át tud gázolni rajta, sérti, csonkítja, szabdalja, s ezáltal teszi tönkre. Erre a kihívásra az élet fejlődése a teknősök kialakításával válaszol. Az előző veszedelemtől ezeket a páncélatuk jól megvédi ugyan, de annak súlya és zártsága magának az állatfajnak a további fejlődését teszi lehetetlenné. Ezután alakul ki a gerinces forma, ahol a csontszerkezet nem külső páncél, hanem belső váz, ami nem merev ellenállásával, hanem hajlékony mozgási képességével véd, nyitott test, mint a hüllőé, de nem védtelenül ki is szolgáltatott, mint az –, a gerinc megőrzi a lény tartását, azonosságát, miközben mozgáskészségével kivédi a rátörő veszedelmeket.

A keresztény mécs eddig látott első formája, a báb, ugyanolyan kiszolgáltatottságot jelenít meg, mint a hüllő képe. Belülről gázol át rajta a nagyvilág, hajlik, ahogyan hajlítják, s a rátörő veszedelem, a szekularizáció, mindjobban kiszigereli, szétszabdálja, önmagától kiürésítve látszatéletre kényszeríti. Megszüntette megőrzik, mint egy őskori hüllőt spirituszban és múzeumban. Idegenforgalmi és turisztikai cél lehet, valutaforrás és szórakoztató extravagancia. Esetleg gyógyszer pszichésen sérültek és primitívek számára. Akkor is így van, ha vadászni sem kell rá, mert naiv primitivitásában maga szolgáltatja ki, adja el magát, nyüzsög, törleszkedik és fontoskodik.

A másik forma a teknőcé. A teknőc helyesen és reálisan látja a hüllő kiszolgáltatottságát, sorsát, lassú és kendőzött sorvadását. És ő meg akarja őrizni önmagát. De a másik látványa annyira impresszionálja, hogy reá meresztett, kiguvadó szemekkel mindig csak az ellenkezőjét akarja csinálni annak, amit a másikonál halálosnak vél. Valójában nem arra figyel, hogy az élet mit kíván tőle, milyen feladatot ró rá, hanem hogy mit csinál a másik, azt értelmezi, ellenkező előjelet tesz eléje, s így határozza meg a maga dolgát. Teknőccé teszi az a merevség, amivel – ha egy előjelnyi áttétellel is –, de állandóan a másik formához köti a magáét. A saját élete csak a másiké – kifordítva.

Ennek a magatartásnak két változata van: a Lefèbre-szindróma, és a Küng-szindróma.

A Lefèbre-szindróma

Nemzetközi hírre tett szert ez a francia püspök, aki a II. Vatikáni zsinat után szembefordult az Egyházzal. Valami szélsőségesen tradicionalista hűséggel mereven ragaszkodik a reformációra felelő tridenti zsinat (1545–1563) által kialakított vagy elrendezett formációkhoz. Érvénytelennek tartja az anyanyelvi misemondást, és ragaszkodik a latinhoz. De épp így elzárkózik a szembe-oltár használatától, ami a hívőket jobban részesévé teszi a miseáldozatnak. A misének különben a misztérium-jellegét emeli ki, elutasítva a hallható szövegmondást.

Az egyháztörténelem ismer más hasonló magatartási eseteket is. Ezekben az emberi egzisztencia gyengeségének az az oldala jelentkezik, amelyik bizonytalansága és billenékenységében tudatában magától a mozgástól zárkózik el, mert ahol mozgás nincs, ott kibillenés sem lehetséges. A szekularizálódás, eladottság, árulás messzemenően keltheti egy idegen pólus felé való elhajlás benyomását, és az arra hajlamos lélekből, amelyiket nem érlelt

át az Evangélium a maga legmélyebb gyökeréig, könnyen kiválthatja a mozdulatlanra merevedésnek ezt a reakcióját, ami pl. az állatvilágban a mimikri egyik válfaja.

Persze a helyzet sokkal bonyolultabb, mint az anyagi világból vett hasonlat képe. A Lefèbre-szindrómát mutatók csak arra az irányra, tendenciára vagy egyedi fogásmódra érzékenyek, amit a tabusított másik fél éppen mutat. Nem feltétlenül, vagy legfeljebb hosszabb fejlődés után lesz belőle átfogó és széles kiterjedésű magatartás-rendszer, aminek egységes, logikus és zárt arca van.

Azután ez elsősorban pszichés magatartási, illetve reagálási forma, tehát jelentkezhetik apró, hétköznapi részletkérdésekben is, ahol a szektás megmerevedés külső veszélye fel sem merül, a lélek hú maradt, azonban emberi egzisztenciája primitivitásában ennek a képletnek a segítségével próbál bizonytalan hétköznapijában biztonságra szert tenni.

Nagyvárosi plébánia, régen öt-hat, ma két-három pappal, ahol őrzik a nagyobb papi létszámmal elgondolt régi miserendet, a mindegyiken jelentősen megritkult hívősereggel. Állandó irodaügyeletet tartanak, amire épp úgy nincs reális szükség, de egy-egy magát egyedül érző hívő elbeszélget, a telefont is igénybe veszik kívülről képtelen dolgokra is, mert hát valaki mindig felveszi a plébánián is a kagylót... Felére visszaesett munkaerővel, az érdeklődés és a szükséglet csökkenése ellenére is, rendszerint a főnök, aki a külső nyüzsgést és reprezentációt látva el, legkevésbé vesz részt a belső munkában, ambicionálja nemcsak a régi rend teljes tartását, hanem, az élet elevevényének bizonyítására, még egy-egy új programpont beállítását is, mert az intézményes rend szűkebbre vevése számára pszichésen letagadhatatlanul a visszaszorulás benyomását jelentené. A csökkent papi és hívő létszámot esetlegesnek érzi. Hogy a túlterhelés miatt alig imádkoznak, elmélkednek, olvasnak, tanulnak, sőt alig pihennek és alszanak a plébánián – ezt nem érzékeli. Hogy mindezek következtében hogyan nő a belső kiürülés, lesznek üresek a homiliák, válik feszültté és türelmetlenné a hívekkel való érintkezés, hogyan csúsznak ők maguk a neurotizálódás felé, és összevéve mind több erőfeszítéssel hogyan építenek egyre kevesebbet és rombolnak egyre többet – ehhez nincs fogása, ez nem jut el hozzá. Nagyfokú belső biztonság, szilárd evangéliumi hit kellene ahhoz, hogy az őt körülvevő, hasonló visszahúzó erőkkkel is megbirkózva, tudja az életet úgy racionalizálni, hogy a szervezeti egyszerűsítésekben ne lássa a vallás, az Egyház, a hit, az Isten, és végig sem gondolva, de pszichésen mégis reálisan: a maga élete csődjét.

Mert a szindróma gyökere nem tanbeli, vagy szervezeti, hanem a psziché félig már öntudatlan rétegeibe és mélységeibe nyúlik le!

A Küng-szindróma

Német egyetemi professzor. Pap, akinek hallgatásától hivatalosan visszahívták a kispapokat. Tehetséges, szellemes és jó tollú teológiai író. A könyvei százezres példányszámokban jelennek meg. Érti a mai ember nyelvét és gondolatvilágát, és számukra elfogadhatóan akarja a kereszténységet közvetíteni. Meg is van rá minden képessége. És mégis...

Úgy tűnik, hogy őrá is annyira mély benyomást tesz a szekularizációs folyamat, akárcsak Lefèbre-re. Ő is túlkompenzálja, akárcsak francia társa, de ő az ellenkező irányba. Lefèbre monomániás bezárulással védekezik, Küng ugyanolyan monomániásan olvad bele a szekularizáció olajos vizének egocentrikusan irizáló habjaiba. Az egyértelmű, zárt megfogalmazások helyét tudatosan foglalják el nála olyan színes, de laza kifejezések, mik az olvasóra hagyják, hogy keresztény hit címén valójában mit tesz, vagy mit nem tesz be azok tartalmába. Az egocentrikus mai embernek nincsenek hittételei, legfeljebb hit-képei, amik nemcsak egyéniek, hanem ugyanazon embernek hangulatai stb. szerint is jobbra-balra hullámzóan eltolódhatnak. A naivok dialektikája szerint egyszerre van bennük mindennek és

minden ellenkezőjének is a lehetősége, amikből ki-ki pillanatnyi hangulata szerint válogathat. S Kung valójában úgy akarja ezt a hullámzóan alakatlan lélek-, gondolat- és magatartásmasszát kereszténynek megtartani, hogy a kereszténységből ugyanígy kihagy minden tartást, míg a fogalmak elveszítik történeti identitásukat, s minden változó ötletre, hangulatra ráakaszthatók lesznek. Azt a társadalmat, amely egocentrikus lazaságában, fegyelmetlenségében és hangulatokodásában nem vállalja a kereszténység objektív formáit, úgy akarja megtartani kereszténynek, hogy a kereszténységet is tetszőlegesen laza hangulattá írja át.

A kereszténységnek az lesz így a megmentő teknőspáncélja, hogy bármilyen humán hangulatot kereszténynek kezelhetnek. A keleti ima- és meditációs rendszereknek is ez biztosítja a népszerűségét: addig ringatódzhatom bennük, amíg kedvem tartja, s ha meguntam, letehetem őket. Amíg tartom, sincs kötelességem, felelősségem velük kapcsolatban. Élvezem őket, mint egy sportot, és addig használom, amíg élvezem. A kereszténység objektív igazság- és kötelezés-tartalma ezekből mind hiányzik. Nem ők vannak az ember fölött, az ember rendelkezik velük és felettük. Ez a vonzóerejük. (l. még Só 36. old.)

És ez is pszichés forma, ami a mai ember hétköznapijaiban ugyanilyen alakzatokban jelentkezik, Küngtől távol, és akár a nevét sem ismerő társadalmakban.

Olyan kisközösségekben, melyek tagjai az élet dzsungelének rémei elől bújnak össze, a Szuper-sztárról énekelnek, megosztják egymással a kajájukat, és jól érzik magukat valami otthonos lelki istállómelegben. Késő estékbe nyúló, lelkes önkítárulkozó hangulatok, de mellettük a mindennapi élet problémái és ütközései változatlanul megoldatlanok maradnak, s legfeljebb éhesebbé tesznek a következő találkozóra.

Akár személyes, akár irodalmi élmények alapján az Evangélium lényege a hűségnek és kötelességnek tudott elragadtatás dadogásaiba fül, amiket egy-egy magabiztos lélek határozottan értelmez: Katinak azt üzeni a Szentlélek, hogy...

S ezt készséggel el tudják fogadni, hiszen tőlük származik, szubjektív, legközelebb tán az ellenkezője hangzik el, de ez senkit sem zavar, míg a hittételek pontos, objektív és változatlan tartalma elbírhatatlan, embertelen és méltatlan nyüggként jelenik meg.

Szellemi formákba való öntéssel Küng csak foghatóvá tette azt az egyéni belső mesevilágot, amivel ennek a szindrómának az érintettjei az Evangélium realitását akarják behelyettesíteni.

Nem lehet eléggé magunkévá tenni Krisztus magatartását, aki nemhogy nem szaladt az emberek után, akik az ő „kemény” beszédével nem tudtak mit kezdeni, hanem színvallásra, döntésre, elkötelezésre szólította a mellette maradtakat is: „Csak nem akartok ti is elmenni?” (Jn 6,67) Már a kérdés megformálása is mutatja, hogy az ő tanítása, magatartása ebben az esetben sem változnék!

Pepita hétköznapiak

Lefèbre vagy Küng neve azonban csak típusos pszichés alapirányzatokat jelöl, melyek a maguk tisztaságában épp oly ritkán jelentkeznek az életben, mint a pszichotípusok általában.

Tudatosságuk, vagy elhatározottságuk szintén nem haladja meg a pszichotípusoknál megszokott mértéket.

A léleknek van valami alaphajlama. Ha ennek spontán kifutását a külső helyzet, körülmények segítik, és a hűséges evangéliumi fegyelem nem szabályozza, akkor a lélek azt hiheti, hogy ő csak természetes módon hordoz egy magától értetődő igazságot.

A körülmények is, és a lélek alaphajlama is, lehetnek olyan összetettek, hogy a konkrét egyéni, vagy tömeges állásfoglalásokban a hétköznapiak hullámzásaiban az egymástól eltérő,

sőt egymásnak ellentmondó tendenciák olyan egységes szövetté állnak össze, mint egy pepita textilanyag színekockái.

Lefèbrista módon lobogtatnak egy-egy fogalmat, ami az illetőknél helyettesíti az Evangélium egész mélységét és gazdagságát. Lehet ilyen a szegénység, amikor pl. meghatározzák, hogy személyenként és naponként mily összegű kosztpénz egyeztethető még össze a kereszténységgel. Mivel pedig a szegénység a konkrét anyagvilág általános helyzetétől nem vonatkoztatható el, és mivel ez állandóan a fejlődés és hanyatlás (pl. a technikai civilizáció, vagy az infláció stb.) kiszámíthatatlan hullámmozgásait járja, minden ilyen általános meghatározási törekvés már alapjaiban hibás.

Hasonló szerepeket tölthetnek be a társadalmi felszabadítás, az erőszakmentesség, a szabadság és a szeretet – az utóbbi három azzal a negatív tartalommal, hogy elutasítanak maguktól minden rendet, kötelezettséget, felelősséget a pillanatnyi hangulat gátlástalan kiélhetése kedvéért, s a felsorolás egyáltalán nem tart igényt a teljességre.

A lefèbrista szerepet betöltő fogalmakat azonban ki-ki kűngi módon választja ki: az őt körülvevő társadalom – ha egészséges, ha beteges – mozgásához köti a kereszténységet, nehogy „a vallás lemaradjon”! Míg Közép-Amerikában géppisztollyal és materialista ideológiával támogatják a kereszténységet, másutt az erőszakmentesség nevében az édesapa nem védhetné meg a lányát a támadó huligánokkal szemben.

Az aszkézis hirdetését itt az Ödipusz-komplexus tanításával, ott pedig szakszervezeti tevékenységgel cserélik fel.

A harmadik világnak a maga konkrét földrajzi, gazdasági, társadalmi helyzetében éppen úgy lehet külön gazdasági-társadalmi problematikája, mint mindenki másnak is a saját helyzete szerint – ez természetes. De a harmadik világ „teológiája”? Van a harmadik világ számára külön, a többiekétől eltérő „tömegvonzás” is a fizikában? Egy lengyel püspök ezt így fogalmazta meg: mi nem találtuk ki a felszabadítás teológiáját, de a hit és a szabadságvágy nálunk mindig össze volt kötve.

Egy környezetvédelmi tüntetés lehet jogosult, de akkor általánosan emberi, az érintettekre egyetemesen terjed ki. Plébániai keretben azonban itt csak azok vonulnak fel, akiknek a kereszténysége az időszerűségek után való szaladásból áll. Vagy minden létező szociális keret nyilatkozzék meg, és akkor ugyanaz a nő vonuljon fel a plébániája mellett, a lakóhelye keretében is, de a pártja, a munkahelye szerint is, a foglalkozása szerint, mint orvos, a hobbija szerint, mint turista, a gyereke iskolájával, mint szülőszövetségi tag stb.? Miért kellene a kereszténységnek az ilyen piacokon a saját standját felállítania?

Dorothee Sölle, ismert nyugatnémet evangélikus teológusnő. Templomokban tart késő este politikai „vigiliákat”. Először ő mondja el, ami éppen a szívéen fekszik, azután hozzászólnak, beszélgetnek, vitáznak. De mire mindehhez a templom? Sölle szerint a társadalom egyetemes megmanipuláltságában már csak a templomban lehetséges nyitottan és őszintén beszélni. Ha igaza van, akkor a templom legfeljebb az emberek nyitott fóruma, klubja lesz. Dehát a templom Isten háza! Ez azonban Sölle egocentrizmusát nem zavarja. Ő kűngi módon (maga és környezete irányultsága szerint) kiválaszt egy fogalmat (a megmanipuláltságot), amit lefèbrista hangsúllyal úgy tesz a szemlélete központjába, hogy mellette az Isten háza (az Ő közvetlen dolgai) mellékessé válnak. Duméry három kísértéséből ez az elsőnek felel meg: ő vállalkozik a köveknek kenyérré való átváltoztatására! (l. [68. old.](#))

Hol a templomtető?

A középső kísértésnek megfelelőjét találjuk meg a legkevésbé napjainkban. A szervezésnek, a teljesítménynek, a számszerűségnek a varázsát. Valaki talán utalna itt a pápai utazások tömegjeleneteire, de ez tévedés. Ahol itt tömegek vannak, saját reális emóciójuk, és valakinek a tényleges személyi varázsa hozza össze őket. Tényleges szervezési munkákat,

helyeset is, és hibásan túlhajtottat is, a két világháború között láthatott az, akinek akkor már látó szeme volt. A szekularizációs és egocentrikus frontbetörések azonban olyanná formálták a közéleti küzdőteret, hogy a vallásos világnézeti gócok kiléptek belőle: pl. nem egy társadalomban a keresztények tartják kifejezetten időszerűtlennek az egyértelműen keresztényként elkötelezett közéleti formációkat, így a századforduló nevükben is keresztény politikai pártjait. Akik a ringben maradni akarás görcsével még vannak, azok tömeg-háttér nélküli, maguk kását kevergető szóló-pikulások: nincs nekik kit megszervezniük, s helyzetük sem engedné ezt meg.

Igaz, dolgoznak nagyon komoly, világviszonylatban is súlyt jelentő katolikus szervezetek is. Ezek azonban épp az itt ábrázolt általános légkörben a világpiac társadalmi és propagandalármájához képest, csöndben végzik a dolgukat. Szakmai hitelük, komolyságuk és eredményeik jellemzőek rájuk. A produkció csillogtatása alig. Van, amelyekre épp a csöndje miatt néznek gyanakvással.

A divatnak, időszerűségnek következményes előnye, hogy mindig vannak időszerűtlen dolgok is. Időszerűtlen kísértések is!

Teknős-típusok

Ennek a magatartásnak a legnagyobb számú képviselőjét talán a humán jellegű egocentrikus beállítottság jellemzi, ahol a lélek legmélyebb rétegét a közéleti, társadalmi, gazdasági érzékenység adja. A kereszténység ezen felület, vagy más, de a mozgató erők nem benne gyökereznek. Lehet nagyon emberséges, jószándékú, de evilági. Valóban hihet választott eszközeiben, de az Isten Országának a dolga akkor sem ezeken, vagy rajtuk fordul. És mivel ez a típus tömegesen fordul elő, minden felrepített jelszó azonnal tapsolókra és tömegekre találhat köztük. Ha valahol tényleg befolyásolhatnak valami keresztény ügyet, azt a dolog természete szerint viszik egy pogány zsákutcába. Őket is dagasztja az az öntudat, ami a közéleti porondon általánosan megszokott.

A másik típus a korábban sérülteké, valamilyen gyökerű ressentiment-hordozóké. A legtöbben, akik innen indulnak, később az előző típus útjába torkollhatnak bele. De van akiknél a ressentiment megmarad, majd lassan átfogóbb neurózissá lesz, kereszténységük pedig Huxley Szép új világában lévő dal-dómkok megfelelője. Időszerű formájuk egy általános keserű csalódottságba való visszavonulás, mert az Egyház az előző rezsimben is, és most is, vagy az előző rezsimben sem, és most sem, esetleg soha a történelemben, vagy mindig a történelemben... Ők azonban a csalódottság páncélja mögött szigorúan ragaszkodnak a kereszténységükhöz, amiről nem lehet pontosan tudni, hogy mit értenek rajta...

A harmadik típus az utópista, aki akár fenti jellegű félreszorultságából, vagy akármilyen egyéb gyökerű marginalizálódásból kiindulva, esetlegesen eredeti szellemi konstitúciójának megfelelően az Isten Országáé dolgait és problémáit egyoldalúan, elméleti síkon közelíti meg.

Szellemi társasjátékok születhetnek így, amik akkor lesznek igazán veszedelmesek, ha az elmélet elkészültével az utópistából kiugrik a próféta, aki az elméletével az igazi, a még soha-nem-volt megváltást, tisztánlátást, helyrezökkenést hozza az egész kereszténységnek. Az Isten Országáé történetének legszebb lapjai közé tartoznak a prófétákról szólók, akik azonban nem voltak túl sokan; s a legszomorúbbak közé az ál-prófétákról szólók, akiknek a köre viszont annál szélesebb.

Ha végignézzük az Egyház hivatalos római megnyilatkozásait egyes keresztények közéleti magatartásával, vagy a kisközösségek szerepével kapcsolatban, a megkérdőjelezett külső eseményeket az itt felsorolt pszichés magatartás-típusokkal mindig kielégítően meg tudjuk magyarázni.

A kisközösségek dicsősége és nyomora²

A nyitott szemű ember előtt még pápai meghitelezés nélkül is bizonyos lenne, hogy a kisközösségek „az egyetemes Egyház reménységei” (Evangélii nuntiandi, 58. pont). Azonban ez a tény azért összetett marad. A kereszténység kisközösségeként kezdődött: az első az apostolokból állt, élén a Krisztussal. A sorra kialakuló egyházközségek további kisközösségek. Ennek az élő alakulatnak intézményesedett formája lesz a mai egyházközség.

Mindig az élő közösség az, aminek tartalma, lelke, értelme van, de ez önmagában ki van szolgáltatva az élet esendőségeinek. Ezért az élő közösségek általában igyekeznek önvédelmiül megteremteni az intézmény védőburkát. Ez azonban csak biztosítani tudja az életet, ha az van, tőle függetlenül is. De megteremteni, gondoskodni arról, hogy legyen, nem képes. Ezért a világ mindig teli van üres csigahéjakkal, amikből kipusztult az élet. Még az is előfordul, hogy egy üres csigahéjban valami újszerű élet ver gyökeret, de maga a héj erről sem tehet.

Minden kisközösségnek pusztá léte arról tanúskodik, hogy az ő környékén a plébánia stb. többé-kevésbé üres csigahéjjá lett. Persze az is lehetséges, hogy azon a környéken még egyáltalán nem is volt élet, és az ténylegesen most szerveződik először a kérdéses kisközösséggel. Vannak, akik ebben a körképben szembeállítják a kisközösséget a plébániával, és ezt meghaladottnak, akár feleslegesnek is mondanák, míg az előzőt a jövő útjának. Nem ennyire egyszerű a dolog.

Egy közösség megalakulása, sőt hosszabb-rövidebb léte önmagában még nem bizonyítja a létezését, fennmaradási képességének. Vannak földrajzi területek, ahol az ember benyomása szerint a működő kisközösségek nagyobb része van éppen vagy szerveződés, vagy feloszlás, mintsem az egészségesen lüktető élet állapotában. Hiszen pl. a házasságban két ember tartós kapcsolata is feladatot jelent, közösségben a többeké még nagyobb. Egy közösség létrejötte a lelkek ilyen irányú éhségéről tanúskodik ugyan, de ez nem biztosíték arra, hogy ugyanazon lelkek hajlandók adni azt az önfeláldozó munkát és fegyelmet is, ami nélkül viszont tartós, egészséges és szerves közösségi élet nem gondolható el. Egy házasság tönkremenetele is lehet hosszú és keserves, de azért nem kevésbé üzembiztosan elérkezik, ha a házaspár nem odaadó, önfeláldozó szeretettel fordulnak egymás felé, hanem ki-ki önzően a maga boldogságát keresi, a maga jogait védi és akarja biztosítani. Aki nem azzal a kérdéssel indul neki egy kisközösség keresésének, hogy hová szánta őt a Mennyei Atyja, hanem hol van egy olyan kiváló közösség, ami az ő igényeinek felel meg, ahol ő jól érzi majd magát, az az ingyen mozi, vagy cukrászda, ahol le lesznek kötelezve attól, hogy ő méltóztatik leereszkedni közéjük, nem bocsátva a közösség rendelkezésére egyebet, mint étvágyát és kritikáját – az naiv és irreális. Személyi szolgálatunkra rendelt csodaparkokkal nem bútorozták be a földet. Ki-ki boldog lehet házasságban is, kisközösségben is – másodlagosan, azáltal, hogy hűségesen teszi a dolgát. Erre azonban viszonylag kevesen kaphatók, ha enélkül rosszul és árván érzik is magukat. Az ilyenek vándorolnak a kisközösségek között, míg meg nem unják az egészet. Vagy esetleg hasonlók találkoznak össze, s a kisközösség lépésről lépésre megszűnik méltónak lenni erre a névre.

Ugyanis, ami a kisközösséget azzá teszi az Evangélium szellemében, az Egyházba kapcsolódva végzett liturgia, tanulás, segítő (szellemi vagy fizikai) munka. De elkezdődhetik, hogy egyszerűen jól érzik magukat egymás közt. Kirándulnak és nyaralnak együtt. Uzsonnáznak, játszanak, pletykálnak valamelyiküknél, különösebb program nélkül. Ha van is ilyen, az csak másodrendű, ki-ki jön és megy, amikor jön és megy, valami klubszerű együttélésben, ami azért keresztény, mert pl. nem szokás káromkodni. Dehát ez nem is jelent

² Lényegében megjelent a Távlatok 1993/2 számának 182–192. oldalain.

megerőltetést, csak nem szokásuk. Megerőltetésről semmilyen területen sem lehet szó. Ennek a fajta társulásnak egyik jellemzője éppen az, hogy a felettük elmúló idővel semmi sem fogható meg, határozható meg, ami valami elvégzett munkára, belső fejlődésükre utalhatna. Csak élnek és megvannak az időben, egyre fegyelmetlenebbül, kiszámíthatatlanul, szétesően.

Más formát jelentenek a visszhang-közösségek. Az ilyeneket valójában egy-egy egyéniség tartja össze közösségnek önmaga számára. Megnyilatkozási fórumnak. Ő adja a tartalmat, tölti ki az időt, s adja a közösség formáját. Enyhébb formájában ez csak stílust, hangulatot jelent, de ha egy zárt és extravagáns, valamint erős egyéniségről van szó, megnyílik a lehetőség az utópia, a prófétizmus, s végül a szektásodás felé is.

Ha azonban a kisközösség ezeket a veszélyeket elkerüli, mivel az élet, fogalma és természete szerint, örzi önmagát, előbb-utóbb szükségképpen megindul az intézményesedés útján. Ennek legtermészetesebb útja, ha bekapcsolódik az egyházköztségbe, vagy más adódó egyházi alakulatba, oly módon, hogy az addig többé-kevésbé üres csigahéjban, elkezd megteremteni vagy gazdagítani az életet. És ezért nem érdemes neki első lelkesedésében a plébánia, a „megcsontosodott intézmények” ellen ágálnia, mert ha egyáltalán életben marad, ő is rá fog futni az intézményesedés vágányaira. Különben nincsen tartós élet. És ha az intézmény rossz vagy üres, nem azért ilyen, mert intézmény, hanem mert az élet hiányzik belőle. S az élet önerőt jelent, hiába pusztítom el az üres intézményt, abból még nem lesz élet. Az élet a csiga. Az intézmény a csigaház, amit a csiga a maga védelmére készít. Az üres csigaház értelmetlen, de ha széttaposom, se lesz ettől értelmes.

Más oldalakon is ez a törvényszerűség dolgozik az Egyházban. Közösen és egészségesen Istennek adott életből magától értetődően született meg ismételt pl. egy szerzetesi formáció, de ha valaki azzal kezdené, hogy alapít egy szerzetesrendet, az csak kamasz-romantika lenne.

Egy kisközösségnek elvi magára zárulása biztos elindulás a szektásodás felé. De mert gyakorlatilag itt és most nem kapcsolódik ehhez, vagy ahhoz az egyházi intézményhez, ebből semmi sem következik. Hiszen a fentiek szerint lehet, hogy épp annak az intézménynek üressége, árulása, romlott, vagy eladott volta következtében bimbózik ki a kisközösség, amely intézmény rá szeretne tenyerelni. Mert magától értetődően azok a személyek és intézmények élnek a legnagyobb fenntartásokkal a kisközösségekkel szemben, amelyek leginkább adtak okot azok létrejövetelére. S a hibások szívesen eltüntetnék bennük a rájuk vonatkozó, élő vádat. Mások az energiájukat fognák be a maguk kocsijába, és irányítanak a maguk céljai felé. S mikor a kisközösségek ez ellen védekeznek, csak a lassú öngyilkosságtól ódzkodnak. Ezért, hogy egy kisközösség épp X-hez, vagy Y-hoz nem kapcsolódik, az még nagyon lehet a Szentlélek szándékai szerint való.

Még akkor is, ha ez a helyzet önmagában korántsem veszélytelen, különösen, ha hosszabb időn keresztül tart. Az egyháztörténelem tud olyan esetekről, mikor az ilyen, önmagában helyes és hűséges óvatosságot az idő múlása görcsre változtatta, és a kézfogás végképp elmaradt, akkor is, mikor már megtörténhetett volna, sőt meg is kellett volna történnie. Aki tehát azt hiszi, hogy áll, ne csak arra ügyeljen, hogy el ne essék (1Kor 10,12), hanem, hogy azt is észrevegye, mikor kell már megindulnia.

Észrevegye! Mert a veszélyhelyzetek úgy állnak sokszor elő, hogy megdöbbenve valami intézményes formáció ürességétől, vagy eladottságától, a hűnek maradni akarók összetömrülnek, és egy alkalmasnak látszó képpel, fogalommal elhatárolják magukat az előzőtől. Biztonságból ezt az elhatárolást jól ki is élezzik. Az éles fogalmazást az előző, már csak a maga védelmében is, szektásnak jelenti ki, és távol akarva maradni attól, továbbpolarizálja magát, a már kifogásolt irányban. De a másik is ugyanezzel a pszichés törvényszerűséggel sarkítja tovább önmagát, míg az előző örömeire valóban szektássá lesz,

mint ahogy ezen a hibán keresztül az előző is ugyanúgy tovább növeli a maga ürességét, eladottságát stb.

Az egésznek a hasznát csak azok látják, akik, ha már ők nem tudják felszámolni a kereszténységet, örömmel veszik tudomásul, hogy a keresztények számolják fel egymást. És társadalmi szinten ehhez hozzá kell még gondolni a fiatalok, útkeresők, gyöngék, sőt a neurotikusok széles tömegeit, akik számára istenkeresésük amúgy sem könnyű útjait ezeknek a pólusoknak feszültségei, viharai, kisugárzásai, egymásra-hatásai, és interferálódó háttérzuzmók ködbe, sötétségbe és keserőségbe borítják. Ezek maguk is csak megzavarodnak, deformálódnak, és tovább deformálódnak.

Pedig csak arra lenne szükség, hogy mindenki komolyan vegye a keresztény szót, ami krisztusit jelent. Hogy Krisztus tanítása az irányadó számunkra. Rajta tartanánk a szemünket, és nem egymáson pörögnénk be. Az apostol korholása, hogy ki Pállal, ki Apollóval, ki Kéffással (1Kor 1,12), ma sem időszerűtlen!

A kisközösségi lét tényleges veszélyeiből azonban nem kell olyan viszolygást kelteni magunkban, hogy hát akkor mégis biztosabb, ha egyedül kínlódom. Egyáltalán nem biztosabb, és semmi sem biztos, mert a teljes biztonság hiányzik a földi korlátolt és törekeny emberi egzisztencia élethelyzetéből. Hibalehetőség mindig van, akármit csinállok, és ha semmit sem csinállok, akkor fellép a mulasztás hibalehetősége.

Mégis, van a remény isteni erénye, ami az üdvösséghez is szükséges, s azért a VI. Pál által használt „reménység” kifejezés, mindent összevéve, nagyon biztat a helyesen alakított kisközösségi életre.

Anathema sit?

Ez a két szó történelmi használatában annak a kifejezésére szolgált, hogy valaki, vagy valamilyen kifejezés, meghatározás, gondolatmenet eltér a katolikus Egyház által képviselttől, és ezért, aki ehhez ragaszkodik, kívül van annak közösségén. Mivel ezek a hivatalos minősítések hit- és erkölcsre vonatkozóak, önmagukban feltétlenül helytállóak.

A történelmi érzék finomodásával azonban az emberek rájöttek, hogy egyáltalán nem bizonyos, hogy mindenkinek a lelkiismerete is megfelelt annak az elítélt kifejezésnek, amit különben használt. Az mindig is bizonyos volt, hogy magát a lelkiismeretet végső gyökeréig csak az Isten látja. Az emberek reakciói csak annak kifejezésére vonatkozhatnak. A fogalmi tisztázatlanság, a nyelvi fejletlenség, a szellemi kommunikáció gyér volta és rendkívüli lassúsága évszázadokkal ezelőttről sokszor bizonytalanná teszi, hogy egy-egy megfogalmazás a térben, időben, művelődésben egymástól távolálló lelkekben pontosan ugyanazt a tartalmat jelölte-e meg? Amikor a szöveg biztosan hibás volt, akkor a lélek is? Ez az, amit csak a Jóisten tud.

Napjaink bőven ismerik a különböző cenzúrák jóvoltából az információhiányt, ismerik az információk manipulálását, ami egész társadalmakat téveszthet meg, és ismerik az információrobbanást is, mikor az anyagbőség áttekinthetlensége és feldolgozási képtelensége az információhiány okozta tévedéshez, vagy egyoldalúsághoz hasonlóan idéz elő.

A pluralizmus és az ökumené is azon alapulnak, hogy ha a forma hibás, vagy kérdéses is, teremtményi korlátoltsága, tévedékenysége és befolyásolhatósága következtében maga a lélek még mindig rendben lehet Istenével. Ezt a meglátást teljes magától értetődöttséggel alkalmazzák ma a keresztények térben és időben tőlünk távollevőkre. Mindenki egyre szűkebbre szabja azt a kört, amikor állásfoglalásra kényszerítve érzi magát. Az állásfoglalások megfogalmazása is mind óvatosabb, ki-ki a saját korlátait is szem előtt tartja, a túlélés kontúroknak általában nem vagyunk barátai. Kivéve a sajtóvitákat, egymás látóhatárában élő kisközösségeket, pályatársakat, feltételezhető konkurensokat. Ilyen esetekben az elzárkózó, kizáró gesztus egykettőre felvillan. El lehet csodálkozni azon, hogy

ökumenikus ölelésre, évszázados idegen kultúrákkal való barátkozásra a másik kontinensre is elutazik valaki, otthon azonban saját hangján kívül mást nem állhat. Pedig ha valamikor, zűrés és nyomott századunk napjaiban lehet a legkevésbé tudni, hogy akár egy biztos tévedés is mennyi jogos megbotránkozás, igazságtalan üldöztetés, rafinált elnyomás, megerőszakoltságból fakadó neurózis nyomán jött a világra! És milyen képtelenség, hogy egymás iránti őszinte szeretetből, vagy formális udvariasságból erőszakot tegyünk a lét, az ember, vagy az Isten igazságain, nem kevésbé képtelenség, ha az Evangéliumot bunkónak használjuk testvéreink leütögetésére, vagy tuskónak, hogy rákapaszkodva magasabbnak látszódjunk!

Mert mindenki csak Atyánk irgalmából él, ha él, a gáncstalan nem kevésbé, mint a bukácsoló. És „irgalom nélkül sújtja az ítélet azt, aki nem gyakorolt irgalmasságot!” (Jak 2,13)

Mécs az ágy alatt: fény vagy lidérc? (Mi is manipulálunk)

Manipulálni???

Megsejtet valamit a fogalom értelmezéséből a kiszólás: ha kérdeznek valamit, akkor is hazudnak, és ha valamit állítanak, annak még az ellenkezője sem igaz. Mert régen egyszerűen hazudtak, loptak, csaltak. A civilizációs eszközök ezeknek a bűnöknek a hatáslehetőségeit messzemenően megemelték. Segítségükkel olyan általánosan bejáratott gyakorlat alakult ki, ami kielemezhetetlenül megfertőzte az egész szellemi levegőt, a manipulációt szinte spontánna és öncéllá téve, hogy az igazság igénye, fogalma, hangoztatása már eleve gyanús, és egy magasabb fokú manipuláció benyomását kelti fel.

A Szentatya angliai látogatásáról szóló beszámolójában egy „katolikus” hetilap így ír: „A szertartás végén a pápa, Runcie prímás, és még öt egyházfő égő gyertyával a székesegyház egyik oldalkápolnájába vonult, amelyet a modern kor öt vértanújának szenteltek: Boldog Maximilián Kolbe, Dietrich Bonhoeffer, Martin Luther King és Oscar Romeo emlékének.” – A számolni tudó olvasó azonban látja, hogy ez az öt: négy, és ennek a levegőnek az ismeretében azt hiszi, hogy valaki jó fiú akart lenni valamire, és egy kellemetlennek tartott nevet kihúzott, az árulkodó ötöt nem véve észre. Az adat másfelé való ellenőrzése azonban azt az eredményt hozza (Herder Korrespondenz, 1982/7. szám, 352. old.), hogy nemcsak nem négy, de még öt gyertya sem volt, hanem hét! Ezt különben a hetilap szövege is alátámasztja, hisz a gyertyákat a pápa, a prímás, és még öt egyházfő viszi, tehát összesen heten. Tehát nem egy, hanem három gyertya maradt ki! Az ellenőrző forrás anyagából kiderül, hogy ezek: 1. Janani Luvum, az Idi Amin által Ugandában meggyilkoltatott anglikán érsek, 2. Maria Skobotsova, orosz apáca, és 3. „korunk ismeretlen vértanú”. A süllyesztőben már elmerült Idi Aminnak miért akarna valaki hízelegni? De az is nevetséges lenne, ha bármelyik országnak akarna valaki így kedveskedni. Egy vértanú léte nem különösebben megszegyenítő senkire sem, mert korunkban nincs olyan ország, ahol egyetlen csepp vértanúi vér sem ömlött volna ki! Ez is az értelme a hetedik gyertyának, aminek a kimaradása azt a kérdést veti fel, hogy vajon nem a vértanúság fogalma maga az, ami kellemetlen egyeseknek? De a hetilap is a vértanú szót használja!

Ha egy kisgyerek a büntetéstől való félelmében letagadja az iskolai dácit, ha egy kormányelnök a hatalomhoz való ragaszkodásában meghamisítja a választásokat stb., ezek ha bűnök is, de okuk, értelmük, céljuk világosan felfogható. Mert egyedi okkal bír, körülhatárolt esetek. Mikor ezek beborítják az egész életet, és olyan bejáratott szellemi idegpályákká lesznek, amik külön ok nélkül is, szinte automatikusan működnek, kiszámíthatatlannokká, és elemezhetetlenné válnak, s az információs látóhatárt teljesen bizonytalanná teszik, akkor a társadalom kiszolgáltatottsága teljessé lesz.

És a manipulációnak tulajdonképpen nem is az a célja, hogy az ember ezt, vagy azt az adatot így helyesen, vagy amúgy eltorzítva vegye tudomásul, hanem hogy „eszi, nem eszi, nem kap más”-módon szellemi, emberi önállóságától foszsa meg, tegye kiszolgáltatottá a társadalmat, hogy akinek az érdekében ez történik, kényelmesen és gondtalanul, az ellentmondás minden veszélye nélkül járhatson el úgy, ahogyan neki tetszik.

A manipuláció végső fokon mindig valakinek az önkényét, és a többiek kiszolgáltatottságát jelenti, akár Idi Aminról van szó, akár állítólagos keresztényekről.

Az árvíz nem egy pillanat alatt szakítja át a gátat. Előbb hosszú időn keresztül a víznek milliárdnyi észrevétlen parányával kell átítatnia a gát földjét, hogy végül is áttörje.

Félmondatos pontatlan állítások, inszINUÁCIÓK helyezhetik lassan kétértelmű megvilágításba azt, akit, vagy amit valaki félre akar szorítani. „...az értelmiség érzékenyebben reagál a szélsőséges, mint a mérsékelt ideológiákra.” (idézi René Rémondtól: Valóság, 1982/7. szám, 121. old.) Nem szokás tagadni, hogy sem bizonyítvány, sem beosztás önmagában nem képes senkit sem értelmiségivé avatni, ez alapjában véve szellemi kategória. Az értelem szellemi kategóriájának leglényegesebb paramétere azonban éppen az átfogó és kiegyensúlyozott szemlélet. Az értelmiségiek, akik szélsőségesek lesznek, mindig számításból, vagy gyávaságból, tehát jellemhibákból lesznek azzá, és nem értelmiségi alapon. Arra azonban jók az ilyesféle odavetett mondatok, hogy magát az értelmet járassák le, mert annak szellemi önállósága a legkeményebb ellenfele például a – manipulációnak!

A legkülönbözőbb területekről lehetne tovább sorjázni a példákat. Majdnem mindegyik, ebben az írásban előhozott konkrét eset a manipulációra is példa. Van köztük előre tervezett, a kellő pillanatban spontánul megszületett, de még teljesen öntudatlanul elő- és összeálló is. Mert ahogy mondani szokás: már akár álmában is tudja...

A manipulációt nem lehet legyőzni erőszakkal, vitával vagy okoskodással, hanem csak szellemi önállósággal. Ennek megszerzése azonban áldozatos és kemény belső munkát jelent. Divatos dolog szidni a rabszolgatartókat. Nem is dicséretes elfoglaltság. De a henyé elmék nem gondolnak rá, hogy bármikor a történelemben csak úgy lehet szó rabszolgatartóról, ha vannak, akik vállalják a rabszolgaságot! Ha valaki inkább vállalja akár a halált is, akkor a rabszolgatartók hoppon maradnak! Csak a rabszolgák legtöbbször éppen olyan ösztönlények, mint a gazdáik, s adott esetben nem kevésbé embertelen rabszolgatartók lennének, mint pillanatnyi uraik. Korunk hozott erre is történelmi példákat, mikor egy-egy lágerben hirtelen helyet cseréltek az őrzők és őrizettek, és egyéb nem is változott! (l. [18. old.](#))

Mert a manipulációval való megbirkózásnak egyetlen módja, hogy vállalom a szellemi önállóság verítékeztető feladatait, ránevelve közben magamat arra a szellemi szerénységre is, mely ki tudja mondani azt is, hogy: nem tudom! Mert a körülmények megfoszthatnak a pontos és helyes informálódás lehetőségétől. Csak az éretlen szellem öntudatoskodásával nem fér össze ez a két szerény szó. Pedig nem tudni, ami nem tudható, az nem szégyen. Viszont a kétest, a bizonytalant erősítgetni: méltatlan. Hogy a szerelvénnyel megáll ott, ahol a pálya véget ér, az a magától értetődő. A sínek híján szakadékba rohanó vonat mögött mindig merénylet van!

Ó, az a nagyszerű Én...

A manipuláció végső alapképlete mindig ez: az „én”, a „mi” = gáncstalan nagyszerűség, a „ti” = bűn, butaság, gyengeség.

Annak idején a fajelmélet egyik legfogósabb cáfolata volt az a tény, hogy kivétel nélkül, az elmélet minden eddigi hirdetője, akármelyik fajta mellett szállt is síkra, a saját elmélete szerinti legértékesebb kategóriába sorolódott be. És egyszer elhangzott az, hogy ha lesz egy olyan fajelmélet is, amely szerint annak felállítója a legértékesebb fajta tartozik, azt már érdemes lesz közelebbről is megnézni. Mert addig, hangzott a tétel, ez az elmélet is csak az emberi gőg, beképzeltség, egocentrizmus sajátos megnyilvánulási alakja. Ez pedig úgymint egyidős az emberiséggel: ma a manipuláció dolgozik az „én”, a „mi” nagyszerűségéről való gondoskodáson. (l. [45. old.](#)) Nem is gondolunk rá, hogy a fajelmélet, a faszizmus, az egocentrizmus, a manipuláció valójában ugyanazon átfogó erkölcsi kategóriába tartoznak, akkor is, ha lesz olyan manipuláns, aki az összeállítást önmagára nézve sértőnek és méltatlannak tartja, mert ő a faszizmussal például letagadhatatlan közéleti harcokat is folytatott. De ebből csak az derül ki, hogy az egocentrizmus Saint-Exupérynek az a majomkenyér-fája, amely a gyökereivel akár egy egész bolygót is átsző és szétdob. És az is kitetszik, hogy mindenek között talán hozzánk, keresztényekhez a legméltatlanabb a

manipuláció, mint akiknek egy, az egocentrizmussal átlós ellentétben álló erkölcsi kategóriát kellene képviselnünk.

Mindig manipulációs magatartással van dolgunk a makulátlanságot bizonyító öngazolás eseteiben. De a lakájok bűnbánatában is, mikor a bárány vádolja magát azzal, hogy milyen agresszív is volt a farkassal szemben. Nem más az eset, ha a bárány ezzel a vétekekkel nem magát, hanem édesapját vádolja. Vagy amikor a farkas sajnálkozik, hogy kénytelen volt a világveszedelmet jelentő bárány ellen fellépni!

Csak arról gondoskodik minden körülmények közt a manipuláns, hogy olyan helyzet ne alakulhasson ki, amelyben bárki is így szólhatna hozzá: ez azért mégis csúfság, szedd össze magad és hozd helyre! S ezért azt lehet mondani, hogy a manipuláció eddig kialakított formációi közt, a mindig büntelen, tévedés- és hibamentes egyén vagy csoport, az igazságok szabadalmazott birtoklói, a vitathatatlan diagnózisokkal, mindig valósnak bizonyuló jóslatokkal rendelkező földi és égi nagyságok, akikhez méltatlanok az olyan gyarló kifejezések és megközelítések, mint „lehetséges”, „talán”, „az a benyomásom”, „véleményem szerint” – nos, ezek az emberi korlátokat és szerénységet nem ismerő magabiztos nagyságok, egyszerűen csak élenjáró manipulánsok!

Isten veled, tanulékonyág...

Az ünnepelt és Európa védőszentjeként tisztelt szent Benedek Regulájának egész bevezetése, annak a tanulékonyásra való biztatása, vadidegen dolog az önmagába belefeledkezett Én számára. Még az ezt lehetővé tevő konkrét eszközökről sem gondoskodik a maga számára.

Köztudomású, hogy a Vatikánnak még anyagi gondokat is okoz az egész világ szellemi-erkölcsi problémáinak adatszerű figyelése és feldolgozása. A helyi egyházak keresztényei korántsem mindig ilyen éberek. Nemegyszer nem is törődnek a társadalmi-közéleti helyzet és kérdések önálló megközelítésével. Nemhogy az ifjúság, a nők, vagy egyéb időszerű problémák, de akár a hitoktatás, vagy más közvetlen lelkipásztori feladatok témájában sem rendelkeznek saját szempontok szerint, saját kézzel, megbízhatóan összegyűjtött, mérlegelt és feldolgozott adatanyaggal. Ami ilyesmire, akár csak közéleti megnyilatkozásaikhoz is szükséges, átveszik profán forrásokból. Ezek aztán vagy eleve is megmanipuláltak, vagy ha nem is, a dolog természete szerint nem evangéliumi megközelítésekkel készültek. Az ilyen egyházi szövegekből akár még ki is emelhetők a profán forrásról árulkodó tájidegen kifejezések!

Ennek következtében ezeken a helyeken a keresztények tartósan az ágy alatt tartják a mécsüket. Korunkban a pápai enciklikák, különböző beszédek és római megnyilatkozások olyan egyértelmű válaszokat adnak az éppen égető kényes pontokra, mint korábban alig volt lehetséges. Ezt a tempót azonban nem minden helyi egyház veszi át. Amily imponáló például a francia, vagy nyugatnémet püspöki karnak a náluk aktuális kérdésekhez való higgadt, mértéktartó, de egyenes és félreérthetetlen hozzászólása, a keletnémeteké, akik társadalmuk nem-keresztény mozdulásaival szemben a keresztények számára agresszivitás nélkül, de határozottan fogalmazzák meg a feladataikat, úgy hiányzik mindez például a cseheknél (Herder-Korrespondenz, 1982/7. szám), de nem egyedül náluk! És akkor, mikor az ugyanabban a cipőben járó közvetlen szomszédaiknál, a lengyeleknél 1945 és 1975 között a püspöki karuk nem kevesebb, mint 184 püspökkari körlevelet bocsátott ki! (Concilium, 174. sz. 1982. április, 38. old.) Megdöbbenő dolog, hogy mikor társadalmainkat évtizedeken keresztül rázzák a közéleti, társadalmi és gazdasági földrengések nemegyszer tragikus hullámai, az a történész, aki annak idején egy-egy országban ennek az időnek püspökkari megnyilatkozásait nézi majd, a dátumoknál megdörzsöli a szemét: hol éltek ezek az emberek? Hogy sikerült a mécsüket ennyire elrejtetniük?

Ez a stílus aztán tovább szivárog a keresztény társadalom mélyeibe. Egy-egy helyen rendkívül gyér papír- és nyomdalehetőségek állnak a kereszténység rendelkezésére még az információrobbanás korában is. De ennek jelentős részét is a helyi perc-emberkéek jófiúskodó írásoskái töltik ki, míg pl. Schaper, Lewis, Görres, Hans Urs von Balthasar, Reinhold Schneider, Pieper stb., stb., tehát a nagy kortárs katolikus elmék még nevükről sem ismeretesek. Pedig ha szűk és szorított helyzetében egy keresztény társadalomnak nincs elég kifutása önmagában, annál inkább kellene kapaszkodnia a világkereszténységbe. De ez részben nem jópont, részben a jópont-gyűjtögetők nem is jutnak hozzá, hogy ilyen bagatell dolgokkal törődjenek!

Ilyenkor aztán egyáltalán szó sem eshetik valami világoskodó keresztény mécsről. Ha valami állásfoglalásszerűség történik valamikor, az nem önálló vélemény, hanem csak helyeslése, újrafelmondása valami egy héttel, egy hónappal korábban elhangzott közéleti megnyilatkozásnak. A dialógus szó is előfordul ilyenkor újra és újra, anélkül, hogy valóságos dialógusról szó lenne. Ez a kifejezés ugyanis ellentmondást, vitát, különvéleményt jelöl, ilyesmi azonban nem fedezhető fel. A kijelölt és vállalkozó szereplők függöny mögötti megállapodásaik szerint kérdezik, elmondják, felelik azt, amiben megegyeztek! Lehet, hogy közben a társadalom keresztény részének változik is a helyzete, mert a hatalom birtokosai ezt valamilyen okból így látják jónak. Csak nem a keresztényekkel folytatott dialógus következtében, egy szabad szellemi élet levegőjében, lépésre lépéssel válaszolva, következik ez be. Nem a keresztények megtámadhatatlan állításai, magatartása készítetik meggondolásra a másik felet, mert azoktól dehogy is telnének ilyesmi, hanem a saját időszerű érdekei. Önálló keresztény állásfoglalás csak gyanúsítás vagy elhallgattatás formájában hangzik el azok felé a kebelbeliek felé, akik nem elég odaadón tapsolnak.

A legszélesebb keresztény társadalmi körben pedig ez a lelkiület abban a formában jelentkezik, hogy lelkesedéssel tesznek a hívők egymás elé egy-egy „nagyserű”-nek mondott könyvet, amelynek minden értéke valójában abban áll, hogy bántás tényleg nincs benne a kereszténység felé, és tán még az Isten szót is nagybetűvel írja. S a lelkesedők nem érzik, hogy mindezzel milyen szegénységi bizonyítványt állítunk ki magunkról.

Miért manipulál mégis, aki manipulál?

Ezekielnél is azért és akkor van szükség „órállóra”, ha „kard közeledik az ország felé” (Ez 33,2). A jók élvezetére nem kell felszólítani az embereket – arra annál inkább, mikor az óvatosság, a vigyázat, a felkészülés ideje jön el, mert hajlandók akár homokba is dugni fejüket a valóság elől, csak hogy tovább ejtőzhessenek egy lágy és langyos dágványban. Hogy később erre hogy fizetnek rá, azzal nem néznek szembe.

Az Ószövetség maguk küldötte, hamis prófétái is mindig alaptalan biztatásokkal hízelegtek a népnek. Jeremiás is ezt hányja szemére annak a Hananja álprófétának, akivel vitázott a nép előtt: Azok a próféták, kik előtted és előttem voltak, ősidők óta harcról, éhínségről és döghalálról jövendöltek – arról a prófétáról, ki békességet jövendöl, csak akkor ismerik el, hogy valóban az Úr küldte, ha szava beteljesedik (Jer 28,8-9).

Krisztus jövendölései is figyelmeztető jellegűek voltak, lásd Máté egész 24. fejezetét.

Pál folytatja a sort: ...amikor azt hangoztatják: béke és biztonság, akkor éri őket hirtelen a pusztulás (1Tessz 5,3).

Huxley próféták nélküli Szép új világában ezt munka után azonnal az üzem kapujában kiadagolt két tablettá szómával adják meg, ami eufóriás álmokat adva, elveszi az emberektől a gondnak és gondolkodásnak minden terhét és lehetőségét.

A mi civilizációs fejlődésünk azonban finomabb pályákon fut: nem naponta egyszer beadott két fogható tablettán át, hanem a manipuláció láthatatlan, szellemi csatornáin

keresztül, észrevétlenül és megszakítatlanul szívódnak fel belénk korunk mindennemű hamis prófétáinak altató dalai.

S a manipuláció manipulálása, hogy ez napjainkban már az egész társadalmat átfogó, természetes jelenség lett. Az emberek bizonyítottnak vélnek egy állítást ezzel: a rádióban hallottam, tévében, moziban láttam, újságban olvastam, az üzemben mondták stb. S az a középkáder, aki dühöng azon, hogy felettesei manipulálása elzárja őt pl. bizonyos információktól, személyétől lefelé továbbra is magától értetődően képviseli ugyanazt a manipulációs profilt, amivel felülről őt is kezelik.

Igaz, nehezen is tudna másként eljárni. Az elzárkózás furcsa színbe hozná. A manipulált közhangulatban pedig alig lehetséges függetlenül szólni. Annyit kellene magyaráznia, bizonyítani, amit nem is mindig tud, vagy nem is mindig tanácsos, amire az adott helyzetben nincs mindig kellő idő és lehetőség, és amit az ilyesmihez nem is szokott másik tán fel se tudna fogni –, hogy rossz szájjal, de folytatja a manipulációs folyamatot.

Az „őrállók”

Ami feladat itt és másutt megoldatlan marad, az persze valamilyen formában mindnyájunk lelkiismeretét terhelheti, efelől az ítéletről szóló krisztusi tanítások nem sok kételyt engednek meg (Mt 7,15-23; 25, 31-46). Emellett azonban Ezekiel 33. és 34. fejezetei afelől sem hagynak kétséget, hogy ez a felelősség a mindenféle „őrállók” lelkén és nyakán külön kényes feladattá és adóssággá nő. Ezt sem szoktuk tagadni, de sokszor szívesen elmennénk mellette észrevétlenül, félrefordított fejjel. De egy más területről vett példa talán igazolja ennek megengedhetlenségét.

Csak nyers idézetek egymás után Erdélyi Sándor cikkéből: A vezető felelőssége (Valóság, 1981. július, 37–46. old.)

„...Magyarországon a vezetők tudatalatti világában... perdöntő jelentősége van a felsőbbség, a felsőbb személyek véleményének, elvárásainak, kimondott, vagy kimondatlan értékítéletének.”

„...a lojalitás a mindenkori felettesek személyéhez megelőz minden más szempontot.”

„...van egy pozícióra orientált társadalmunk...”

„...a lojalitás tétele a leginkább az alábbi személyiségjegyekkel megáldott vezetők előremenetelének... kedvez:”

„...a felső... elvárások mérhetetlen tisztelete...”

„A felsőbb személyektől való – már-már beteges – rettegés: a felső vezetés nélküli döntésképtelenség... mérhetetlenül sok energia a személyes kapcsolatok ápolására...”

„...a megszokott hierarchiához, és ezen belül saját pozíciójához való mérhetetlen ragaszkodás...”

„...az általános konfliktusmentességre való törekvés, általában az erős ellenállás mindenféle változással szemben...”

„Bizalmatlanság az olyan személyekkel és törekvésekkel szemben, akiktől, amelyektől a jelenlegi struktúra szétfeszítése várható (melyben biztos helye van)...”

Mindez „...homlokegyenest ellentmond mindannak, ami az innováció befogadására alkalmas társadalom jellemzője. Márpedig ha ma egy társadalom elfogadja, hogy innovációra alkalmatlan, saját ítéletét írja alá.”

„...a lojalitás tétele szinte általánossá vált... és újratermelődik a társadalmi élet más területein is.”

Az utolsó félmondat igazolja, hogy erre az oldalra se rosszmájúságból kerültek be az előzők. Az alábbiak ugyanúgy közéleti vonatkozásban hangoztak el, de a mi házunk táján se lehet azzal felelni rájuk, hogy a címzett ismeretlen!

„A valósághoz az is hozzátartozik, hogy a munka hatékonysága nem kielégítő... Eredményeink elmaradnak mind a szükségletek, mind a lehetőségek mögött. A vezetésnek is vannak hiányosságai. Én ilyennek tartom döntési rendszerünk nehézkességét, lassúságát és a bürokratikus vonásokat... Ilyen továbbá a felelősség elmosása... ide sorolom a rendelkezésre álló eszközök nem megfelelő kihasználását is. A vezetés hibáiról szólva nemcsak... a kormányra gondolok, hanem a legkisebb egység vezetőire is.” (Kádár János: Szövetségi politika – nemzeti egység, 359. old. – idézi a Reflektor, 1982/2. sz. 386. old.)

Mikor a 105. zsoltár a választott népet vádolja, megfogalmazza a mulasztás, az árulás archetípusát: pogányok közé elegyedtek – szolgálták a bálványait – s feláldozták nekik fiaikat és leányaikat.

Ők mindig jókat mondanak, és mások is róluk, de ez csak hamis prófétai mivoltuk bizonyítéka (1Kir 22,22; Lk 6,26; 1Tessz 5,3).

Az Úristen azonban másként nézi őket: „Legeltesd ezeket a leölésre szánt juhokat. Azok, akik megvásárolták, büntetlenül öldösik őket. Akik meg eladták, azok így szólnak: Áldott az Isten! Lám meggazdagodtam!” (Zak 11,4-5)

S folytatólag: „...az országban esztelen pásztort támasztok: nem keresi, ami elveszett, nem kutat a tévelygő után, nem gyógyítja a sebesültet, hanem megeszi a kövér állatok húsát, és letépdesi körmüket.” (Zak 11,16)

De azzal is szembe kell néznünk, hogy épp a prófétai szó értelmében (Ez 33,4-5) mindenkinek megvan a maga felelőssége is, sőt mindnyájunk helytállása nélkül az őrállók valami parancsuralmi helyzetbe jutnak. Bizonyos értelemben a kereszténységgel is úgy vagyunk, mint a demokráciáról mondják, hogy az anonym, akár a népdal. Ha valaki „megalapítja”, „életbe lépteti”, „megteremti”, „megvédi” – az maga legalább is diktatórikus pszichéjű. Mert mindig csak az előfeltételek teremthetők meg, s ha a „démosz” megfelelő magatartást tanúsít, utólag megállapítható, hogy valami megtermett köztük, bennük, úgy, mint a virág, vagy a népdal.

Aki csak álmodja az utópiáit, annak legalább is a fantáziája császári.

Mert egy virágos mezőt letaposni mindig lehet, de hívogatni hiába hívogatnók a virágokat egy üres földből.

A társadalom spontán erkölcsi érettségére van szükség, nem egyszerűen néhány egyesek jószándékú akarására! A demokráciához is – de a kereszténységhez még inkább!

Együtműködés

A kereszténység felé napjaink közélete váltakozva dobálja az ilyen fogalmakat, mint „történelmi kompromisszum”, „szövetség”, „együtműködés”, a régebbi „útitárs”, vagy a „kinyújtott kéz” politikája körülbelüli megfelelőit. És ha másoknak nem, akkor talán nekünk sem bűn, ha számon tartjuk Rákosi Mátyás 1948 novemberében elhangzott szavait: „...szövetségben vagyunk, és ugyanakkor a szövetség likvidálására is irányt kell venni” (Magyar Nemzet, 1981. okt. 6–7. old.), és hogy ez az a „szalámitaktika, amivel Rákosi Mátyás eldicsekedett”, ahogy Újhelyi Szilárd még emlékszik rá (Kritika, 1982. III. 9.). A történelem mozgása ugyan devalválta fogalmakat is új értéknívóra emelhet, de ez annál gondosabb munkát igényel, minél nagyobb süllyedést kell kiegyenlítenie. (l. a [120. oldalt](#) is.)

Ennek a munkának nagyjában az a része áll készen, amit nem mi, hanem mások végeztek el, ti., hogy mit várnak tőlünk. Azt az ügyetlenséget senki sem követi el, hogy nyíltan a kereszténységgel összeegyeztethetetlen dolgokat várjon a kereszténységtől. Épp oly bizonyos (és természetes) azonban, hogy minden tárgyaló fél a maga érdekeit képviseli. Amit valaki tőlünk kér, azt a maga számára kéri! Még ha az egyetemes nukleáris veszélyről van is szó, senki sem minket félt! Hiszen mikor az életvonal másik végéről, a születésekről van szó, Fekete Gyula sem arat sok tapsot (Elfogultságaim térképe stb.), nemhogy mi. Ugyanígy

várják tőlünk a társadalmi rend és teljesítmény erkölcsi aládúcolását, ami a mi oldalunkról csak sőtlan-ízetlen brosúra-szövegeket válthat ki, mert ugyanakkor sokkal nagyobb arányban zúdítják a materiális-élvezeti sodrást, mint amily mértékben lehető számunkra a fegyelmi, szolgálati stílus képviselete. Több helyen van protokoll szerepe a kereszténységnek a hazai és nemzetközi nyilvános élet porondjain, de az más kérdés, hogy a másoknak fontos problémák megoldásának támogatása mellett, eléri-e a csak neki fontosak közül valaminek is a megoldását? Hiszen ebből a helyzetből az is következik (és ténylegesen érzékelhető is), hogy a kereszténységből mindig csak a reprezentatív alkalmak és reprezentáló ruhák fontosak, a mindennapi evangéliumi élet – tehát a valóságos keresztény élet – dolgai érdektelenek is, elhanyagoltak is. Szociológiai jelenség vagyunk, akár turisztikai és valutáris együttműködésekkel is, de hogy sajátos belső értékeink is maradandóan érdekelnék-e a bennünket szövetségesükül hívogatókat, arról a legtávolabbi biztatás sem hangzott még el. Az a gyakorlati és kissé csalódott ízü megállapítás, hogy belátható időn belül úgy látszik mégsem „hal el” a vallás – ennek a kíváncsúnak nem látszik megfelelni. És legalábbis nem tisztázott, hogy ez az irány nem világnézetnek világnézet által való kizsákmányolását jelenti-e? Hazai viszonylatban pl. Lukács József is hivatkozik a keresztényeknek arra a vádjára, hogy a velünk való együttműködést a vallás elhalása érdekében akarják mások. (Lukács: Egyházak és vallásosság a szocialista Magyarországon, Kossuth, 1979. 18. old.) Ennek a vádnak hathatós cáfolatára nem tér ki, csak kijelenti, hogy ők nem érdekeltek az ellentétek „dramatizálásában”. (Uo. 17. és 27. oldalak.) Ez természetes is. A farkasról és bárányról szóló aesopusi mesében is a bárányoknak kell résen lennie!

Ha azonban megnézzük ugyanennek az íróknak, igaz, hogy 1973-ban, a Világosságban megjelent Vallás és valláskritika c. cikkét, amit ő azonban Történelem, filozófia, vallásosság című könyvében, a fenti idézetek évében, tehát 1979-ben újra kinyomatott, ennek 297. oldalán a következőket olvashatjuk: „A marxizmus terjesztésének legfőbb és legidőszerűbb feladata... a nem-hívók és a hívók tömörítése... a fejlettebb, szocialista, kommunista viszonyok megvalósítása érdekében... ugyanez a gyakorlati együttműködés követeli meg a marxista világnézet hatáskörének kiterjesztését, befolyása szélesítését is.” (Kiemelés tőlem.)

És üssük fel a Történelmi materializmus című egységes jegyzetet egyetemek és főiskolák számára (Kossuth Kiadó, 1980), és a 224. oldalon a következőket olvashatjuk: „A politikai szövetség így segítséget, jó lehetőséget nyújt a marxizmus-leninizmus ideológiai hatásának fokozódásához, világnézeti hegemoniájának erősödéséhez”. Az orvostudományi egyetemek számára készült Lendvai-Leimdörfer Ferenc: Filozófiatörténeti bevezetés a marxista filozófiába II. kötet 78. oldalán pedig ez áll: „Amennyiben a keresztény egyházak (katolikusok és protestánsok egyaránt) továbbhaladnak ezen az úton (ti. a kapitalizmus bírálatának útján), ez nagy mértékben megnöveli a keresztények és marxisták közötti együttműködés lehetőségét is... A kereszténységnek (főleg a katolicizmusnak) a folyamatban lévő párbeszéd részeredményein túl, még fontos lépéseket kell tennie ehhez”.

Ezért nem szabad hallatlanra venni, de még kevésbé reálisan eldöntöttnek gondolni, hogy egy folyóirat szellemi műhelyében összegyűlt talán nem is rossz szándékú, de esetleg nagyon is elméleti beállítottságú széplelkek hogyan gondolkoznak. Az elméleti folyóiratokat azok olvasták, akik akarják, s ezek sohasem jelentenek tömeget. A tényleges valóság azonban az, amit az egyetemisták és főiskolások tömegesen és kötelezően kell hogy a magukévá tegyenek. Itt pedig kifejezetten arról van szó, hogy az együttműködés a marxizmus hegemoniáját segíti, másrészt még ehhez az együttműködéshez is egyoldalúan és kizárólagosan a kereszténységnek kell lépéseket tennie.

Hogy az ateizmus így nézi a helyzetet, az egyáltalán nem elítélendő, sőt természetes. Egy néma és inaktív elgondolás lehet pszichés görcs, trauma, de nem meggyőződés. Hiba, ha ezt taktikailag letagadják, hiba, ha a vallásos meggyőződéstől ugyanennek a jogosultságát

elvitatják, de leginkább az, ha a vallásosak mások állítását mindjárt készpénznek is veszik, és a saját magatartásukat engedik kívülről felállított kategóriákba belenyomrodni!

A kérdésnek viszont tisztázatlan az a része, ami pedig számunkra a legegyszerűbb, mert a mi kezünkben van, mert csak mi tisztázhatjuk, hogy ti. miben tudunk mi rendelkezésre állni? Az már a tanulmány elején tisztázódott (l. [14. old.](#)), hogy a közéleti kérdések elől való steril elzárkózás kivihetetlen képtelenség. De azért arra sem egyszerűsíthető le a dolog, hogy az Egyház álljon be (akár) az új (akár a régi) társadalom építői sorába! Az Egyháznak nem ez a dolga! Az emberek jólétéért pl. sokan küzdenek, lelkük üdvéért csak az Egyház. Munkája súlypontját nem adhatja fel, minden más csak másodlagos, járulékos lehet a számára.

Ha az együttműködés tartalma keresztény oldalról bármilyen gazdasági, társadalmi politikai, nemzetközi stb. rend „felépítésének cselekvő igenlése”, akkor ez a keresztény vagy átírta Mt 28,20-at: „...tanítsátok őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek...”, és nem egyéb, vagy csak hangos szóval átejtí a szövetségesét, arra gondolva, hogy az ügye ereszti túl közel a dolgokhoz! Ami lehet igaz, de semmiképp se becsületes megoldás!

Nemegyszer éppen azok sürgetik azonban a nagy beállást, akik múltbeli beállásokat kritizálnak, amit ma már persze könnyen tehetnek. Sokkal komolyabb teljesítmény lenne a ma érzékeny pontokon helytállni! Hát még mikor ezzel a beállással a hívő élet elméletét és gyakorlatát is kapcsolatba hozzák!

De az mindenképpen bizonyos, hogy a két szélsőséges lehetőség: ha akár tilos, akár parancsolt dolog és terület az Egyház számára a közélet, egyértelműen manipulálási szándékot jelent, akkor is, ha ezeket a tételeket valaki ismert kereszténnyel mondatják el.

Ugyanígy szembe kell néznünk a magától értetődő kötelezettséggel is, hogy egyértelműen öntsünk tiszta vizet a pohárba, mindenki számára közérthetően megfogalmazva, hogy mi az, amit magunkévá tudunk tenni, és milyen értelemben és terjedelemben, és mi az, ami idegen tőlünk. Nem egy keresztény forrásból eredő szöveg, mindenkivel meg akarva őrizni a „békét”, a „szeretetet”, csak az igazságot nem őriz meg elkenő körül- és mellébeszéléseivel. (Az igazságon, persze, nem durvaság értendő!) Legtöbbször gyávaságból, lakájlelkületből, de bizony rövidlátásból, tájékozatlanságból és hanyagságból is, úgy elmosódik az Evangélium és a közéleti döntések közti határvonal, amint nem egy vállalatnál is keveredik az állami és a vállalati érdek, rendszerint mindkettő hátrányára!

Kívülről egyszerűnek látszik pl. hogy a béke ügyét minden bizonnal szolgálhatjuk. Különösen akkor, ha mi magunk elmulasztjuk tisztázni, amit úgyis csak mi tehetünk meg: hogy a mi békénk a Krisztus békéje (Jn 14,27), ez valójában bennünk van, ha van (Mt 5,9-12; 5,39; 5,44-48; Róm 14,17), és a szó pusztá hangoztatása nagyon félrevezető lehet (Mt 10,34-39; 1 Tessz 5,3; Mik 3,5-7 – vagy Lukács idézett műve 53. oldala).

Örvendetes, ha egy, a békéről szóló hosszú keresztény megnyilatkozásban ilyen mondatokat is találunk: „Amit politikai vagy társadalmi értelemben békének nevezünk, az a bibliai forrásokból kielemezhető békefogalomnak csak részleges szempontja... az Egyház békeelkötelezettsége nem jöhet egyszerűen valamilyen fajta politikai elgondolásból, társadalmi tervezetéből, vagy mai divatosságából... Bűnbánat és őszinte lelki megtisztulás kérdése, hogy megérdemljük-e az Isten ajándékát, a békét... Jézus evangéliumából nem szabad mást kihallanunk, mint ami valójában Isten üdvösségi terve szerint benne foglaltatik: az ember erkölcsi átalakítását, saját maga szabaddá tevését... A Jézus Krisztusban létrejött igazság- és üdvösségi rendben, a megkeresztelt ember istengyermeki kegyelmében gyökerezik békevárásunk és reményünk.” (Cserhádi József az Új Ember 1982. augusztus 29-i számában)

Az igazi azonban itt is az evangéliumi békefogalom saját lábbon álló, zárt és teljes bemutatása lett volna, és nem néhány – bár helytálló – szétszórt mondat egy hosszú cikkre nyúló anyagban. Mert a közéletben a béke legtöbbször az erőviszonyok kiegyenlítetttsége,

amihez reprezentatív találkozókra való utazásaink, el nem olvasásra ítélt nyilatkozataink se tesznek hozzá semmit, mint nem is vesznek el belőle. Nagyon sokat segíthet az a tényleges, egyszerű lelkipásztori munka, amelyik valójában segítségére van a lelkeknek a krisztusi béke kialakításában, ami a közéleti békének is egyik támasza lehet – ez azonban a nagy közéletet már nem érdekli, arról nem is szólva, hogy esetleg egyenesen ellene dolgozik! – És mikor az ember mindezt tisztázni akarja, vigyázzon, nehogy egyenesen a béke ellenségének tartsák!

Vagy itt van a humanizmus fogalma. Szerintünk „az ember csak Istennel kapcsolatban állva: ember... az Isten hozzátartozik az ember definíciójához” (a Hitler által kivégeztetett fiatal jezsuita, Alfréd Delp szavai *Worte der Hoffnung* című könyvéből, 33. old.). De a másik oldal ugyanúgy felteheti a kérdést: „lehetséges-e vallásos, vagy keresztény humanizmusról beszélni, vagy a humanizmus csak a materialista világnézet alapján bontakozhat ki?” (*Világosság*, 1982. febr. 103. old.) S a kérdőjel jelentheti pusztán a másik fél iránti udvariasságot, s nem feltétlenül azt, hogy a probléma a kérdezőben is nyitott!

De minden fogalmi csúszásnak, tisztázatlanságnak csúcса, ha valaki a szolgai visszhangot, az önálló, kisiskolás utánamondást tartja együttműködésnek. Egy összejevetel alkalmából január 14-én az országos napilapok közölnek egy szöveget, amely beszámol a jelenlevő egyházi vezetők felszólalásairól is, egyebek közt így: „...Az egyházak kötelességüknek érzik, hogy számon kérjék híveiktől azokat az erkölcsi normákat, amelyek a szocialista Magyarország sajtójai...” Január 25-én a Katolikus hetilap így ír: „...A felszólalók... kötelességüknek érzik, hogy számon kérjék híveiktől azokat az erkölcsi normákat, amelyek a szocialista Magyarország sajtójai...” A párhuzamos idézet csak helyszűke miatt szorított erre az egy mondatra, lehetne folytatni! De ezért felesleges egy „katolikus” hetilapot fenntartani!

Továbbá naivítás együttműködésről beszélni ott, ahol a felek és helyzetek számára nincsenek egyenlő lehetőségek biztosítva. Elemezzük csak a közismert fogalmazást: „az Egyházak vállalják a nép munkájának célját: a szocialista társadalomnak, a nemzet jobb jövőjének építését, s szavakkal, tettekkel segítik azok megvalósítását. Másfelől az állam tiszteletben tartja a lelkiismereti szabadságot, és az egyházak autonóm működését.” Mi tehát a másik oldal szavakkal, tettekkel való konkrét építését vállaljuk, az viszont azt, hogy békében hagy bennünket, és egyáltalán nem azt, hogy viszonzásul a vallásos társadalmat segíti építeni! Pedig ez csak nem lehet esküdt ellensége, ha újra és újra együttműködésre hívja! Amellett a békébenhagyás körül sincs mindig minden rendben. Amikor Lukács József hangoztatja rólunk, hogy nekünk nincs lelkiismereti problémánk („... hazánkban a hívő embereknek nincs lelkiismereti problémájuk...” Lukács József: *Egyházak és vallásosság a szocialista Magyarországon*, Kossuth, 1979, 21. old.), akkor az ember mégiscsak furcsán érzi magát. A másik lelkiismerete nevében nyilatkozni, a fent emlegetett lelkiismereti szabadság árnyékában, nem tűnik éppen logikusnak!

Ez a tanulmány az „együttműködés-képlet” megközelítéséhez csak példaképp foglalkozik néhány alapkategóriával, és a világosabb látás kedvéért a közismert hazai viszonyok közt. A közhatalom és az Egyház együttműködése azonban a világ minden pontján, és bármilyen társadalmi, politikai és gazdasági rendszerben feladat. Ezekkel a mienkhez hasonló terjedelemben foglalkozni, szétvetné a tanulmány kereteit, és a fák eltakarnák az erdőt. Ezért került sorra külön a hazai helyzet. Viszont ennek a részletnek a taglalása sem árnyékolhatja be a probléma általánosságát.

Eltekintve azon kisebb számú államtól, melyekben a történelmi fejlődés ezen a ponton már létrehozott valamiféle egyensúlyt, a társadalmak nagyobb része ebben a tekintetben még az erjedés és forrongás állapotában van. Ide tartozik a közép- és dél-amerikai államok jórésze, az afrikaiak ugyanúgy, akár az arabok, akár a négerok, de Dél-Afrika is, Közép-Európa, Közel- és Távols-Kelet nem egy állama, rendszerétől és elkötelezettségétől függetlenül. A probléma arculata is mindenütt helyi összetevőkből adódóan egyéni. Az

azonban általánosan állítható, hogy mennél szilárdabban, kiegyensúlyozottabban áll egy társadalom a maga lábán, annál inkább várható az Egyházzal való viszonyának a rendezettsége is. Az örvények közt vergődő viszont mindenfelé kapkod, nemcsak esztelenül, hanem sokszor magát sebezve és gyengítve is. És persze, hogy melyik társadalom melyik kategóriába esik, azt az objektív tények döntenek el, és nem kinek-kinek önmagáról szóló propagandája.

De talán érdemes még megfontolni az együttműködés egyik szélsőségesen negatív esetének néhány szemléltető adatát. A nemzetközi diplomáciai kapcsolatokban a „modus vivendi” kifejezés egy korlátozottabb jellegű és értékű szerződésformát jelöl, amit egy-egy társadalommal kapcsolatban időnként az Egyház is igénybe vesz, akár, mint átmeneti, ideiglenes formát, akár mert egy tőle távolabb álló társadalommal a mélyebb kapcsolatok nem lehetségesek. A kifejezés szó szerinti értelme: az élet módja, lehetősége. A szóban forgó együttműködési esetre alkalmazva azonban ezt a szemlélők „modus moriendi”-re változtatták, aminek jelentése: lehetőség a halálra. Ezzel jellemezték egy olyan helyzetet, ahol a püspöki kar tagjai szinte kivétel nélkül elvesztették szabadságukat, 7000 papból kb. 3000 ment keresztül a szabadságvesztés különböző formáin, 12000 szerzetesből 8000-en töltöttek átlagosan 5 évet börtönben, azután a laikusok tízezrei, különösen a pedagógusok, cserkészek, írók, újságírók kerültek sorra. Tizenöt szemináriumból maradt kettő, nem érdemes beszélni róla, hogy milyen körülmények között. A katolikus sajtó egésze megszűnt. A rendházak könyvtárai, a nyilvános könyvtárak vallásos anyaga zúzdába került, s afelől sem lehetett senki sem biztonságban, hogy az egyszerű vasárnapi templomba járásnak milyen következményei lesznek. S ha egy idő után egy ilyen pusztító áradat el is csitul, sőt még vallásszabadságról is kezdenek beszélni, az fel sem merül, hogy az anyagi és szellemi javakban okozott szédületes pusztítást próbálják meg legalább a lehetőségek szerint helyrehozni. Csöndben örülnek a pusztulásnak, s a továbbiakban, mint természetes alapból indulnak ki az így előállt helyzetből, az együttműködés kevésbé látható csatornáin keresztül gondoskodva arról, hogy az engedélyükkel a szemináriumokba mégis eljutó kispapok lehetőleg a korlátozottak, vagy a neurotikusok közül kerüljenek ki, vagy másképpen legyenek kézben tarthatók. (Communio, nemzetközi katolikus teológiai folyóirat francia kiadása, 1982. szept.–okt., 76–89. old.)

Nem feltétlenül ilyen az összképe minden együttműködésnek, de az is biztos, hogy ha valahol ezt a szót hajtogatják, az a vallásosság számára lehet modus moriendi is: a felszámolásnak, a halálnak, a kivégzésnek egyik fajtája.

Belzebubbal üzni ördögöt... (Mt 12,24)

Az eddigiek megteremtik a keresztény társadalom apraja és nagyja számára a lehetőséget, hogy ki-kik a maga helyzete és szükségletei szerint önállóan is tovább manipulálgasson. Miután megvan az előnyös, és ezért meghatározott állásfoglalásuk, pásztáznak a Szentírásban, a zsinati dokumentumokban, a pápai megnyilatkozásokban, esetleg még a történelem eseményei és személyei között is. Mert ezeket nem azért szokásuk „forgatni”, olvasni, vagy elmélkedni, hogy megtanulják belőle saját maguk számára a helyeset, az iránymutatót, hanem hogy miután egocentrizmusuk szerint már döntöttek a magatartásukról, megkeressék hozzájuk az azokat elfogadtatni látszó érveket, idézeteket. (Lásd: Só 50. old. is.) Talán legrosszabbul a történelem jár az állandó „korszerűsítő” átgyúrásokkal. Néhány évtized alatt az egymásnak ellentmondó levállveregetések, szobordöntések, igazolások és elhallgatások a történelem egész területét állandóan változó foci pályává alakították. Az irodalommal kapcsolatban emlegetett „három t” (támogatás, túrés, tiltás) a történelemben érvényesül csak igazán, ha bármennyire változóan is. Valami történet szemléleti objektivitásra

való törekvés korunkban még a lázalom rangját sem éri el. Már a nyilasok is úgy érveltek, hogy mivel Szt. István egy Nyugatról jött gondolatot fogadott el, a kereszténységet, nekünk is ugyanúgy kell tennünk – a náciizmussal! De azért még 1976-ban is tovább jár az oklatan keresztény a „történelmi” érvelésnek ezen a sikamlós útján ilyen szövegekkel: „...első szent királyunk az általa szervezett magyar egyházat az akkori társadalmi és állami lét valóságába építette bele. Sok minden változott az idők folyamán, de ezt a rendező elvet a mai életünkben is alapvetőnek tekintem egyházunk küldetésére a magyar hazába.” A történelmi valóság viszont a szakember fogalmazásában így fest: „István az ősi és megszokott gazdasági és társadalmi rendet, valamint hiedelemvilágot szüntette meg, a társadalom zömének mindennapi életét bolygatta meg, új társadalmi viszonylatokat, új értékrendet vezetett be, ami népe nagy részének nemtetszésével találkozott.” (Győrffy György: István király és műve, 1977., 122. old.)

Régi magyarok, régi keresztények nyilván csak azért éltek, hogy napjaink birkózásaihoz egy-egy fogással hozzájáruljanak! Csak ebből áll a nagyságuk is. Mert egész hűségükre nemegyszer a keresztények sem kíváncsiak, elég nekik, ha blöffölhetnek velük. Az anyagi és személyi függetlenséget, a szellemi-erkölcsi nagyságot, az övéikkel való őszinte törődést, a vezetői képességet, vagy az önfeláldozást nem szokás még az idézett történelmi nagyoktól sem eltanulni!

Kiseb és nagyobb keresztények egyformán hiszik, hogy rengeteg egyéni, csoportos, közös stb. nyilatkozatukkal már csináltak is valamit. Pedig tapasztalható, hogy a nyilatkozatra legfeljebb egy másik nyilatkozat következik, a valóságos történések nem nyilatkozatokból erednek. S mivel a nyilatkozatokat tárgyalások, megfogalmazások, egyeztetések és munkavacsorák kísérik, mérhetetlen mennyiségű idő és energia megy el a nesze semmi, fogd meg jól-szerű fontoskodásokra. Míg az egyik oldalon hiányolja az ember a nyílt egyszerűséggel beszélő, konkrét, evangéliumi elirányításokat (l. [168. old.](#)), addig puffogó stílusgyakorlatok foglalják le az oly kevés idő és papír gyér lehetőségeit.

Ha pedig valami konkrétum is születik, az ünnepelt „kis lépések” megtörténte, akárhányszor csak arra szolgál, hogy elfedezze azt a tényt, hogy az élethez szükséges nagy lépésekhez nemcsak erőnk, bátorságunk és lehetőségeink hiányzanak, de még a merszünk és önállóságunk sincs, hogy akárcsak sóhajtsunk utána! Solovjev: Antikrisztus-legendájában (Vigilia, 1935/2. szám, 69–88. old. – szerzője 1900-ban írta!) az Antikrisztus is kis lépéseket használ a felszámolni és magának alárendelni akart keresztények megnyerésére: a katolikusok vallásos néprajzi múzeumot, a protestánsok bibliakutató intézetet kapnak tőle: játékszereket a világhatalmak idején!

A lélekben pogányok (akik formailag és jogilag egyébként keresztények is lehetnek) mindezzel a mi velük való azonosulásunkat akarják elérni (mint az Antikrisztus is), miután maguk még őszinte megbecsüléssel sem hajlandók lépni a kereszténység felé. Megsértődött az az afrikai törzs, amelyik afrikai útja idején sámándíszeket ajánlott fel a Szentatyának – liturgikus célokra. De amit a Szentatya udvarias kedvességgel elhárított, azt a keresztények nem mindig teszik meg ugyanúgy. A világ fiaitól kapott címek, rangok, kitüntetések és beosztások (amikor a II. világháború után az Egyház hivatalosan megszüntette a világi eredetű, régi, történelmi címek viselését az egyháziak közt) ma épp annyira csalétek és propaganda, mint mikor az ő biztatásukra gyerekes egyháziak maguk között is folytatják a jelvények és sallangok számháborúját.

Mindez csak annál több öntudatot ad ahhoz, hogy ha az örállók hozzászoktatták övéiket a saját hallgatásukhoz, ezek is elkezdik igényelni önmaguk számára a „némasági jogot”, s kikarikázzák az esetleg még megjelenő és kihirdetendő egyházi iratokból mindazt, amiről ők vélik jobbnak hallgatni...

A Prédikátor könyve szerint is (3,7) van ideje a hallgatásnak, és van ideje a szólásnak, ami külön súlyt kap egy olyan írásos kultúrában, mint a európai, s azon belül is, egy olyan

hirdető-tanító világnézetben, mint a kereszténység. És hányszor zavarodnak nálunk össze a szólás és hallgatás funkciói!

Schönherz Zoltán közismert esetét legutóbb a Rádió és televízió újság 1982. évi okt. 10-i száma emlegette (2. oldal). Háború idején, hadban álló országból megbízással szökött haza, s ezért az akkori vezérkar különleges bíróságának halálos ítélete várt rá. Mivel az akkori vezérkari főnökről köztudott volt, hogy gyakorló katolikus, több oldalról felkérték Serédi Jusztinián, akkori prímást a közbenjárásra. És ha ez a németek nyomása alatt nem is járt eredménnyel, tény, hogy Serédi személyesen ment el könyörögni a közfelfogás szerint egy ateista, zsidó kommunistaért, akihez neki emberi szempontok szerint semmi köze sem volt, és amely közbenjárás az akkori helyzetben aligha jelentett számára nagy népszerűséget, de a szólás ideje volt!

A következő évtizedekben papok, szerzetesek és laikus hívők sorozatosan veszítették el szabadságukat, többen az életüket is. S nekik az egyházfők „atyáik” voltak, nem voltak számukra idegenek. De kevésbé köztudott, hogy azokért történtek-e ilyen közbenjárások? Mert ami ismert, például az 1961. március 15-i püspöki kar éppen „elhatárolni kívánja” magát azoktól a hűségük miatt letartóztatottaktól, akik még csak rendőri őrizetben voltak, a perük meg sem kezdődött, nemhogy jogerős ítéletük lett volna, és akik közül a nyilatkozók és aláírók egyikkel sem váltottak egyetlen szót sem! Nemcsak keresztény lelkiismeret, de az egész humanista jogrend felcsúfolása! Itt vagy hallgatni kellett volna, vagy csatlakozni az akkori firenzei polgármesterhez, Giorgio la Pira-hoz, aki a háború alatt az üldözöttek védelmével, polgármesterként pedig ferences egyszerűségű életével és szociális magatartásával minden politikai oldal szemében népszerű volt, és aki a miniszterelnökhöz írt levélben foglalt állást az akkori üldözöttek mellett. (Informations Catholiques Internationales, 1961. július 1.)

És tettek valamit később az érdekükben? Mikor a 60-as évek végén, Feltin, párizsi érsek, az európai püspöki konferenciák akkori elnöke, itt járván meg akarta látogatni a börtönben lévő egyháziakat, akkor már inkább beküldték helyette Brezanóczy, akkori egri érseket. De spontán érdeklődésre nincsenek adatok.

Sőt, még 1975-ben is, Helsinki után és a híres „détente” idején a már idős, több mint másfél évtizedet börtönben töltött pap érdekében a családja kegyelmi kérvényt ad be, de az ország főpapja még az aláírását is megtagadja!

Amikor folytatólagosan nemzetközi emberbaráti szervezetek érdeklődnek a fogoly sorsa után, hivatalos egyházi szervek azt a hazug felvilágosítást adják, hogy az illető szabadlábon van. Azzal sem gondolva, hogy akkor az említett szervezet is megpróbál a kérdéses üldözöttel kapcsolatba lépni, és így heteken belül, nemzetközi síkon is kiderül a hazugság!

Tudni kéne a beszéd idejét is, és a hallgatását is!

Régi rablólovagok romantikus históriáiban szerepel olyasmi, hogy az éheztetett fogoly lerágja a saját húsát. – Az egyik nem éppen ideális helyzetben élő helyi egyházban egy fiatal káplánnal püspöke, talán nem is a maga jószántából, de méltánytalanul bánik. Épp ezért ez nem mer egyenesen a püspökéhez fordulni, hanem levélbelileg, álnéven, s egy nem létező fiatal papi szervezet nevében tiltakozik. A püspök a levelet átadja a hivatalos hatóságoknak, amelyek találnak módot ennek a derűs tényállásnak felderítésére, de a káplán elítélésére is. A káplán eljárása egyszerű, éretlen kamasztempó. De püspök „atyja” elmondhatja, hogy saját kezdeményezéséből és eljárásával, nem ilyen-olyan üldözők, de saját maga juttatta egy papját rendőrkézre!

A jelen sorok írásakor érvényben lévő egyházi jogi kódex 2334. kánonja szerint automatikusan az Apostoli Szentszéknek különös módon fenntartott kiközösítés hatása alá esnek mindazok (a keresztények), akik az Egyház jogait és szabadságát sértő rendelkezéseket, parancsokat, végzéseket hoznak, vagy akik az egyházi joghatóság gyakorlását akár lelkiekben, akár külső fórumon úgy akadályozzák, hogy bármiféle világi

hatalomhoz fordulnak segítségért, akár közvetlenül, akár közvetve. (Az 1983-as új rendszerű kódexben ennek az 1375-ös kánon felel meg.) Így aztán csak a Jóisten tudja, hogy a különböző rangú, fedezék mögött lapuló, vagy hordóról ágáló keresztények közül a Krisztus szemében ki számít még egyáltalán kereszténynek?

A pap, aki egy évtizedes titokban folytatott hittantanítás után lebukik, és kényszerítés nélkül vallja, a kisebb ítélet reményében, hogy ő ezzel a tevékenységével nemcsak az állam, de még az Egyház érdekeit is sértette!

Nem csoda, ha az ilyen manipulálások kikezdi a szemlélő keresztény lelket, de előbb-utóbb kikezdi magának a manipulálónak is a hitét. Vagy hitre vall-e, hogy mikor egy ilyesféle pap templomában, az idősebbek már megszokott körén túl, váratlanul felmerül egy fiatal arc, a pap cinikus gúnnyal így kezdi az igeliturgiát: „Váratlan vendégünk akadt!”

A társadalmi manipulációk gyökere általában valami anyagi, vagy hatalmi előny megszerzése, illetve megtartása. A keresztényeknél is így van, ha valami hatalmi pozícióban vannak, vagy azt hiszik, hogy abban vannak. Ha nincsenek benne, gyávaságuk mozgatja a manipulációikat. Amikor egy pap kiépített hazugságrendszerrel szerez meg egy iratot, amiről – bár tévesen – azt hiszi, hogy árthat neki. És hiába bizonyul az feleslegesnek, legközelebb ennek folytatásaként kiküldöttein keresztül megszervezi egy másik országban a kiegészítő iratanyag ellopását is, amiből pedig éppúgy nincs haszna!

És ha mások meg tudják mondani, hogy „nem nézői, hanem részesei és felelősei vagyunk a világtörténelemnek” (Aczél György: A szabadság rendjéért, 1979, 6. old.) – mi keresztények lehetünk felelőtlen manipulánsok a Krisztus ügyében?

Lehet, hogy az olvasó botránkozik azon, hogy miért kell ilyen nyilvánvaló alávalóságokat is kitergetni? Az író is vergődött a kérdés fölött! És ha az adatanyag csak ennyiből állna, említés nélkül félre lehetne tolni. Mindez azonban csak mintegy műszeres bemutatása akar lenni a manipuláció minőségének és mélységének, aminek kiterjedése a különböző keresztény társadalmakban nem egyforma ugyan, de azzal szembe kell néznünk, hogy még ilyen is van, és nem is olyan kivételszerűen, mint a kétfejű, hatlábú borjú.

Próféták a ringen kívül

Aki egy kissé ismeri az emberi lelket is, és a társadalmat is, az nem csodálkozik azon a megállapításon, hogy a ringben birkózó „órállók”, anyagilag és személyileg érdekelt párthíveiken kívül, nem sok őszinte népszerűségnek örvendenek a nagy tömegek közt. Legjobb esetben sajnálják őket, hogy „mikre kényszerülnek”, vagy a közös zászlóra gondolva néma fejcsóválásokba menekülnek, a kisebb számú rosszmájúak epés megjegyzéseket tesznek, de lelkesedésről, vagy szeretetteljes családias összetartozásról nem lehet beszélni. Kiúttalan vergődő lelkek masszája az egész.

Aztán ebből a vergődésből mégis újra és újra el- és kiindul valaki. Jószándékból, hűnek lenni akarásból. Címerpajzsul felkap egy fogalmat, amit a másik szerinte bűnösen elhanyagol, vagy mellékezel. S a világ különböző tájain ezekből lesznek a különböző új evangéliumok, és evangélium modernizálások. Van, ahol ennek kulcsfogalma a szociális felszabadítás, van, ahol a nemi és házassági felszabadulás. Egyik helyen valami utópisztikus egyházszerkezettel bajlódnak, megkeverve még a cölibátus és a női papság fogalmaival is, vagy azok nélkül, a másik helyen „von unten” alapvetően intézményellenes magatartás jelentkezik. Emberileg az is érthető, hogy egy félelmes történelmi korszakban tömegek menekülnének az érzelmvilág melegébe –, de értelmi és akarati megalapozás nélkül az ilyesmi csak irreális hangulati ringatózás lesz. Erre vezethető vissza, hogy keresztény sark-fogalmak elgiccsesednek, mint a szeretet, a szabadság, esetleg negatív giccsé torzulnak, mint az erőszakmentesség, vagy engedetlenség.

S a ringen kívül és belül, lassanként egyre kevésbé figyelnek magára az Evangéliumra, kinek-kinek egyre inkább monomániájává válik a „másik”, polarizálja és csillogóra festi saját magát, koromfeketére a másikat, és manipulál, manipulál. Történeti és jelenlegi eseményeket, helyzeteket, szereplőket – a maga pillanatnyi szempontjai szerint. A lelkiismerete megnyugtatóására mindkét oldal egyre jobban elítéli, lenézi, sőt gyűlöli a másikat. Az Evangéliumot ideológiává formálva egyre jobban bunkónak használják egymás ellen. Mindkét oldal tendál a szellemi és személyi bezáródás felé, ami itt is, ott is valamiféle messianizmus kialakulásának kedvez, s a ringben és a ringen kívül lévők közt egy vég nélküli oda-vissza szikrázást vált ki.

A helyzet természete szerint ennek a szikrázásnak nincsen egészséges kisülési tere, ami pedig megoldás lehetne. A ringen belül van publikálási lehetőség – ezt azonban torzítja a hatalom beleszólása, vagy, a megfelelő irányvonal felvételével, az ennek megelőzésére való törekvés. A ringen kívül nincs meg ez a lehetőség, és nincs ez a teher. De van a – szamizdat! A magánterjesztés. Ami azonban a nagy nyilvánosság kizárása révén sokszor egyensúlytalanná és felelőtlené teszi az írókat. Pedig meglesz a nagy nyilvánosság is, csak lassan, lépésről-lépésre. Újra és újra írják, másolják, és adják tovább. Böven lehet tanulmányozni a régi kódexek lectio variansainak kialakulási folyamatát. Sőt, van, amikor a továbbírók a munkával való gazdálkodás céljából, rövidítenek, kihagynak. Ezzel a dolog rendszerint még élesebb, egyoldalúbb lesz. A stílus erőszakossága, durvasága és méltatlansága néha a hitviták korát idézi.

Pedig amint egyik oldalról bizonyos, hogy senki közülünk, az egyházi vezetők sem, hárihatják el maguktól, ami pedig időnként megtörténik, a kritikai közelítést, másrészt épp oly mértékben magától értetődő, hogy mindegyikünk, még a kócos próféták is, tartozik ezt értelmes érveléssel, és legalább is humanista stílusban és szóhasználattal gyakorolni, ami szintén nem mindig történik így!

Represszív tolerancia

Ennek a fából vaskarika fogalomnak a kifejtését – mely Marcuse-re megy vissza – az alábbi idézet nyújtja: „...a Rendszer önnön... modelljében bízva, lemond az ellenvélemények látványos elnyomásáról, mert ravaszabb logikával méri fel saját terepét: ...a média uralma olyan közeget hozott létre, melyben nagyobb látszatteremtő lehetősége van az ellenvélemények közlési szabadságának, mint a durva manipulációnak... megengedi a proteszt-kifakadásokat, sőt szórakoztatónak tartja az érthetetlen hevületet, s még érthetlenebb utópiát. Igaz, a Rendszer láthatatlan regulátorként készen áll a közbeszólásra...” (Almási Miklós: A közösségi magány filozófusa, Nagyvilág, 1980/2. sz. – Reflektor, 1981/2. szám, 436. old.)

Ennek a magatartásnak konkrét, gyakorlati arculatát az alábbi megtörtént eset illusztrálja. Egy vallási-világnézeti perben egy tucat keresztény állt a bíróság előtt. A vizsgálati eljárásnak a maga módján sikerült elérnie, hogy a bíróság előtt valamennyien államellenes összeesküvésben vallják magukat bűnösnek – egy vádlott kivételével. Ennek viszont a nyomozók derülten magyarázták el, hogy az ő magatartása is valójában csak a bíróság malmára hajtja a vizet. Hogy egy tucatból egyvalaki makacsul tagad, ez semmikor, és a világ semmilyen részén nem kelt feltűnést. Vannak ilyen konok egyének. Viszont, hogy ezt megteheti, ezzel csak azt igazolja, hogy a többiek beismerése reális, hiszen a tagadás lehetőség volt! A represszív tolerancia olyan iskolapéldája, amely annak hallatlan lehetőségeit is jól bemutatja!

Ennek kiteljesedése pedig, mikor a begyakorlódás révén a magukat keresztényeknek állítókat spontán is beállnak ebbe az együttesbe, és magukra hagyatva, önállóan is hüen játsszák a szerepüket.

Egy műfordítás kéziratban terjed, de nyomtatásban nem jelenik meg. A hatalom pórázán élő „keresztény” nyomtatásban plagizál belőle. S a fordító levélbeli tiltakozására azt feleli, hogy az ilyesminek az „illegális” műfordító ki van téve. Vagyis a maga részéről is illegálisnak minősíti azt a szellemi terméket, amire a köz hatalom a kinyomtatással nem adta áldását. És ez egyúttal számára szellemi téren is a szabad rablást jelenti. S mindezt már minden illetékes tényező nélkül, önállóan csinálja!

Még egy további lépés: mikor a represszív tolerancia rendszerébe beilleszkedett kereszténynek már nem a saját álláspontjának a képviselője a gondja, hanem a másik oldal pozícióinak védelme, ártatlanságának hangoztatása. Az Egyházon belüli feszültségek gyökereivel jó szemközt nézni, húzódnak azok akár magunk között, akár rajtunk kívül. De nem figyelemreméltó-e, ha a mai kényes és még nem minden ponton rendezett helyzetben a kereszténynek az a főgondja, hogy a hatalom magatartása minden gyanú felett álljon? Íme: „Vagy nem ismeri, vagy mélyen alábecsüli az... államvezetés átgondoltságát, aki úgy véli, hogy a... társadalmi, gazdasági és politikai fejlődés jelenlegi szakaszában, a nemzetközi élet mai feszültségeiben az államérdek között szerepelhet, hogy belső harc dúljon az egyes egyházakon belül, vagy éppen azok között, hogy szembe kerüljön egymással a papság és a hierarchia, a világiak és a papok, az állam és az Egyház. Ellentmondana ez a szövetségi politika elveinek, és eddig jól bevált gyakorlatának.” (Új Ember, 1982. augusztus 22.) Arról nem is beszélve, hogy az eddigiek szerint is az elméletileg szépen meghirdetett tétel nem feltétlenül jelent mindig már gyakorlatot is!

A represszív tolerancia jelensége az is, mikor dehogyis merve egy kényes témát megpendíteni, csak „idéznak” másunna! Az Új Ember 1982. augusztus 29-i számából: „A rádióújság augusztus 16–22-i száma beszélgetést közöl Heltai András külpolitikai újságíróval, aki hosszú éveig az MTI bécsi, majd washingtoni munkatársa volt. Bécsi éveire emlékezve Heltai a következőket mondja: „Sematikus szemlélet bizony ott már igen disszonánsan hatott. Fegyelmeznem kellett magam, hogy próbáljak arról írni, ami csakugyan van. Még így is volt egy-két látványos felsülésem. Például mindjárt az első nyilvános fellépésem a sankt-pölteni katolikus legényegylet kultúrházában. Sok egyéb közt szó került a magyarországi vallásszabadságra és egyházpolitikára is. S fölállt egy derék vidéki plébános és megkérdezte: van-e Magyarországon vallásszabadság. Persze, hogy van – válaszoltam. – Hát ha van – hangzott a következő, számomra túlságosan is összetett kérdés –, mivel magyarázható, hogy bezárták a legtöbb egyházi iskolát, miért szűntek meg a papi szemináriumok, mivel indokolható, hogy a püspöki kinevezésekhez állami hozzájárulás kell, miért érték Mindszentyt ilyen meg olyan atrocitások? Ott ültem a magam sematikus fejével, teljesen tanácstalanul. Egyrészt, mert nem sok mindenre tudtam válaszolni, másrészt, mert csak szólamok jutottak eszembe. S ahelyett, hogy megmondtam volna őszintén: mindezeket ismernem kellene, de nem ismerem... fölpattantam, és ostoba fejjel olyan szöveget adtam le, mintha 1952-ben felszólítottak volna egy Szabad Nép-félórán...”

Aki kérdezhetne, vagy kérdeznie kellene, nem kérdez, csak idéz. És mivel tulajdonképpen nem is kérdez, ezt meg is teheti. És mivel nem kérdez, akinek válaszolnia kellene, nem is veszi tudomásul. De az idézés tényével a kérdező mégis megjárt, hogy ő kérdezhet, és kérdez is, ami nem igaz, a másik fél pedig, mintha ezekről a dolgokról teljesen szabadon lehetne beszélni – ami szintén kérdéses. Együtt: a represszív tolerancia összjátéka.

Amiből nem is maga a fogalom érdekes számunkra, hisz használják ezt egymással átlósan ellentétes rendszerek is saját politikai megfontolásaik alapján. Az érdekes a keresztény ember beállása és önálló együttmozgása a többiekkel.

Ebben nyilvánul meg az, hogy ha mindjárt a másik fél indítása nyomán is, de a keresztény maga is beáll a manipulációs sorba.

Nemcsak mások, van, hogy mi is manipulálunk!

A második idézetben Heltai ma, 1982-ben érezhető lenézéssel kezeli régi, „sematikus” szemléletét. S egy héttel előbb ugyanaz a lap nyomtatta ki az előző, nem kevésbé sematikus, de ma megfogalmazott szövegét. De miért, ha tényleg így gondolkodik? Mert a tegnappal szemben lehet kritikát gyakorolni (l. 70. old.), a más csak hódolat illeti. Sőt, a tegnapi szóval kritika még hasznos is, mert külön hitelt ad a mai tömjénezésnek!

Az írástudók árulása

Benda világhírű könyvének címe mindenki által lobogtatott jelszó lett, a mondanivalóját azonban ki-ki legfeljebb az ellenfeleire vonatkoztatja. A könyv kifogásol keresztény körből eredő megnyilatkozásokat is, és érdeklődése nem lépi át a lét földi vonatkozásait. De ezen a területen megdöbbenet nézi, hogy „a politikai szenvedélyek ma... az egyéb indulatok fölötti túlsúly olyan fokán jelentkeznek, mely napjainkig ismeretlen volt”, s a politika „az emberi lelket olyan mértékben vette birtokába, egészen az erkölcsi régióig, mint soha azelőtt” (Benda: Az írástudók árulása, 101–102. old. – kiemelés tőlem), sőt – az író szavával – az ember a politikát egyenesen „divinizálta”, istenné, végső értéké tette: „az Állam, a Haza, az Osztály ma mind megannyi nyíltan vallott isten, sokak számára... maga az egyetlen isten”. (Uo. 109. old.) Egy-egy mai gyakorlati politikai állásfoglalásban ilyesféle fogalmazások igazolják Benda látását, hogy „a vezetés nem a humánus, hanem a biztonságpolitikai szempontokat helyezi előtérbe...” Vagy nem tanulnak-e a fiatalok ma is „a politika elsőbbségének elvé”-ről, arról, hogy „a hatalom megszerzése után minden lényeges problémát abból a szempontból kell mérlegelni, hogy az mennyire erősíti vagy gyengíti az uralkodó osztály hatalmát”. (Történelmi materializmus, Egységes jegyzet az egyetemek és főiskolák számára, Kossuth könyvkiadó, 1980, 132–133. old. – kiemelés tőlem).

Benda végső fokon az általa ostromozott árulásnak két megnyilatkozási formáját mutatja be: a részlegesnek előnyben részesítése az egyetemessel szemben, és a gyakorlatinak a szellemivel szemben (145–239. old.).

Az első keretében az emberek azt a tanítást hallják, „hogy a világon csak partikuláris igazságok vannak, azaz lotharingiai igazságok, provence-i igazságok, breton igazságok... hogy van polgári igazság és van munkásigazság...” (163. old.) Hogy az örök értéknek elébe kell tenni a mai érdeket, s az irodalmi alkotásokban nem azt kell nézni, hogy szép-e, hanem hogy „kifejezi-e a mai lélek időszerű törekvéseit”? (166. old.)

A második viszont az előzőből mindennapi aprópénzre váltható gyakorlati magatartást alakít, ahol „az értelmi tevékenység abban a mértékben becslésre méltó, amily mértékben gyakorlati” (213. old.), s az embert irányító csillagok a pragmatizmus, utilitarizmus, siker neveket viselik. És az elítélendő magatartások Benda által felhozott példáinak sorát az ő 1927-ben megjelent műve óta történelmünk bőven megsokszorozta, és ebből a sorból mi, keresztények sem hiányzunk.

Pedig nekünk lenne ott legkevésbé helyünk, mert ha Benda maga nem is keresztény, de ahogy állást foglal a politikának *minden fölé*, (tehát az erkölcs fölé is), való emelésével szemben, az ezen a ponton megfelel a mi értékrendünknek is. És szembenáll mindazzal a manipulációval, amibe a keresztények belesodrónak, belekényszerülnek, vagy végül maguk is beleállnak.

Pedig a hasonló hangokat megütő, s a riasztás népszerűtlen szerepét vállaló Látók nem hiányoznak a mi sorainkból sem. Benson: A világ ura, Solovjev: Antikrisztus legenda fantasztikus látomásaival mutatja be az itt elítélt folyamat csődbe futását. Huizinga: A holnap árnyékában, Papini: V. Celesztin levelei az emberekhez zseniális eszmei megközelítésekkel szolgálnák a tisztánlátást –, ha magunkévá tennők őket. Az egyháztörténelem számon tartja annak a jezsuita generálisnak a szavát, akit a rend szervezetének felhívására akartak rábírní, azzal, hogy így megmenthetné a rendet a feloszlatástól. A válasz az volt: sint, ut sunt, aut non

sint: ne legyenek, ha nem lehetnek olyanok, mint amilyenek! Fel is oszlatták a rendet, de abból még fel lehetett támadni. De a felhígulásból, az önmagunkról való lemondásból is lehet? Benda pesszimista: „akkor majd egyesülve egy roppant hadseregben, irdatlan gyárban” az emberiség „ostorozván minden szabad és önálló tevékenységet, alaposan kiábrándulván abból, hogy a jónak horgonyát a reális világon túlhajtsa, s nem ismervén más istent végre, mint önmagát... a történelem elmosolyodik a gondolatra, hogy Szókratész és Jézus Krisztus ezért a fajzatért halt meg” (265–266. old.).

Elidegenedés

Szellemi életünk levegője tele van ezzel a közkeletű fogalommal. Az Értelmező Szótár magyarázata szerint: „az emberi viszonyok dologivá válása nyomán kialakuló hamis tudat”, vagy „valaki az elgépiesedett társadalomban magányossá válik”, sőt „tudathasadásos elmezavarban az az állapot, amelyben a beteg úgy tekint saját cselekedeteire, mintha azokat valaki más tette volna”. A marxizmus szerint az elidegenedés a tőkésnek a munkás feletti, a dolgoznak az ember feletti uralma, ami ideológiai területen a vallásban jelentkezik. (Történelmi materializmus, Egységes jegyzet egyetemek és főiskolák számára, Kossuth kiadó, 1980, 62–65. old.) A materialisták a vallási elidegenedést tartják az egyik legrosszabb formának, mert Istennek adja azt, ami szerintük az emberé. Ennek egyik szélsőséges kifejeződése: „az Isten az ember vámpírja” (Evelyn).

A fentieket még ebben a gondolkodási keretben maradva reálisan ki kell egészítenünk azzal is, hogy az elidegenedést létrehozza minden elembertelenedett társadalom, a maga torzulásának mértékében. Pl. minden üldözés, elnyomás, zsarnokság elidegenítheti az embert önmagától, amennyiben lényeges emberi tulajdonságaitól fosztja meg. Ha művészi alkotás lehetőségétől, ez minden súlya mellett még mindig csekélyebb, mintha általános emberi szabadságtól, ami még mindig nem jelent akkora elidegenedést, mint a tömeges és súlyos kínzásoknak való alávetettség. Ennél már csak a pribékek és hóhérok elidegenedése nyúlik mélyebbre.

Sokan nem is gondolják, hogy ez a fogalom bőven szerepel már az őskereszténység írásaiiban is, a görög szövegekben allotrosis, a latinokban alienatio megjelöléssel. És nem is mindig elítélő jelleggel, hiszen hogy mi felel meg az embertől való elidegenedés fogalmának, az attól is függ, hogy hogyan határozom meg magát az embert! Ha az ember definíciójához az Isten is hozzátartozik (l. 180. old.), akkor egy degradáló elidegenedés az osztályrésze minden bűnösnek. Lehet a kegyelembe kapaszkodást is elidegenedésnek mondani, hisz a kegyelem: Isten, nem én, ez azonban mégis kiteljesít, igazi önmagammá tesz, mikor a sérültségeimtől távolít el.

Az elidegenedésnek napjainkban mindezeknél a formáknál sokkal mélyebb és átfogóbb változatai a különböző (és hibás) szekularizációs jelenségek. De ezeken is tútesznek azok a manipulációs formák, melyek fejtetőre állítanak az egész Evangéliumot, mint az a követelés, hogy „das Christentum zu afrikanisieren, und nicht Afrika zu christianisieren” (Herder-Korrespondenz, 1981. nov. 559. old.), mintha a Krisztus nem keresztelni, hanem „afrikanizálni” küldte volna tanítványait! Vagy amikor az emberek „önálló”, vagy „igazi” egyházzá manipulálják magukat, és valami Egyház nélküli kereszténységhez jutva, tényleg „elidegenedtek” keresztény önmaguktól!

Elidegenedésünket indítjuk el akkor is, ha a kereszténységünkhöz nem elég számunkra az Evangélium. „Korszerűsége” törekedve, kicsavart, félszemmel mások felé kacsintó gondolatmenetekkel próbálkozunk (l. [32. oldalt](#) is), míg az ateisták nyugodtan forgatják gondolataikat saját tengelyükön, s nem szentírási idézetekkel akarnak bennünket megnyerni, mint mi őket – marxistákkal! Azután átvesszük egyes fogalmak felületes, evilági, vagy történelmietlen használatát. Vagy nem lehet jószándékú papoktól is hallani ilyesmit: az

Egyház mindig elkésik! Addig ítéel el egy zsenit, pl. Teilhardot, amíg félreszorítva meg nem hal, hogy aztán elkésve, elismerje. Pedig a történelem egészében, minden korban, és minden szellemi területen, a zsenit általában annak a közegnek az értetlensége veszi körül, amiben mozog: sehol sincs a prófétának kevesebb becsülete, mint a saját hazájában (Lk 4,24). És ez magától értetődik, mert a zseni, a lángész-mivolt épp abban áll, hogy előbbre van a koránál, nemzedékénél. Saját kora, környezete ezért nem is fogja igazán. Ez a feladata, a sorsa: a jövőnek dolgozik, akár az Egyházban, akár azon kívül. A helyzet az emberi egzisztencia korlátoltságáról vall, de nem bűne az Egyháznak, mint Semmelweis sorsa se az orvostudományak!

S a felületességnek az is a következménye, hogy észre se vesszük, amikor ez fordítva esik meg. Amikor a lombik-bébi kísérletek ott tartanak, hogy Nobel-díjasok génbankjának segítségével valami szuperembert akarnak kitermelni, s mikor a józan közvélemény felhorkan ennek embertelenségén, akkor egy-egy újság még utal arra, hogy nem is volt olyan „reakciós” az Egyház részéről a lombik-bébi gondolatának elutasítása, maguk a türelmetlen keresztények azonban elfelejtik ezen is csóválni a fejüket, hogy lám-lám, itt előbbre láttunk, mint a nagy felfedezők!

Mindez végső fokon egy nagy belső bizonytalanságra utal, ami az elidegenedésnek természetes következménye. Ez mondat aztán velünk olyanokat is, hogy súlyos erkölcsi kérdésekben (pl. születéskorlátozás) minden döntést hagyjunk az emberek „felelőségére”!

Az Értelmező Szótár a felelőség címszónál a tetteinkről való számot adást és azok következményeinek viselését tünteti fel jellemző jegyeknek. Aki azonban a fenti esetben felelőségre hivatkozik, ezek egyikét sem vállalja. Az Egyház számonkérését elutasítja épp azért, mert szerinte ezt az Isten se kéri tőle számon. És milyen következményeket vállal ennek fejében? Semmilyeneket! Nem ez a gyerek tartaná el öregségében, hanem a nyugdíja, nem ez gondoskodnék róla betegségében, hanem az SZTK, és esetleges elmagányosodásának megoldását is a társadalomtól várná. Itt bárminemű felelősségvállalásról beszélni – félrebeszélés. Aki nem vesz lottószelvényt, annak nyilván nem lesz ötöse, de teljes szellemi zűrzavar lenne ebben az ő „felelőségét” emlegetni. Ilyen esetben a felelőség szó csak hengegés, vagy ostobaság.

A belső bizonytalanságnak ez a mértéke képet adhat társadalmunk tényleges elidegenedésének ijesztő fokáról. Megdöbentő, mikor Saint-Exupéry a francia összeomlás katonáiról írja, hogy azok teljes pszichés zavarban nem tudják, hogy a menekülés miatt végül is majd kitüntetik, vagy főbelövik őket?

Fromm, az ismert amerikai pszichológus, ezt a káoszt még szélesebb körre tágítja, mikor azt állítja, hogy ma a „tisztá helyzetfelismerők” számára csak két út lehetséges: a zárt osztály, vagy a börtön. (Valóság, 1982/3. szám, 83. old.)

És itt eljutottunk az elidegenedés örvényének legmélyére, ahol talán már felébrednek a megmanipulált és tovább manipuláló keresztények is!

Kinek az arcába köpik a rágógumit?

A szakembereken kívül a széles társadalomnak valószínűleg nem sokat mond ez a név: Weiszhausz Aladár. Kis, alacsony, keszeg, zsidó emberke volt, talán szabómester. Székesfehérvárott, a MÁV-nál szolgálta eszméit 1919-ben. Kapott érte egy életfogytiglant, és ezzel el is telt számára a két világháború közti idő javarésze. Aztán persze szabadult. Mögötte éppen úgy állt egy frakció, mint Demény Ottó vagy Rákosi mögött. A hatalomra jutott aztán a török szultánok hagyományos családeltüntető politikája értelmében már 1947-ben visszasegítette a Gyűjtőbe Demény után Weiszhauszt is egy újabb életfogytiglanra. A kis öreg békés, de hajthatatlanul jellemes valaki volt. Az őrséggel szemben való egyenes és meg nem alkuvó magatartása miatt a nyilasok is úgy beszéltek róla: a szent öreg. Az 1956-os

események előtt szabadult, nyáron. Minden elképzelhető felkínáltak neki, de ő csak azt kérte, ami minden állampolgárnak jár: utalják be Keszthelyre, hogy a kialakult börtönbetegségeit, ízületi gyulladásait kezeltesse. Megkapta. Ott megcsinálták vele, amit meglehetett, és ami nem volt sok. Valamikor 57-ben kapta a harmadik életfogytiglant, ami viszont végleges volt, és amiből már nem is szabadult. A dolgai részleteit nem ismerem, a személyét is felületesen, futó érintkezésből. De érzékeltem a megbecsülést, amivel a rabok körülvették.

Melléje kívánczik egy másik arc, akinek a nevét nem írom le. Pedig ezt mindenki ismerné, mert országos nevű ember volt, országos jellegű szereppel. Ő is volt börtönben, Weiszhauszal egy időben, de hát csak jó két évig. A rabok is országosan emlegették, páratlan bokázásáról, hajlongásáról, nyáladzó hízelgéséről. Ünnepléstől körülvetten halt meg.

Gyurkovics Tibor őt ismerhette, Weiszhauszt aligha. De nyilván a hasonló belső súlyú helyzetek sora íratta meg vele az Élet és Irodalom 1982. augusztusi számában a Generáció című verset.

Azelőtt könnyebb volt szeretni
őrzött az ember préselt virágot
most a panelházak présében
agyonkrómozott csaj kiáltoz

Azelőtt nemzetiszínűre
színezték ki az inget, a szoknyát
most színtelen falak közt
visszhangzik Tihany-Magyarország

Azelőtt Istent kellett hinni
aranyra szótt liturgiákban
most istentelen rémületben
ráz a halálelőtti áram

Most gyermekeinket neveljük
ahogy neveli kéz az öklét
s várjuk hogy rágógumijukat
joggal – az arcunkba köpjék.

Ez a tanulmány más koordináta-rendszerben birkózik a problémáival, mint a vers, és annak írója.

De azért a helyi egyházakban szerte a világon sokfelé megkérdezné a keresztényeket is, hogy a saját jövőző generációik színe előtt – biztonságban érzik az arcukat?

Mécs: hívó, tehát gerinces!

Assermenté? Insermenté?

Az 1789-es francia forradalom idején az első megjelöléssel – felesküdt – azokat az egyháziakat illették, akik letették az esküt a papság polgári alkotmányára, a másodikkal pedig azokat – fel nem esküdt –, akik nem tették le. De a francia forradalmon kívül is az európai történelem nem egy hasonló helyzetet produkált már, gondoljunk csak Mórus Tamásékra.

Az Evangélium megközelítéseivel gondolkozó ember az első magatartás mögött joggal látja mindig felködleni annak logikus kiteljesedését, Gobel alakját (l. [91. old.](#)). A történelem azonban nem egysíkú iskolai példatár. Sok pusztán primitív lélek is kerül ebbe a sodrásba, akik képtelenek a színtalálók mögé látni, és valóságnak hisznek jelszavakat és látszatokat. És mennyi üzőtt nyuszi, akiken úrrá lesz az idegeikben vájkáló félelem, s ki tudja, hogy mindezekre az Úristen mekkora irgalma vár, mikor a vegetatív idegösszeomlás megváltja őket.

Az eskümegettagadás az első pillanatban rokonszenvesen jellemesnek látszik. A francia forradalom idejében is ide tartozott a hűségesegek hosszú sora. De voltak akkor is, akik kiszolgáltatottságukban és félreszorítottságukban elsötétültek, megkeseredtek, deformálódtak. Századunkban is volt pap, aki háromszor került különböző légerekbe az Isten ügyéért, és a harmadik eset után ő fordított hátat az egész ügynek. Vagy az a másik, aki nem áll be a sorba, de keményen el is ítéli az oda beállókat. Az ilyenek, ha püspökök, méltatlanok rá – mondja –, s tulajdonképpen az olyanok lehetnének csak püspökök, mint amilyen ő is. S ebben a meggyőződésben mikor egyedül vezeti a kocsiját – püspöki pileolust tesz a fejére!

A tévedők számára nyilván csak az Úristen irgalmát kérhetjük. Mivel azonban ilyenek mindkét esetben vannak, rá kell jönnünk arra, hogy egyik magatartást sem kezelhetjük olyanként, mint ami automatikusan a helyes vágányon tartana meg bárkit is. Már csak azért sem, mert mind a kettő meghatározott külső, társadalmi magatartás, ami önmagában nem elég az evangéliumi élethez és hűséghez. Ennek a hordozója, pillére és biztosítóka a lélek, és nem egy mulékony történelmi-társadalmi keret. Erre a hűségre kell törekedni, ezt szem előtt tartani, ebben gondolkodni, és nem az éppen „menő” társadalmi-közéleti keretekben. Ez a lelkiség mindig meg fogja tudni mondani, ha él, hogy az időnek a külső keretei közül mi az, ami összeegyeztethető vele, és mi nem. Ha halott, úgyszólván bizonytalan minden további választás.

De végső fokon minden jószándékú ember ezt a lelket, ezt az arcot, ezt a megközelítést keresi!

Mit mentetek ki a pusztába látni? (Mt 11,7)

A szekularizáció, valamint a Gaudium et Spes által felsorolt majd másfél tucatnyi ateizmus-forma ellenére, a világgözüvélemény kaotikus kórusában az Egyház állandóbb téma, mint bármikor tán a történelemben.

Hol heves és mértéktelen egyházkritika formájában, máskor épp oly szenvedélyes elvárások alakjában egy új, földi reménységekkel biztató egyházkép felé. Lángoló vádbeszédeket lehet hallani minden egyházi intézményesség ellen, a kereteket meghúzó és hangsúlyozó állásfoglalásokkal és megnyilatkozásokkal szemben, ellene feszülve a nyilvános életben érvényesülő minden egyházi jogszerűségnek szociális, nevelési, vagy közéleti területen, és eljutva az Egyházból való kilépés melletti propagandáig. Másrészt olyan

szociális, sőt politikai, közéleti elkötelezettségeket is sürgetnének az Egyházon, melyek elhordására a világi társadalom maga is hol képtelen, hol nem akarja, vagy nem tűri azok napirenden való tartását. Olyan közéleti akciórádiust követelnének az Egyháztól a béke, a társadalmi újrarendezés, a fejlődő társadalmak megsegítése stb. érdekében, úgy léptetnék a jogtalanságot, embertelenséget elkövetők nyakára, amihez egy középkori rajzolatú államegyház felkészültsége is kevés lenne. Mindez abból az identitászavarból és idegességből ered, amivel a társadalom önmagát is, és az Egyházat is nézi. Kívül is akarja tartani az Egyházat a hétköznapiakon, hogy ne zavarja az ő eljárásait, de valahogy tartaléknak és biztosítékként igényli is krízisek és csődök esetére.

Ebben a helyzetben döntő az Egyház számára, hogy megőrizze alapvető önazonosságát. Hosszú távon, és a társadalom jószándékú része mégis arról ítéli meg – és jobban, mint a múltban! – hogy mint használja saját maga a saját alapelveit! A minden „perc-emberkének”, és perc-eseményeckének utána szaladó Egyház csak a szekularizálódást pörgetné tovább! Semmiféle problémát nem old meg, ha az Egyház önmagában a forrongó és egyensúlytalan társadalom duplikátumát teremti meg! Az NSZK-beli evangélikus Hartmut Löwe mondja: az Egyház nemegyszer saját színvonalá alatt él, a napi divatnak szalad utána, ahelyett, hogy az Istenről beszélne! (Herder-Korrespondenz, 1982/8. szám, 416. old.)

Amíg a közélet, ha az emberi törekenység keretei között is, de mégis egy magától értetődően keresztény levegőben folyt, kevésbé kellett folyton hangsúlyozni az Egyház álláspontjait. Ma azonban az Egyház csak az egyik szellemi-erkölcsi közösség mások között, és ezért folyton, mindenre és hangosan kell mondania a véleményét. A többiek, helyzetük szerint a tömegkommunikációs eszközökön keresztül úgyis sokkal jobban átítatják a társadalmat, s ha az Egyház hallgat, a velük való egyetértés méltatlan és csalóka benyomását kelti!

S ugyanezért az egyes kereszténynek a testületi összetartás sokkal szívósabb szellemében és felelősségében kell élnie is, szólnia is, mert az ő konkrét helytállásban való csödjét, vagy kiesését az Egyház nem helyettesítheti. A közösség épp úgy állandóan szembesül az immanencia és transzcendencia billenékeny harmóniájának a problémájával, mint az egyén (Só: 29–34. old.).

Szociális kérdések megközelítésében ez az istengyermeki egyenlőség (transzcendencia) és az egyesek funkcionális más-sága, különbözősége (immanencia) közti harmóniára való törekvést jelenti. Ugyanígy feladat az állami és nemzeti keretek szerves túlhaladása gazdasági és kultúrvidékek egészséges integrációja érdekében. Mindezek megvalósítási részletei lehetnek objektív szakmai feladatok, az irányultságok megközelítése azonban nem nélkülözheti a világnézeti érzékenységet és fogást sem.

A legtöbb ideológia türelmetlenségével szemben ugyancsak nekünk kell képviselnünk azt a reális álláspontot, hogy a földön soha nincs „ideális” élet, megoldás, helyzet, rendszer stb. Csak relatív megoldások vannak az egyre változó élethelyzetekben, amiket épp ezért folyton felülvizsgálni, és helyesbíteni kell.

Amellett az Egyház nem felel meg feladatának, és életidegennek bizonyulna, ha csak elvontan megfogalmazott általános értékeket hirdetne. Mindig meg kell jelölnie konkrétan az ehhez vezető utakat, eszközöket is. Ez azonban már nagy és kockázatos munka. Nemcsak teológiai, hanem szaktudást is igényel. Az evangéliumi megalapozás sosem egyszerű, és a gyors, patentmegoldások is csak a felelősek bosszantására alkalmasak. Az evangéliumnak megvan a maga szociális kiterjedése, de egyéni-etikai tételeiből nem lehet egyszerűen politikát fabrikálni! Az utak és eszközök viszonylagosságából az is következik, hogy az idő túl is halad rajtuk, ha a társadalom felhasználta őket, akkor is, de ha süket fülekkel ment el mellettük, még inkább! De teljesen alaptalan dolog lenne a múlt így meghaladott pápai enciklikái miatt pl. legyinteni a ma időszerűekre. Sokkal mélyebb benső, elirányító súlyuk

van, mint szakmai téziseknek, amik után gondolkodás nélkül megy a társadalom, pedig azokat sem jut esze ágába sem tévedhetetlennek gondolni!

Amellett a keresztény társadalom magatartásainak Mt 28,19 értelmében valójában mindig minden ember felé kell elhangzaniuk, tehát hozzáférhetőeknek és legalább többé-kevésbé elfogadhatóknak kell lenniük az Evangéliumtól távolabb álló, de jószándékú lelkek számára is. Bátortalanságunk keltheti a gettóba húzódás benyomását másokban!

Sokak szerint az emberiséget ma az a veszély fenyegeti, hogy saját léte alapjait őrli fel akár az atomháború, akár a népességrobbanás, vagy a környezetszennyezés, de akár az okatlan nyersanyag- és energiafelhasználás révén. S ha nem ennyire szembeötlő, annál mélyebben szántó veszedelem az idegi-szellemi-lelki alapok felőrlése! Ha vallási és etikai kérdéseket pusztán antropológiai állandókként kezelnek, akkor nem lesz csodálatos az alapvető etikai kérdésekben való tanácstalanság, sem a vallásnak és politikának valami hangulati alapú, szektás összeolvasztása (lásd a Dorothee Sölle-féle eseteket [152. old.](#)). Ilyenek a „von unten” – alulról – való megoldási próbálkozások. Akár gondolati síkon: amikor tehát krisztológiát próbál valaki csinálni „von unten”, tehát az istenségét félretelve, Krisztus személyét és művét antropológiai úton megközelíteni. Mennyivel becsületesebb ennél a mommseni magatartás (l. [232. old.](#))! Akár pedig szervezeti síkon: mikor az intézményes megnyilatkozásnak tudatosan melléje állítanak egy formátlan hangulati masszát: a német Katholikentag mellett, de ugyanakkor és ugyanott Katholikentag von unten címen gyűrűző társadalmi csoportosulásokat.

Nyilvánvaló, hogy a világ számára a kereszténység léte valójában csak akkor jelent pozitívumot, ha hitelesen, határozottan és hallhatóan az! Ha tehát a hívő és az Egyház nem hulló, nem teknőc, hanem – gerinces!³

Sanguis martyrum

Az őskeresztények téziséét – a vértanúk vére a kereszténység vetőmagja – a történelemkönyvekből ugyan nem törölték, de ez nem is az a tétel, amit ma sokan hallanának idézni. Érthető lenne, ha a világháborúk után az emberek még hallani sem lennének hajlandók a vérről, de a tömegkommunikációs eszközök anyaga nem erősíti meg ezt a benyomást. A világon véráradat ömlik el, de nem a manipuláns keresztényeké! Ezek nemhogy a vértanúságot, ami napjainkban is csak központi szervezetségében, és nem számszerűségében marad el a római viszonyok mellett, de bármiféle jellemes, hűséges, következetes magatartást hőbörgőnek, meggondolatlanak, forrófejűnek, felelőtlennek stb. mondanak, ami csak árt magának a kereszténységnek is. Az sem zavarja őket, hogy üldözött keresztényeket is gyötörtek már vádlóik ilyen beismerések céljából.

Ezzel szemben azt állítják, hogy a saját készségees magatartásuk az, ami nehéz körülmények között lépésről lépésre kedvezőbb helyzetet teremt a kereszténységnek.

Ezt a magatartást azonban egyes részleteiben párthíveiken kívül mások csak jellemtelenek, megalkuvónak, gyávának és árulónak szokták nevezni. Hordozói nem érdektelenek az anyagiak, a rangok, a hízelgések irányában. A maguk érdekei után futnak, áldozatkészséggel, önfeláldozással nem gyanúsítják őket. Olyan gondtalanságban élnek, amire alig alkalmazható a Jn 15,20. Ebből a magatartásból hogyan születhetné meg bármi kedvező dolog a kereszténység számára? Jelenthet ez erőt, amit a másik tisztel? Meggyőző érveket, amikkel szemben a másik tehetetlen? Csak az erkölcsi, jellembeli gyöngeséget revelálja, azt, hogy nem kell félni tőle, dehát akkor miért tegyenek neki engedményeket?

³ A gondolatmenet sokban rokon a bajor Katolikus Akadémia által 1981. június 13–14-én Münchenben az Egyház és a politika viszonyáról tartott szümpozion álláspontjával. Lásd: zur debatte, 1981. szept.–okt., 1–8. old.

Tömeget sem képviselnek, csak a különböző mértékben honorált napidíjasok állnak egymás mögött. A gazdáiknak pénzügyi terhet biztosan jelentenek, de feszítő erőt?

Az Evangélium világában a reális hordozó, feszítő erőt mindig a keresztthordozás jelentette, a szürke hétköznapokban épp úgy, mint üldözések idején. És ez nem a mi kakaskodásunkon fordul, hanem azon, hogy „aki föl nem veszi keresztjét, s nem követ engem, nem méltó hozzám” (Mt 10,38). Biztos, hogy az üldözés lehet hosszú és kitartó, és tömegek nyomorodhatnak meg belé. Korunk „civilizációs” eszközei birtokában még inkább. Minden üldözéstörténet azonban arról is tanúskodik, hogy abba az üldözők maguk is beleroppannak. Persze csak akkor, ha kénytelenek megmaradni üldözőknek, mert az üldözöttek nem adják be a derekukat. Ha az üldözöttek maguk is asszimilálódnak üldözőikhez, ők maguk gúnyolják és gáncsolják hittestvéreik hűségét, mint a kínai „kulturális forradalom” politikai foglyai közül azok, akik már beadták a derekukat, kínozták azokat a rabtársaikat, kik még lábön álltak, akkor az üldözés tüze is kialszik, mint a kályháé, amiből kifogyott a fa. Ekkor azonban nem a keresztényüldözés szűnt meg, hanem a keresztények – és ez mégis más.

Helyesen minden keresztényüldözésnek azért kellene megszűnnie, mert kiderül, hogy üldözéssel a kereszténység nem szüntethető meg. A kereszténység első 200 éve alatt minden egyes pápából vértanú lett. Ez alatt az idő alatt, akit pápává választottak, tudhatta, hogy a halállal – és milyennel! – jegyezték el. És mégis töretlen sorban jöttek a pápák egymás után. Napjainkban hány keresztény lett hittagadóvá, megijedve, nem is a maga, de mások nehézségeitől! Vannak hosszabb-rövidebb ideig tartó üldözések. Nem is mindenki éli túl őket. De a keresztény tudja, hogy egyszer mindenképpen meghal. A halál mindenképpen az Atyjával való találkozást jelenti. Ezt a jelen pillanattól egy nem is tudom milyen távolra gördíteni, kockáztatva, hogy ez a találkozó aligha lesz szerencsés – esztelen dolog. Az üldözésekbe, kínzásokba, spionkodásba végül a pribékek is belefáradnak. Már csak azért is, mert nem látszik semmi, ami ettől jobbá lenne. Azok is unják, és gusztustalannak tartják, akiknek eszük ágában sincs kereszténynek lenni. S ha ezért alszik ki a tűz, akkor fellélegezhetnek a megmaradt keresztények. De a hűség élte túl az üldözést, nem a napi politikai megalkuvások egymásutánjai. Julianus Apostata, Gobel, Talleyrand, és hasonló fickókról tud a történelem. De ha római keresztényüldözés, ha a francia forradalom, ha Mexikó egyházüldözése – a kisokos tárgyalgatók mindig csupán a saját zsebpénzüket biztosították, a továbbélés minden mozzanata a hűségesek élet- és halálenergiáiban bírta a gyökereit!

A tényleges vértanúk száma a történelemben még mindig elenyésző volt a keresztények tömegeihez képest, de aki ezekből a tömegekből elutasítja magától a vértanúságnak még a gondolatát is, elindult a megalkuvás útján, és csak a körülményei határozzák meg, hogy milyen mértékben lesz áruhá. Az üldözés tartama és ereje legnagyobb részben attól függ, hogy az üldözött kereszténység mennyi feszítő erőt, tehát milyen mértékű, és milyen mélységű vértanúi készséget hord magában.

A vértanúságot nem kell szó szerint érteni; az üldözés bármilyen foka, jellege és módja ugyanazt a magatartást követeli tőlünk. Napjainkban a fizikai megsemmisítés lényegesen ritkább, mint a szellemi-idegi, egészségügyi, társadalmi megnyomorítás, az életből való kiszorítás az üldözöttség állapotain, börtönökön, lágereken, a pszichikai tönkretétel válogatott eszközein keresztül. S a letörésnek nem kell az első pillanatban történnie!

Üldözés idején van, aki jó lelkiismeretének naivitásában nyugodtan él és dolgozik. Látja az üldözést, de hát ő nem csinál semmi rosszat! Mi baja történhetnék? A többiek persze nyilván nem egészen helyesen jártak el! S amikor mégis lebukik, összetörik. Jó, ha ez csak annyiból áll, hogy a börtönben és utána, magára zártan, éppen csak egzisztál.

Olyan is van, aki becsülettel végigcsinálja a börtönt, s azt gondolja, hogy ezzel letette a garast ellenfelei előtt is, vele ilyen többé nem történhetik. Vagy abban bízik, hogy kitanulta a „szakmát”! S az előző módján törik össze, mikor másodszor is bekerül.

Bár biztosítás nincs, hisz volt aki három börtön után lett hűtlen, típusosan és emberileg akkor lehet némi biztonsággal számítani valakire, ha a második üldöztetési etap túlélése után is változatlan hűséggel kezd újra járni a maga kereszténységének útjain.

A Colosseum óta az élet bonyolultabb lett, a vértanúság is, de az nem, hogy a „beszédetek legyen igen, igen, nem, nem. Ami ezt meghaladja, az a gonosztól való” (Mt 5,37).

Az a „kereszténység”, amelyik ezzel a szállal nem kapcsolódik, önazonosságát veszítette el. A közélet piacain mindenki olyan nevet adhat magának, amilyent akar, de: „sokan mondják majd nekem azon a napon, Uram, Uram... én akkor kijelentem nekik: sohasem ismertelek titeket. Takarodjatok tőlem, ti gonosztevők!” (Mt 7,22-23)

Törvényen kívül

Amilyen egyszerűnek és magától értetődőnek tűnik a gerinces szerepe önmaga előtt, annyira érthetetlen egész lényé a másik két magatartás, vagy az azokkal rokonszenvezők, azokat futtatók előtt. A gerinc csontot jelent, tartást jelent, s a hüllő számára ez azonnal a teknőst jeleníti meg, ami csontos, merev, nehézkes. Dogmatikus, fundamentalista, életidegen. Másokkal szemben értetlen, elzárkózó, ellenséges. A fejlődést nem érti, tagadja, ezért a múltat akarja visszahozni, tradicionalista, maradi, reakciós. Történelmi sallangok között él, a rend, fegyelem, tekintély bűvöletében, paternalista, triumfalista.

De a teknőc sem nézi a gerincest kevesebb fenntartással. Mert ha van is csont a gerincesben, az első érintés mégis valami képlékeny halmazállapottal találkozik, ami őt a hüllőre emlékezteti. A gerinces mozgékonyasága is teljesen idegen tőle, és bizonytalanság-érzést kelt benne. Megalkuvónak tartja, vagy gyávának, aki nem mer, vagy nem tud a hüllő-magatartással szemben olyan elszántnak lenni, mint ő, s mint amit ő mindenkitől elvárhatónak vél. Hiszen a gerinces nem hóbörög, nem siet gerillának, nincsenek ellenakciói.

A hüllő is, a teknőc is önmagukban, és önmaguk ellentétében: egymásban, tudnak gondolkodni. Ha szemben is állnak egymással, a kutya-macska acsarkodás még mindig kiszámíthatóbb, természetesebb, és elfogadhatóbb számukra, mint ez a harmadik. Az ellenfelük legyőzésében, megnyergelésében még csak bíznak, a gerinces azonban kisiklik a karmaik közül. Valahogy más síkon mozog, mint ők. S ez annál bosszantóbb, mert mindegyik úgy érzi, hogy a gerincesben van valami őbelőle is, csak a másik fertőzését kellene legyőznie, és akkor ő kaphatna benne egy újabb szövetségest, szolgát, bedolgozót, de ehelyett a nyomorult, mintha a másik felé húzna, hisz nem veti le a levetnivalókat. Az enyém lehetne, gondolja mind a kettő, és mégsem az!

Az őszinteségében is kételkednek. Ők végeredményben az élet fogható valóságai között mozognak, a Krisztust nem tagadják, de hát a földön mozognak, és a földi valóság a feladatuk! Valahogy sok a gerinces ajkán a Krisztus, ki hiszi azt, hogy neki mindez tényleg annyira fontos, s hogy mindez mögött nincsenek rejtett szempontok! Ha viszont vannak, mik lehetnek azok? Vajon nem titkos segédcapata-e a másíknak, ki csak arra vár, hogy hátba támadhasson?

Hol vannak az érdekei elrejtve? Mert ők ketten tudják magukról is, egymásról is, hogy milyen tényleges, földi erögócokhoz és biztosítékokhoz kapcsolódnak. Jó-jó, hogy valaki annyit emlegeti az Evangéliumot, mint ez a harmadik, de miben bízik? Mitől nyugodt? Mit vár?

Hogy a világgal szemben a sakktábla másik oldalán a hüllő és a teknős – ketten – üljenek, azt is sokallják. Fel is számolná egyik a másikat. De ők egymással szemben csak vetélytársak. Két konkurrens cég, akik valójában ugyanarra a piacra pályáznak, csak más

irányú üzleti elgondolásokkal. A harmadik azonban, a maga nem e világról való-ságával, végképp fölösleges.

Ha az ilyesmit ütemezni lehet, legszívesebben először ezt a harmadikat számolnák fel, mielőtt egymás torkának esnek. A felszámolás persze nem feltétlenül valami erőszakos dolgot jelent. Legjobban asszimilálni szeretnék. Azt viszont sértőnek veszik, hogy ez elől kitér, elítélésüket látják benne, s már csak a maguk lelkiismerete megnyugtatására is, esetleg még vadabbul mennének neki, mint egymásnak.

S az ilyen ösztönös moccanások nem szoktak minden reális alap nélkül történni. Valóban van valami, ami a gerincest egyformán elválasztja a hüllőtől is, a teknőtől is. Ez a kettő ugyanazon síkon tüsténkedik, a gerinces másutt van. Az emberi gyöngeség keretei közt ugyan, de tudatosan, elszántan és áldozatosan a természetfölötti szempontjai szerint szeretne irányulni. Ez persze neki sem sikerül sem mindig, sem teljesen, de a kiindulása, a tendenciája, az erőlködései kétségkívül idegenek a másik kettőnek. És egyúttal, ha többé-kevésbé halványan is, de mégiscsak az Evangélium visszfényét lehet rajtuk felismerni. S napjaink keresztényeinek józan ésszel, óvatossággal ugyan lehet érvelni, de az Evangélium hígítatlan és keveretlen színei, még emberkezek között kifakultan is, úgy hatnak sokszor rájuk, mint a vörös posztó.

Nyugdíjas mérnök, nagyapa. Kereszténynek nőtt fel, maga is az volt, míg az ötvenes években veszélyeztetve nem látta ettől az egzisztenciáját. Akkor nyilvánosan felhagyott vele. Este, villanyoltás után, ágyában és a takaró alatt időnként persze szorongva dadogott el valami gyermekima-félét, de a gyerekeit se nem merte, se nem tudta az Evangéliumra kapatni. Ma az unoka iskola után naponta a nagyszülőkhöz jár fel ebédelni, hisz ők ráérősen otthon vannak, foglalkozhatnak is az unokával, és naponta szembesülhetnek vele, hogy az már – meg sincs keresztelve! És keserűségében a férfi magyarázni kezdi, hogy az a bizonyos kemény hűség milyen nagy dolog! Nem is képzelhető el másként, mint hogy be van építve az illetők génjeibe! S az elképedt hallgató rájön, hogy a beszélő számára ennek a gondolatmenetnek tulajdonképpen az el nem hangzott része és a következménye a fontos. Az, hogy aki ezt a hűséget nem produkálta, annak ez egyszerűen a génjeiből hiányzott, mint az albínónak a pigmentálódás! S azért ki lenne felelős, hogy albínónak született?

És csak embere válogatja, hogy ugyanezt a gondolatmenetet végigvezesse valaki olyan formán, hogy gének helyett a társadalomra, a nevelésre hivatkozva, hárátsa el magától annak a felelősségét, amiért csak ő maga felelős. Pedig értelmes emberek, akik a maguk szemével láthatják, hogy a türelmes papiroson minden ilyen gondolatmenet kitálalható, de egyetlen olyan társadalom sincs, amelyik a gyakorlatban is alkalmazná ezeket az ideológiai tételeket. Nincs bíróság, amelyik egy bankrablónak, gyilkosnak a génjeit, vagy társadalmi körülményeit, neveltetését elemezve, felmentené. Csak a zárt osztályok legsúlyosabb eseteinél lehetne ilyesmiről szó, de azok akkor is zárt osztályon maradnak. Felelőtlenül nem lehet a társadalomban sem grasszálni –, miért lehetne a lelkiismeretünk, és az ítélő Úristen előtt? (Só: 52. old.)

Persze, valahol a kisagya hátulsó sarkában ezt a bűnös is éppen olyan jól tudja, de szeretné magát kissé tovább kábítani, legalább azzal, hogy a másik fél, a gerinces, ha nem is helyesel és tapsol neki, legalább udvariasan hallgat. De mivel az, lényéből kifolyóan, akármilyen udvariasan, de egyet nem értésének jelét adja (és kell is adnia), kiváltja azt a bizonyos vörös posztó effektust.

S az idő múlásával, a hüllők és teknősök különböző jellegű megalkuvásainak és görcseinek egymásra halmozódásával, egyre tovább gerjesztik egymást és önmagukat, s maguk is egyre inkább törvényen kívülként szemlélik a gerincest. Az „illegális műfordító” kitétel (l. [193. old.](#)) jól illusztrálja ennek a görcsnek már egészen a nevetségességig való fejlődését.

*

Az egyik, még rendezetlen helyzetben lévő helyi egyházban az alábbiak szerint különböztetik meg a báziscsoportokat. Vannak legálisak, melyeket a közhatalom elismer, a maga módján támogat, s így tűrhető nyugalomban élnek, de az egész helyzetből következően kevésbé tűrhető evangéliumi levegőben. Vannak aztán legálisan illegálisak, ami azt jelenti, hogy hivatalosan ugyan nem ismerik el őket, de hallgatólagosan megtűrik, ha erre rászolgálnak, vagyis, ha semmi vizet nem zavarva, kihalásra ítélt, zártan befelé fordulnak, és ennek biztosítékaként önmagukról, és a hozzájuk eljutott információkról jelentést adnak. Ez a forma szintén biztosítja az egyén külső helyzetét, de még sokkal mélyebb és rombolóbb kiüresedés és elidegenedés árán, mint az előző. Végül vannak az előző sort folytatva illegálisan illegálisak, amik ugyan az emberi együttélés semmilyen szabálya ellen sem vétének, csak az ENSZ tagállamai által elfogadott emberi jogok értelmében vallási meggyőződésük szerinti életükhöz semmilyen társadalmi hivatal pecsétjét nem kérik, azzal is számolva, hogy nem is annyira a tőlük távolabb állók nézik őket gyanakodva, mint amennyire saját nyuszijaik, vagy jobbra-balra elkötelezettjeik. És bár itt élhet az ember a legtisztábban evangéliumi levegőben, de nem lehet figyelmen kívül hagyni az itt leselkedő veszélyeket sem. Mert az önállóság átmehet merevgörcsbe is, s az idegrendszer is belefáradhat terheinek a hordozásába.

Még az a legmegnyugtatóbb, ha a lélek tudatosan fel is készül rá, hogy tisztuló hűségének a növekvő törvényen kívül állás csak logikus következménye. „A rókának odúja van, az ég madarának fészke, de az Emberfiának nincs hová lehajtsa a fejét” (Mt 8,20) – mint Krisztus más szavai is, nemcsak önmagára jellemzők, hanem prófécia és utasítás is a tanítványok felé, és nemcsak külső, materiális értelemben, hanem az egyén egészét átfogva, az egzisztencia legmélyéig nyúlóan, hiszen az Ő szavai „lélek és élet” (Jn 6,63).

Cyprián-szindróma

Szt. Cyprián a harmadik század legelső éveiben született Karthágóban gazdag, pogány szülőktől. Pályafutása elején rétoriként szerzett jó nevet magának. Megtérése 246 körül történt, utána csakhamar pap, majd szülővárosa püspöke lesz. Decius 250-es keresztényüldözése idején rejtékhelyéről levelei segítségével vezette híveit. Decius utóda, Valerius, eleinte jóindulatú volt a keresztények iránt, de utóbb, a hadsereg nyomásának engedve, ő is az üldözők sorába lépett. Első, ilyen értelmű rendelete 257-ben jött ki, melynek értelmében a püspököket és a papságot, ha megmaradnak hitük mellett, számkivetésbe kell küldeni. Általában ez is történt, Cypriánnal is, mivel azonban az elűzöttek leveleik által általában gondoskodni tudtak híveikről, az akció nem járt eredménnyel. Ezért az egy évvel később kijött második rendelet már azonnali kivégzéssel sújtotta azokat a papokat és püspököket, akik továbbra sem voltak hajlandók bálványáldozatokon venni részt. Cyprián vértanúságának aktái, tehát a kihallgatásáról és kivégzéséről szóló egykorú feljegyzések, ránk maradtak. Ezek szerint Galerius Maximus proconsul így hirdette ki az ítéletet: „Hosszú ideig éltél szentségtörő módon, igen sok embert szerveztél gonosz összeesküvésbe, a római isteneknek és a szent törvényeknek ellenségeként viselkedtél, és a kegyes és szentséges fejedelmek Valerianus és Gallienus az ő fia, valamint Valerianus Caesar nem bírtak visszatéríteni szertartásaink követésére. Mivel tehát nagyon gonosz bűnöknek elkövetője, sőt fölbujtója vagy, például szolgálsz majd azoknak, kiket bűnöd részesévé tettél: véreddel szentesítjük az állam fegyelmét... Cyprianus püspök így felelt: Hála Istennek!” (Radó Polikárp: A vértanúság emlékei, Szent István Társulat, 1944., 136. old.)

Aki jártas korunknak a keresztények ellen szóló vádirat-, és ítélet-szövegeiben, annak ebben a szövegben pusztán csak a nevek idegenek!

Cypriánt rögtön kivitték a vesztőhelyre. „Ott vörös köpenyét levetette, letérdelt a földre, és imádsággal borult Ura elé. Majd levetette tunikáját is, átadta a diákónusoknak, és a sorompónál állva, várta a hóhért. Mikor a hóhér megérkezett, megparancsolta övéinek, adjanak neki huszonöt aranyat. A gyolcskendőket és zsebkendőket már (a hóhér) előtt elküldték a testvérek (ezekkel itatták föl a vértanúk vérével). Ezek után Szent Cypriánus szemét saját kezével fődte el. Nem tudta azonban a zsebkendő csücskét megkötni, ezért Julianus presbiter és Julianus diákónus kötötték meg neki. Így szenvedett ki Szent Cyprianus. Testét a pogányok kíváncsisága miatt a közelben helyezték el. Innen éjnek évadján vittük el gyertyák és fáklyák fényében Macrobius Candidianus procurator szerűjére, a Mappaliai út mentén, a halastavak mellett, kívánatos nagy diadallal.” (uo. 136–137. old.)

S itt kívánczik feljegyzésre napjainknak az az adata, mikor a letartóztatott papnak gúnyosan mondja a rendőrtiszt: nem fognak a hívek idejönni az épület elé, hogy tüntessenek maga mellett! És az illető maga is tudja, hogy igaza van a rendőrnek! Egy puha társadalom becsületesebbje ilyenkor csak bújik és imádkozik, a gyengébbje „elhatárolja magát”, és mondja mindazt, amit várnak tőle – csak hogy mentse a maga bőrét!

Cyprián körül azonban egy keresztény társadalom élt, keresztény módon!

S ilyenkor jön a megalkuvók képmutató sóhaja: hol vannak ma már a Cypriánok?

Pedig alig van, aki ne hallotta volna Maximilián Kolbe nevét, aki egy haláltáborban önkéntes éhhalállal mentette meg egyik rabtársát.

Minden újságolvasó beleütközhetett a salvadori érsek, Romero nevébe, aki úgy halt meg az oltárnál, mint Beckett Szt. Tamás. Vagy Franz Jägerstätter, a háromgyerekes tiroli családapa, akit Hitler lefejeztetett, mert nem volt hajlandó részt venni abban a háborúban, amit lelkiismeretben jogtalannak és igazságtalannak tartott.

És ha századunknak ilyen eseteit csak gyér adatszerűséggel gyűjti is össze valaki, az anyag ennek a tanulmánynak egész terjedelmével önmagában is vetekedni fog!

Csak egy álljon még itt, részletesebben. Szaléznek hívták, a háború alatt pap volt egy kisvárosban, mikor azon áthömpölygött a front. S áthömpölygött egy fiatal lányon is, s mint annyin még! A lány nagy kamasz fiútestvére bosszút esküdött. Szerzett egy géppisztolyt, ami akkoriban nem volt különösebb feladat, beépítette egy hegedűtokba, és a sötét utcán lopakodva alkalomadtán lelőtt egy-egy megszálló katonát. Meg is gyónta Szaléz atyának, aki megmondta neki, hogy ez képtelenség. De a fiú azt felelte, hogy ő bosszút esküdött, ezért nem engedelmeskedik az atyának, és folytatja a bosszút. Elmondta mindezt néhány barátjának is. S mikor az utolsó áldozata nem halt meg azonnal, hanem még ki tudták hallgatni, megindulhatott a nyomozás, s a kisvárosban csakhamar elfogták a merénylet, barátait – és Szaléz atyát. Őt azért, mert a gyónásban hallottakat nem jelentette.

A gyónási titok fogalmát, mentesítő erővel a régi polgári jogszolgáltatás többfelé ismerte. A megszálló csapatok azonban a maguk törvényeit hozták, és azok ezt nem ismerték. Szaléz atya pedig semmit sem volt hajlandó a gyónásról beszélni, akkor sem, mikor a módszeresen vert fiatalokból nemcsak hogy minden kijött, de biztatták is az atyát, hogy beszélhet, hiszen ők már mindent elmondtak. Persze a gyónató szentségi kötöttségén a kényszerhelyzetben lévő másik szava, és a foghatatlan „minden” semmit sem változtat. Hogy megtörjék, mindennap végiggumibotozták, mígnem egy félév alatt a teste egészen elfeketedett. Ekkor megunva az eredménytelenséget – felakasztották.

Szalézt kevésbé ismerik, talán mert kevésbé állt rivaldafényben, mint az előzők. De általában sem áll a mai vértanúk mögött egy olyan nagyszámú, színes és tettekre hívó társadalom, mint amilyen Cypriánt vette körül. Pedig ismeretes az a lelkiéleti megfontolás is, amely úgy hangzik, hogy nincsen az Egyháznak olyan sötét történeti korszaka, melyben néhány nagy szent ne világoskodnék, de olyan ragyogó sem, amiben egyetlen Júdás se fordulna elő. Éppen azért nem is ezek tesznek naggyá, vagy sötétté egy korszakot. Az mindig

a döntő kérdés, hogy a nagy tömegek, maga a keresztény társadalom egésze becsületesen iparkodó, vagy langyos és megalkuvó nyárspolgár-e?

Ma is a Cyprián-szindróma az egyetlen, vitathatatlanul teljes értékű evangéliumi magatartás, amit a kereszténynek magáévá kell tennie a kérdező Evilág, Társadalom, Hatalom, vagy bármi egyéb fórum előtt.

Ezen az sem változtat, ha ennek a magatartásnak Cyprián korabeli társadalmi kerete őt nem mindig, vagy alig-alig veszi körül.

De azzal is számolnunk kell, hogy csak ezzel a kerettel együtt beszélhetünk a kereszténység magatartásáról, anélkül csak egy-egy keresztényről van szó, akinek szép lehet az egyéni hűsége, de hiányzó természetfeletti családját azért ez nem pótolja.

A legdöntőbb kérdés

A közeli múltban az NSZK törvényhozása az emberi jogok, vagy azok megsértése körüli nemzetközi viták alkalmából, a maga társadalmá számára az egész kérdést tisztázni akarva, az emberi alapjogokról (Grundrechte) kezdett el előkészíteni egy dokumentumot. Az azt kísérő viták azután megvilágították, hogy még vissza kell menni egy lépéssel: ahhoz, hogy az emberi alapjogokat meg tudják fogalmazni, először meg kell határozni az emberi lét alapértékeit (Grundwerte), hiszen a jogok már erre támaszkodnak, illetve ezekből erednek. Ebből aztán szinte kibogozhatatlan hangzavar keletkezett, mert hogy mi az emberi lét végső értéke, értelme, célja? Napjaink minden válsága épp abból ered, hogy társadalmi szinten ez a téma teljesen zűrzavarossá vált. A Föld nemegy feszültségében végső fokon az emberi élet értelmének más-más felfogásai feszülnek egymásnak. És ez fogalmazó, szöveggészítő munkával nem oldható meg, nemhogy egy nemzeti törvényhozás keretén belül nem, de az ENSZ közgyűlésén sem. Ez az egész emberiség belső éréseinek a függvénye.

S maga a belső éres sem valósítható meg egy ugrással. Ami azonban feltétlenül rendelkezésére áll minden erőgócnak: teremtsen rendet, egyértelműséget a saját háza táján. Mert az emberi lét alapértékei körüli zűrzavar nemcsak úgy egyetemes, hogy érinti az egész föld minden szellemi-erkölcsi erőgocát, hanem mélységben is az, tehát be is hatol az egyes erőgócokba is, azokba is bevive a zűrzavart, többértelműséget, megosztottságot. És első lépésként ezt a belső letisztázást kellene mindenkinek saját magában, és saját közösségében, tehát belül elvégeznie. Amennyi téveszmét kapcsolunk így ki, annyi zavaró tényező esett ki máris. De még fontosabb, hogy egyes erőgócok egyértelműbbé váljanak, ami a kölcsönös bizalomnak, tárgyalási készségnek nélkülözhetetlen előfeltétele.

Nem kell feltétlenül rosszindulatra, képmutatásra gondolnunk – bár egyértelműen azt sem lehet kizárni! – mikor azt látjuk, hogy egyébként keresztény mezben jelentkező állásfoglalások – tökéletesen ellenkeznek egymással. Felületesség, végig nem gondoltság, az értékrend kialakulatlansága, vagy akár a Benda által megfogalmazott két tévedési lehetőség figyelmen kívül hagyása (l. [195. old.](#)) bőségesen kielégítő okok. És ennek a kiiktatása csak olyan belső munkát kíván, amit ki-ki maga is el tud végezni, és amiben a külső világ semmiféle erőhatalma vagy érdekeltsége nem képes őt megakadályozni. A saját ösztönei persze igen, de hát épp ezek ellen kell ezt a bizonyos saját harcát, szabadságharcát megvívnia. Amiképpen azonban ebben senki meg nem gátolhatja, úgy el sem végezheti helyette. Akármilyen ürüggyel utasítja is ezt el valaki magától, abban „marad a tört vér – fekete folt”.

Nekünk, keresztényeknek, azt kell tudatosítanunk, hogy súlyban és sorrendben, értékben és fontosságban mindig a belső a döntő, a só és annak íze, az Evangéliumhoz való hűség. Csak amikor ez biztosítottan és reálisan létezik, akkor tud vele a mécs világoskodni, kifelé, „a ház lakói” felé is fordulni. Amíg ez nincs rendben, addig a mécs nem is éghet, vagy ha úgy tetszik, mintha valami fényesség jönne az irányából, az csak másunnan vett lidérc, látszat, manipulálás stb. lehet, mert ami még nincsen, az nem is ég, és nem is fényeskedhetik!

Tévedés tehát a mi portánkon, mikor elsősorban nem a belső kérdések foglalják el a főhelyeket, hanem leghangosabban pl. közéleti, szociális stb. problémák jelentkeznek, mint az új (vagy régi) társadalmi renddel való kapcsolatunk, az Egyház és az állam viszonya, a nemzetközi kapcsolatok feszültségei stb.

Az általános zűrzavarnak egyik jele, hogy bár a fentieket elméletben talán nem is vitatja valaki, abból még nem következik, hogy minden állásfoglalása ennek a logikája jegyében történik is. Ugyanazon folyóirat ugyanazon oldalának felső részén ezt olvashatjuk: „Az Egyház értékelésének középpontjában már nem az egyházi legfőbb vezetőség, a hierarchia, és nem is a papság, hanem a nép, az Isten népe került”. Az alsó felében pedig: „...az Egyház és állam közti viszonyulásban különösen kiemelkedő, lezáró momentumok jelentkeztek egymás után. A legjelentősebb ezek között az esztergomi érseki szék betöltése.” (Vigilia, 1979. december, 795. old. – Cserhádi József: Dialógus és egység.)

A két állítás teljesen üti egymást. Térbelileg olyan közel vannak egymáshoz, hogy manipulálásnak ez nagy ügyetlenség lenne. Sokkal valószínűbb, hogy magában a megfogalmazóban él tisztázatlanul, belső önellentmondások közt az egész problémakomplexum.

Böll-szindróma

Heinrich Böll ma talán a legtöbbet kinyomtatott, lefordított (több mint 30 nyelvre), és megfilmesített német író. Alapvető belső arculata rendkívül rokonszenves és evangéliumi ízű: az odaadó rokonszenvedő a kicsinyek, szenvedők, üldözöttek, elnyomottak, mindenféle nyomorultak iránt. Ez a beállítottság nyilván és jogosan sokat köszönhet a háborús élményeinek is. Főleg talán erre vezethető vissza a fenti képet más oldalról árnyaló és kiemelő ellenszenve minden hatalommal és szervezettel, hivattal szemben. Az évek folyamán ez mind élesebb elforduláshoz vezetett a német jóléti társadalommal, a közélettel, sőt magával a katolikus Egyházzal szemben is. Úgyannyira, hogy míg magát továbbra is katolikusként vallja, 1976-ban feleségével együtt hivatalosan is kilépett az Egyházból.

Magatartásának alapvető jószándéka kétségtelen. Hogy ahol ember van, ott hibát is mindig lehet találni, ez biztos. Ez alól az egyházi szervezet sem kivétel. De az állami sem, még nála sem, és amiből mégsem lépett ki. És persze épp úgy igénybe vesz egyéb emberi szervezeteket is, mint orvosi ellátást, utazásokat, amik a maguk területén nem kevésbé hordozzák az emberi egzisztencia korlátait.

Hogy a múltak megrendítő élményei belső világát messzemenően eltolták az egyéni szenvedések átélése, az érzelmi világ szupremáciája felé, még nem volna baj, ha ez nem kapcsolódna nála össze az élet rendező színeinek szinte értelmetlen gyűlöletével. S ez a belső egyoldalúság támadhatóvá és kiszolgáltatottá is teszi. Mások is – Foucauld, Caretto, Teréz anya stb. – szembesültek már az állam, a társadalom, vagy akár az Egyház elégtelenségeivel, de ott a maguk bevetésével próbáltak segíteni. Böllnek joggal vetik a szemére, hogy társadalmi kritikájából ugyanannak a társadalomnak olvasó- és nézőközönsége révén (a könyvei százezres példányszámokban jelennek meg) még a jóléti társadalomhoz viszonyítottan is kiemelt jólétben él. Ha az ellenérzése megnő ezzel a társadalommal szemben, a neki rokonszenvesebb szegény írek közé megy, de onnan legfeljebb egy újabb sikerkönyvvel tér vissza ugyanabba a lenézett jóléti társadalomba.

A szemlélők nemegyszer értetlenül nézik azt, hogy valaki ennyi tehetség és lehetőség birtokában nem jut túl a kritikán, nem találja meg azt a pontot, ahol pozitív építőmunkával mutathatná be az általa helyesnek vélt magatartást. Nemegyszer interjúban próbáltak már erre szemfüles riporterek valamiféle választ kapni. S az egyik legutóbbi (Herder-Korrespondenz, 1982/9. szám) a gondolkodó hívő számára nyújt is ehhez kapaszkodókat. Az Egyházból való kilépését magyarázva, Adenauer egy állítólagos kijelentésére hivatkozik (maga is mondja

azonban, hogy a hivatkozás helyére nem emlékszük, és nem tudja állítását igazolni), mely így hangzott volna: Was katholisch ist, bestimmen wir selbst! – mi határozzuk azt meg, hogy mi a katolikus! Ha nyitva is marad az a kérdés, hogy Adenauer mondta-e a fentieket (és milyen összefüggésben), az nem kétséges, hogy ha ezt Böll még forrásigazolás nélkül is fel akarja használni, akkor ez őt mindenképpen jól fejezi ki és jól jellemzi! Ugyanebben az interjúban, önmaga egyéniségéről beszélve, ecseteli belső sokoldalúságát, mondva, hogy van benne egy cigányasszony, egy kapitalista, egy kereszténypárti választó (a közéleti valóságban Böll ezzel a párttal áll leginkább szemben!), természetesen egy kommunista, és talán egy püspök is! „Így kell lennie, mert író vagyok!” – fejezi be.

S ha az olvasó az itt körvonalazott tartalmi gazdagsághoz az előző idézet öntudatát is hozzáteszi, az a kérdés tolakszik a szájára: És egy kicsit, ugye, isten is!?

Mert Böll Cyprián ellenképe. Kiinduló hűségük azonos, csak ez Cypriánál önfeláldozó szolgálatba fut bele, míg Böllnél egocentrikus görccsé lesz. Nem jár egyszerű alázattal, verítékezve a Krisztus nyomain, hanem minél több energiája van, annál élesebb és keményebb bálványszobrát faragja ki önmagából annak a magatartásnak, amit élnie kellene, és nem – tömjéneznie!

S Cyprián tisztán láthatása megköveteli, hogy szembenézzünk a nemegy ponton csábító, vagy színpompás Böll-szindrómával. Az eszmények, megingathatatlanság, határozottság, vagy akár kemény hűség is, bármilyen erények, és napjainkban nem is nagyon gyakori vagy népszerű erények, önmagukban mégsem elégségesek. Sartre, vagy Simone de Beauvoir ateisták ugyan, de ugyanebbe a típusba tartoznak. A döntő a luciferi szó elfogadása: „...olyanok lesztek, mint az istenek, akik ismerik a jót és a rosszat.” (Ter 3,5)

Cyprián az Istenhez volt hűséges, Böll a maga látásához az Isten dolgairól. Ha egy puha társadalomban joggal imponál is nekünk a hűség, azért meg kell nézni a címzettet is, akinek ez a hűség szól!

Elgázósított keresztények

Az Evangélium olvastán, talán maguknak is csak félig bevallottan, de egy-egy mondatnál keresztények is azt gondolják: ezt azért mégse kellett volna beírni, ez talán nem is éppen így hangzott el stb. Mert sok abban a „kemény beszéd” (Jn 6,60). És ha nem siklunk át rajta, az egyik legkeményebb az emberi fülnek Lk 18,8: De amikor eljön az Emberfia, gondoljátok, talál hitet a földön? Mert akik szépen viselik el a betegséget, általában bizony a gyógyulás reményében viselik azt el, a keresztényüldözést még hívők is, az áldozatokból fakadó új vetés, az annál ragyogóbb, diadalmas jövő reményében. Hogy a földi élet földi kifutása, a keresztény életé is, lehet tragikus, azzal sokszor nincs bátorságunk szembenézni. Pedig a keresztény történet szemlélet sem mentes a tragikumtól, szemben a különböző ideológiák által újra és újra megígért földi paradicsommal. A már emlegetett Benson és Solovjev apokaliptikus látomásai ugyancsak nem nélkülözik a tragikumot. S a kereszténység közéleti magatartása sohasem lehet gerincesen hívő, ha nem bírja el látásában a tragikumot, ha behunyja szemét veszteségei előtt, s temetőiből sikerélményekkel tér haza.

Országra szóló felvonulást és ünneplést csinálunk a 800 éves múlt ürügyén Zircen – ami üres! Nem koszorút teszünk a kriptára, mint az ismeretlen katona sírján, és azt sem kérdezzük meg, hogy hol vannak a ciszterciek? Aztán pár hét múlva ugyanezt ugyanígy megismételjük Márianosztrán, nem zavartatva magunkat attól a kérdéstől: dehát hol vannak a pálosok?

A zsidók 2000 éve járnak siratni, igen siratni történelmi sorsukat a jeruzsálemi siratófalhoz. Van nekünk is legalább annyi siratnivalónk, és siratófalnak alkalmas romok, és kongó vagy műemléképületek is bőven állnak rendelkezésre. De ha a siratófal tövében majálist csinálunk, azt ne higgyük gerinces magatartásnak!

Egy református kiadású novelláskötet végén, abc sorrendben találjuk a kötetben bemutatott írók életrajzát. A sorban egymás mellé került két név. Az elsőnek élete korábbi szakaszában voltak nehézségei közéleti felfogása miatt, de a háború után bekerült a hatalom teljébe, és úgy is halt meg. A vallása alig volt számára más, mint egy bizonyos csoportöntudat, és másokkal szembeni ellenszenv. A másik sem járt meg nagy evangéliumi mélységeket, de becsületes, humanista nívón vallásos volt. Az ő életének első fele zajlott le a közhatalom árnyékában, bár csak államtitkárságig vitte, nem mint a másik a miniszterségig. Gazdasági területen dolgozott, lényeges közéleti kifogás nem is volt ellene, de a régi garnitúrához tartozván, mindenét elveszítette, sokáig nem rendelkezett magával, majd haláláig napszámosként dolgozott.

S a könyv részletezi a távolabb álló, de miniszterként meghalt író szenvedéseit, de közvetlenül utána, a hozzá belülről közelebb álló, de napszámosként elhalt fölött némán átsiklik.

Mi magunk gázosítjuk el keresztényeinket országos ünnepeken épp úgy, mint a könyvek alig olvasott függelékeiben?

Materialista közfelfogást materialista társadalom tesz lehetővé. A keresztény közfelfogás építése, fenntartása érdekében a társadalom kereszténységén kell dolgoznunk. Ez aligha jelent közhatalmi játékokba való bekapcsolódást. Az új fogalmazású keresztelési szertartásban találkozunk azzal a kérdéssel: ellene mondotok-e a sátán minden csábításának? A régi római időktől kezdve a II. vatikáni zsinatig így hangzott a kérdés: ellene mondotok-e a sátán minden pompájának? S a pompa szó eredeti jelentésében a nagy állami ünnepeket jelentette: cirkuszi előadásokat, győzelmi felvonulásokat, a közösségi ösztönösség vadul pogány megnyilatkozásait. A mai kereszténynek az sem jut az eszébe, hogy nemcsak hogy különböző tömegverekedésem sportesemények sem kevésbé pogányok, mint a rómaiak voltak, de az aztán még kevésbé, hogy magunk is tudunk rendezni, akár ájtatos küllemű, de alig jámborabb ünnepléseket, ahol a magunk megnyugtatására csönddel gázosítjuk el azokat a testvéreinket, akiknek a hangja megzavarhatná az ünnepléseinket.

Pedig milyen szívesen gondoljuk magunkat az ünnepi dobogón gerinces keresztényeknek, akik sikerélményekkel megrakottan tartanak egy szebb jövő felé!

Mikor jutunk el annak a felismeréséhez, átéléséhez és valósításához, hogy az evangéliumi tájékozódás, gerinces hívő mindenki vel együttérez ugyan, nem zárkózik el senkitől és semmitől, amitől az Evangéliuma nem tartja távol, de nem is ad fel senki kedvéért semmit! És csak egy ilyen határozott arc, biztos kontúrok birtokában és tudatában lehet alkalmas arra, hogy szövetséges legyen, vagy együttműködjék bárki mással, aki ugyancsak pontos és egyértelmű kontúrokat mutat, és csak olyan területeken, ahol a mi és a másik kontúrjai összeilleszthetők.

S az általános emberi természet ismeretében épp oly nyugodtan mondhatjuk azt is, hogy lesznek ilyen területek, mint azt is, hogy nem minden terület ilyen!

*

A római világ még egyszerűbb volt, mint a miénk. Ott azt mondták: clara pacta, boni amici: világos, tiszta szerződések biztosítják a jóbarátságot. Ma nemcsak a szerződéseknek, de a szerződő feleknek is tiszta, világos, egyértelmű és becsületes arccal, kontúrokkal kell rendelkezniük, különben posványgyá válnak a legszebben megfogalmazott megegyezések is.

És ha senki másnak a kontúrjairól nem is gondoskodhatunk, a magunkéi rendben vannak?

Mécs a tartón: gettó vagy hűség?

„...tüzet jöttem hozni a földre...”
(Lk 12,49)

A harmadik erő

A két világháború között enyhén rossz csengést váltott ki a Röpke nevéhez fűződő „harmadik út” kifejezés. Az élesedő szembenállás láttán, Röpke valami áthidalásfélét keresett a kapitalista és a tervezőgazdálkodásos társadalmi rendek között. Jószándékú harmonizálásra törekedett, amit azonban általában kecske-káposzta megközelítésnek fogtak fel, önálló és határozott alap gondolat nélkül, s az egész az egyik félnek mindig túl sok, a másiknak pedig túl kevés volt.

A harmadik erő kifejezésnek semmi köze sincs a röpkei gondolathoz.

Csírájában valóban a belga katolikus történészre, Godefroid Kurth-ra megy vissza, aki a századfordulón foglalkozott ilyesféle gondolatmenetekkel. (Magyarul: Az Egyház és világtörténeti válságok, 1921.) Ha emberi szemmel nézzük az Egyház világtörténeti sorsát, újra és újra rátapinthatunk olyan helyzetekre, ahol a történelem színpadán éppen szereplő világ szinte maradéktalanul két pólus körül kristályosodik ki. A kereszténység pedig kettőjük közé szorul, azok földi potenciáljához képest elenyésző erővel.

Az Ószövetségben a választott népnek is ilyen volt a sora, a két akkori nagyhatalom Babilon és Egyiptom között. Tudjuk, hogy míg az Úr prófétái által mindig csak a Magához való hűségre biztatta népét, Izrael evilágias öntudatoskodással nemegyszer a mérleg nyelvének szerepét akarta játszani a másik kettő között. És ebben a nem neki szánt, és nem neki való szerepben őrlődött fel.

A kereszténység, az újszövetségi Isten népe sorsában ez a történeti szerep különféle fekvésekben és mélységekben újra és újra megismétlődött.

Közéleti szemmel nézve érthető lett volna, ha a rómaiak és a barbárok közti birkózásban a kereszténység a rómaiak oldalán – az akkoriban egyetlen olyan tényező oldalán foglal helyet, amely a szellemiséget, a kultúrát hordozta. De elgondolható lett volna egy olyan magatartás is, mely felismerve a rómaiak degenerálódását és a barbárok egészséges biológiai életerejét, bennük látja a jövőt, és az ő oldalukra áll, arra számítva, hogy velük majd újra felépíti a kultúrát is. Minden politikus vagy így vagy úgy gondolkozott volna, mert a politika az együttműködések, szövetségek és ellentétek forgandó erőjátéka.

A kereszténység azonban a maga természetfeletti értékrendje szerint mindkettőnél igenelte a szépet és jót, és mindkettőnél elutasította a rosszat: a kiczellált ösztönvilágot az egyik oldalon épp úgy, mint ennek durva változatát a másikon. Maga, ennek megfelelően, évszázadokon át őrlődött és nyögött kettejük között. Végül is a római és a barbár világ a maguk primér formájában egyként elmúltak, de az Egyház átadhatta a következő koroknak mindazt, ami bennük az emberi jövőnek szólt.

Még korábban, a kereszténység legkezdeteinél, nem politikailag, hanem világnézetileg álltunk hasonló helyzetben, beszorulva a zsidóság és a hellenista (görög-latin) pogányság közé. A historikus ember szemével nézve, a kereszténység beragadhatott volna valami szigorúbb felfogású zsidó szekta (mint pl. az esszénusok) formájába. Ha pedig túllépi a zsidóság határait, járhatta volna a keleti eredetű, emocionálisan vigasztaló mondanivalójú szektákét (mint a Mitras-kultusz). Az, hogy az egyik formából ki tudott lépni és nem lépett be a másikba, hogy egy természetfeletti harmadik arcot öltött fel, ez emberi szemmel olyan felfoghatatlan, hogy az egyetlen Nobel-díjas historikus, Mommsen, a rómaiság történetét

megírva, a kereszténységen átugrott, azt mondva, hogy ő nem hívő, tehát nem képes ezzel a megközelítéssel állni a történeti folyamathoz, enélkül viszont pusztán az emberi történet tényeivel a kereszténység elterjedése a józan ész előtt nem tisztázható.

Mert a historikus, mint ilyen számára a közéletileg fogható erőtényezők közelíthetők meg – az Egyház azonban akkor is egy harmadik erőt jelentett.

De ne higgyük, hogy ez mindig így történt, vagy így történik, valami természettudományos törvényszerűséggel. Sőt, ez nemcsak a hűségünktől, de még korlátolt és esendő emberi mivoltunk esetlegességeitől is függ.

Egy új történeti erő színrelépése nemegyszer szörnyű embertelenségek közt, szinte állati brutalitással történik. Az Egyház ezzel mélységes felháborodással fordul szembe – és nem is tehet másként. Ez a jogosult ellenézés azonban könnyen rögződik és rávetül annak az erőnek egészére, ami az embertelenségek mögött bontakozik, és az állandósuló szembenállás külön szándék nélkül is egyoldalúan az ellenkező pólus táborába löki az Egyházat. Ez történt pl. a francia forradalom vonatkozásában. S napjainkban ez ugyanúgy fenyegető veszedelem, ha tán nem is az egész Egyház, de széles keresztény tömegek vonatkozásában, mikor szembefordulnak nácizmussal, totalitarizmussal, szociális elnyomásokkal, népiirtásokkal, de úgy, hogy nem veszik észre, hogy az ellenkező, de azért nem kevésbé pogány erőcentrum ölébe hullva, pl. géppisztolyokkal próbálják megvédeni a más géppisztolyoknak kiszolgáltatottakat, s így az embertelenséget a világban megfékezés helyett csak növelik.

Viszont az is félreértések forrása lehet, ha a hivatalos egyházi magatartást nem pont arra, úgy és akkor vonatkoztatják, amire, ahogyan és amikor az elhangzott. A [121. oldalon](#) már idéztük Lukács Józsefet, aki 1982 májusában számon tartja a kommunizmusnak az Egyház által a 30-as években történt elítélését. Két hónappal később ugyanott Kocsis Elemér mondja (Világosság, 1982. július, 402. old.): „XI. és XII. Pius még határozottan elítélte a kommunizmust, és megtiltotta a katolikus keresztényeknek a kommunistákkal való együttműködést.”

Ha az írók nem is emelik ki, az általuk emlegetett évszámok és adatok – 1931 és 1937 – valójában két szociális pápai körlevél, enciklika, kiadási évszáma, a Quadragesimo anno és a Divini Redemptoris címűeké. És ezek az évszámok a személyi kultusz, a tömeges embertelenségek, törvénytelenlések, koncepciós perek, a sztalinizmus ideje! Az az időszak, amit visszaélései miatt minden marxista párt is elutasít. Hát akkor mi hiba van abban, hogy az Egyház is elutasította, és azóta sem az Egyház változtatott az álláspontján, hanem a sztalinizmus szűnt meg! És ez nagy különbség!

Az Egyházat nem közhatalmi jellegű szövetségi viszony állítja valamelyik fél mellé, vagy egy másikkal szembe, hanem ott, azzal és addig tart lépést, ahol és ameddig ezt világnézeti meggyőződése alapján megteheti!

És végső fokon mindez az immanencia és transzcendencia feszültségeinek (Só: 1. 29-41. old.) közösségi vonatkozásokban való lecsapódását is mutatja.

Így az Egyház történetének evangéliumi szemmel való elemzése arról kell hogy meggyőzzön bennünket, hogy elhibázott dolog is lenne a földi birkózók bármelyike mellett lekötnie magát. A „harmadik erő” nem azért harmadik, mert a másik kettő vonalába és mögéjük sorolható be. Azért harmadik, mert inkompenzurábilis, összemérhetetlen velük. Mert más síkon van. Más erő: szellemi, erkölcsi, természetfeletti, nem közéleti, gazdasági, katonai, még akkor sem, ha immanensen, maga is a földön élve, másodlagosan, ilyen vonatkozásai is akadhatnak.

Az a keresztény gyertya, amelyik a harmadik erő fogalmát ki nem dolgozta és magáévá nem tette, a véka és az ágy alja között sok helyre kerülhet, de az biztos, hogy azon a tartón, amelyről világíthatna a házban lévőknek (Mt 5,15) sohasem lesz!

A harmadik erő: harmadik arc!

A nehézkes emberi szellem mindig is szívesen dolgozott a fehér-fekete, igen-nem mindössze két tényezőjű, egyszerű sémáiban. Ma is vannak, akik határozottan állítják, hogy a kereszténység számára közéleti vonatkozásban csak két lehetőség van: vagy a feltétlen alkalmazkodás, vagy a maradéktalan elutasítás! Az utóbbi gyakorlatilag és egészségesen alig lehetséges (l. [14. old.](#)), kivéve, ha valaki ténylegesen kivonul a társadalomból, békés emigráns, vagy géppisztolyos gerilla alakjában. A társadalmon belül maradván próbálkozni ezzel, a maga teljes logikájában képtelenség, de belevihet a neurózisba, s ezen keresztül léptet ki a társadalomból.

Az alkalmazkodás hívei – amennyiben nem jellemtelenségük, puhaságuk, gyávaságuk, önállótlanóságuk stb. mozgatja őket – annak a történet szemléleti és antropológiai primitivitásnak az áldozatai, amelyik létünk gazdagságát két pólusra akarja visszavinni, s a feltétlen elutasítás képtelensége tudatában, valójában már csak egyetlen utat hagy nyitva.

Egy francia újságíró kérdezte egy argentin emigránstól, hogy hazája politikai ellenzékének melyik szárnyához tartozik? És ezt a választ kapta: Nem tartozom semmiféle szárnyhoz! Madár vagyok!

A válasz két rövid mondata azt az állítást tartalmazza, hogy az ellenzék és a kormánypárt pólusai mellett lehet valakinek más, egyedi, zárt és önálló arca – pedig az nem is tudódik, hogy a kért keresztény álláspontról kiindulva felelt-e? Az Evangélium azonban kétségtelenül messzemenően alkalmas arra, hogy az ember saját „szárnyán” repülő madár legyen.

A harmadik erő ugyanis csak akkor harmadik, ha gondolkodásában és eljárásaiban saját premisszáiból indul ki, s ennek belső logikája szerint építi fel egész életét. Sokaknál azonban ez kimerül abban, hogy keresik a másik fél felfogásában az egyező pontokat, amilyeneket persze minden emberi dolog között lehet találni már csak közös emberségünk alapján is. Észre sem veszik, hogy manipulálódnak és manipulálják magukat, mikor felfogásuk összképének nagy egészét elejtve, lelkendeznek néhány egyező színű mozaikszemcse fölött! De persze a kép egészében hinni, és azt élni is kell!

A belső élet hiányát pedig legjobban a külsőséges ellenvetések igazolják, amikkel a nagy alkalmazkodók magatartásuk védelmére kelnek.

„Nem akarunk az ellenzék gyüldéje lenni!” – az egyik felkiáltás, ami elismeri, hogyha ellép az igenelt arctól, akkor csak a tagadók negatívuma marad neki. Ha lenne saját arca (evangéliumi arca), nem ez a helyzet állna fenn. Hogy nyakig benne van az igen-ben, arra vall az is, hogy csak a tagadók tömörülése bántja, az igenlőké nem. Valami harmadik arcot itt sehol se lehet találni.

A másik visszatérő elhárítás: nem fogunk gettóba menni! – A gettó erőszakos, külső korlátozás. Ha valamilyen erő akar és képes odavinni, nem kérdezi, hogy ki akar menni. Ha viszont valaki erkölcsi meggyőződés alapján távol tartja magát attól, amivel nem tud egyetérteni, az ilyen hitvalló jellegű magatartást gettónak leminősíteni: manipulációs eljárás! De megnyerni vele csak a már megnyerteket lehet! Mert hát gettó volt-e Tacituson kezdve, a különböző személyi kultuszok idején a jellemesek távolmaradása? A 48-as szabadságharc utáni abszolutizmuson kezdve a történelem Deák Ferenceinek a magatartása? És a katakombák is gettók voltak, nem az egész európai kereszténységnek a melegágya?

Miféle gettótól kell félnie annak, aki tudja, hogy az Isten Országá bennünk van (Lk 17,21); s nem egyik, vagy másik földi erőcentrum hatókörében? És mert ezek az erőcentrumok az anyag, tér és idő koordinátái közt léteznek csak, nem függ tőlük, nem viszonyul hozzájuk, nem felel meg sem nekik, sem ellenképüknek. Akkor sem, ha a maguk szája íze szerint idéznek és alkalmaznak, használnak fel és manipulálnak meg szentírási szövegeket is, akár abban a formában, hogy aki nincs velünk, ellenünk van (Mt 12,30), akár

abban, hogy aki nincsen ellenünk, az velünk van (Mk 9,39). De nem is kell Szentíráshoz, valláshoz fordulni. Minden idők sokat küzdő, és nagyon sokszor egyedül maradó felfedezői, zsenije, művészei talán gettóban éltek? A minden árral magatehetetlenül tovább sodródó hulladék hiszi csak azt, hogy ő „megérti a korszellemet”, de a mások meggyőződése: gettó!

Az önállótlanágot manipulációval takargatja az a – szintén nem ritka – kijelentés is, hogy aki nem gyűlöl, az szeretni sem tud! Szüksége van valakire, hogy elutasíthassa, s azt hiszi, hogy ez az elutasítás teszi őt valakivé. Krisztus nyugodtan hirdette az ellenségszeretetet (Mt 5,44; Lk 6,27), mert önmagában is teljes Arc, nincs szüksége ellenképre, nem úgy lesz, hogy visszaverődik valamiről, mint az ellentmondás! A keresztény magatartás sem abból áll, semmilyen területen sem, hogy valamit elítél, valaminek ellenzéke, valamivel szemben hóbörög, hanem olyan természetes magától értetődőséggel éli önmagát, amint teszik a növények és állatok, csak nem öntudatlanul, mint azok, hanem ember lévén, tudva és akarva. Ha a kocsikerék keresztülmegy egy szál mezei virágon, meglehet, hogy az utána felegyenesedik, és él tovább. Meglehet, hogy elpusztul a kerék alatt. De az nem, hogy látva a kereket át akarjon változni egy homokszemcsevé, azért, hogy „életben maradjon”. Mert a pipacsnak pipacs-léte van, és ha mássá tudna változni, az számára csak egy, a kerék alatti pusztulástól eltérő, másfajta pusztulást jelentene, hisz a homokszemcse nemcsak hogy nem pipacs-lét, de semmilyen lét sem!

Ahogy nyílik a lélek szeme, úgy látja mind tisztábban, hogy a világ piacain az árusok egymást pocskondiázzák, egymásra licitálnak, egymást vádolják és egymásra hivatkoznak, és a kapálódzásuk keltette sodorban egymást szidva és lökdösve, de valójában mégiscsak együtt sodródnak ugyanabban a sodorban. Tartás nélkül, saját arc nélkül!

Szélfutta levél a világ.
De hol az ág? de Ki az ág?
(Zelk Zoltán)

A harmadik arc: a Megfeszített árnyéka

Napjaink keresztényeinek széles tömege foglalkozik azzal, hogy a „korszerű keresztény” arcát rajzolja meg, dolgozza ki. Legtöbbjük csak a homokra való építkezés (Mt 7,26-27) korszerű változatát mutatja be. Mert a korszerű keresztény jellemzője nem valami addig még sosem volt extravagancia, hanem a lélekkel készült evangéliumi filmek megjelenítési módjaihoz hasonlatos, amik nem mutatják Krisztust szemben, egész alakban, mert az egyoldalúan csak-emberré tenné, hanem csak a kezét, vagy hátulról, vagy az átsuhanó árnyékát.

A korszerű keresztény mindig mi magunk vagyunk, de csak akkor, ha látszik rajtunk a Krisztus árnyéka! A perc-emberkéek úgy akarják biztosítani maguknak a korszerűséget, hogy minél inkább felhívítanak a maguk perc-mivoltával, múltó pillanatnyiségével az Evangéliumot. Azt az Evangéliumot, aminek éppen időt-állását, örökkévalóságát bírja nehezen az ő minden széltől sodort percnyiségük. A keresztény lélek pedig úgy korszerű, hogy saját magán, saját hűségén keresztül az örökkévaló Evangéliumból minél többet sulykol bele a percbe, az itt és most-ba! Két egészen különböző magatartás!

És azt sem maga találja ki, csak tudomásul veszi, hogy: Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők. Aki bennem marad, és én őbenne, az bő termést hoz... Aki nem marad bennem, azt kivetik... (Jn 15,5-6). Ezt a krisztusi feltétlenséget jelenti az átsuhanó árnyék is, ami ezért a feltétlenség legteljesebb vállalóin, a vértanúkon, a Cyprián-szindróma kiteljesítőin idézi a legreálisabban a megfeszített Krisztus arcát, magatartását, tanítását. A vértanú száma tekintetében korunk minden történelmi idővel felveheti a versenyt. Csak kiragadott ízelítőnek: a 30-as évek Spanyolországában 7000 pap lett vértanú (Internationale Katholische

Zeitschrift, 1981/4. szám, 358. old.), Vietnamban 300000 hívő vértanút emlegetnek (Osservatore Romano, Wochenausgabe in deutscher Sprache, 1981. január 2., 10. old.). Csak azt a társadalmat keressük körülöttünk hiába, amelyik Cypriánt haláláig elkísérte! (218. old.). Az újságokban naponta olvashatni tömegtüntetésekről, de olyanról nem, ahol hívő tömegek mozdultak volna meg üldözötteik mellett való kiállással, ahol egy-egy jelenség ilyennek tűnik (írek, libanoni maroniták), a mozgató erő döntő része valójában közéleti, társadalmi, vagy gazdasági.

S ahol valami társadalmi melléállás látszik, nos az legtöbbször több irányban is manipulált látszat, mint amikor egy széles körben szeretett, bensőséges pap temetését egy egyházfő hirtelen magához ragadja, tudván, hogy ott tömegek fognak megjelenni, akik előtt így szerepelhet, bár a halottal életében nem törődött, hisz az még a börtönt is megjárta. Másik ilyen megjellegzett embernek a könyvét is kiadják – halála után. A keresztényeknél sem ritka magatartás: haló porában címerül, zászlóul használni azt, és így hasznot húzni abból, aki elől életében átmentek az út túlsó oldalára.

Márpedig a totalitarizmusok nem a semmiből születnek, és nem az űrben gyökereznek. A puhaság, a kényelem, a konformizmus, a közöny, a szűk önzés, „csak otthon ne legyen baj” a táptalaja minden diktatúrának és rabszolgaságnak. Mintha nem hangzott volna el, hogy aki meg akarja menteni életét, elveszíti azt... (Mt 16,25), mintha még a régi angol tengerészjelszó is nem azt mondaná: navigare necesse est, vivere non est necesse: hajózni kell, élni nem; mintha a keresztény gondolkodás évszázadok óta nem ismerné és hangoztatná hibásnak azt a magatartást, amelyik az életért magáért odadobja annak értelmét, és ezzel tönkre is teszi az életet. Világnézeti magatartásunk is nemegyszer csak a pánikba esett tömegek esztelen és ösztönös, nyájszerű menekülési tendenciáit mutatja valami éles kérdés, vagy feszült helyzet elől. Hogyan ismerhette el a nuncius Szálasit? És miért nem ismerte el a kínai nuncius (Riberi) Maót? És miért van nuncius egyáltalán? „Aki dolgozik, automatikusan úgyis a rendszert építi!” – ilyen szólammal vigasztalják magukat a keresztények világnézeti csúsztatásaikért. Vagy azt hiszik, hogy a nyugati kommunista munkások is úgy vélik, hogy ők munkájukkal a kapitalizmust építik? Nem volna tanácsos erről megkérdezni őket?!

De ragad minden ilyen kibeszélés, mert egy elvont vértanúisztelet mellett a keresztény társadalomból ma nemcsak, hogy a belső, vértanúi készség hiányzik, hanem ennek éppen az elutasítása a jellemző. Jó, hát Kolbét szentté avatták, de az ilyesmi mégiscsak szélsőséges, éretlen, kalandos, sőt felelőtlen dolgok! Minden hatalommal mindig tárgyalgatni kell – pedig saját társadalmunkon belül, egymás közt kellene tisztázni a dolgainkat, és megteremteni az egységes magatartás alapjait. A kifelé való tárgyalásoknak csak az az eredménye, hogy akik nagyban emlegetik a „konstantini fordulatot”, mint az állammal való összenövés elrettentő példáját, hogy elfogadják őket tárgyalópartnernek, úgy azonosulnak a mindenkori közéleti célkitűzésekkel, mint soha, senki Nagy Konstantin óta! S a naiv keresztény tárgyalgató azt sem hallja meg, mikor a másik fél így kacsint az övéi felé: mi ugyan a végtelenségig tárgyalunk, de egy tapodtat sem engedünk! A páli „akár alkalmas, akár alkalmatlan” ígéhirdetésről így szó sem lehet! (2Tim 4,1-5) Pedig erre van szükség a legszélesebb erkölcsi, szellemi, földrajzi, társadalmi kiterjedésben, mint ahogy Pál sem vett szűken seholy semmit!

Lustiger, párizsi érsek fogalmazta meg, hogy a kereszténység még soha nem jelent meg olyan újságként a kultúra és a civilizáció közepén, mint ma, mikor maguk a keresztények öregek, és belső harcaikban kimerültek. (Informations Catholiques Internationales, 1982. augusztus, 43. old.) De míg az ilyen gondolatok a keresztények között szinte robbanásjellegűnek tűnnek fel, mások leghétköznapibb állásfoglalásaiban is magától értetődőek. Székely János Vak Béla király című színművét ismerteti a Népszabadságban (1982. november 5.) Megkoronázott naivitás cím alatt Tarján Tamás. Innen idézem: „...szinte odakiáltani akarunk ennek a nagyszerű, naiv, vak királynak: a belátásra épülő, saját célokról lemondó érdekszövetség gondolata – utópia, amely majd csak az emberiség eljövendő

felőttkorában teljesebbé be. Az utópiák mindig tartalmazznak igazságmagvakat – de a politikus részéről bűn, ha terveit a józan ész és a morálon kívül valamely erővel nem támogatja...”

Vagy nem számalmas hiánya-e a belső elszántságnak, mikor egy szélhámós bűnügyi tárgyalásán 14 plébános gyűlik egybe a tanúk padján, akiket az mind becsapott, akik egymásnak adták tovább a szélhámóst, mert nem volt energiájuk utánanézni a dolognak, vagy addig nemet mondani, tehát a maguk meghatározta úton, és nem külső befolyás hatása alatt eljáráni! És régi felismerés, hogy az Egyház legragyogóbb korszakaiban is akad egy-egy Júdás, valamint a legsötétebbekben is nagyszerű szentek. De nem ezek adják sem a teljes fényt, sem az átfogó sötétet, hanem hogy a széles tömegek becsületesen iparkodók-e, vagy lustán és gyáván langyosak. (l. [221. old.](#))

Ennek a belső magatartásnak a hiánya következtében tulajdonítanak aztán irreális fontosságot állítólagos külső eredményeknek, látszatoknak, manipulált, vagy valódi számszerűségeknak. Így gondolkodásunk és viselkedésünk egymás és az emberek felé dologszerű lesz, és nem ember-, személy- és lélekszerű. Kimaradni közéletből, hatalomból, hallgatni bíróságon, sajtóban, rádióban, vállalni az üldözést, peremhelyzetet, és közben élni a Krisztus szabadságában, ez nekik: sekrestyevallásosság! Méltatlan dolog! A cirkuszi porondon végzett mutatványaik azonban nem! Pedig nem ezzel, hanem „állhatatossággal fogjátok megőrizni lelketeket” (Lk 21,19)! Martin Luther King az ellenállás általános új formájaként jelölte meg azt a magatartást, mikor az ember egyszerűen csak nem hajlandó a világban lévő rosszal – akár gyávasággal, hazugsággal, butasággal – együttműködni. (zur debatte, 1982. jan.–febr., 3. old.)

A reális józanság minden oldalon ugyanezt várja a keresztényektől. A következő idézet tulajdonképpen megszégyenítő ránc: „...a világnézet nem szégyen. Azt vállalni kell, sőt tudni kell vállalni. Nincs annál nyomasztóbb dolog, mint amikor valaki eltagadni igyekszik, ki tudja, milyen okból, a meggyőződését, és fél a nyílt színvallástól. Tudok olyan esetről, amikor egy felszólaló a népfrontgyűlésen úgy beszélt, mintha legalább is pártfunkcionárius lenne. Amit mondott, okos, hasznos volt, módosított is akcióprogramunkon, s mihelyt leült, kiderült róla, hogy ő a helybeli plébános. Mi senkitől sem kívánjuk, hogy adja fel a világnézetét... Ne akarjon a nem-kommunista kommunistának látszani, mert ezzel a vallásos tömegeket félrevezeti, mondanivalójának hitelét gyöngíti... az egyenes, jellemes magatartás többet segít közös dolgainkban, mint az az ember, aki hitét véka alá rejti, s bizonytalanul téblábol világnézetek közt. Ha a vallásos ember emberi értéke csökkenne valaki szemében világnézete miatt, akkor nem a vallásos embert kell meggyőzni magatartása helytelenségéről, hanem azt, aki csökkent értékűnek tartja őt.” (Sarlós István: Haza, haladás, humanizmus, Kossuth, 1981., 218. old. – eredetileg Hegyi Bélával való interjú a Vigilia 1976. szeptemberi számában.)

A mécsnek tudomásul kell vennie, hogy csak akkor van a tartón, ha mindnyájan, természetének megfelelően, és a magunk egész egyéniségével hordozzuk. Vállalni kell az együttjáró kockázatokat is, hogy pl. a részeg hozzávágja a kalapját. De a véka, vagy az ágy alá, így mégsem fog beférni!

Arc, nem ködgomoly!

Ez az arc nemcsak van, hanem egyéni is. És a mai keresztény közösségnek ezt a jellemző egyéniségét, identitását is össze kell szednünk. Nemcsak létét, annak tartalmi mozzanatait is látnunk kell!

Mindenekelőtt az identitás nem rendszer, nem struktúra. Korunk fertőzése a keresztény gondolkodásban, hogy a megszentelődéssel nem törődünk („...ha meg nem változtok és

olyanok nem lesztek... nem mentek be a mennyek országába..." Mt 18,3), de már a kispapok is az egyházi struktúra alakítgatásának elméleteivel töltik idejüket.

Pedig a struktúrában való gondolkodás a célszerűséget keresi, és így egyre jobban távolodik a gyökereitől, identitásától, önmagától. A paphiányon nem a keresztény élet nagyobb fegyelmével és áldozatkészségével akar segíteni (aminek felhígulása váltotta ki a hiányt), hanem a papságnak további hígításával. Bizonyos tájakon nehéz búzaliszthez jutni az Eucharishtiához? Hát legyen rizs, rozs, burgonya – ami ott alapeledelel. Börtönben nincs bor, hát misézzenek gyümölcszörppel, ami van. – Nyilvánvaló, hogy ez a strukturális gondolkodás gyorsuló lépésben felszámol minden identitást.

Nem lesz identitás-tudat sem a kizárólagos kritikából (kontesztálásból), sem a propaganda-ízű romantikus lelkesedésből. A nyíltság és szabadság garanciái nélkül nem rajzolódik ki sem az arc, sem az árnyéka. Az identitás akárhányszor feszültségbe jut a kommunikációval, a misszióval, az ökumenével is, ha ezeket az identitás elmosásával akarnánk előmozdítani. Két pólus közt lehet ívfény, de ha az egyik szétesik, az ívfény is megszűnik. Próbálkoznak ilyen elmosással naiv keresztények, mikor azt hiszik, hogy a humanizmusban bárkivel együtt lehetünk. Pedig ha a végső értéket, Istent, levágjuk felőle, és így a humanizmus lesz a legfőbb érték, épp oly bálványt faragtunk magunknak, mintha a fajt, a társadalmi osztályt, a haladást vagy bármi egyebet tettünk volna meg feltétlen értéknek, tehát Istennek.

Kívülről az identitás feszültségét jelenti az is, ha másodrendűnek sorolják, nem is megminősítve, hanem csak egy természetes magától értetődéssel, a kereszténységet. Mert a ténylegesen egyforma súlyú tényezők (szempontok, magatartások stb.) úgy megcserélhetők állításainkban, mint a matematikában a szorzó és a szorzandó. Egy bemutató, konkrét példa a lekezelő, vállveregető egyoldalúságról, amiket azonban tucatszám lehetne a mindennapos megnyilatkozásokból kigyűjteni: „...a nem-vallásos világnézetűek számára sem közömbös kérdés az, hogy a hívők vallásos hitükkel milyen normákat, szociális szabályozókat, értékeket kapcsolnak össze”. (Lukács József: Egyházak és vallásosság a szocialista Magyarországon, Kossuth, 1979., 25. old.) De képviseli-e az író maga, és merjük-e mi a magunk nevében képviselni a tényezők egyenértékűsége alapján azok felcserélését is, és azt is mondani, hogy a hívők számára sem közömbös az, hogy a nem-vallásos világnézetűek milyen értékeket, szabályozókat, normákat kapcsolnak össze? az író folytatólagosan ugyanott mondja még: „...a vallásos emberek – hitük sérelme nélkül – nemcsak a gazdasági építésben vehetnek tevékenyen részt, hanem magukénak vallhatják és vallják társadalmunk számos szocialista értékét, normáját a politika, a jog, sőt az erkölcs szférájában is, s gazdagodhatnak a profán tudományosság, a szocialista művészet értékeivel is.” (uo.) Most olvassuk végig ezt az önmagában nem kifogásolható szöveget a tényezők megfordításával körülbelül így: a szocialista emberek magukénak vallhatják és vallják a hívő társadalom számos vallásos értékét a jog, sőt az erkölcs szférájában is, gazdagodhatnak a vallásos tudományosság és művészet értékeivel stb. Lukácséknak eszük ágába se jut ilyet mondani, sőt nekünk se ezt tőlük elvárni! Ez az egyoldalúság a másodrendű állampolgárságnak itt nem éppen jogi, de annál határozottabb szellemi és pszichés megnyilvánulása.

Ez a diszkrimináció lehet a gondolkodási formák gyökeréig. Frenyó Zoltán a Világosság 1982. júliusi számában (459–461. old.) külföldi marxista közelítésekkel foglalkozik a katolicizmus vonatkozásaiban. A bemutató érezhetően azonosítja magát az ismertett tételekkel, aminek a sajátos profilú folyóirati közlés viszont átfogó súlyt ad. „...a Woytila által megfogalmazott keresztény humanizmus egyfajta neointegrizmus jegyeit viseli magán, minthogy önmagát az igazság és bizonyosság egyedül érvényes forrásának tekinti... a keresztény humanizmus ilyenén felfogása bizonytalanná teszi a különböző társadalmi és eszmerendszerekkel folytatott dialógus fenntartásának lehetőségét.”

A marxizmus talán nem tekinti önmagát az igazság és bizonyosság egyedül érvényes forrásának? És akkor magára is vonatkoztatja a neointegrizmus jegyeit? És ezért maga is bizonytalanná teszi a dialógust? Vagy nála ez természetes, hisz ő meg van győződve a magáéről, a keresztény meggyőződés viszont csak olyan másodrendű valami? Ennél megminősítő jellegű az, ami az előzőnél magától értetődő? (l. [181. old.](#))

De legalább nekünk magunknak kell magunkról tudnunk és átelnünk, hogy ez a bizonyos keresztény arc, ez a harmadik arc pontos kontúrokkal jelentkező, és nem elmosódott valami, és bárki és bármi mással felérő egyenrangú érték. Nem jobb híján van ilyenként, amíg a feloldás és felszívódás el nem tünteti. És erre jogosult is, mert ahogy vannak területi autonómiák, a szellemi, erkölcsi, világnézeti önállóság igénye nem kevésbé jogosult. Etnikai, vagy társadalmi csoportokat meg lehet semmisíteni népiertással, önmaguk feladására irányuló külső kényszerrel, de – bár lassabban – az alig feltűnő, s akár nem is minden részletében tudatos megmanipulálási módszerekkel is. S ennek egyik csendes, de nem hatástalan alakja a másodrendűség, a társadalmi kisebbségi érzés kialakítása a „másiknak” sokszor nem is a tudatában, de tudatalattijában.

Mert az egyenértékűség, az egyenjogúság, a pluralizmus abban áll, hogy a másikat a maga egészében „más”-ságában, zárt egyéniségében vállalom és hordozom. Arról viszont nekünk kell gondoskodnunk, hogy ilyen zárt, egyéni és egészséges keresztény „más”-ságunk – legyen!

„Ne tégy hamis tanúságot embertársad ellen.” (Kiv 20,16)

„Megérkezett a felszabadulás, és mi történt? Kitelepítettek. Azóta sem értem. Mi, megyeri kommunisták, hiába mondtuk, hogy ez igazságtalanság, semmit sem tehattünk. Pusztába kiáltott szó volt a nemzetköziség, a népek szabadsága, meg minden, amiben hittem... Negyvennyolc esztendő voltam akkor, több mint harmincéves munkásmozgalmi múlttal... Az ilyen bántalom felőrli az embert. Lelkem rostélyán is elhűl a parázs, ha arra gondolok, álmodom, hogy megint ugyanúgy kopogtatnak... lassacskán szertefoszlott bennem a hit, amit az a három szó adott nekem: Világ proletárjai, egyesüljete!” (Magyarok Csehországban. Látóhatár, 1982. július, 227–228. old.)

Az Osztrák Katolikus Szociálakadémia 1982-ben jelentetett meg egy művet, A hazugság elleni politika címmel (Orientierung, 1982. szept. 30. 201. old.). Ez így állítja sorba a társadalmi hazugságok rendjét: 1. szuggerálnak tényeket: színe és illata a gyümölcsé, egyébként tiszta vegyi anyag; 2. elhallgatnak tényeket: a dél-kínai tenger menekült-tömegei által átélt borzalmakról éppen csak az ázsiai újságírók nem írnak; 3. tényeket teremtenek: a nagy választások jelöltjeinek reklámszakemberei úgy dolgozzák ki jelöltjük futtatását, akár egy kozmetikai cikkét; 4. tényeket elfojtanak: csak a FAO derítette ki, hogy a Sahel-vidék országaiban a legnagyobb szárazság idején is terem a lakosság számára elégséges gabona, és az éhínség csak azért pusztít köztük, mert ennek a gabonának az exportja jól fizet; 5. és van a tények meghamisításának az a fajtája, amit a könyv „organizált hazugságnak” nevez, mikor a hatalmi szervek révén egy folyamatos és végiggondolt eltitkolás-ferdítés-hazugság szövevényvel takarják el azt a szakadékot, ami az elhangzott szavak és a tényleges valóság közt állandó jelleggel tátong – és erre éppen csak a világ egészét hozza példának és illusztrációul.

Érthető, ha napjaink egy-egy súlyos gondolkodója a káoszból való kijutás első lépéseként a minden hamisság félretételét jelöli meg.

A hívő arcnak a kontúrjai között amit keresünk, a legelső és legélesebb vonás a feltétlen egyenesség, egyértelműség, elhallgatás és kertelés nélküli igen, igen, nem, nem (Mt 5,37). Egy-egy esetben az átlagember részéről ebbe még beleférhet a tartózkodás, hallgatás, meg nem jelenés, de egy élére állított helyzetben ez sem. És aki a legkisebb közösségben is

irányító, meghatározó szerepet tölt be, annak a hiszekegyjéhez kell hogy tartozzék az a halhatatlan verssor, amire büszkék lehetünk, hogy a magyar és katolikus ihletésű Babits írta le: „mert vétkesek közt cinkos, aki néma”. (Jónás könyve)

Aki azonban az irányítási, szólási kötelezettségből monopóliumot formál, az szükségképpen teret is hoz létre minden manipulálás és hazugság számára.

A jószándékúak, de gyávák és megalkuvók típusos hazugságformája: megadni jól, helyesen és becsületesen a diagnózist egy problématerületen, de a gyökereket már nem tárni fel, s ennek megfelelően megállni a honfibúnál, anélkül, hogy logikus, reális, radikális gondolatmenettel a fejszét a fá gyökerére tennék (Lk 3,9). Minden diagnózis értelme: a terápia megtalálása. Ha erről lemondok, miért vesződtem a diagnózissal?

Hazugság, ha nem vállaljuk minden téren az evangéliumi erkölcsi rend feltétlen elsőbbségét minden más problémával szemben, és ha belefeledkezünk akár éles és fájó kérdésekbe is, anélkül, hogy beleállítanánk őket az egész Evangélium panorámájába, és azon belül, és ott is a maga jogos helyén foglalkoznánk velük. „...kivétel nélkül mindenkinek vallania kell az erkölcsi rend elsőbbségét, mert egyedül ez múlja felül és rendezi el az emberi élet minden egyéb, bármilyen magasrendű megnyilvánulását...” (Inter mirifica, 6. pont: A II. vatikáni zsinat tanítása, 342. old.) A ki nem épülő belső szabadság helyett és annak pótlékeként találnak egyre a keresztények is újabb és újabb külső momentumokat, amikkel szemben naponként megújíthatják a felszabadulás követeléseit. Hol van az erkölcsi rend elsőbbsége, ha a keresztények a maguk részéről is helyeselnek az olyan megállapításokra, hogy „a jövő társadalmának építése szempontjából szükség van a keresztény erkölcs legnagyobb teljesítményére, az önzetlen felebaráti szeretet, vagy más szóval a társadalmi igazságosság hirdetésére”. (Vigilia, 1979. december, 801. old.) Egy keresztény nem tudja, hogy az Evangélium felebaráti szeretete messzemenően több és nagylelkűbb, mint bármilyen társadalmi igazságosság, ami csak jogi jellegű, s amellet csak számszerű és viszonylagos, és azt se tudná, hogy ezt a felebaráti szeretetet Krisztus abszolút értéként hirdeti, és nem valamiféle jövő társadalmának építése szempontjából? Vagy ha a jövő valóságai a társadalmi igazságosság hirdetését már feleslegessé is fogják tenni, akkor a felebaráti szeretet is „elhalhat”?

E sorok írójának Székfű Gyula mondotta, aktív moszkvai nagykövet korában, bizalmas négy szemközti beszélgetésben: „Én is csak reggel, az újságból tudom meg, hogy mit írtam. Mert kérnek tőlem egy cikket, amit meg is írok, és abból minden megkérdezés nélkül törölnek és hozzátesznek, és megjelenik a nevemmel olyasmi, amit én nem is írtam.” Az ilyesmi egyszer bárkivel megtörténhetik. De ha ezt az ember, akárcsak fájó szívvel is, eltűri, tudomásul veszi abban a formában, hogy újra és újra szóba áll egy ilyen orgánummal, akármilyen ürügy, akármilyen gyakorlati szempont alapján, akkor nem pontosan a bendai kifogásra szolgáltat-e újra okot, előnyben részesítve a gyakorlati szempontot a szellemi előtt? (l. [196. old.](#))

A háborúnak első, a nácizmusnak kedvezőbb idejében járt magyarországi hangversenykörúton a világhírű Wiener Sängerknaben kórusa. A kórus jellege, műsora egyházi, a vezetője is pap volt. Egyik szereplésük után egy magyar pap bizalmas beszélgetésben kérdezgette ezt a vezetőt, hogyan áll a rezsím valójában az Egyházzal, hisz nálunk erről annyi mindent hallani. Ezt a feleletet kapta rá: itt van ez az egyházi jellegű kórus: olyan anyagi stb. támogatást kapnak, hogy soha olyan gondtalanul nem élhettek a munkájuknak, mint most!

Ez a nyilatkozó is becsületes ember volt: nem hazudott. Csak a bendai kritika másik pontja szerint: az egyetemest elé tette a részlegest! A különlegesen kezelt szemcséből ítélte meg a tág egyetemest, az egyházi helyzet egészét! Ebből is látszik, hogy a represszív toleranciát is csak fogalmilag körvonalazta meg Marcuse (l. [192. old.](#)), a gyakorlata sokkal régebbi!

S Benda emlegetett két kifogását össze lehet foglalni egybe is: a meggyőződés helyére a taktika lépett!

Például ma is van kizárólag egyházas műsoranyaggal országosan szereplő kórus. Nem különösebben csodálatos, ha ilyen helyen valakiben például szerzetesi hivatás ébred, amit követ akár a földgolyó másik feléig is. De ha a kórus vezetője két ilyen eset után egy harmadik személynél is hasonlótól tart, és azt felszólítja, hogy jóval korábban és köztudottan szakadjon el a kórustól, mert az ilyen esetek előnytelenek a kórus számára? Mert ugye az egyháziasság csak mint gyakorlati szempont kell: magában álló jelmez, ami az érvényesülést biztosítja, de elvi vallásos életfelfogásról szó sem lehet, mert az hátráltathatná épp az érvényesülés gyakorlati szempontjait!

Taktika: Cs. Szabó László több mint félezer oldalas kötete (Alkalom, Gondolat, 1982.) Az író 1949 óta az ország határain kívül él. Azok a külföldi magyar folyóiratok, amelyekben a kötet cikkei eredetileg jelentek meg, jórészt ma sem jönnek az országba (pl. a római Katolikus Szemle), de a megjelentetés taktikailag iparkodik eltakarni azt a törést, ami szellemi életünkben a háború után megalapozatlanul, károsan és erőszakosan állt elő. Anélkül, hogy ennek gyökeres felszámolásáról szó lenne, kerül sor taktikailag egy-egy hasonló látványos jelenségre, (Béládi Miklós szerkesztésében Vándorének címmel megjelent gyűjtemény a nyugaton élő magyar költők lírájából, Szépirodalmi, 1981.), amihez azután a hivatalos egyház is felzárkózik: „A püspöki kar őszinte zárandok szellemben hitet kíván tenni amellet, hogy a tizenötmilliós összmagyarság külföldön élő csaknem egyharmada iránt lelkiismeretben elkötelezettnek érzi magát, és felelősséggel tartozik a testvérek felkutatásában, az otthoniakkal való lelki kapcsolat ébrentartásában, és az elszakadtak magyarságának ápolásában. Külföldre szakadt honfitársaink zöme még mindig egyházi szervezeteken keresztül közelíthető meg.” (Új Ember, 1982. okt. 31.)

A szekularizációs szellem széles pusztítása, a ringben maradni akarók és a teknőcök krisztusköpeny-szaggatása mellett, az elárvuló plébániák árnyékában, a nem szereplésre, hanem szolgáló önfeláldozásra kész papok, szerzetesek és laikusok hiányában, fulladozva az egyre tömegesebb hazai valláséleti problémák áradatában mi lesz az ilyesféle, bármily jószándékú, nyilatkozatokból? Hang, szó, szereplés, nyomtatott betű, gyűlés, munkavacsora: sok taktika, semmi lényeg, semmi valóság, semmi igazság!

Mindezekhez a harmadik erő arcának nincs köze! A közelmúltban szerte a világon több olyan országos választás történt, ahol az egyik erőcentrumnak szélesen hirdetett programja egyetlen szóból állott: változást! Ez ugyan jól illusztrálja a [28. oldal](#) mondanivalóját, de teljesen manipuláns jellegű: nyitva hagyja a lehetőséget, hogy a legkülönbözőbb irányú csoportok azt hihessék, hogy az ő reményeikről van szó! Az a bizonyos „harmadik arc” nem engedhet meg magának ilyen tisztázatlanságokat, őszintétlenségeket, sőt bizony: hazugságokat! Ahogy Suenens is a bázisközösségekkel kapcsolatosan tiltakozik a keresztény jelző elhamarkodott használata ellen (Új Pünkösöd, 119. stb. old): ne nevezzük elsielve kereszténynek azt, ami még csak keresés, de azt se, ami társadalmi együttélési taktika, vagy emberbaráti támogatás.

És azt se, ami közhatalmi taktika, csoport-kivagyiság, vagy tartalom és elkötelezettség nélküli hangulati ringatódzás.

A harmadik erő arcához tartozik, hogy nem hamisíthatja meg az Isten ígését (2Kor 4,2), és hogy amit talán legkeményebben mond, és azt is elsősorban hazafelé, önmagunk számára hangoztatja az Ef 4,25-ben található: „szakítsatok ezért a hazudozással, s beszéljen mindenki őszintén felebarátjával, hiszen egymásnak tagjai vagyunk” – mintájára.

És ezt meg is fordíthatjuk: akik nem beszélnek őszintén, nem is lehetnek tagjai egymásnak, bármilyen címetek és sallangokat rakjanak is magukra, hiszen akik nem az Út, Igazság nevében jönnek össze (Jn 14,6), azok között a Krisztus nem is lesz jelen (Mt 18,20).

Viszont, ha a harmadik erő arcáról a hazugság legkisebb foltja is hiányzik, akkor valósulhat rajtunk a Zak 8,23, hogy mindegyikünk ruhája szegélyét „tíz különböző nyelvű ember fogja majd meg és kéri: hadd menjünk veletek, mert hallottuk, hogy veletek van az Isten!”

A belső azonosulás jeltelensége

A korunk számtalan propagandaszólamától megerőszkolt olvasó az előzők nyomán talán úgy fogja vélni, hogy itt ugyancsak valami melldöngető pódiumra-pattanásról van szó. De ez a tévhit csak szellemi levegőnk szennyezettségéből ered. A meggyőződés és a hozzá való hűség, akármilyen szilárdak és kemények is, befelé irányulnak, önmagunkkal szembeni követelmények. Az elsöprő ágálás egy egészen más, külső szinten hangoskodik, és jól megvan mindenféle meggyőződés és hűség nélkül, pusztán számítási alapon.

Továbbá igaz, hogy a reneszánsz és a barokk kor emberei élvezték a színpompás külső megnyilatkozásokat és rendezvényeket, sőt még századunk első felében is nagy volt ezeknek a divatja. Talán a háborús idők kényszer-tömegei ültették el a mai emberben az ilyesmikkel szembeni csömört általában, de az végképp biztos, hogy nem csinnadrattát várnak tőlünk az Evangélium nevében. A maga teljességében az Istennek adott élet új formájú próbálkozásai egyenesen azt mutatják, hogy talán az egyszerű és szürke jeltelenség az Úristen legmegfelelőbb jele egy olyan világban, amelynek minden törpéje és óriása agresszív reklámok és erőszakos behatások csapdáival fogná meg magának a gyanútlan lelkeket.

1. A külső igénytelenség, anyagiasságtól, számszerűségtől mentes, szerény és nagylelkű magatartás, mint egyéni életmegnyilvánulás nem ismeretlen, és nem is kisszámú keresztény jár a nyomában. Ezek életében egymást kiegészítően fér el az igényesség és elvárás magukkal, magunkkal szemben, és az elnéző irgalom s megértően meleg szeretet a más felfogásúakkal, sőt tévedőkkel és bűnösökkel szemben is. Az elkötelezés, vallomás és tanúságtétel a megbecsüléssel és szolgálatkészséggel. Ami azonban már csíraszerűen, kezdeti stádiumban is kiütözik: ugyanennek a lelkiéletnek közösségi, közéleti alakja, formája.

2. A szerénység, egyszerűség, igénytelenség, jeltelenség már a kiindulópontban is függetlenséget, önállóságot tételez fel, ezen alapszik, és fejlődése ütemében ezt is egyre szélesíti. Még a nem-keresztény közéletről sem lehet sterilen kihúzódni (l. [14. old.](#)), de amellet a lehető legnagyobb önellátásra, önállóságra törekedni nagyon is kell. A járatlan ember itt most kizárólag anyagiakra gondol, amikre ugyan mindez ugyanúgy áll, de ennek a bonyolultságáról már esett szó (l. [54.](#) és [104. old.](#)). Még sokkal nélkülözhetetlenebb az informálódás önállósága (l. [163.](#), [168. old.](#)), és ahol a legtöbb, már látható elcsúszás történik, a döntéshozatalnak nemcsak önállósága, de saját szempontú, evangéliumi megalapozása is (l. [168.](#), [172–190. old.](#)), és a szokványos közéleti taktikai magatartástól, különböző erőcentrumok mérlegelő oldalt-pislogásoktól való mentesítése. Amikor az Egyház a második világháború után főpapjaival letétette különböző történeti jellegű, de evilági címeiket – ebben a gondolatmenetben cselekedett. Nem festünk jól a mai világ dísztribünjein, nemcsak azért, mert a mai világban diaszpóra vagyunk, hanem mert a Jn 15,19 – nem vagytok evilágból valók – egyre élesebb hangsúllyal cseng.

3. Mindez azonban ismét nem taktikailag átgondolt szervezésből fakad, mint eredményorientált magatartás. A belső élet spontán szervessége adja így. Így van, így természetes, így magától értetődő, akár sikerre visz ez, akár nem. Még ha az ember tudja is, hogy általában a természetes magatartások, természetes egyszerűséggel hozzák létre természetesen egészséges gyümölcsöket.

4. Ezért egyszerűen élni kell az embernek a saját életét, nem vitatkozni, nem bizonygatni, nem sértődni, nem megtenni az ellenlépést a sakktáblán. Persze egyenes felszólításra egyenesen felelni kell, de inkább kitérni a viták elől, mint keresni őket.

5. Teljesen érdektelen a többségi kérdés, a vezetés kérdése. A rend, tekintély, engedelmesség az emberi egzisztencia kereteihez tartozik (l. [38. old.](#)). Csak ez nem keresés, tülekedés tárgya, hanem csinálja, akinek a kezébe teszik, és olyan mélységben és terjedelemben, ahogy a helyzetéből adódik.

Hogy egy új történeti kor mikor kezdődött valójában, azt csak lényegesen később lehet látni és megfogalmazni. Aki tudatosan maga akar nyitni egy új történeti korszakot, azt vagy a csőd, vagy a neveltségesség várja.

Ha pedig sikere van, akkor csak átmeneti időre létrehozott egy újabb zsarnokságot. De még a végső diadal szédületét is el kell háritani itt a földön magunktól. „...amikor eljön az Emberfia, gondoljátok, talál hitet a földön?” (Lk 18,8) De az Evangéliumok bármelyik részében, vagy akár a Jelenések könyvében, hol van az alap valamiféle földi nagy diadalról való álmodozáshoz?

6. Hisz mindezt nem is lehet teljesítménynek, érdemnek felfogni (1Kor 9,16), és akkor mire lenne a nagy dicsőség? A keresztények – egyénileg is, közösségileg is – az Evangéliummal való belső azonosulásra (connaturalitásra) hivatottak. Ennek kell a harmadik erő arculatának vonásait, formáját, tartalmát adnia. És ez az arc igen gazdag: a fenti szempontok csak néhány alapvető vázlatos vonás. Végtelen az a gazdagság is, amivel ki-ki ugyanezt a maga arcán és a maga arcával valósíthatja. És él is köztünk milliányi ilyen lélek, akik egyszerűségükben is gazdagok, mint az a seregnyi fiatal, akik szerte az egész világon családi vagy társadalmi gyökerek nélkül, ha a kegyelem segítségével is, de más oldalról a maguk meztelen emberi keresésével is megtérésükön keresztül mélyebb evangéliumi azonosságra jutnak, mint az abba talán nemzedékek óta beleszületett elődeik. Ennek a belső azonosulásnak világos és biztos megfogására csavarjuk most szűkre a lencsenyílast, és vegyünk külön szemügyre egy régebbi keletű, de mindmáig szellőztetett, és iskolapéldának is alkalmas részletkérdést: van-e katolikusnak (kereszténynek, vallásosnak, világnézeti) minősíthető irodalom? (Látóhatár, 1982. szept., 219–229. old.)

Illyés Gyula emlékezetes Mécs-kritikájában, a Nyugatban, 1933-ban fenntartással él ezzel szemben, mert így az író egy, a költészet szabad lélegzétvételét akadályozó csoportosuláshoz csatlakozik, és szükségképpen önmagát is korlátozza, hiszen aláveti ihletét egy eszme szolgálatának. (Látóhatár, 223. old.) Ennek értelmében a katolikus költészet akkor válhatik igazán költészetté, ha önálló szellemi útra tér. (uo. 224. old.) A mi oldalunkról Sík Sándor állásfoglalása úgy hangzik, hogy a vallásos irodalomnak mindenekelőtt irodalomnak kell lennie, a vallásos eszménynek nem szabad primér helyet elfoglalnia, annak magát az író, a magát katolikusnak érző művészt kell áthatnia (uo. 228. old.).

Mindkét állásfoglalásnak az a gyöngéje, hogy csak egy számára pillanatnyilag érdekes részletre utal, de nem tekinti át szervesen a probléma teljességét.

A vallás (világnézet, kereszténység, katolicizmus stb.) olyan szellemi-erkölcsi-emberi kategória, mely az embert egyéníti is, de ki is teljesíti. Persze csak az emberi egzisztencia keretei közt teheti ezt, ami korlátot is jelent. Ezek egyénileg lehetnek ilyenek és olyanok, szűkebbek vagy tágabbak, de korlátok, valahol meghúzott határvonalak, amiket az illető nem léphet túl. A korlátaink különbözők, de a körülhatároltság fogalma az embertől elválaszthatatlan. Határ nélküli, tehát végtelen, csak az Isten – már annak, aki hisz benne. Aki nem hisz benne, az a végtelenről csak mint elméletről beszélhet, mert amit meg tud tapasztalni, az már természete, fogalma szerint egy határ, egy itt és most.

Az ilyen jellegű bírálatoknak nem szoktak nehézségeik lenni nemzeti „csoportosulásokkal” kapcsolatban. Ki szidná Aranyt ismert szavaiért:

Légy, ha bírsz, te „világköltő”!
 Rázd fel a rest nyugatot:
 Nekem áldott az a bölcső,
 Mely magyarrá ringatott.
 (Kozmopolita költészet)

Pedig a nemzet csak egy másik szellemi-erkölcsi-emberi kategória, mely az embert egyéníti is, de ki is teljesíti. Másik keretrendszert jelent, mint a vallás, de szintén keretrendszert.

De nem ismeretlen az a magatartás sem, amelyik a nemzeti jellegű költészetet is elutasítja, mint amelyiknek az ihlete szintén „alávetett”, míg ő egyetemes emberi, vagy társadalmi eszméket szolgál. És nem veszi észre, hogy szükségképpen ő is szolgál. Nem a szolgálatban van a különbség, csak annak a tárgyában.

És bőven vannak még más, de hasonló szellemi-erkölcsi-emberi kategóriák, mik éppen úgy egyénítik és kiteljesítik az embert, és amikbe való beletartozás címén, szintén nem lehet kizárni valakit az irodalomból. Babitsot azért, mert az urbánusok „csoportosulásához” tartozott, és Illyést azért, mert a népiekhez! (Nem, mintha soha senki nem próbálkozott volna ilyen értelmetlenséggel!) Aki 1924-ben a szürrealista csoportosuláshoz csatlakozott, vagy aki magát szocialista-realista alkotónak tartja, azokkal szemben is fenntartásokkal kell élni? Vagy egyszerűen arról van szó, hogy aki a vallási-erkölcsi-szellemi-emberi kategória egyénítő és kiteljesítő erejét élményszerűen nem ismeri, azt elutasítja magától, de ez eszébe sem jut azzal a másik emberi-szellemi-erkölcsi kategóriával szemben, ami viszont őt ihleti? És itt egyszerűen ahhoz a szűk látókörű korlátoltsághoz és elfogultsághoz jutunk, ami már egyáltalán nincs benn szükségképpen az emberi egzisztencia szellemi keretei közt! A mi oldalunkról pedig, hol az eszmei tisztázatlanság, hol az öntudat hiánya, a bátortalanság csúsztatja a lelket ilyen vakvágányra.

Nem is művészet az, legfeljebb üres cirkuszi formajáték, aminek nincs mondanivalója, tehát nem szól belőle az alkotójának egy emberi-szellemi-erkölcsi kategórián keresztül kiteljesedett és egyedi Én-je! Mert egy minden ilyen kategória felett álló, minden kategóriát áttekintő és összefoglaló egyetemes Én emberi szinten – önellentmondás. Ez csak a végtelen, az Isten. Aki persze nem is ír verset, és szobrot sem farag, mert ezeknek a keretei közé is képtelen beszorulni.

Valami más realitás azonban mégis lapul az Illyés-Sík izgalmakban. Ha egy vers nem születésében tartozik egy csoportosuláshoz, nem azért, mert az írója abban a szellemi-erkölcsi-emberi kategóriában teljesedett ki, hanem céljában, vagyis azért íródik, hogy a csoportosulás felé és révén értékesíthető legyen – ez az, amitől Illyés, Sík és mindenki más teljes joggal elhatárolhatja magát. De ezt is csak akkor, ha az értékesítés szempontja függetlenítette magát a művész saját belső kategóriáiból való születéstől. Michelangelo akármennyi pénzt kap vagy nem kap az alkotásaiért, egyformán a lelkéből hozza létre őket. De az idősebbek még olvashatták az ötvenes évek első felében a Szabad Nép egész első oldalát betöltő, nagybetűs Illyés Gyula-verset, mely Sztálin ünneplését szolgálta. És néhány év után ugyanazon a helyen és ugyanolyan nyomdai technikával azt a másikat, mely a már halottat elítélte. Ilyen esetben természetesen a költészet „szabad lélegzetvétele” ugyanúgy hiányzik, mint a „hazaffyas” versekben, vagy a vallási giccsekben. De ez más, mint az alapprobléma.

És hogy ez nem valami naiv és jámbor extrém vélemény, annak alátámasztására hadd hivatkozzam Gisbert Kranz több mint ezerhasábos kézikönyvére: *Lexikon der christlichen Weltliteratur* (Herder, 1978). Nehéz dolog lenne, ilyen méretű lexikont kiadni olyasmiről, ami nem is létezik. Ennek a Bevezetéséből, a 4. hasábjából idézem a keresztény irodalom meghatározását: „Christliche Literatur ist Schrifttum, gleich welcher Gattung und welcher

Thematik, das aus christlichem Verständnis von Gott, Mensch und Welt entstanden ist und ohne Berücksichtigung dieses christlichen Verständnisses nicht adäquat interpretieren werden kann.” (Műfajtól és témától függetlenül a keresztény irodalomba tartozik minden olyan írásmű, mely az Isten, az Ember és a Világ keresztény felfogásából született meg, és ennek a keresztény felfogásnak a tekintetbevétele nélkül helyállón nem is értelmezhető.)

Keresztény irodalom az Evangéliummal való belső azonosulásból születhetik, és csak abból születhetik. És abból csak az születhetik! – És csak azon keresztül érthető!

Keresztény művészet csak az Evangéliummal való belső azonosulásból születhetik (az esztétikai formák, technológiák stb. tiszteletben tartása mellett), és abból csak az születhetik! – És csak azon keresztül érthető!

Keresztény történet szemlélet (a tudományos előfeltételek biztosítása után) csak az Evangéliummal való belső azonosulásból születhetik, és abból csak az születhetik! – És csak azon keresztül érthető!

Keresztény társadalmi és közéleti szemlélet és magatartás (egyéb szakmai előfeltételek mellett) csak az Evangéliummal való belső azonosulásból születhetik, és abból csak az születhetik. – És csak azon keresztül érthető!

Ha pedig ez nincsen, akkor az egyébként magát el nem is adott pap „üres idejében”, vagy „hogy az agya be ne rozsdásodjék” elvégez először még egy művészettörténeti kurzust, aztán beiratkozik a jogra, aztán... Ennek viszont semmi köze sincs a harmadik erő arcához...

Számadás – bánat – elégtétel

Romantikus lelkű keresőknél lehet időnként találkozni azzal a tévhittel, hogy a pogány és a keresztény között az a különbség, hogy a pogány bűnözik, és ebben áll a pogánysága, a keresztény viszont nem, és ezt jelenti a kereszténysége.

A típusos valóság viszont az, hogy életük folyamán a keresztények is bőven követnek el bűnöket, de ezeket bűnként is kezelik, míg a pogány a maga bűneit letagadja, megmagyarazza, vagy másokra hárítja át. A keresztény, és a kereszténység – az egyén és a közösség – számára múltja és történelme tükör, amiben önmagával, önarculatával találkozik, helyállásaival és bűneivel, örülni és rendeznivalóival.

A történelem, mint tudomány, még csak évtizedeket tudhat maga mögött, míg a természettudomány már évszázadokat. Nem csoda: az emberi viszonyok reális megismerése mérhetetlenül bonyolultabb, mint az anyagiaké. Ennek következtében mindaddig a történelmet is inkább pogányul használták: részben önünneplésre, részben a hibák tagadására, megmagyarazására, vagy mások nyakába akasztására.

Pedig a történet szemlélet az, ami a gépi technika automatikájában a visszacsatolás: az addig törtétek ellenőrzése, és a szükséges javítások, módosítások végrehajtása. Mindez bizonyos értelemben megfelel az egyéni hitéletben a bánat és az elégtétel fogalmának.

Egy közéleti magatartás pogányságát (és irrealitását!) a maga tökéletességének és hibátlanságának hangoztatásán mérhetjük le legmegbízhatóbban és legkönnyebben. A közösségi bánat és elégtétel viszont az egész múltunk, és – ami a kellő történeti távlat hiányában még nehezebb – a közelmúltunk nyílt, őszinte és reális mérlegelése. Az is belső egyensúlytalanság jele, ha valós értékeinket nem tudjuk, nem merjük egyszerű természetességgel hordozni. De azzal is számolnunk kell, hogy hitelt a szavunknak elsősorban saját hibáink objektív elemzése biztosít. Akkor különösen, ha az ellenünk elkövetett hibákról, bűnökről is beszélünk. Hiszen a társadalom ma már legyint az embertelenségek hangoztatására, miután mindig, mindenki csak a másokéről beszél. És bár az egyoldalú önmarcangolás is belső sérültségre vall, Huizinga meghatározása a történelemről – az a szellemi forma, melyben egy kultúra számot ad a múltjáról – a „számadás” fogalmának használatával ugyanerre a belső magatartásra utal.

Gyakorlatilag ennek a magatartásnak mégsem az erkölcsi, vagy közéleti szempontok a legnagyobb buktatói, hanem – a múltakról lévén szó – a történetiszemléletiek. Érett és reális történetiszemlélet ma még szakmai körökön belül is ritkaságszámba megy. Felfogni, hogy azok a királyok, kiknek a szobraikat a francia forradalomban ledöntötték, nem követtek el több gonoszságot, mint a szobordöntők, csak az ő gonoszságaikon túlment az idő, felfogni, hogy ez a felismerés azért nem jelenti az ő felmentésüket, és felfogni, hogy ha a szobordöntők a történelemnek egy új lépését is jelentik, a bűneik ettől még bűnök maradnak, s nem is feltétlenül csekélyebbek, mint a királyokéi voltak, csak az idők fonalán voltak jobban a helyükön, ez azért nem egyszerű dolog. És ennek a hiánya magyarázza azt is, hogy olyanokat háborítanak fel az inkvizíció tényei, akiknek a világnézetébe a milliókat elemésztő mai légerek zavartalanul beilleszkednek.

A másik nagy feladat ezen a területen a kereszténység átfogó, objektív szemlélete, ahol mindig maga a dolog a téma, s az állásfoglalásnak nem az a döntő alapja, hogy barátról, vagy ellenfélről van-e szó. Az európai püspöki karok római szimpoziumján (1982. okt. 4-6.) mondotta König bíboros: „Ha az Egyház Európáról szól, nem valami Rész-Európában gondolkodik. Nem gondolkodik sem a társadalmi gazdálkodás, sem a szabad kereskedelem zónájában, de az Európa Tanács Európájában sem, és még kevésbé a katonai blokkok Európájában. Mindig az egész Európára gondol, ami a keresztény missziók révén egyetlen szellemi egységet alkot Portugáliától az Uralig, és Izlandtól Máltáig.” (Herder-Korrespondenz, 1982. nov. 538. old.)

Nyilván történetiszemléletünk és azon alapuló számadásaink is legtágabb perspektívájukban az egész kereszténység nevében és részéről kell hogy történjenek. Ennek történetiszemléleti részét talán olyan nevekkal lehetne érzékeltetni, mint Godefroid Kurth, Macaulay, Huizinga, Dawson, Gilson, Toynbee, s a számadási részét más oldalról egy olyan magatartással, amit Papini: VI. Coelesztin pápa levelei az emberekhez című műve sugalmaz. (l. [197. old.](#))

Ezen túl azonban az is kétségtelen, hogy a helyi és részmultakkal szembeni számadás az utca emberének a lelkében talán még nagyobb súllyal esik latba. Századunk elejéig ez a szűkebb magunk-vonatkozása nem maradt el az egyetemes kereszténység dolgai mögött. A tudományosan dolgozó történettudósok első két nemzedékének a törzsét – Kaprinay, Hevenesi, Timon, Pray, Katona, Fejér – jezsuiták teszik. A múlt század közepén ezekhez jönnek Horváth Mihály, Rómer Flóris, Ipolyi Arnold, Fraknói Vilmos. Hogy az utóbbi három írásából a Gondolat 1981-ben bemutatott kötetet adott ki, érzékelhetővé teszi a súlyukat. Századunk első feléből Békefi Remig, Erdélyi László, Karácsonyi, Miskolczy, Meszlényi, Takáts Sándor nevét talán csak szűkebb körben ismerik, de Galla Ferenc, Hermann Egyed, Balanyi György, Gábrriel Asztrik, vagy Szekfű Gyula feltétlenül olyan koponyákat jelentenek, akiknek az ilyesféle számadáshoz kisebb, vagy nagyobb közük de csak volt – és a névsor még csak nem is törekedett teljességre.

Napjainkban viszont egyetlen olyan név sem szerepel a hazai közgondolkodás porondján, amelyik korszerű szakmai felkészültsége mellett ezzel a fent emlegetett evangéliumi belső azonosulással tudná nézni a múltunkat, és a róla való méltó számadáshoz is lenne elég szellemi ereje.

Ez egyébként könnyen érthető. Az előző generáció már halott. S akiknek ma kellene élniük és dolgozniuk, azok olyan időkben tanulhattak volna, mikor az evangéliumi belső azonosulásra akár csak hajlamosakat is messze távoltartották minden olyan lehetőségtől, amivel az ember ilyesféle szerepre készülhet fel. Ezért a magyar katolicizmus nem felelős, de ennek a levét mégis csak maga issza meg.

És megisszuk mindnyájan azáltal, hogy ezt a napjainkban aktuális történeti szembenézést és számadást mi magunk és megfelelően nem végeztük el. Mert akik és amit elvégeztek, vagy elvégezni látszanak – az fuser munka. A mai magyar katolicizmus hitelesen nem tisztázta

erényeit és hibáit, nem mert szembenézni önmagával. Elemzés nélkül szidja és dicséri önmagában azt, amit az őt körülvevő társadalom, vagy közhatalom szid és dicsér, mert ez nem jár semmi veszedelemmel, sőt esetleg hoz is a konyhára. Az így ránk is vonatkozó közéleti fanfárok még öntudatot és magabiztosságot is sugallnak, ami azonban megalapozatlan és hamis, állandó csőddel fenyeget, és kényre-kedvre mindenkinek kiszolgáltat bennünket.

Hogy ez a kiszolgáltatottság milyen szélsőséges, elég felütnünk Lukács József már idézett művét 1979-ből: Történelem, filozófia, vallásosság, ahol, nem is fontos, hogy milyen témával kapcsolatban, hogy helyesen, vagy helytelenül, de ilyen emberlebecsülő megjelölést alkalmaz: „a Mindszentyk és ottaviánik”! (278. old.) Még vissza is löve magára, mert a Pál utcai fiúk éretlen kamaszai írták „csupa kisbetűvel” Nemeceknek, a legszimpatikusabb társuknak a nevét! Függetlenül attól, hogy Ottaviani bíborosra még csak nem is lehet olyan érzékeny Lukács, mint esetleg Mindszentyre, ilyen, a hitviták korára utaló, emberi durvaság csak azért kaphat megnyilatkozási lehetőséget, mert mi magunk nem tudjuk és nem merjük reálisan és határozottan képviselni álláspontunkat a magyar katolicizmus, vagy a magyarság, a Világegyház vagy az emberiség mindenkinek fájó és tisztázásra váró kérdéseiben. A személyi kultusz idejének meghurcoltjait minden területen rehabilitálták, annyira-amennyire kártalanították is. A vallási vonal az egyetlen, ahol ilyesmi nem történt. Márton Áron, gyulafehérvári püspök egy hosszú időt börtönben töltött papját szabadulása után azonnal maga mellé vette irodaigazgatónak – magyar egyházi vonatkozásban valaki ilyennek a pusztalétét is viszolyogva veszi tudomásul. Az üldözésekkel okozott súlyos károk helyrehozatalát még csak meg se próbálják, s a fiak kezüket mosva, hasznot húznak apáik bűneiből. Helyrehozás és rendezés nélkül nincs bánat, bünt felszámolni csak bánattal lehet, s a fel nem számolt, bánattalan bűn – pökhendi manipulálás a világ piacán!

A világhereszténység sem végezte még el maradéktalanul a közelmúltjára vonatkozó történetiszemléleti számadását. De az irányadó, elvi szempontokat már kidolgozta ehhez részben Huizingának már 1935-ben nyilvánosságra került a Holnap árnyékában című művében, majd átfogóan a II. Vatikáni zsinat dokumentumaiban. Gyakorlatilag sokszor leegyszerűsítik a témát, és azt hiszik, hogy szélsőséges és fegyelmetlen hangulatok, minden eddigivel szakító eredeti ötletek, múltunknak a legkisebb tudásanyagától sem gátolt ócsárlása már megfelel ennek a számadásnak. Pedig ez csak a múlt rombolása, és a jelen mérgezése.

Egy középkori kiállítás egyházi kincseit nézegetve „szégyenkezik” egy hívő, hogy mindezt annak idején nem adtuk a szegényeknek.

Fentebb (l. [128. old.](#)) elhangzott már, hogy a Szent István-i korona anyagértéke hazahozatalakor kb. 50 000 Ft volt. Mai kulturális értékével annak idején persze még nem rendelkezett. Egyszerűen az uralkodó státusszimbólumszerű használati tárgya volt – a maga nemében egyetlen az országban. A botránkozónak saját szórakoztatására szolgáló és a korona anyagértékét meghaladó rádió, lemezjátszó, magnó, tv együttese nem kelt lelkiismeret-furdalást, és erről sem jut eszébe, hogy annak idején egy kehely ugyanolyan használati tárgy volt, mint az ő hifitornya! Nem jut eszébe, hogy egy kolostorkerengő, melynek minden oszlopa másként van faragva, és idegenforgalmi látványosság, nem azt jelenti, hogy a szerzetesek először egy luxusépületet építettek maguknak életük keretéül, hanem hogy a nap liturgikus szakaszai közt belső felfrissülésül úgy faragott egy-egy szerzetes, ahogy a mai néző barkácsol otthon a hivatali munkája után. Az a barkácsolt darab is múzeumi tárlóba kerülhet –, ha megéri a következő hét-nyolcszáz évet! Az sem jut eszébe, hogy a feudális gazdálkodás középkori körülményei között, ahogy a saját ellátás, úgy a szegényekről való gondoskodás sem pénz, üzletek és kereskedelem útján történt, hanem a saját gazdálkodásukra támaszkodva, természetbeni juttatásokkal.

Ami ma nagy kincs, az nem feltétlenül volt az ezer év előtt is. És a fürdőszobával, tv-vel, kocsival, víkendházzal ellátott mai kereszténynek nem zavarja az álmát, hogy elődeihez

képest a tündérmesék világában él, mert ez neki kijár, ez természetes, ez magától értetődő, ebből alig van másnak adható. És megminősíti az ő életformájáról még álmodni sem képes elődeit, mert van benne egy alaptalan felajzottság az arannyal szemben, ami azok életében talán egyetlen „státusszimbólum” volt, de az is az Istennek szánva. A mai kritikuskak több van, nagyobb értékűek, a maga kényelmére szánva, de ezek nem nyugtalanítják!

Csak egy a mindennapi, jelentéktelen hóbörgéseink közül. Jószándékú, de csak tovább fertőzi amúgy is beteges szellemi világunkat. Ha az a számadás készen és rendben lenne múltunkról, teljesítményeinkről és mulasztásainkról, evangéliumi erkölcsi és történelmi tényadatok alapján, akkor a vonalak élesebbek, a kontúrok határozottabbak lennének, felismerhető lenne a Megfeszített árnyéka rajtunk, s nem egy bizonytalanul hömpölygő ködgomoly jelezné a helyet, ahol a szerencsés kereső esetleg valami kereszténység-szerűségre bukkanhat...

...csupa kisbetűvel...

Számadási feladatainkra az előző pont anyaga közvetlenül kínál egy példát, ami mögé a [175–190](#), [226](#). oldalak vetítenek széles és átfogó panorámát.

E sorok írása idején, tudtommal először jelent meg nyomtatásban annak elismerése, hogy Mindszenty 1956-os rádióbeszédében nem követelte vissza a földet!! A História című folyóirat 1982. évi 6. számának 15. oldalán az 1956-os eseményekről írva, hozzá, hogy Mindszenty kijelentette: „...a római katolikus egyháznak vissza kell kapnia korábbi intézményeit, és anyagi-szellemi javait. Tehát nem mondta, hogy a földet...” (Kiemelés tőlem.)

Mindenki tudja, hogy egy negyedszázadon keresztül ellentmondást nem tűrő határozottsággal állították minden fórumon ennek az ellenkezőjét. Csak az utolsó időkből két megnyilatkozás:

Lukács József: „Mindszenty még 1956-os ellenforradalmi közjátéka idején is visszakövetelte az egyház szétosztott földbirtokát...” (Egyházak és vallásosság a szocialista Magyarországon. – Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Akadémiáján, 1979. VI. 13-án elhangzott előadás. – Kossuth Kiadó, 1979., 29. old.)

Aczél György: „Mindszenty... követelte az egyházak »intézményeinek« visszaállítását is. Ez utóbbi követelmény teljesítése – egyebek mellett – kerekén egy millió hold föld, és az egykori egyházi iskolák visszaadását is jelentette volna...” (Beszélgetések Magyarországról, szocializmusról. Aczél György válaszol Francis Cohen kérdéseire. – Kossuth-Magvető, 1982., 53. old.)

A primás beszédének ide vonatkozó mondata pedig így hangzott: „A keresztény hitoktatás szabadságának azonnali rendezését, a katolikus Egyház intézményeinek és társulatainak, köztük sajtójának visszaadását joggal elvárjuk.” És ez a kérdés nem is gordiuszi csomó. Nem egy hivatalos helyen van meg nyilván a beszéd szövege magnószalagon is. Berecz János a Históriaban (és a jóval korábbi, 1981. október 22-i tv kerekasztal-beszélgetésben, aminek rövidített jegyzőkönyvét hozza a cikk) nyilván erre, és nem a korábbi propaganda-szólamokra támaszkodott. De miért nem a keresztények nevéhez fűződik ez a kijelentés? És ha nem volt módjukban korábban ezt megtenni, miért nem visszhangozzák azóta a bereczi megállapítást?

Az elítélt, elüldözött, anyagilag, szellemileg, társadalmilag és emberileg tönkretett vértanú és hitvalló keresztény tömegek joggal várják szerte az egész földgolyón tőlünk ugyanazt a testvéri szeretetet és gondozást, amivel Cypriánt vették körül a korabeli keresztények. Senki sem jut el ennek az óriási tömegnek minden tagjához: annak idején is legfeljebb levélből vettek tudomást a karthágóiak a római keresztények sorsáról, vagy fordítva. De hogy lehet behunyni a szemet azok elől, kik a föld ugyanazon pontján élnek,

vagy éltek? Vagy azt gondolja valaki, hogy ez nálunk pl. azok dolga, akik a Rajk-ügyet is kitisztázták, és nem a mienk?

És ha Romero érsek és annyi másnak a szenvedése esetleg ma nem is deríthető még fel, mért nem vesszük észre azokat a lehetőségeket, amiket jellemez pl. Markója Imre igazságügy-miniszter egyik megnyilatkozása: A szocialista törvényesség helyreállítása és érvényesülése hazánkban. (Reflektor, 1982/3. szám, 160–184. old.) A cikk a fenti munkához a szükséges eszmei háttér néhány fővonalát húzza meg. Figyelemreméltóak pl. az alábbi kitételek: „...maga a törvény is lehet »törvénytörő«...”, „a koncepciók perke alapvető jogelveinket és jogi normáinkat... rúgták fel...” (164. old.), „...törvénytörő módszereket és eszközöket is igénybe vettek, bevetették az egész államapparátust, ideértve a bűnüldöző és igazságügyi szerveket is...” „...általános jelenséggé vált... az indokolatlan szigor alkalmazása, s mindehhez a jogalap megteremtése érdekében a beismerő vallomások kikényszerítése...” (165. old.) „...a rendszer ellenségének nyilvánítottak olyanokat – köztük ártatlanokat is –, akikről feltételezhető volt, hogy osztályhelyzetüknél fogva, vagy más okok miatt szembefordulnak rendszerünkkel...” „...az akkori politikai vezetés mélyszélesen lebecsülte a jog szerepét, illetve a jogot pusztán politikája egyszerű kiszolgálójává degradálta...” „...a jog fejlődése legfőként a napi politikai érdekeknek megfelelően alakult. Ami tehát nem felelt meg e pillanatnyi politikai érdekeknek, azzal nem törődtek, vagy rendezését tudatosan elodázták. Példaként említhetjük e vonatkozásban az állampolgári jogok rendszerének, illetve a törvényességi garanciarendszernek a teljes kiépítését...” (166. old.)

Vagy akad köztünk olyan naiv, aki valóban azt hiszi, hogy ezek a tételek és megállapítások számunkra érdektelenek, ez az ostor csak Rajk Lászlókon csattant, keresztényeken sosem? Nem gyűlölhethetjük üldözőinket, de hogy ki bűnös, ki áruló, vagy képmutató – maguktól a megállapításoktól a Szentírás sem tartózkodik.

És hogy ez a feladat a levegőben van, azt alátámasztja Kis György esperes plébános cikke a Kritika 1983. januári számának 10–18. oldalain. A több mint nyolc oldalas cikk a magyar katolicizmus világháború alatti életéből hoz színeket. Élményanyag, nem átfogó, objektív szembenézés a problémavilág egészével. Ez nyilván túl is esett az író egyéni lehetőségein. De rálép arra a területre, ahol a mélyszántást kellene elvégezni. Nem érdekes, hogy ez a cikk sem a mi világnézeti sajtónkban jelent meg? Hasonló a helyzet László Gy.: Sorsváltások c. cikkével (Látóhatár 1983. jan. 106–114. old.). Úgy látszik Jaspers szava nem vesztette el időszerűségét: „Az a hit, ami ilyenként hatalmi praktikákba bocsátkozik, mint hit, már rég elveszett.” (Karl Jaspers: Vom Ursprung und Ziel der Geschichte – Piper, 1964., 216. old.)

„...a nemzetek világosságává tettek...” (Iz 49,6)

„...sikerült félrevezetniük és saját terveiknek megnyerniük a fiatal munkások, értelmiségiek és a diákok egy részét, a városi és a falusi lakosság kispolgári elemeit. Az ilyen emberek tudati deformációja meglehetősen mély...” – a fajelmélet leszereplése, a demokrácia hangoztatásai ellenére, még mindig vannak „ilyen emberek!” És aki elfogulatlan szemmel és füllel olvassa, vagy hallgatja az ilyesmit, az nemegyszer érezheti, hogy a megminősítések és kisarkítások mögött nem is mindig lapul valami rossz szándék, hanem egy zűrzavaros korban billenékenynek megmaradt elmék kapkodó egyensúlytalansága. Sokszor nagy-nagy sajnálatra, és nem felháborodásra való ok.

És ha csak az anyagba, vagy önmagába belefeledkezett világ deformálódott, az hamarabb érhető, mint mikor egy magát katolikusnak mondó lap hirdeti ilyen könyvcímeket: Szempontok egy feminista teológiához. Van tán feminista (vagy bármilyen hasonló részjelzővel beszűkített) filozófia, esztétika, történelemszemlélet stb.? Illusztráció ahhoz, hogy az evangéliumi identitás hiányában a keresztény szívek és koponyák nem kevésbé zavarosak,

mint a nem-keresztények. És ez magától értetődő, hisz a különbséget csak az Evangéliummal való belső önazonosulás jelenti, ha jelenti!

Az egész problémakör végső összefoglalásában számunkra az átfogó kiegyensúlyozottság követelményét jelenti minden területen. Congartól idézi a Mérés (1982. 3. sz., 274. old.): „Egyesek mindent az egyedüli hatalom nevében manipulálnának és szabályoznának lelkiesség nélkül, mások anarchiába esnének a Lélek nevében. Hamis lenne a szentelés teológiája is, ha csak a „hatalom” átadásának tekintenék. Végül hiányzana az egyháztan szükséges pneumatológiai dimenziója, éppen az, amit ebben a könyvünkben legalább sugallani és megalapozni szeretnénk.” Az átfogó egyensúly hiányának lesz aztán a következménye a legkülönbözőbb területeken az a jelenség, amit a közösségi magatartás vonatkozásában ez az írás a hüllő és a teknőc viselkedésének kialakulásával ír le (l. [213. old.](#)). Érvényesülhet mindez gondolkodási síkon, részletigazságok egyoldalú lobogtatásával. Magatartásunk vonalán valami párt-szituációba való belecsúszással, amit arról a legkönnyebb felismerni, hogy a külső szemlélő számára inkább jelent valami anti-formációt, mintsem valami mellett való hitvallást. Ahol pedig hangos melléállás történik, az mindig valami extravaganciának szól: a homoszexuálisoknak, a kábítószereseknek, az újrarahaszkodott elváltaknak, egyházi helyzetüket felszámolt papoknak, agresszív egocentrikusoknak stb. Mindez belefut az elidegenedésbe (l. 197. old.), és tovább is építi azt, az pedig kisimítja az utat a konformizmus irányában, mikor a keresztény vallásosságának meghatározó vonása nem az Evangélium megértése lesz – nehogy sértse a másikat! – hanem az ateizmusé, s az ateista is elhordja az ideológiáját, mint szükséges rosszat, de az igazi feladata az, hogy eltúrje, és segédcsapatként felsorakoztassa maga mellett a keresztényeket.

Saját kereteinken belül is csak az Evangéliummal való belső azonosulás biztosítja a dinamikus, eleven egyensúlyt az egyéni lelki élet és a közösségi feladatok s magatartások közt, vagy a kegyelmi, karizmatikus innováció és az intézményes rend között, a centrális egység képviselte identitás és a helyi egyházak pluralizmusa között, a történetiség és a történelmi megtartás, valamint a semper reformandában gyökerező és objektív kreativitásra támaszkodó aggiornamento közt. Az Evangélium kisugárzása, mint a fény általában, minden irányban terjed. Ha valahol nem látható, nem hat, ott ernyőt tettek elébe, lehatárolták, vagy pedig helyettesítették a napot – egy zseblámpával!

„Urunk, Istenünk! Más urak parancsoltak nekünk, nem Te. De mi Rajtad kívül senkit sem ismerünk, semmilyen más nevet a Tiéden kívül.” (Iz 26,13)

„...sötétség borítja a földet, és homály a nemzeteket, de fölötted ott ragyog az Úr, és dicsősége megnyilvánul rajtad.” (Iz 60,2)

„...a nemzetek világosságává tettelek, hogy üdvösségem eljusson a föld határáig...” (Iz 49,6)

*

Lehet, hogy most, itt az utolsó oldalon valaki még az asztalra üt, hogy most aztán rajtakaptalak, hogy mennyire elitárus, antidemokratikus ez az egész gondolatmenet! (l. Só: 74. old.)

Nem ér a szemrehányás váratlanul. Régi kifogás ez a kereszténység ellen, hogy nem a legszélesebb tömegek vágyait elégíti ki, hanem csak az értelmileg, akaratilag, idegileg kiemelkedő kis csoportokkal számol. Arisztokratikus tan, ami arisztokratákat nevel. És ha az elit szó gyökét nézzük meg, az tényleg a kiválasztás, kiválasztott jelentésre megy vissza.

Az ilyen irányú benyomásunk csak erősödik az üdvösségtörténet figyelemmel kísérésével. Hiszen beszélünk Ábrahám „kiválasztásáról”, utána a „választott” népről. És ez a szóhasználat az Újszövetségben is folytatódik. Különböző formákban és összefüggésekben,

de a „kiválasztottalak titeket a világból” (Jn 15,19) Krisztusnál is jellegzetes hozzáállás, ami az apostoloknál ugyanígy folytatódik (1Kor 1,26-27; Jak 2,5).

Ez a kiválasztás mégis egészen más, mint a földi, közéleti szemléletből eredő fenti nehézség. A teremtéssel az Úristen mindenkit kiválaszt valamire, ahogy a fazekas alkotja a különböző edényeket (Bölcs 16,7; Iz 29,16; 45,9). De a szabad akaratú embernek ehhez magának is helyeslően kell hozzáállnia: „...mindannak azonban, aki befogadta, hatalmat adott, hogy Isten fiává legyen...” (Jn 1,12)! A kiválasztás tehát mindenkinek szól, csak nem mindenki fogadja el. Mindegyikünk az Isten gyermeke, de ebbe neki magának is bele kell mennie. Akik ezt igenelik, és akik tagadják, tényleg elválnak egymástól. S ez nem csupán egyszeri döntés, hanem pillanatonként ismétlődik. S aki sorozatosan igen-nel felel, aki Atyja kegyelmeit folyton nemcsak kapná, de kapja is, mert elfogadja őket és feldolgozza, az élete folyamán lassan kiteljesedve az Úristen felé való vonatkozásában éppen úgy elitté lesz, mint ahogy bármely sportágban azzá lesz a magát edző sportoló a hanyag, lusta vagy nemtörődöm átlagemberrel szemben (1Kor 9,24-27).

A kereszténység tehát mindenkinek szól, de nem mindenki teszi magáévá. Hogy aki magáévá teszi, annak a többivel szemben kiugró helye lesz, az a dolog természetében van. „Úgy fussatok, hogy elnyerjétek!” (1Kor 9,24).

– s a Lélek tovább könyörög helyettünk
szavakba nem foglalható sóhajtásokkal –
(Róm 8,26)

I.

Piacokon és házaikban,
kettesben, vagy baráti körben,
így beszélnek az emberek:

Krisztus Egyházat alapított,
tehát intézményt,
ami rendet és életformát jelent,
talán jogot és merevséget,
ügyetlenséget és megalkuvást is,
de ami nélkül
– Ő csak tudhatta –
itt a földön élni nem lehet,
teremténynek nem lehet.

Intézmény vagyunk tehát:
templom, egyházközség, hívek és papok.
És jó, hogy ez vagyunk,
hogy ezzé sikerült lennünk,
és ennek megmaradnunk,
hogy a templomok nyitva vannak,
és imádkozhatnak az emberek,
s hogy reggelenként oltárunk körül
bizalmasan összegyűlhetünk,
s emlékeink, s az Egyház múltja
jólesően bizsergetnek belül.
Jó, hogy sikerült megmaradnunk!

És megtanultuk Tőle azt is,
hogy okosak legyünk, mint a kígyók,
és mint a hűtlen intéző,
hogy nehéz időkben befogadjanak,
ne kelljen se kapálnunk, se koldulnunk,
hogy legyen zsoldunk és kegydíjunk,
ahogy mindenki másnak is van.

Persze, aki kap, akit megtérnek,
annak adnia is kell, és túrnie is;
és milyen jó, hogy megtanított rá,
hogy adjuk meg a császárnak, ami a császáré,
mert az így fogja segíteni,
megszabni, és megengedni,
hogy mit adhatunk az Istennek.
Nem is tudnánk Hozzá hívek lenni,
minden idők minden császárai nélkül.

Ők teszik lehetővé,
hogy hozzáférjünk a Ma emberéhez.
Ők hívnak meg cirkuszaikba és palotáikba,
hogy mi is elmondhassuk mindazt,
amit minden szolgájuktól elvárnak,
és amit minden szolgájuk is elvár
minden szolgatársától.
És azzal hirdetjük a Krisztust,
hogy a szolgák sokszínű, de egyhangú kórusában
a többi mellett a mi színünk is ott virít,
s hangunk simulékonyan olvad bele
a császár-megszabta egyetlen igébe.

S a császárok mindig egy alakot ismernek:
a magukét,
és pásztort is csak egyet:
magukat. De mi így tudjuk hirdetni
az egy akol és egy pásztor evangéliumát,
amiben benne is van az egész evangélium,
amit hirdetnünk lehet.
De milyen jó, hogy ezáltal is
hűek maradhatunk a missziós parancshoz.
Milyen jó, hogy ezáltal is
értjük és valósítjuk az idők szavát,
mert az mindig az Istené!
Övé a nép szava,
az idő Neki dolgozik,
Övé minden hatalom és dicsőség,
s ha beleereszkedünk ezek sodrába
rajtuk keresztül eljutunk Hozzá!

És akkor majd elővesszük a Gyöngyöt,
amiért mindent eladtunk,
kifényesítjük a Talentumot,
amit elrejtve megmentettünk,
hogy befogadjanak értük az örök hajlékba,
s hogy ott ülünk örökkön-örökké
az Úr jobbján és balján.

II.

De más piacokon és más házakban is
beszélnek kemény öntudattal
más és más emberek:

Hogy alapított-e Krisztus, és mit,
más időknek a köde takarja,
mely még ködnek is más,
mint a mi ködünk.
De biztos, hogy tanítványai voltak,
és biztos, hogy tanítványai vagyunk,
s jó, hogy ennek sikerült megmaradnunk,
ha meg is fertőzték a templomokat,
s ha mételyes is a múlt.

Hát mi ma újra és előlről kezdjük,
úgy, ahogy Ő kezdte akkor,
s úgy, ahogy Ő ma is kezdené!

Így férhetünk hozzá
a Ma emberéhez,
akinek elege van már
a cirkuszokból és palotákból,
a szolgákból, s azok harsonáiból.

Akiknek elégük van a császári akolból,
hordják a miénkhez a téglát;
ha prűszkölnék a császári pásztorra,
majd elpásztoroljuk őket mi maguk!
És így hirdetjük
az egy akol és egy pásztor evangéliumát,
amiben benne is van az egész evangélium,
amit hirdetni érdemes.
Ezáltal hűek maradunk
a missziós parancshoz,
értjük és valósítjuk az idők szavát,
ami mindig az Istené!
Övé a nép szava: a mi szavunk,
s ha csak ez után megyünk, makacsul, vakon,
eljutunk az Isten Országába.

S akkor majd elővesszük a Gyöngyöt,
amiért mindent eldobtunk,
kifényesítjük a Talentumot,
amit a sárból kimentettünk,
hogy befogadjanak értük az örök hajlékba,
s hogy ott ülünk örökkön-örökké
az Úr jobbján és balján.

III.

De az Evangéliumban és a lelkekben,
és szerte a világmindenségben,
anélkül, hogy megzavarhatnák,
bensőségesen, de sürgetően
így beszél a századok
halhatatlan és láthatatlan Királya
(1Tim 1,17):
„...aki nem az ajtón megy be a juhok aklába,
hanem másunnan mászik be,
az tolvaj és rabló...
a juhok számára Én vagyok az ajtó...
a tolvaj csak azért jön,
hogy lopjon, öljön, pusztítson.
Én azért jöttem,
hogy életük legyen,
és bőségben legyen...” (Jn 10,1-10)

– erről beszéltem,
nem is használtam az intézmény szót,
amit mondtam, vagy alapítottam,
ezért az életért tettem,
nem hogy az életért adott keretek mögül,
s nem hogy az életért adott keretekkel szemben
kikezddjétek az életet magát,
a magatok kényelméért,
hasznáért, és hatalmáért,
gőgjéért és öntudatáért,
de nem az Én Országoméért,
nem a juhok életéért,
boldog, benső békéjéért,
csak magatokért, magatokért,
mikor Én azért jöttem,
hogy életük legyen,
és bőségben legyen...

– s bizony, bizony mondtam nektek:
„...ha a búzaszem nem esik a földbe,
s nem hal meg,
egyedül marad;
de ha elhal, sok termést hoz.
Aki szereti életét, elveszti azt...” (Jn 12,24)

– az élet,
 ha már nem gazdagodhatik tovább,
 meghal más életéért:
 fiakért és unokákért,
 mert minden élet csak a gyümölcsében teljesedik ki.
 Aki feltétlenül megőrizte életét,
 s aki önmagáért őrzi azt konokul,
 bizony mondom nektek:
 elárulta azt!
 Mert aki nagyon szereti az életét,
 teljességgel el fogja veszíteni...

És Pált sem hallottátok:
 „Ne szabjátok magatokat a világhoz,
 hanem alakuljatok át gondolkodástok megújulásával,
 hogy felismerjétek,
 mi az Isten akarata...” (Róm 12,2)

– a hűtlen intézőről is úgy beszéltem,
 hogy a világ fiai a maguk nemében
 okosabbak a világosság fiainál.
 Dehát miért nem a tanítványaim módján
 akartok okosak lenni?
 Saját szavaimat próbáljátok ellenem fordítani,
 s azokkal igazoljátok a világ fiait?
 Át kell alakulnotok,
 és nem a világhoz szabnotok magatokat...

Az apostolaimhoz mit szóltok:
 „Inkább kell engedelmeskedni Istennek,
 mint az embereknek.” (ApCsel 5,29)
 A kísértőknek mondtam az „adjátok meg”-et,
 akik az Úr tömjénét is a császárnak szánták,
 az Isten jogait védem benne
 a talpnyaló udvaroncok elől,
 de önmagatok embermarka elől is.
 Úgy kötöm ott össze
 a földi és a túlvilági rendet,
 hogy a kettő együtt legyen szerves egész
 de nem úgy, hogy a hatalmi önkény,
 vagy a „mennydörgés fiainak” az indulata (Lk 9,54)
 ezt még az Úr akaratának is tüntesse fel.
 Belülről kell engedelmeskedni
 s inkább Istennek, mint az embereknek,
 inkább Istennek, mint a magunk ösztönösségének...

Magam is megmondtam nektek:
„Bíróság elé fognak állítani,
és a zsinagógákban megostoroznak titeket.
Miattam helytartók és királyok elé hurcolnak,
hogy tanúságot tegyetek előttük.
Miattam mindenki gyűlölni fog titeket...” (Mk 13,9-13)

Dehát akkor ti hogyan jutottatok
a helytartók palotáiba,
szolgáik kórusába?
Hogyan juthattok odáig,
hogy ostor alá nem juthattok,
hogy bíró elé nem kerülhettek...
Vagy hogy juthattatok odáig,
hogy ti legyetek bíró és ostor,
mikor én sem ítélni és pusztítani jöttem (Jn 3,17; Lk 9,56)
hanem szolgálni és menteni. (Lk 9,56; Mt 20,28)

Emlékeztek-e a szavaimra, hogy
„...míg ég és föld fönnáll,
egy i betű, vagy egy vesszőcske sem
marad el a törvényből,
hanem beteljesedik az egész”. (Mt 5,18)
Akkor is beteljesedik,
ha ti csak a császár harsonásai lesztek.
És akkor is beteljesedik,
ha a magatok harsonásai lesztek csak.

Mert az idő tényleg nekem dolgozik,
akkor is, ha szórólappal a kezemben
olthatatlan tűzbe szórom a pelyvát (Mt 3,12).
S mert tényleg az enyém minden hatalom és dicsőség,
minden, de minden eljut Hozzám,
a hűtlenség, a bűn, az árulás is,
s a hűség mezébe öltözött önimádat,
hogy megkapja Nálam ítéletét,
mert míg ég és föld fönnállnak,
egy i betű sem marad el a törvényből –

hanem beteljesedik:
„...hogy jobбомra, vagy balomra üljeteK,
azt nem én döntöm el,
mert az azoknak jár,
akiknek készült.” (Mt 10,40)
De aki elrejtette és megmentette a talentumát,
attól az elveszett gyümölcsöt kérem számon. (Mt 25,27)
Én vagyok a te Megszabadítód, (Iz 43,3)
téged tanítani küldtelek és szenvedni,
tanúságot tenni és szeretni,
s te mindezt mélyen elásva,

meg akartál valamit menteni,
ami hűség nélkül úgysem ér semmit,
és amire Én sosem küldtelek.
A magad, vagy császárod evangéliumát hirdetted,
de nem az enyémet,
s tanítványaim láttán az ítéletkor
társaidal majd elmondhatjátok:
„...ezek azok, kiken egykor neveltünk,
kikből csúfot űztünk!
Mi ostobák, életüket örültségnek,
és végüket dicstelennek véltük.
Íme, mint számlálatnak az Isten fiai közé...” (Bölcs 5,4-5)